SAAMEN KIELILAIN TOTEUTUMINEN VUOSINA 2004 – 2006

Kertomus saamen kielilain toteutumisesta
Saamen kielineuvosto/saamen kielen toimisto
Klemetti Näkkäläjärvi

SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

Sisällys

1 JOHDANTO **1**

1.1 Kohderyhmä ja tutkimusaineisto **2**

1.2 Menetelmät **9**

1.3 Tavoite ja merkitys **10**

1.4 Selvityksen taustaa **12**

1.5 Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen tilanne **14**

2 SAAMEN KIELET JA KIELTEN YHTEISKUNNALLINEN ASEMA **19**

2.1. Saamelaisten ja saamen kielten puhujien määrä kunnittain **19**

2.2. Saamen kielten tilanne ja asema **22**

2.3 Saamelaisten kotiseutualuetta koskevat säännökset saamen kielilaissa **25**

2.4. Muu saamelaisia ja saamen kieliä koskeva lainsäädäntö **29**

2.5 Saamen kieli valtioneuvostossa ja kansainvälisissä sopimuksissa **32**

2.6 Saamenkielisten palvelujen rahoitus **35**

2.7 Muut saamelaisasioita käsittelevät edustukselliset elimet **37**

2.8 Saamen kielen kielielimet **40**

2.9 Saamelaisten kieliolot Norjassa ja Ruotsissa **42**

2.10 Saamen kieli tiedotusvälineissä **46**

2.11 Saamelaisten kielellistä oikeuksista kantelu ja valittaminen **48**

3 VIRANOMAISTEN SAAMEN KIELEN TAITO **51**

3.1 Johtopäätökset **53**

4 SAAMEN KIELEN TAITO SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEEN KUNTIEN VIRANOMAISISSA **57**

4.1 Enontekiö **60**

4.1.1 Saamen kielen taito toimialoittain 60

4.1.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus 64
4.1.3 Saamen kielilain toteuttaminen 67
4.1.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin 73
4.1.5 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 75

4.2 Inari 76
4.2.1 Saamen kielen taito toimialoittain 76
4.2.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus 83
4.2.3 Saamen kielilain toteuttaminen 86
4.2.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin 90
4.2.5 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 102

4.3 Sodankylä 103
4.3.1 Saamen kielen taito toimialoittain 103
4.3.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus 104
4.3.3 Saamen kielilain toteuttaminen 106
4.3.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 109

4.4 Utsjoki 110
4.4.1 Saamen kielen taito toimialoittain 110
4.4.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus 114
4.4.3 Saamen kielilain toteuttaminen 116
4.4.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin 123
4.4.5 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 125

4.5 Kuntayhtymät 127
4.5.1 Saamen kielen taitoiset ja saamen kielen opiskelu 127
4.5.2 Saamen kielilain toteuttaminen 130
4.5.3 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 132

5 SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEEN VALTION VIRANOMAISET 134

5.1 Lapin hätäkeskus 134
5.1.1 Saamen kielen taito 134
5.1.2 Saamen kielilain toteuttaminen 135
5.1.3 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 137

5.2 Poliisilaitos ja kihlakunnat 137
5.2.1 Saamen kielen taito 138
5.2.2 Saamen kielilain toteuttaminen 141
5.2.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin 147
5.2.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 149

5.3 Kansaneläkelaitos 150
5.3.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun 150
5.3.2 Saamen kielilain toteuttaminen 153
5.3.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin 158
5.3.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 161

5.4 Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 162
5.4.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun 162
5.4.2 Saamen kielilain toteuttaminen 165
5.4.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin 168

5.4.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 169

5.5 Pohjois-Lapin verotoimisto 170
5.5.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun 171
5.5.2 Saamen kielilain toteuttaminen 172
5.5.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin 175
5.5.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 176

5.6 Oikeusapu 177
5.6.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun 177
5.6.2 Saamen kielilain toteuttaminen 179
5.6.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin 182
5.6.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä 183

5.7 Lapin maistraatti 184
5.7. 1 Saamen kielen taito ja saamen kielilain toteuttaminen 184
5.7.2 Suhtautuminen saamen kielilakiin 186
5.7.3 Yhteenveto 187

5.8 Lapin maanmittaustoimisto - saamen kielilain toteuttaminen 187

5.9 Rajavartiolaitos ja tulli 189
5.9.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun 190
5.9.2 Saamen kielilain toteuttaminen 193
5.9.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin 199
5.9.4 Yhteenveto 201

5.10 Metsähallitus 202
5.10.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun 203
5.10.2 Saamen kielilain toteuttaminen 206
5.10.3 Yhteenveto 210

5.11 Evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko 210
5.11.1 Saamen kielen taito 212
5.11.2 Saamen kielilain toteuttaminen 214
5.11.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin 218
5.11.4 Yhteenveto 220

6 SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEEN ULKOPUOLISET VALTION JA JULKISYHTEISÖJEN VIRANOMAISET 222

6.1 Lapin TE-keskus 222
6.1.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi 222
6.1.2 Saamen kielilain toteuttaminen 223

6.2 Lapin lääninhallitus 224
6.2. 1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi 225
6.2.2 Saamen kielilain toteuttaminen 226

6.3 Tuomioistuimet ja oikeusjärjestelmä 229
6.3.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi 231
6.3.2 Saamen kielilain toteuttaminen 233

6.4 Ministeriöt **237**
6.4.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi 240
6.4.2 Saamen kielilain toteuttaminen 241
6.4.3 Ministeriöiden lausunnot 244

6.5 Valtion erillisyksiköt **245**
6.5.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi 248
6.5.2 Saamen kielilain toteuttaminen 250

6.6 Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto **254**
6.6.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi 254
6.6.2 Saamen kielilain toteuttaminen 255

6.7 Muut tahot **256**
6.7.1 Suomen Postin lausunto (nyk. Itella) 259
6.7.2 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi 260
6.7.3 Saamenkielisten palvelujen järjestäminen 263

7 KUNTIEN JA VALTION SAAMENKIELISTEN PALVELUJEN RIITTÄVYYS **269**

7.2 Kuntien saamenkielisten palvelujen laajuus ja riittävyys kuntien, valtion ja saamelaistahojen työntekijöiden mukaan **269**

7.3 Valtion saamenkielisten palvelujen riittävyys työntekijöiden mukaan **275**

7.4 Loppupäätelmiä **279**

8 KYSELYYN VASTAAMATTA JÄTTÄNEET KESKEISET VIRANOMAISTAHOT JA VALTION LIIKELAITOKSET **281**

9 SAAMELAISORGANISAATIOT **287**

9.1 Saamen kielen taito ja käyttö **287**

9.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus saamelaistahoissa **294**

9.3 Saamen kielilain toteuttaminen **296**

9.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin **308**

9.5 Saamenkielisten palvelujen ja kielilain toimivuus saamelaistahoissa **312**

10 SAAMELAISYHDISTYKSET **317**

10.1 Yhdistysten toiminta ja saamen kieli yhdistysten kielenä **317**

10.2 Yhdistysten näkemykset saamen kielilaista ja sen toimivuudesta **320**

11 ARVIO SAAMEN KIELILAIN SITOVUUDESTA TIETTYIHIN VIRANOMAISTAHOIHIN JA JULKISIA PALVELUJA TUOTTAVIIN YHTEISÖIHIN JA YKSITYISIIN NÄHDEN 327
OTT Kaisa Korpijaakko-Labba

11.1 Johdanto 327

11.2 Saamen kielilain asema ja sen kehitys Suomen oikeusjärjestelmässä 328

11.3 Vuoden 2003 saamen kielilaki pähkinänkuoressa 331

11.4 Viranomaiset ja julkisia palveluja tuottavat tahot, jotka eivät katso saamen kielilain koskevan ao. tahoa 334

11.5 Loppuarvio 350

12 YHDENVERTAISUUSSUUNNITELMAT 352

12.1 Saamelaisalueen kuntien suunnitelmat 354

12.2 Saamelaisalueen valtion yksiköiden ohjelmat 355

13 YHTEENVETO, YLEISIÄ HUOMIOITA JA LOPPUPÄÄTELMIÄ 359

14 TOIMENPIDE-EHDOTUKSET 2008 - 2011 370

Lähteet 376

Taulukkoluettelo 379

KUVALUETTELO 385

Liitteet

Liite 1 Kysymyslomake 1
Liite 2 Kysymyslomake 2
Liite 3 Kysymyslomake 3
Liite 4 Kysymyslomake 4
Liite 5 Kysymyslomake 5
Liite 6 Kysymyslomake 6
Liite 7 Kysymyslomake 7
Liite 8 Kysymyslomakkeisiin vastanneet ja vastaamatta jättäneet tahot

Liite 9 Saamenkielisten palautettujen lomakkeiden määrä
Liite 10 Koltansaameksi julkaistu kirjallisuus vuoden 2006 loppuun mennessä
Liite 11 Inarinsaameksi julkaistu kirjallisuus syksyyn 2007 mennessä
Liite 12 Taulukkomateriaali
Liite 13 Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 vaaleissa

1 Johdanto

Vuonna 2004 voimaan tullut saamen kielilaki velvoittaa saamelaiskäräjiä antamaan vaalikausittain kertomuksen saamen kielilain toimivuudesta, mutta ei tarkemmin määrittele sen laajuutta. Tämän selvityksen tarkoituksena on antaa tietoa saamen kielilain toteutumisesta ja toimivuudesta ja se toimii samalla edellä mainittuna saamelaiskäräjien kertomuksena.

Saamelaiskäräjät on saanut oikeusministeriöltä rahoitusta kielilakiselvityksen tekemiseen. Saamelaiskäräjät on asettanut vuosien 2004 – 2007 toimintaohjelman tavoitteiksi mm. saamen kielilain toteutumisen seurannan ja edistämisen; saamen kielen tutkimustoiminnan edistämisen; saamen kielen kokonaistilannetta koskevan tietouden lisäämisen ja saamelaisten kielellisten oikeuksien seuraamisen sekä kokonaisvaltaisen perustutkimuksen laatimisen saamen kielten nykytilasta. Saamelaiskäräjien vuosien 2006 – 2007 taloussuunnitelman mukaan saamelaisten kielioloista ja saamen kielten tilasta ei ole olemassa ajan tasalla olevaa tietoa. Sen vuoksi saamelaiskäräjät on asettanut yhdeksi keskeiseksi tavoitteekseen kokonaisvaltaisen perustutkimuksen laatimisen saamen kielten nykytilasta. Saamelaiskäräjien arvion mukaan tällaisen perusselvityksen laatiminen kestää vähintään kaksi vuotta ja se voitaisiin rahoittaa korvamerkityllä valtionavustuksella.

Saamelaiskäräjät oli palkannut suunnittelijan ajalle 1.6.2005 – 28.2.2006 tekemään esisuunnitelman ja rahoitushakemuksen saamen kielilain toteutumisen seurannasta. Suunnittelijan työtä ohjasi saamen kielineuvosto. Työstä valmistui 174-sivuinen raportti*: Suomessa puhuttavien saamen kielten nykytila: esiselvitys tutkimushankkeeksi*. Raportissa tehtiin peruskartoitus saamen kielilakia koskevista viranomaisista sekä laadittiin alustavat kysymyslomakkeet, tutkimusmenetelmät ja tavoitteet. Suunnitelmaa on hyödynnetty tämän selvityksen perustana. Itse kielilakiselvitystä tekemään palkattiin projektityöntekijä ajalle 26.3. – 9.11.2007. Työtä on ohjannut saamen kielineuvosto. Tämän selvityksen/kertomuksen on kirjoittanut FL Klemetti Näkkäläjärvi lukuun ottamatta lukua 11, jonka on kirjoittanut OTT, dosentti Kaisa Korpijaakko-Labba.

1.1 Kohderyhmä ja tutkimusaineisto

Selvityksen kohderyhmäksi valittiin 1) saamelaisten kotiseutualueen kunnat; 2) kotiseutualueen kuntien työntekijät, 3) saamelaisten kotiseutualueella toimivat valtion yksiköt ja liikelaitokset, 4) saamelaisten kotiseutualueen valtion yksiköiden työntekijät; 5) saamelaisten kotiseutualueen ulkopuoliset valtion viranomaiset, joiden toimialueeseen saamelaisten kotiseutualue kuuluu; 6) saamelaisorganisaatiot; 7) saamelaisorganisaatioiden työntekijät sekä 8) saamelaisyhdistykset.

Tutkimusaineisto on kerätty kyselylomakkeiden (kvantitatiiviset menetelmät) avulla. Kysymyslomakkeita on seitsemän erilaista eri kohderyhmille. Viranomaiskysymyslomakkeet sisältävät kaikille yhteisiä kysymyksiä koskien mm. saamen kielen taitoa ja kielenkäyttöä sekä saamen kielen taidon edellytystä työntehtävissä. Kysymyslomakkeet on laadittu suomeksi ja ne käännettiin lisäksi kaikille saamen kielille (pohjoissaamenkieliset lomakkeet käännettiin raportin tekijän ja saamen kielen toimiston toimesta, koltan- ja inarinsaamenkieliset käännökset hankittiin ostopalveluina).

Kysymyslomakkeet on lähetetty 20.4. – 30.4.2007 välisenä aikana postitse. Ensimmäisissä lähetyksissä toimitettiin suomenkieliset lomakkeet ja seuraavissa lähetyksissä saamenkieliset lomakkeet. Lisäksi elokuussa 2007 lähetettiin sähköpostilla muistutus selvityksestä kysymyslomakkeisiin vastaamatta jättäneille tahoille, joiden sähköpostiosoite oli tiedossa. Liitteessä 8 on eriteltynä kaikki ne tahot, joille kysymyslomakkeet on toimitettu ja ketkä ovat vastanneet kyselyyn. Vastaukset pyydettiin toimittamaan saamelaiskäräjille 30.5.2007 mennessä, eli vastausaikaa annettiin noin kuukausi. Viimeiset vastaukset saapuivat hankkeen projektityöntekijälle 29.9.2007 ja vasta tämän jälkeen voitiin tehdä vastausten lopullinen tietokoneajo ja -analyysit. Kaikki siihen mennessä tulleet vastaukset päätettiin ottaa selvitykseen mukaan, jotta tärkeitä tietoja ei jäisi selvityksen ulkopuolelle. Yhtään myöhässä saapunutta vastausta ei ole jätetty täten huomioimatta. Erityisesti kunnille vastausajankohta juuri ennen kesälomia oli hyvin haasteellinen ja aikaistettu kyselytutkimus pidemmällä vastausajalla olisi ehkä tuottanut paremman

vastausprosentin.

Saamelaisten kotiseutualueen viranomaisia koskevat kysymyslomakkeet lähetettiin keskitetysti saamelaisalueella kuntien ja valtion henkilöstö/hallintoasioista vastaaville. Lähetettävien kysymyslomakkeiden määrät selvitettiin soittamalla kuntiin/kuntayhtymiin/valtion yksiköihin tai heidän kotisivuiltaan. Varmuuden vuoksi lähetettiin jonkin verran ylimääräisiä kysymyslomakkeita. Saamelaisten kotiseutualueen kuntia ja valtion yksiköitä[1] pyydettiin nimeämään vastuuhenkilöt, jotka vastasivat kysymyslomakkeiden jakamisesta työyhteisössä, aineiston keräämisestä keskitetysti ja palauttamisesta saamelaiskäräjille. Yhteyshenkilöt toimittivat lomakkeet keskitetysti työyksikköihin, joiden esimies vastasi yksikkönsä työntekijöiden vastauksien keräämisestä ja toimittamisesta edelleen koko viranomaistahon nimetylle yhteyshenkilölle oman vastauksensa lisäksi.

Esimiehiä pyydettiin kysymyslomakkeiden saatteessa kunnioittamaan alaistensa vastausten luottamuksellisuutta. Vastauksen luottamuksellisuuden kannalta tällainen vastauksien keräämistapa ei ole ongelmaton, mutta käytännössä vastauksen keräämiselle ja toimittamiselle ei ole muita vaihtoehtoja, koska muuten kuntien työntekijöille tulisi lähettää kysymyslomakkeet yksityisesti postitse heidän kotiinsa. Tällainen menettely olisi todennäköisesti kasvattanut hävikkiä ja olisi ollut hankala järjestää. Jotkut työntekijät toimittivat vastauksensa projektityöntekijälle erillisesti omana lähetyksenään.

Jokaisen kysymyslomakkeen aloitussivulla kerrottiin selvityksen tarkoituksesta, merkityksestä ja tekijästä. Kaikille vastaajille annettiin lisäksi mahdollisuus ottaa yhteyttä projektityöntekijään. Selvityksen tekijänä ollessa saamelaiskäräjät, se itsessään voisi aiheuttaa saamelaiskäräjien yhteiskunnallisen aseman perusteella osalle kuntien ja valtion työntekijöille, joilla ei ole virkavelvollisuutta vastata kyselyyn, varautunutta ennakkosuhtautumista kysymyslomakkeeseen ja epävarmuutta selvityksen

[1] Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluu Sodankylän kunnasta vain Lapin paliskunnan alue, mutta kysymyslomakkeet lähetettiin koko Sodankylän kunnalle ja kunnassa toimiville valtion yksiköille, koska ei voida eritellä yksiköitä, jotka tuottavat erityisesti palveluja vain Lapin paliskunnan alueelle.

objektiivisuudesta. Itse kysymyksiin, saamen kielilakiin tai sen toimivuuteen liittyviä kriittisiä mielipiteitä on voitu välttää myös siksi, että vastatut lomakkeet keräsi työyksikön esimies.

Esimiehille suunnatuissa lomakkeissa on kysytty heidän yhteystietojaan mahdollisia jatkokysymyksiä varten. He vastaavat kyselyyn myös koko toimialan puolesta virkavelvollisina. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat ja alueella toimivat valtion yksiköt ovat työntekijämäärältään pieniä. Painopisteenä oli selvittää toimialoittain saamen kielilakiin liittyviä tekijöitä, eikä tarkastella koko kuntaa tai toimintayksikköä kokonaisuutena. Näin saadaan selville miten tietyssä toimialassa tai yksikössä saamen kielilaki toimii. Selvityksessä halutaan selvittää rakenteiden toimivuutta saamen kielilain kannalta, ja nähdään yksilöiden kokemusten, näkemysten, mielipiteiden ja asenteiden ilmentävän työyhteisön vastaavia.

Kysymyslomakkeissa ei ole tietoisesti kysytty vastaajan ikää tai sukupuolta. Ikä- ja sukupuolitiedot on jätetty pois, koska tiedonkeruuintressi koski työntekijöiden työhön liittyvien tietojen ja taitojen selvittämistä, ei yksityishenkilöiden tai persoonien näkemyksiä. Saamelaisalueen työyhteisöjen toimialat voivat olla kooltaan muutamista henkilöstä kymmeniin, ja mikäli tarkasteluun olisi otettu toimialan lisäksi vastaajan ikä ja sukupuoli, vastauksen olisi voinut identifioida selkeästi joihinkin henkilöihin ja vastaajien henkilöllisyys olisi paljastunut. Kysymyslomakkeiden saatekirjelmissä taattiin vastausten luottamuksellisuus ja sukupuoli- ja ikätietojen selvittäminen olisi horjuttanut tätä luottamuksellisuutta.

Kysymyslomake 1 (liite 1) on tehty saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranomaisille, jotka ovat esimiesasemassa (esim. toimialapäälliköille). Esimies-vastauksilta edellytettiin vastaamista omalla nimellä, koska kysymyslomakkeiden kysymykset käsittelevät heidän virkavelvollisuuksiin kuuluvia asioita. Näitä kysymyslomakkeita lähetettiin yhteensä 84 suomenkielistä kappaletta ja lisäksi jokaiseen kuntaan toimitettiin saamenkielisiä kysymyslomakkeiden käännöksiä noin 10 - 20 kpl/kunta. Kysymyslomake 2 (liite 2) on tehty kuntien työntekijöiden vastattavaksi ja siihen pyydettiin vastauksia nimettömänä. Kuntien työntekijöiden lomakkeita

lähetettiin yhteensä 1530 kappaletta sekä lisäksi saamenkielisiä käännöksiä noin 100 – 150 kpl.

Saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaisille toimitettiin 80 kpl kysymyslomaketta 3 (liite 3) ja saamenkielisiä käännöksiä n. 30 kpl. Lomake vastaa kysymyksiltään kysymyslomaketta 1 ja on suunnattu yhtäläisesti esimiestason virkamiehille. Heitä pyydettiin vastamaan myös omalla nimellä. Valtion ja valtion erillisyksiköiden työntekijöiden kysymyslomaketta 6 (liite 6) lähettiin 636 kpl ja saamenkielisiä lomakkeita noin 100 kpl. Lomake vastaa kysymyksiltään kuntien työntekijöiden kysymyslomaketta (liite 2) ja vastauksia pyydettiin nimettömänä.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisille valtion yksiköille, liikelaitoksille, erillisyksiköille, paliskuntain yhdistykselle ja ministeriöille toimitettiin kysymyslomake 3, mutta ei työntekijöiden kysymyslomaketta 6, koska he toimivat saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaisalueen paliskunnille toimitettiin vastattavaksi kysymyslomake 3, mutta ei lomaketta 6, koska paliskunnilla ei ole varsinaisia työntekijöitä. Näitä kysymyslomakkeita lähetettiin yhteensä 72 sekä muutamia saamenkielisiä käännöksiä paliskunnille. Kysymyslomakkeiden sijasta olisi voinut pyytää esimerkiksi ministeriöiltä vain lausuntoa saamen kielilain toteutumisesta, mutta pyrkimyksenä on ollut löytää yhteinen tarkastelumittaristo kysymyslomakkeiden avulla, joiden avulla saamen kielilain toteumista voidaan mitata ja seurata, ja lausunnoista tällaista mittaristoa on mahdotonta löytää. [2]

Kaikille saamelaisyhdistyksille (22 kpl) lähetettiin oma kysymyslomake 4 (liite 4) suomeksi ja yhdistyksen virallisella saamen kielellä. Järjestöiltä kysyttiin kokemuksia saamen kielilain toteutumisesta ja saamenkielisten palvelujen toimivuudesta. Saamelaisorganisaatioille ja saamelaisten edustuksellisille elimille on lähetetty kysymyslomaketta 5 (liite 5) yhdeksän kappaletta ja saamenkielisiä lomakkeita 10 kappaletta. Lomakkeet muistuttavat kysymyksiltään kuntien ja valtion vastuualuepäälliköiden kysymyksiä (lomakkeet 1 ja 3), mutta lisäksi on kysytty

[2] Sisäasianministeriö, ulkoasianministeriö, Itella, kauppa- ja teollisuusministeriö ja valtioneuvoston kanslia eivät vastanneet kyselyyn, vaan toimittivat lausunnon.

saamenkielisten palvelujen toteutumisesta, ja lomakkeessa on yhteisiä kysymyksiä saamelaisyhdistysten kysymyslomakkeiden kanssa (lomake 4). Saamelaisorganisaatioiden työntekijöiden lomaketta 7 (liite 7) toimitettiin 92 kpl ja saamenkielisiä lomakkeita 70 kpl. Kysymykset vastasivat pääosin valtion ja kuntien työntekijöiden kysymyslomakkeiden kysymyksiä (lomakkeet 2 ja 6).

Yhteensä kysymyslomakkeita on lähetetty neljälle kunnalle, kahdeksalle kuntayhtymälle, 55 saamelaisten kotiseutualueen valtion taholle, 70 saamelaisalueen ulkopuoliselle valtion viranomaiselle, 22 saamelaisyhdistykselle ja 10 saamelaisviranomaistaholle. Yhteensä kysymyslomakkeita lähetettiin 169 eri taholle. Yhteensä kaikkia kysymyslomakkeita on lähetetty 2525 kpl + saamenkielisiä käännöksiä noin 200 kpl.

Kokonaisvastausprosenttia on hyvin hankala arvioida, koska kaikki saamelaisalueen kuntien ja valtion yksiköiden esimiehet eivät ilmoittaneet henkilöstön määrää kuten pyydettiin. Myöskään suoraviivaisesti lähetettyjen kysymyslomakkeiden vertaamista palautettujen kysymyslomakkeiden määrään ei voi pitää luotettavana, koska lomakkeita on lähetetty ylimääräisiä. Osa tahoista on sellaisia, joiden virkavelvollisuuksiin mm. hallintomenettelylain perusteella kyselyyn vastaaminen kuuluu, ja myös tahoja, joita ei voi edellyttää vastaamaan (mm. saamelaisyhdistykset). Kysymyslomakkeita toimitettiin 169 eri taholle, ja niihin saatiin 109 vastausta joko kysymyslomakkein, lausunnoin tai ilmoittamalla että saamen kielilaki ei koske kyseistä tahoa. Vastausprosentiksi muodostui tämän perusteella 65 %. Seitsemän tahoa ilmoitti, että saamen kielilaki ei heitä koske. Lisäksi yksi taho ilmoitti, että saamen kielilaki ei sitä koske, mutta siitä huolimatta se ilmoitti noudattavansa saamen kielilakia.[3] Tarkastelemalla viranomaistahojen vastausprosenttia, eli poistetaan tahoista saamelaisyhdistykset ja paliskunnat, vastausprosentiksi tulee 75 % (134 lähetettyä tahoa ja 100 vastausta). Saamelaisyhdistysten osalta vastausprosentti on 36 % (8 vastausta). Paliskunnista vain yksi paliskunta vastasi kyselyyn ja paliskuntain yhdistys vastasi yhteen lomakkeeseen.

[3] Näitä olivat Senaatti-kiinteistöt, valtionsyyttäjävirasto, väestörekisterikeskus, ilmatieteen laitos, TEO, Itella ja patentti- ja rekisterihallinto. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen vastauksen mukaan saamen kielilaki ei koske sitä, mutta siitä huolimatta SAAK vastasi noudattavansa saamen kielilakia.

Kokonaisuutena voidaan arvioida, että vastausprosenttia voidaan pitää luotettavana ja riittävänä kun tarkastellaan eri tahoilta tulleita vastauksia suhteessa niihin tahoihin, joille kysymyslomakkeet on lähetetty. Taulukkoon 1 on koottu saamelaisten kotiseutualueen kunnista ja valtion yksiköistä saadut vastausten määrät ja viitteelliset vastausprosentit niiltä osin, kun ne on voitu laskea. Yleisesti arvioidaan, että kyselytutkimus antaa luotettavan tuloksen, kun suuressa otoksessa, kuten tässäkin kyselytutkimuksessa, vastausprosentti on yli 30 %.

Voidaan sanoa, että kaikki keskeiset tahot ovat vastanneet kyselyyn (ks. liite 8). Suurin puute ja huomionarvoisin on se, että Sodankylän kunta on ainoa kunta, josta ei ole palautettu yhtään kysymyslomaketta 1. Sodankylä saa eniten saamelaisten kotiseutualueen kunnista kaksikielisyystukea kunnan asukasmäärän perusteella, ja kyselyyn vastaamatta jättäminen herättää tältä osin kysymyksiä. Hankkeen projektityöntekijä on vielä erityisesti ottanut yhteyttä kunnan vastuuhenkilöön ja antanut lisäaikaa vastauksille, mutta kysymyslomakkeita ei palautettu lisää yhteydenoton jälkeen. Toinen puute on kolttaneuvoston ja kolttien kyläkokouksen vastauksien puuttuminen.[4]

[4] Kolttaneuvoston vastaukset oli postitettu saamelaiskäräjille neuvoston työntekijän mukaan, mutta vastaukset eivät olleet saapuneet saamelaiskäräjille. Elokuussa 2007 kolttaneuvostoa pyydettiin vastamaan kyselyyn vielä toisen kerran. Sieltä ei ole kuitenkaan tullut vastausta 29.9. mennessä.

Taulukko 1 Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion yksiköiden vastaukset ja vastausprosentit[5]

Taho	Henkilöstömäärä vuoden 2006 lopussa	Palautetut lomakkeet (lomakkeet 1, 2, 3 ja 6)	Vastaus-prosentti
Enontekiön kunta	153	60	39 %
Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymä	64,2	35	55 %
Inarin kunta	426,38	184	43 %
Sodankylän kunta	513 vakinaiset + 166 määräaikaiset työntekijät	260	51 % ; + määr. aikaiset 38 %
Utsjoen kunta	n. 130	59	45 %
Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymä	10	5	50 %
Metsähallitus, Lapin luontopalvelut	122	12	9,8 %
Ylä-Lapin luontokeskus	7	5	71 %
Nuorgamin rajavartioasema	8	6	75 %
Rajajääkärikomppania	16	10	63 %
Näätämön rajavartioasema	8	5	63 %
Rajajoosepin rajavartioasema	56	2	4 %
Virtaniemen rajavartioasema	24	10	42 %
Metsähallitus / metsätoimi Itä-Lappi	100	2	2 %
Inarin oikeusapu	?	1	-
Lapin ortodoksinen seurakunta	?	2	-
Utsjoen oikeusapu	?	1	-
Sodankylän kihlakunnanvirasto	25	15	60 %
Inari- Utsjoen kihlakunta	27	13	48 %
Inarin seurakunta	20	7	35 %
Utsjoen seurakunta	?	2	-
Käsivarren kihlakunta	15	13	87 %
Lapin hätäkeskus	34	24	71 %
Kittilän oikeusaputoimisto, Enontekiön sivutoimisto	2	3	150 %
Kela Inari	8	9	125 %
Pohjois-Lapin työvoimatoimisto, Sodankylän toimipaikka	20	2	10 %
Tunturi-Lapin luontokeskus	4	5	125 %
Kela Muonio	2	3	150 %
Kela Enontekiön sivuvastaanotto	2	2	100 %
Lapin maanmittaustoimisto	110	2	2 %
Sodankylän seurakunta		2	-
Pohjois-Lapin verotoimisto (Muonion, Sodankylän ja Ivalon toimipaikat)	19	14	74 %
Tunturi-lapin työvoimatoimisto, Enontekiön toimipaikka		4	-
Sodankylän KELA	8	7	88 %
Pohjois-Lapin työvoimatoimisto Utsjoki	17	12	71 %
Metsähallitus, Kilpisjärven luontotalo		2	-
Pohjoinen tullipiiri		1	-
Utsjoen tulli	?	6	-
Lapin maistraatti, Kittilän yksikkö	5	5	100 %
Sodankylän oikeusaputoimisto	2	2	100 %
Lapin rajavartiosto		1	-

[5] Henkilöstömäärä perustuu yhteisön vastuuhenkilön ilmoittamaan vuoden 2006 lopun henkilöstömäärään tai mikäli sitä ei ole käytettävissä, niin yksikön esimiehen ilmoitukseen. Vastausprosentit eivät ole absoluuttisia, vaan suuntaa-antavia, koska esim. määrä-aikaisten käyttö vaihtelee eri vuodenaikoina. Joissakin tilanteissa, jossa vastausprosentti on yli 100 %, esimies on ilmeisesti täyttänyt sekä esimiehen että työntekijän lomakkeet tai henkilöstömäärä on muuttunut vuoden 2006 lopusta.

Vastauksia saamelaisalueen kunnilta/kuntayhtymiltä palautui yhteensä 606 kpl. Saamelaisten kotiseutualueen valtion yksiköiltä palautui 214 vastausta. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisilta tahoilta palautui 51 vastausta/ilmoitusta/lausuntoa. Saamelaisorganisaatioilta saapui yhteensä 77 vastausta ja saamelaisyhdistyksiltä 8. Yhteensä vastauksia saapui 956 kpl. Saamenkielisten vastausten määrä on eritelty taulukkoon liitteessä 9.

1.2 Menetelmät

Selvityksen tiedonintressi on tarkastella saamen kielilain toteutumista kvantitatiivisesti, kysymyslomakkeiden kautta saadun tiedon avulla. Kysymyslomakeaineiston laajuudesta johtuen kyselylomakkeiden tietokoneelle ajo ostettiin ostopalveluna ulkopuoliselta yritykseltä. Tutkimusaineisto ajettiin SPSS for Windows 15.0 – ohjelmistoon. Tutkimusaineiston analysoinnin tekivät hankkeen projektityöntekijä yhdessä ulkopuolisen yrityksen kanssa, joka vastasi analysoinnin teknisestä toteutuksesta. Koska selvityksen tarkoituksena oli selvittää saamen kielilain toteutumista, varsinaiset kvantitatiiviset tutkimukselliset menetelmät ja tilastolliset testaukset jätettiin tekemättä ja keskityttiin kuvailevan aineiston tuottamiseen.

Määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen alkujuuret ovat luonnontieteissä. Sen avulla on haluttu löytää ilmiöiden tai asioiden välisiä säännönmukaisia yhteyksiä. Määrällinen tutkimus pyrkii keräämään objektiivista tietoa, joka on peräisin suorasta aistihavainnosta ja loogisesta päättelystä, joka perustuu havaintoihin. Tutkimuskohde on yleensä tarkoin rajattu ja havaintoaineiston tulee soveltua määrälliseen eli numeeriseen mittaamiseen. Tulokset ja johtopäätökset perustuvat havaintoaineiston tilastolliseen analysointiin, mm. kuvailuun prosenttitaulukoiden avulla ja tulosten merkitsevyyden tilastolliseen testaukseen. Kvantitatiivinen tutkimus kuvaa ja tulkitsee ilmiöitä tieteen yleisen logiikan mukaisesti kehittämällä mahdollisimman tarkkoja mittausmenetelmiä, keräämällä tutkimusaineistot esim. edustavien väestöotosten perusteella ja soveltamalla tilastotieteen menetelmiä saatuihin aineistoihin oikeiden johtopäätösten tekemiseksi Lomakekyselytieto luokitellaan pääasiassa kvantitatiiviseksi tiedoksi.

Kyselylomakkeissa osa kysymyksistä on avoimia ja jokaisen kysymyslomakkeen lopussa on tilaa esittää omia näkemyksiään saamen kielilaista ja sen toimivuudesta. Kysymyksien vastaukset on litteroitu toimialoittain ja niitä käytetään analyysiosassa sekä tekstiä muokataan tarvittaessa siten, että vastaajien henkilöllisyyttä ei voi tunnistaa. Esimiehille suunnattujen lomakkeiden avoimiin tietoihin viitataan tekstissä yksiköittäin, ei kuitenkaan nimellä, koska esimiesten näkemyksien katsotaan edustavan työyhteisön kantaa.

1.3 Tavoite ja merkitys

Saamelaiskäräjien kielineuvosto on määritellyt kokouksessaan 1/2005 saamen kielioloja selvittävän tutkimuksen tarkoituksen ja sisällön. Saamen kielioloja selvittävän tutkimuksen määritettiin jakaantuvan sisällöllisesti kolmeen tarkastelukohteeseen ja tavoitteeseen, joita ovat saamen kielen käyttö, saamen kielilain toteuttaminen ja viranomaisten saamen kielen taito. Saamelaisten saamen kielen käytön tutkiminen jouduttiin resurssien puutteesta johtuen jättämään tämän kielilain toimivuutta käsittelevän selvityksen ulkopuolelle, vaikka tarkastelukohta olisi erityisen tärkeä saamen kielilain vaikutuksia ja toteutumista arvioitaessa.

Selvityksen tavoitteena on tuoda esille miten hyvin vuoden 2004 alusta voimaan astunut uudistettu saamen kielilaki on toteutunut saamelaisten kielellisten oikeuksien kannalta. Tarkoituksena on tutkia saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista hyvin yksityiskohtaisesti toimialakohtaisten kysymyslomakkeiden avulla eri valtion viranomaisissa, tuomioistuimissa, saamelaisten kotiseutualueen kunnallisissa viranomaisissa, kuntayhtymissä sekä valtion tai kunnan omistamissa yhtiöissä ja liikelaitoksissa saamelaisten kotiseutualueella. Tärkeätä on edelleen saada selville miten hyvin saamen kielilaki tunnetaan kuntien ja valtion työntekijöiden ja viranomaisten keskuudessa ja onko saamen kielilaista seurannut muutoksia viranomaisten saamen kielen käyttöön ja toimintaan. Viranomaistasolla on tärkeätä tutkia, miten viranomaisten tiedottaminen on toteutunut saamen kielellä. Yksityiskohtainen viranomaiserittely toimialoittain antaa mahdollisuuden tarkastella millä tahoilla kielilaki on toimiva ja

missä on kehitettävää.

Saamelaisten saamenkielen käyttöä ja näkemyksiä saamen kielilain toteutumisesta tutkitaan saamelaisyhdistyksien ja saamelaisorganisaatioiden näkemyksien kautta. Kielenkäyttäjien näkökulmia on pyritty saamaan selville saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion työntekijöille suunnatuilla kysymyslomakkeilla sekä saamelaisorganisaatioille, heidän työntekijöilleen ja saamelaisyhdistyksille suunnatuilla kysymyslomakkeilla.

Selvityksen toinen tavoite on hyvin käytännöllinen: mikä on viranomaisten ja työntekijöiden saamen kielen taito. Kyselylomakkeiden vastausten perusteella selvitetään pystyvätkö viranomaiset, joita saamen kielilaki koskee, palvelemaan saamenkielistä väestöä. Selvityksen kohderyhmänä ovat tässä yhteydessä saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion viranhaltijat ja työntekijät. Selvityksessä tarkastellaan onko uudella saamen kielilailla ollut vaikutuksia viranomaisten saamen kielen käyttöön ja saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen sekä verrataan viranomaisten saamenkielen taitoa ja palvelutasoa ennen vuoden 2004 kielilakia ja sen jälkeen.

Saamenkielisten asiakirjojen osalta keskeisiä tarkastelukohteita on virallisten asiakirjojen, kuten lakien ja asetuksien, sääntöjen, lomakkeiden ja tiedotteiden saamenkielinen saatavuus. Kirjallisen saamenkielisen palvelutason lisäksi on tärkeää selvittää viranomaisten suullinen saamenkielinen palvelutaso ja miten suulliset saamenkieliset palvelut turvataan. Keskeisiksi kysymyksiksi nousevat viranomaisten saamen kielen suullinen ja kirjallinen osaaminen, tulkkipalvelujen taso ja riittävyys, työntekijöiden saamen kielen oppimismahdollisuudet sekä miten työnantaja tukee työntekijöiden saamen kielen opiskelua. Lisäksi on tärkeää selvittää missä tehtävissä saamen kielen osaaminen katsotaan eduksi tai tehtävän hoidon edellytykseksi. Myös valtion ja kuntien tuki ja sen taso työntekijöiden saamen kielen opiskeluun on selvitettävä.

1.4 Selvityksen taustaa

Saamelaiset ovat vanhin tunnettu kansanryhmä saamelaisten asuttamilla alueilla. Saamelaiset kuuluvat Pohjois-Fennoskandiaa heti jääkauden jälkeen asuttaneiden ihmisten jälkeläisjatkumoon. Suomen saamelaisten lukumäärästä on olemassa verotustietoihin perustuvia tietoja myöhäiskeskiajalta lähtien ja lukumäärä tarkentuu nykyaikaa kohti n. 9500 Suomen saamelaiseen.

1900-luvulla saamelaisten lukumäärää on tutkittu väestötieteellisesti saamelaiskomitean, saamelaisneuvoston, saamelaiskäräjien ja -valtuuskunnan, Lapin sivistysseuran ja valtiollisen väestölaskennan toimesta. Saamelaisten väestötilastot ja tilastointitavat ja täten myös arviot saamelaisten lukumäärästä vaihtelevat tilastoittain.[6]

Ensimmäinen saamen kielilaki tuli Suomessa voimaan vuoden 1992 alusta lähtien ja se velvoitti valtion viranomaisia käyttämään saamen kieltä saamelaisten kanssa asioidessaan. Laki on nostanut saamen kielen virallista asemaa. Saamen kielen käyttö viranomaisissa ei ole ollut kuitenkaan luontevaa ja sitä on käytetty vain kun sekä asiakas että asiaa hoitava virkamies ovat osanneet saamen kieltä riittävän hyvin. Laki ei vaatinut virkamiehiltä saamen kielen taitoa edes saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaiset ovat pitäneet lakia riittämättömänä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Tämä tuli esille saamelaisten kuulemistilaisuuksissa, joita järjestettiin vuonna 1998 saamelaisalueella nykyisen saamen kielilain valmistelun yhteydessä. Saamelaisten yleinen näkemys on ollut, ettei saamen kielellä ole käytännössä mahdollista asioida viranomaisissa, koska virkamiehet eivät osaa saamea.

Yleisluonteisen kuvan saamen kielen taitoisten virkamiesten määrästä ensimmäisen saamen kielilain aikaan antaa saamen kielilain uudistamistyöryhmän joulukuussa 2000 tekemä laajahko selvitystyö. Kirjalliset kysymykset lähetettiin saamelaisten kotiseutualueen kunnille, seurakunnille ja kotiseutualueella sijaitseville valtion viranomaisille ja saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella sijaitseville valtion

[6] Esiselvityksessä Näkkäläjärvi 2006 on käsitelty tarkemmin Suomen saamelaisten väestömäärää historian eri aikoina. Tähän selvitykseen ei ole katsottu mahdolliseksi sisällyttää kyseisiä tietoja.

viranomaisille joiden toimialueeseen saamelaisalue kuuluu. Kaikki kyselyn kohteena olevat viranomaiset, lukuun ottamatta Enontekiön kuntaa ja paliskuntain yhdistystä, vastasivat kyselyyn.

Kyselyyn osallistui yhteensä 817 työntekijää. Heistä 600 eli 73,4 prosenttia ei ymmärtänyt saamen kieltä. 97 henkilöä (11,9 prosenttia) ilmoitti pystyvänsä tarvittaessa käyttämään saamen kieltä omassa työssään. Viimeksi mainituista 73 (8,9 prosenttia) oli äidinkieleltään saamenkielisiä. Vain suomen kielen taitoisten ja sekä suomen että saamen kielen taitoisten työntekijöiden väliin jäi 120 työntekijän joukko, josta saamea ymmärsi vähän 59 henkilöä (7,2 prosenttia) ja saamea puhui vähän 61 henkilöä (7,5 prosenttia). Tähän ryhmään kuuluvilla saamen kielen taito ei kuitenkaan ollut niin hyvä, että he kykenisivät käyttämään saamea omassa työssään. Saamen kielen taitoisena voidaan pitää vain niitä, jotka kykenevät käyttämään saamen kieltä omassa työssään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain tarkoittamassa mielessä. Saamen kieltä osasi kirjoittaa 44 työntekijää eli noin 5,4 prosenttia. Saamen kielilaki ei selvityksen mukaan siis toteutunut viranomaistahoissa, ja erityisen puutteellisesti inarin- ja koltansaamen osalta.

Oikeusministeriön kieliasiain neuvottelukuntaan nimetyn saamelaiskäräjien edustajan kieliasian neuvottelukunnalle laatiman lausunnon mukaan vuoden 2004 alussa voimaan tullut uusi saamen kielilaki ei ole lisännyt luontevaa saamen kielen käyttöä. Sen mukaan uudella saamen kielilailla ei yleisesti ottaen ole ollut vaikutuksia saamen kielen käyttöön ja saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Saamen kielilain toteutumista estää pätevän saamen kielen taitoisen henkilökunnan puute opetuksessa, palvelutehtävissä ja erityisasiantuntijatehtävissä. Saamelaisyhdistysten kannalta ongelmallista on saamen kieltä taitavien kirjanpitäjien puute, jonka johdosta yhdistysten kirjanpito on tehtävä suomeksi.

Vuoden 1994 alusta lähtien väestörekisteriin on voinut ilmoittaa äidinkieleksi saamen kielen. Väestötietojärjestelmästä ei ole kuitenkaan ollut mahdollisuutta saada eriteltyä tietoa eri saamen kielen äidinkielekseen ilmoittaneiden määrästä. Väestörekisterijärjestelmään saamen kielen ilmoittaminen äidinkielekseen on

vapaaehtoista, ja monet eivät välttämättä tiedä kyseisestä mahdollisuudesta. Vuodesta 1994 lähtien saamen saattoi ilmoittaa äidinkielekseen väestötietojärjestelmään. Vuoden 2003 loppuun mennessä äidinkielekseen saamen on ilmoittanut 1704 henkilöä, mikä vastaa 0,03 prosenttia koko maan väestöstä. On kuitenkin huomioitava, että juuri ennen vuotta 1994 saamen kieliä puhuvat saamelaiset ovat ilmoittaneet äidinkielekseen suomen, vaikka näin todellisuudessa ei ehkä ole ollutkaan. Väestötietojärjestelmän äidinkielestä koottuja tietoja käytetään vain tilastointitarkoituksessa, eikä tieto vaikuta viranomaisten palvelukieleen.

1.5 Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen tilanne

Vaikka saamen kielilaki ei koske suoranaisesti opetus- ja päivähoitopalveluja, asia liittyy kuitenkin läheisesti saamen kielilakiin ja saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Tässä kappaleessa käsitellään lyhyesti saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tilannetta Suomessa.[7]

Aikio-Puoskarin mukaan lukuvuonna 2003 – 2004 saamenkielistä opetusta annettiin 486 oppilaalle, josta pohjoissaamen aineopetuksessa oli 293 oppilasta, inarinsaamen aineopetuksessa 16 henkilöä ja koltansaamen aineopetuksessa 23 henkilöä. 68,3 % saamenkielisen opetuksen piirissä olevista oppilaista sai saamenkielistä aineopetusta äidinkielen, vieraan kielen tai kotikielen opetuksessa. Pohjoissaamenkielisessä opetuksessa oli 135 oppilasta, koltansaamenkielisessä opetuksessa viisi ja inarinsaamenkielisessä opetuksessa 14 oppilasta. Saamenkielistä opetusta, eli myös muiden aineiden kuin kieliopintojen opetusta annettiin 154 oppilaalle eli 31,7 % kaikista saamenkielistä opetusta saaneista oppilaista. Saamelaisten kotiseutualueella on 90 % kaikista saamen opetuksen piirissä olevista oppilaista. 10 % eli 47 oppilasta saa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielen aineopetusta, joista 29 on Sodankylän kunnan oppilaita, joiden asuinpaikka on saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

[7] Pääasiallisimpia lähteitä ovat saamelaiskäräjien opetustilasto 2007 – 2008 (www.samediggi.fi) ja Aikio-Puoskari 2006.

Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston tilaston mukaan saamenkielistä opetusta saa kuluvana lukuvuonna (2007 – 2008) Enontekiön kunnassa 23 oppilasta (-1), Inarissa 57 (+ 6), Sodankylässä 2 (+ 2) ja Utsjoella 64 (+1) oppilasta. Utsjoen kirkonkylän ja Karigasniemen kouluissa valtaosa oppilaista on saamenkielisessä opetuksessa. Inarissa sekä inarinsaamenkielistä että pohjoissaamenkielistä opetusta saavien oppilaiden lukumäärä on hienoisessa kasvussa. Koltansaamen opetustilanne on huolestuttava, koska oppilasmäärä ja koltansaamen kielen käyttäminen opetuskielenä näyttävät laskevan. Kielen oppiaineena koltansaamea opetetaan kuitenkin edellisvuosien tapaan. Sodankylän Vuotsossa saamenkielinen opetus alkoi tänä syksynä ensimmäistä kertaa ja kielen aineopetuksessa ovat koulun kaikki 30 oppilasta.

Kotiseutualueen ulkopuolella saamea opetetaan lähiopetuksena (opettaja paikan päällä) Oulun seudulla ja Rovaniemellä yhteensä 19 oppilaalle, Tampereella 6 oppilaalle ja Sodankylän kirkonkylässä 34 oppilaalle. Lisäksi Inarin kunnan opettajat antavat verkko-opetusta useille kotiseutualueen ulkopuolisille paikkakunnille yhteensä 13 oppilaalle, joista kauimmaksi Hollannin Rotterdamiin. Verkko-opetuksen kehittämisessä saamelaisalueen koulutuskeskuksen Saame virtuaalikoulu-hankkeella on merkittävä rooli.

Saamenkielistä opetusta saamelaisalueen ulkopuolella ei anneta lainkaan, mutta kielen opetukseen osallistuu yhteensä 70 perusopetuksen ja lukion oppilasta. Ulla Aikio-Puoskarin (2006) raportin mukaan saamen kielen ja saamenkielistä opetusta saaneiden oppilaiden lukumäärä Suomen peruskouluissa on laskenut noin 50:llä 1990-luvun alusta lähtien. Peruskoulun ylemmillä luokilla saamenkielinen opetus on alkanut lisääntyä vasta vuonna 1999 voimaan tulleen uuden perusopetuslain ja saamelaisopetusta koskevan erityisen rahoitussäännöksen myötä, vaikka vuosiluokilla 7 - 9 annetaan edelleen vähän saamenkielistä opetusta. Inari on Suomen kunnista ainoa, jonka alueella annetaan perusopetusta suomen lisäksi kolmella saamen kielellä. Muissa saamelaisalueen kunnissa opetetaan vain pohjoissaamea.

Kuva 1 Saamen kieltä opiskelevat Suomen peruskouluissa kielten mukaan eriteltyinä lukuvuonna 2003-2004

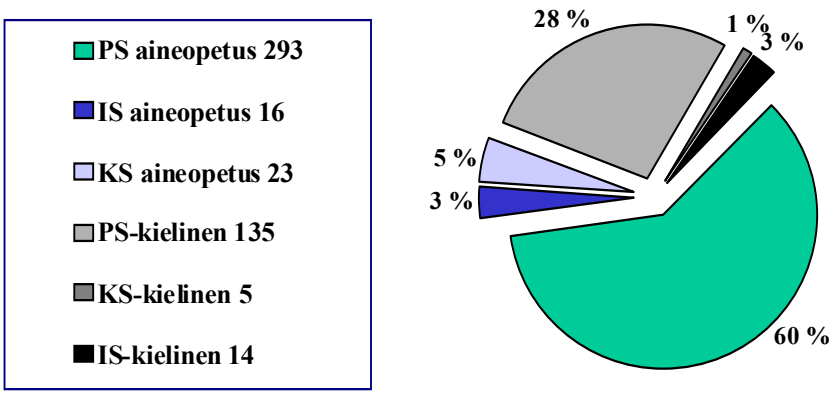

Lähde: Aikio-Puoskari, U. 2006.

Vuodesta 1980 pohjoissaame on voitu kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa vieraana kielenä ja vuodesta 1994 lähtien äidinkielenä. Inarinsaamen on voinut kirjoittaa äidinkielenä vuodesta 1998 lähtien ja koltansaamen vuodesta 2005 lähtien. Lapin läänin saamen opetuksen sivistystoimentarkastajan mukaan vuonna 2005 pohjoissaamen on kirjoittanut äidinkielenä ylioppilaskirjoituksissa 3 oppilasta, vieraana kielenä pohjoissaamen 3 oppilasta ja koltansaamen vieraana kielenä 3 oppilasta. Vuodelta 2004 tiedot puuttuvat. Vuonna 2003 äidinkielenä kirjoitti pohjoissaamen ja inarinsaamen kumpaakin yksi henkilö, vieraana kielenä pohjoissaamen 15 oppilasta ja inarinsaamen kaksi oppilasta. Vuodesta 2004 alkaen on voinut kirjoittaa koltansaamen vieraana kielenä ylioppilaskirjoituksissa. Tähän mennessä 3 opiskelijaa on kirjoittanut koltansaamen yo-kirjoituksissa.

Lapin yliopisto on saamelaisalueen lähin yliopistokoulutusta tarjoava yksikkö. Lapin yliopistossa pohjoissaamen kieltä voi opiskella kasvatustieteiden tiedekunnassa 27 opintopistettä. Lapin yliopistossa oikeusnotaarin pätevöittämiskoulutukseen otetaan 40 opiskeluedellytykset täyttävää ja enintään kolme saamenkielen taitoista opiskeluedellytykset täyttävää hakijaa. Saamen kieltä taitavana pidetään pyrkijää, joka on osoittanut saamen kielen taitonsa saamen kielen kokeessa. Sellaista saamen kieltä taitavaa hakijaa, joka muutoinkin ylittää hyväksymistä edellyttävän kokonaispisterajan, ei lueta saamen kieltä taitavien kiintiöön kuuluvaksi. Myös saamenkielisten kiintiössä

pyrkivällä ja hyväksytyllä tulee olla sama korkeakoulukelpoisuus ja työkokemus kuin muilla. Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa luokanopettajakoulutuksessa on varattu viisi opiskelupaikkaa saamenkielen taitoisille opiskeluvaatimukset täyttäville opiskelijoille.

Giellagas-instituutti on Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan erillinen yksikkö, jossa opetetaan ja tutkitaan saamen kieltä ja saamelaista kulttuuria. Yksikön oppiaineita ovat saamen kieli ja saamelainen kulttuuri, joita voi opiskella erillisinä pääaineina. Giellagas-instituutin tehtävänä on koordinoida saamenkielisen aineenopettajan-koulutukseen hakeutuvien opiskelijoiden opintoja. Samoin se järjestää saamen kielen aineenopettajaksi opiskeleville saamen kielen opintoja video - etäopetuksena. Vuodesta 1999 lähtein Giellagaksessa on voinut täydentää aikaisempaa tutkintoa ja valmistua saamenkieliseksi aineenopettajaksi. Kevääseen 2004 mennessä koulutukseen oli hakeutunut 48 opiskelijaa, joista 39 valittiin koulutukseen. Vuoteen 2004 mennessä aineenopettajan tutkinnon suorittaneita oli 3 (saamen kielen, matematiikan ja biologian aineopettajat).

Oulun yliopiston lääketieteen tiedekunnassa on yksi saamelaiskiintiöpaikka, joka on varattu saamen kielen taitoiselle valintakokeen hyväksytysti suorittaneelle henkilölle. Valintakokeen hyväksytty suorittaminen edellyttää vähintään 75 %: n pistemäärän saavuttamista lääketieteen koulutusohjelmaan hyväksyttyjen alimmasta valintakoepistemäärästä.

Rovaniemen ammattikorkeakoulu on saamelaisalueen lähin ammattikorkeakoulu. Rovaniemen ammattikorkeakoulussa voi opiskella luonnontieteiden alalla; luonnonvara- ja ympäristöalalla; matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla; sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla; tekniikan ja liikenteen alalla ja yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla. Rovaniemen ammattikorkeakoulussa voi opiskella pohjoissaamea kuusi opintopistettä.

Helsingin yliopistossa pohjoissaamen kieltä, ja inarin- ja koltansaamen kursseja voi opiskella suomalais-ugrilaisten tieteiden laitoksessa. Oppiaine saamentutkimus käsittelee saamelaisia, saamen kieltä, kulttuuria ja historiaa monen tieteenalan

näkökulmasta. Saamentutkimusta voi opiskella 20 opintoviikon laajuisen kokonaisuuden, johon sisältyvät opintojaksot voi koota varsin vapaasti.

2 Saamen kielet ja kielten yhteiskunnallinen asema

2.1. Saamelaisten ja saamen kielten puhujien määrä kunnittain

Saamelaisten lukumäärän on arvioitu olevan noin 60 000 - 70 000 välillä, Norjassa heitä on noin 40 000, Ruotsissa 20 000, Suomessa runsaat 9 400 ja Venäjällä noin 2 000.[8] Saamelaisten todellista lukumäärää on vaikea ilmoittaa tarkasti. Saamelaisuus on määritelty saamelaiskäräjälaissa. Saamelaisella tarkoitetaan henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen: 1) että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai 2) että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; taikka 3) että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.[9]

Kuntien tilastot[10] saamelaisten määrästä ovat selvästi pienempiä kuin saamelaiskäräjien tilastojen osoittamat luvut. Saamelaiskäräjien tilastoja voidaan pitää luotettavina, sen perustana on väestötieteellinen laskenta vuodelta 1962, ja saamelaisten määrä on laskettu ja tarkistettu aina saamelaisvaltuuskunnan ja saamelaiskäräjävaalien yhteydessä.

Suomen saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan vuonna 1999 täysi-ikäisistä Suomen saamelaisista puhui äidinkielenään pohjoissaamea 1739, inarinsaamea 299, koltansaamea 386 ja suomea 3815 henkilöä. 1263 henkilön, joista suurin osa oli alle kouluikäisiä lapsia, kohdalta ei saatu tietoja heidän äidinkielestään. Saamelaiskäräjien tilastoissa on vuonna 1999 yhteensä 7502 saamelaista. Tilastot perustuvat saamelaiskäräjien ylläpitämiin saamelaiskäräjävaaleissa äänioikeutettujen saamelaisten omiin ilmoituksiin äidinkielestään.

---

[8] www.galdu.org: Sámit – okta álbmot njealji riikkas. Lähteessä on ilmoitettu Suomen saamelaisten lukumääräksi 7 500 ja tekstiin luku on korjattu siten kuin Suomen saamelaiskäräjät on sen ilmoittanut

[9] Laki saamelaiskäräjistä 2002, 3 §.

[10] Kaikissa kuntia koskevissa väestötiedoissa viitataan Suomen tilastolliseen vuosikirjaan 2004.

Taulukko 2 Suomen saamelaisten lukumäärä vuonna 2003 ikäryhmittäin

	0-10v	**11-17v**	**18-24v**	**25-34v**	**35-44v**	**45-54v**	**55-64v**	**65-74v**	**75-84v**	**85-**	**Yli 18 v. yhteensä**	**Kaikki yhteensä**
Enontekiö	62	56	19	26	51	70	44	38	21	10	**279**	**397**
Inari	354	276	107	200	291	369	230	199	91	35	**1522**	**2152**
Sodankylä/ Lapin paliskunta (Lplk)	17 (Lplk)	26 (Lplk)	20	46	56	51	35	29	13	6	**256 (Lplk 131)**	**299 (sis. alle 18 v.)**
Utsjoki	98	95	47	75	99	130	108	88	66	15	**628**	**821**
Muu Suomi	1099	533	228	628	500	409	224	56	18	7	**2070**	**3702**
Ulkomaat	97	88	19	75	112	114	57	20	2	1	**400**	**585**
Saam. kotiseutu-alue yht.	531	453	193	347	497	620	417	354	191	66	**2685**	**3669**
Saam. kotiseutu-alue %	30,8	42,2	43,9	33,1	44,8	54,2	59,7	82,3	90,5	89,2	**52,1**	**46,1**
Muu Suomi ja ulkomaat yht.	1196	621	247	703	612	523	281	76	20	8	**2470**	**4287**
Muu Suomi ja ulkomaat %	69,3	57,8	56,1	67,0	55,2	45,8	40,3	17,7	9,5	10,8	**47,9**	**53,9**
Kaikki yht.	1727	1074	440	1050	1109	1143	698	430	211	74	**5155**	**7956**
Kaikki %	21,7	13,5	5,5	13,2	13,9	14,4	8,8	5,4	2,7	0,9	**64,8**	**100,0**

Lähde: Saamelaiskäräjät, väestörekisterikeskus

Vuoden 2003 tilastojen mukaan Suomen 7956 saamelaisesta täysi-ikäisiä on 5155, joista ulkomailla asuu 400, alle 18-vuotiaat mukaan otettaessa määrä on 585. Suomessa asuvasta 4755 täysi-ikäisestä saamelaisista saamen kielen on oppinut ensimmäisenä kielenään 1973 henkeä (41,5 prosenttia). Pohjoissaamenkieliset ovat suurin ryhmä, joita on 1378, koltansaamenkielisiä 337 sekä inarinsaamenkielisiä 258 henkeä. 4287 (54 prosenttia) saamelaista asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Saamelaiset muodostivat kolmasosan saamelaisten kotiseutualueen koko väestöstä vuoden 2003 tilastojen mukaan.

Enontekiön kunnassa asui vuonna 2003 yhteensä 397 saamelaista, joista täysi-ikäisiä oli 279. Heistä saamenkielisiä oli 182 henkilöä (pohjoissaamenkielisiä 180 ja inarin- ja koltansaamenkielisiä kumpaakin yksi). Enontekiön kunnan tilastojen mukaan kunnan

asukkaista noin 8 prosenttia on saamenkielisiä (noin 161 henkilöä vuoden 2004 tilastojen mukaan). Enontekiön kunnassa saamelaisasutusta on Kilpisjärvellä, Pousujärvellä, Ropinsalmessa, Pättikässä, Kaaresuvannossa, Palojoensuussa, Muotkajärvellä, Hetassa, Vuontisjärvella, Nunnasessa, Näkkälässä ja Palojärvella.

Vuonna 2003 Inarin kunnan alueella asui 2152 saamelaista, joista täysi-ikäisiä oli 1522. Näistä saamenkielisiä oli 725 henkeä, joista inarinsaamen kieltä äidinkielenään puhuvia 198, koltansaamea 237 ja pohjoissaamea äidinkielenään puhuvia 290. Inarin kirkonkylässä ja sen lähiympäristössä asuu noin 950 asukasta, joista inarinsaamelaisia on 400. Inarinsaamelaisia asuu Inarin ja Ivalon alueella. Koltta-asutus on keskittynyt Sevettijärvelle, Näätämöön, Keväjärvelle, Sarmijärvelle ja Nellimiin, heidän väkimääränsä on noin 600. Pohjoissaamenkieliset asuvat Inarissa, Ivalossa, Angelissa, Lismassa, Kutturassa, Kaamasessa, Lemmenjoella, Menesjärvellä, Paadarissa, Akujärvellä, Syysjärvellä, Iijärvellä, Väylässä ja Partakossa.

Sodankylän kunnan alueella asui 436 saamelaista vuonna 2003, joista Lapin paliskunnan alueella asui 174. Sodankylän kunnassa oli täysi-ikäisiä saamelaisia 256, joista Lapin paliskunnan alueella asui 131 henkilöä. Saamenkielisiä Sodankylän kunnassa oli 80 henkilöä. Heidän joukossaan inarinsaamenkielisiä oli 1, koltansaamenkielisiä 7 ja pohjoissaamenkielisiä 72 henkilöä. Sodankylän kunnan tilastojen mukaan vuonna 2001 kunnan asukkaista oli saamelaisia 133.

Vuonna 2003 Utsjoen kunnan alueella asui 821 saamelaista, joista 628 on yli 18-vuotiaita. Pohjoissaamenkielisiä on 504, inarinsaamenkielisiä 1 ja koltansaamenkielisiä 7. Yhteensä saamelaisia asuu Utsjoen kirkonkylässä 514 henkeä. Utsjoen muut saamelaiset asutuskeskittymät ovat Karigasniemi ja Nuorgam. Näissä kolmessa kylässä asuu 60 prosenttia kunnan asukkaista; muita saamelaiskyliä ovat Outakoski, Kaamasmukka, Nuorpiniemi, Suvanto, Reisti, Nuvvus ja Dalvadas. Väestörekisterikeskuksen vuoden 1999 tietojen mukaan Utsjoen kunnan väestöstä pohjoissaamenkielisiä oli 46,7 prosenttia, mutta saamenkielisten osuus lienee kuitenkin todellisuudessa suurempi.

Taulukko 3 Suomen saamelaisten lukumäärä vuonna 2007[11]

	Täysi-ikäiset saamelaiset 2007	Prosentuaalinen muutos vuoden 2003 tilastoon	Saamelaiset yhteensä 2007	Prosentuaalinen muutos vuoden 2003 tilastoon
Enontekiö	279	0 %	390	-1,8 %
Inari	1488	- 2,2 %	2208	+ 2,6 %
Sodankylä/Lapin paliskunta	260/120	+ 1 %, -8,4 %	460/170	+ 53,8 %/Lapin paliskuntaa ei eritelty
Utsjoki	583	-7,2 %	809	-1,5 %
Ulkomaat	392	-2 %	644	+10%
Muu Suomi	2455	+18,6 %	5129	+38, 5%
Yhteensä	**5317**	**+3,1 %**	**9350**	**+17,5 %**

Vuoden 2007 saamelaiskäräjävaalien tilastoista on saatu alustavat tiedot saamelaisten lukumääristä. Vuodesta 2003 lähtien vuoteen 2007 saamelaisten määrä on kohonnut 7956 saamelaisesta 9 425 saamelaiseen. Saamelaisalueella määrä on pysynyt jokseenkin samana vuoden 2003 tilastoinnista, mutta saamelaisalueen ulkopuolella ja ulkomailla asuvien yhteismäärä on noussut 4 287 saamelaisesta 5773 saamelaiseen. Saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten määrä on lisääntynyt 1486 henkilöllä. Suomen saamelaisista 62 % asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella vuonna 2007. Määrässä ovat mukana myös ulkomailla asuvat. Ellei heitä oteta lukuun, määrä on noin 55 %.

2.2. Saamen kielten tilanne ja asema

Pohjoissaame on saamen kielistä puhujamäärältään suurin. Pohjoissaamella on enemmistökielen asema Utsjoella, joka on myös ainoa kunta Suomessa, jossa saamelaiset ovat enemmistönä. Suomen saamenkielisestä väestöstä noin 70 prosenttia puhuu pohjoissaamea. Pohjoissaamen tilanne on parempi kuin vähemmistösaamen kielillä, inarin- ja koltansaamella. Kuitenkaan tilanne ei ole kuitenkaan läheskään optimaalinen pohjoissaamenkaan osalta, vaan ongelmana on pätevien saamen kielen taitoisten opettajien, virkamiesten sekä sosiaali- ja terveysalan osaajien puute. Pohjoissaamen osalta kuten muiden saamen kielten, suurimpana haasteena on laajamittainen muutto saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle, mikä vaikeuttaa paitsi

[11] Tarkistetut tilastotiedot 21.2.2008. Vaalilautakunta, saamelaiskäräjät, liite 13.

saamenkielisten palvelujen kehittymistä saamelaisalueella, mutta samoin saamenkieliset palvelut jäävät muuttajien ulottumattomiin. Pohjoissaameksi julkaistaan eninten saamenkielistä kirjallisuutta ja lehtiä. Suurin osa kustannustoiminnasta tapahtuu Norjassa. Pohjoissaamen osalta suurin puute on saamenkielisen sanomalehdistön puute[12].

Inarinsaamen kieli on saamen kielistä ainoa, jota puhutaan vain Suomessa ja perinteisesti vain Inarin alueella, vaikkakin nykyään inarinsaamelaisia asuu myös erityisesti pääkaupunkiseudulla. Kielellisesti inarinsaamelaiset kuuluvat saamen kielten itäryhmään. Inarinsaamelaisia on noin 300, kielten puhujien määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta joka tapauksessa se on alhaisempi kuin etnisten inarinsaamelaisten määrä. Inarinsaamea puhuu äidinkielenään noin 15 prosenttia Suomen saamenkielisestä väestöstä. Inarinsaamen kirjakielen asema on vahvistunut viimeisten vuosien aikana ja sen ortografia virallistettiin vuoden 1996 saamelaiskonferenssissa. Inarin kieltä on elvytetty kielipesätoiminnan (*Kielâpiervâl)* kautta ja tässä työssä *Anarâškielâ Servi* on ollut aktiivinen. Inarinsaame on elvytystoimista huolimatta vielä uhanalainen.

Inarinsaamea on opetettu Inarin peruskoulun yläasteella tuntiopetuksena vuodesta 1976 lähtien. Inarin kunta perusti opettajan viran inarinsaamen opetusta varten vuonna 1986. Eri oppiaineiden inarinsaamenkielinen opetus alkoi vuonna 2000. Nykyisin inarinsaamea opetetaan Inarin kunnan opetussuunnitelman mukaan sekä vieraana kielenä että äidinkielenä perusopetuksessa ja lukiossa. Ylioppilaskokeen inarinsaamesta suorittaneita on tähän mennessä 16. Inarinsaamen opetusta hankaloittaa paitsi pätevien opettajien puute, mutta myös inarinsaamenkielisen oppimateriaalinen vähäisyys.[13]

Vuodesta 1986 lähtien Suomessa on ilmestynyt inarinsaamenkielinen aikakausijulkaisu *Anarâš*. Lisäksi Internetissä on alkanut ilmestyä vuoden 2007 syyskuusta lähtien kerran viikossa ilmestyvä inarinsaamenkielinen verkkolehti *Kierâš*. Matti Morottajan laatiman luettelon mukaan inarinsaameksi on ilmestynyt yhteensä 49 julkaisua, joista valtaosa on kaunokirjallisuutta ja oppimateriaalia. Julkaisut ovat pääosin monisteita ja vihkosia.

[12] Vuolab-Lohi 2007.
[13] Morottaja 2007.

Lausunnossaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle Morottaja näkee suuren tarpeen vakinaiselle inarinsaamenkielen viralle tutkimuskeskuksessa sekä inarinsaamen aikuisopetuksen lisäämisen. Suurin osa inarinsaamenkielisestä aikuisväestöstä ei ole saanut yhtään omakielistä kouluopetusta, vaan on oikeastaan luku- ja kirjoitustaidoton omalla äidinkielellään. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa on aloittanut syksyllä 2007 osa-aikainen inarinsaamen kielenhuoltaja.

Kolttasaamelaiset eroavat läntisistä saamelaisista kielellisesti sekä ortodoksisen uskonnon ja tapakulttuurin kautta. Kolttasaamelaiset kuuluvat kielellisesti itäsaamelaisten ryhmään. Suomessa noin 15 prosenttia saamea äidinkielenään puhuvista on koltansaamenkielisiä. Jouni ja Satu Moshnikoffin (2006) arvion mukaan Suomessa asuu noin 500–600 kolttasaamelaista, joista vajaa 400 asuu Inarin kunnassa nk. koltta-alueella[14]

Kolttasaamelaiset asuvat nykyisin Suomessa Sevettijärven ja Näätämön alueella. Kolttasaamelaisväestö vähenee Sevettijäven ja Nellimin alueella muuttotappiosta johtuen, mutta toisaalta Ivalon ja Keväjärven kolttaväestö on kasvussa. Sevettijärvellä ja Nellimissä on muutama alle kouluikäinen lapsi. Sevettijärvellä toimii koulu, Nellimin koulu on lakkautettu. Koltansaamen puhujien lukumäärää on noin 250–300 Satu ja Jouni Moshnikoffin arvion mukaan. Sevettijärven alueella 90 % kolttasaamelaisista puhuu koltansaamea, 26 % osaa kirjoittaa koltansaamea ja 10 % ei osaa koltansaamea lainkaan. Vastaavat luvut Nellimin alueella ovat: suullinen kielitaito 48 %, kirjoitustaito 2 % ja 52 % ei kielitaitoa lainkaan. Keväjärven alueen kolttasaamelaisista 30 % osaa puhua koltansaamea, 8 % osaa kirjoittaa ja 72 % ei osaa lainkaan koltansaamea. On huolestuttavaa, ettei nuorempi sukupolvi enää puhu koltansaamea äidinkielenään. Nuorin äidinkielenään koltansaamea käyttävä on jo yli 30-vuotias. Myönteistä

[14] Koltta-alueella tarkoitetaan kolttalaissa aluetta, joka rajoittuu idässä Suomen ja Venäjän väliseen rajaan; etelässä Luttojokeen Kattajärvelle saakka sekä linjaan, joka kulkee Kattajärven länsipuolitse Ruohojärville ja niiden lounaispuolitse Kurupäähän sekä siitä edelleen Mattojärven länsipuolitse Nanguvuonon länsipäähän, Keväjärven alue kokonaan mukaan lukien; sekä lännessä linjaan, joka kulkee Nanguvuonoa pitkin Tsharminiemen pohjoiskärkeen ja siitä Palkissaareen sekä edelleen Kärppäsaaren, Varttasaaren, Koutukinsaaren, Lihasaarten, Kuorpasaaren, Pahtasalmensaarten ja Pisteriniemen itäpuolitse ja Naamajärven tilan pohjoispuolitse Nitsijärven Siirinsalmen Lammassaareen ja edelleen Iijärven Rovaniemelle sekä Inarin ja Utsjoen kuntien väliselle rajalle Tsoalmmavarrin kohdalle; sekä pohjoisessa Inarin ja Utsjoen kuntien väliseen rajaan (Kolttalaki 1984). Muut tiedot perustuvat lähteeseen Moshnikoff, J. & S. 2006.

puolestaan on se, että nuorin sukupolvi on alkanut käyttää koltansaamea toisena äidinkielenään suomen rinnalla.[15] Vuonna 2006 perustettiin kolttasaamelaiskulttuurin ja kielen edistämisyhdistys Saa´mi Nue´tt, jonka tarkoituksena on edistää koltansaamen kieltä ja kolttasaamelaiskulttuuria.

J. & S. Moshnikoffin mukaan Inarin kunnan ala-asteen kouluissa on opetettu koltansaamea Sevettijärvellä vuodesta 1972 lähtien, Nellimissä 1980-luvulta alkaen ja Akujärvellä muutamia vuosia ennen koulun lakkauttamista vuoteen 2004 asti. Syksyllä 1997 Sevettijärvellä aloitettiin lasten kielipesätoiminta. Toiminta lopetettiin varojen puutteessa keväällä 2001. Ivalon ala-asteella on ollut koltansaamen opetusta vaihtelevasti oppilastilanteen mukaan, esim. vuonna 2006 on ollut kaksi koltansaamen opiskelijaa. Sevettijärvi sai yläasteen vuonna 1990 ja siellä on voinut opiskella koltansaamea valinnaisaineena sen perustamisesta lähtien. Ivalon lukiossa on koltansaamea opiskeltu 2000-luvun alusta lähtien etäopetuksena, jota annetaan Sevettijärven koululta. Kirjoitetun kielen oppimista vaikeuttaa vähäinen koltansaamenkielinen kirjallinen materiaali sekä koulutettujen opettajien puute. Suomessa koltansaamea käytetään koti- ja koulukielenä.

Inarinsaamessa ja koltansaamessa ei voi suorittaa yleistä kielitutkintoa. Kielitutkinto on suunnitteilla, mutta sen vaatimasta sekä kirjallisesta että suullisesta tutkintomateriaalista on pulaa samoin kuin tutkinnon arvioijista. Ongelmana suhteessa saamen kielilakiin on se, että saamen kielilaki edellyttää kielitaidon osoittamista kielitodistuksella, mikä on mahdotonta vähemmistösaamenkielillä ja asettaa niiden puhujat epäedulliseen asemaan työnhakutilanteessa.

2.3 Saamelaisten kotiseutualuetta koskevat säännökset saamen kielilaissa

Saamelaiskäräjälain 4 § mukaan saamelaisten kotiseutualueella tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueita sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta, johon saamen kielilain § 3 mom. 3 viittaa tarkoittaessaan

[15] Jefremoff 2005; Moshnikoff J. & S. 2006.

saamelaisten kotiseutualuetta. Saamen kielilain § 3 mukaan saamen kielellä tarkoitetaan saamen kielilaissa inarin-, koltan- tai pohjoissaamea.

Saamen kielilain § 6 mukaan kunnan toimielinten saamelaisilla jäsenillä on oikeus käyttää saamen kieltä kokouksissa sekä pöytäkirjaan liitettävissä kirjallisissa lausunnoissa. Pykälän 8 mukaan viranomaisen ilmoitukset, kuulutukset ja julkipanot, muut yleisölle annettavat tiedotteet sekä opasteet ja yleisön käytettäviksi tarkoitetut lomakkeet täyttöohjeineen on saamelaisten kotiseutualueella laadittava ja annettava myös saamen kielellä.

Saamen kielilain § 12 mukaan saamelaisella on oikeus käyttää viranomaisessa asioidessaan valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä. § 13 mukaan saamelaisella on oikeus saada toimituskirja tai muu asiakirja saamen kielellä siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan, paitsi jos kysymyksessä on asian ratkaisuun merkityksetön asiakirja. Jos saamelainen asianosainen on käyttänyt kirjallisesti tai suullisesti saamen kieltä ottaessaan yhteyttä asiaa käsittelevään viranomaiseen, on viranomaisen vastattava siihen saameksi ilman että sitä erikseen pyydetään.

Saamen kielilain § 14 mukaan viranomaisen on henkilöstöä rekrytoidessaan huolehdittava siitä, että sen henkilöstö kussakin virastossa tai muussa toimipaikassa pystyy palvelemaan asiakkaita myös saameksi. Viranomaisen on lisäksi koulutusta järjestämällä tai muilla toimenpiteillä huolehdittava siitä, että henkilöstöllä on viranomaisen tehtävien edellyttämä saamen kielen taito. Saamen kielen taito voidaan asettaa kielitaitoa koskevaksi kelpoisuusvaatimukseksi valtion viranomaisten henkilöstölle lailla taikka lain nojalla valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön asetuksella sekä kunnallisten viranomaisten henkilöstölle kuntalain mukaisessa järjestyksessä. Saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi, vaikka sitä ei ole asetettu viran, toimen tai tehtävän kelpoisuusvaatimukseksi. Saamen kielen taito osoitetaan yleisistä kielitutkinnoista annetussa laissa tarkoitetulla kielitutkinnolla tai

opintojen yhteydessä suoritetulla kielikokeella tai korkeakouluopinnoilla.

Saamen kielilain § 15 mukaan viranomaisten tulee ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, käyttää asian käsittelykielestä riippumatta vastaanottajan omaa kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka käyttää sekä suomen että saamen kieltä. Viranomaisen on ilman, että sitä erikseen pyydetään, käytettävä saamen kieltä vastatessaan sille saamen kielellä toimitettuihin kirjallisiin yhteydenottoihin. Viranomaisten tulee toiminnassaan muutenkin edistää saamen kielen käyttöä.

Saamen kielilain § 16 mukaan kunnassa, jossa saamenkielisten osuus väestöstä on edellisen vuoden ensimmäisenä päivänä ollut suurempi kuin yksi kolmasosa, kunnan toimielimen tulee käyttää myös saamen kieltä sellaisissa pöytäkirjoissa ja muissa asiakirjoissa, joita ei ole annettava yksityiselle asianosaiselle ja joilla on yleistä merkitystä.

Saamen kielilain § 17 mukaan valtion liikelaitoksen sekä sellaisen palvelua tuottavan yhtiön, jossa valtiolla tai yhdellä tai useammalla saamelaisalueen kunnalla on määräämisvalta, on saamelaisten kotiseutualueella annettava tässä laissa edellytettyä kielellistä palvelua ja tiedotettava yleisölle myös saameksi toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämässä laajuudessa ja tavalla, jota kokonaisuutena arvioiden ei voida pitää liikelaitoksen tai yhtiön kannalta kohtuuttomana. Valtion liikelaitoksen hoitaessa viranomaistehtävää siihen sovelletaan, mitä saamen kielilaissa säädetään viranomaisesta.

Saamen kielilain § 18 mukaan jos julkinen hallintotehtävä on lailla tai lain nojalla säädetty yksityiselle sen toimiessa saamelaisten kotiseutualueella, sitä koskee se, mitä saamen kielilaissa laissa säädetään viranomaisesta. Jos tällaisen tehtävän vastaanottaja saamelaisten kotiseutualueella määräytyy viranomaisen päätöksen tai muun toimenpiteen taikka viranomaisen ja vastaanottajan välisen sopimuksen perusteella,

viranomaisen on varmistettava, että tehtävää hoidettaessa annetaan saamen kielilain mukaista kielellistä palvelua. Tämä tulee myös varmistaa viranomaisen antaessa muun kuin julkisen hallintotehtävän yksityisen hoidettavaksi saamelaisten kotiseutualueella, jos kielilain edellyttämän palvelutason ylläpitäminen sitä vaatii.

Saamen kielilain § 19 mukaan kun saamen kielilain nojalla käytetään asian suullisessa käsittelyssä saamen kieltä, on asian käsitteleminen viranomaisessa pyrittävä antamaan saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, on viranomaisen järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta.

Saamen kielilain § 20 mukaan jos hallintoasiassa, hallintolainkäyttöasiassa tai rikosasiassa haastehakemus, tuomio, päätös, pöytäkirja tai muu asiakirja on laadittu suomen tai ruotsin kielellä, on viranomaisen annettava saamelaiselle asianosaiselle pyynnöstä maksuton virallinen saamenkielinen käännös näistä asiakirjoista siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan, paitsi jos kysymyksessä on asian ratkaisuun ilmeisesti vaikuttamaton asiakirja. Käännös on liitettävä toimituskirjaan tai muuhun asiakirjaan. Jos virallisessa käännöksessä ilmenee käännösvirhe, viranomaisen on korjattava se, jollei korjaaminen ole ilmeisen tarpeetonta. Saamelaiselle asianosaiselle on tällöin annettava maksutta korjattu toimituskirja.

Saamen kielilain § 22 mukaan jos valtion viranomaisen on annettava tai toimitettava asianosaiselle toimituskirja tai asiakirja saamenkielisenä tai saamenkielisenä käännöksenä tai käytettävä tulkkausta, vastaa valtio saamenkielisen toimituskirjan laatimisesta tai kääntämisestä tai tulkkauksesta aiheutuneista kustannuksista. Kunta, kuntayhtymä taikka hiippakunta tai seurakunta vastaa kielilain 4-6, 12, 13, 15, 16 ja 30 §:ssä tarkoitetun toimitus- tai muun asiakirjan laatimisesta tai kääntämisestä sekä tulkkauksesta aiheutuvista kustannuksista.

Saamen kielilain § 24 mukaan viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että saamen kielilain turvaamat kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Sen tulee osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi. § 25 mukaan sellaisen 2 §:n 1 momentissa tarkoitetun valtion viranomaisen virkamiehellä, jonka virka-alue on kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueella, on oikeus, jos hänen virkasuhteensa tämän viranomaisen palveluksessa on kestänyt vähintään vuoden, saada palkallista virkavapautta virkatehtäviensä hoitamiseksi tarpeellisen saamen kielen taidon hankkimista varten. Tällaisen viranomaisen palveluksessa olevalla työntekijällä on vastaavin edellytyksin oikeus saada vapautusta työstä samaan tarkoitukseen. Edellä 2 §:n 1 momentissa tarkoitetun kunnan tai kuntayhtymän ja sellaisen 2 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdassa tarkoitetun valtion viranomaisen palveluksessa olevalle, jonka virka-alueesta osa sijaitsee saamelaisten kotiseutualueella, henkilöstöön kuuluvalle voidaan myöntää palkallista virkavapautta tai vapautusta työstä virkatehtävien hoitamiseksi tarpeellisen saamen kielen taidon hankkimista varten, jos hänen palvelussuhteensa tämän työnantajan palveluksessa on kestänyt vähintään vuoden. Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää muista virkavapauden tai työstä vapautuksen ehdoista. Saamen kielilain § 28 mukaan jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan tämän lain noudattamista.

2.4. Muu saamelaisia ja saamen kieliä koskeva lainsäädäntö

Saamelaisten oikeudet ja saamen kieli on mainittu useissa laeissa, erityisesti opetusta koskevissa laeissa. Vahvimman perustan saamelaisten asemalle alkuperäiskansana, jolla on oma kieli ja kulttuuri antaa Suomen perustuslaki. Suomen perustuslain (731/1999) 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla (saamen kielilaki). Suomen perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaisesti saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto toteutetaan pääasiassa saamelaiskäräjien kautta ja tämä oikeus on

kirjattu saamelaiskäräjälakiin (974/1995). Tähän lukuun on koottu muut keskeisimmät lait ja lain momentit, joissa saamelaisia tai saamen kieltä käsitellään tai sivutaan.

Lasten päivähoidosta annetussa lain 11 §:n 2 momentissa (875/1981) säädetään kunnan velvollisuudeksi huolehtia siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielellä. Säännöstä täydentää asetus lasten päivähoidosta (239/1973). Asetukseen lisättiin vuonna 1994 momentti 1 a § (1338/1994), jonka mukaan lasten päivähoidon kasvatustavoitteisiin kuuluu muun muassa saamelaisten lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa. Kulttuurin ja kielen säilyttämisen ja uusiutumisen kannalta on tärkeätä turvata kielen oppiminen ja syventäminen päiväkodista lähtien. Kielen asemaa tulisi kaikin mahdollisin keinoin tukea ja vahvistaa.

Perusopetuslain (628/1998) 10 §:n 1 momentin (1288/1999) mukaan koulun opetuskielenä ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävänä kielenä voi olla myös saamen kieli. Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Äidinkielenä voidaan perusopetuslain 12 §:n mukaan opettaa oppilaan opetuskielen mukaisesti myös saamen kieltä. 15 §:n mukaan opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä opetusta varten.

Lukiolain (629/1998) 6 §:n 1 momentin mukaan lukiokoulutuksessa opetuskielenä on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä edellä mainituista kielistä, saa opiskelija 6 §:n 2 momentin mukaan valita opetuskielen niiden kielten joukosta, joilla hän pystyy opiskelemaan. Lukiolain 8 §:n 1 momentin mukaan äidinkieltä opetetaan lukiossa opiskelijan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Lukiolain 11 §:n mukaan opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten.

Aikuislukiolain (439/§994) 12 §:n mukaan aikuislukion opetuskielenä on suomi tai ruotsi. Saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisten opiskelijoiden opetuskielenä voi

olla myös saame. Ylioppilastutkintoasetuksen (1192/1998) 11 §:n 1 momentin mukaan ylioppilaskirjoitusten äidinkielen koe voidaan järjestää suomen, ruotsin ja saamen kielessä. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 11 §:n 1 momentin mukaan ammatillisessa koulutuksessa oppilaitoksen opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. 14 §:n 1 momentin mukaan koulutussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten.

Vuoden 1999 alusta lähtien on opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muutoksen (1186/1998) myötä maksettu saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta aiheutuvat opettajien palkkauskulut saamelaisten kotiseutualueen kunnille kokonaisuudessaan valtion varoista.

Kirjastolain (904/1998) 3 §:n 5 momentin mukaan saamelaisten kotiseutualueen kunnissa sekä saamenkielisen että suomenkielisen väestöryhmän tarpeet tulee ottaa huomioon yhtäläisin perustein. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielensä ja kulttuuritaustansa. Tämän perusteella on luonnollisesti otettava huomioon myös saamenkielisen asiakkaan äidinkieli ja kulttuuritausta, vaikka säännöksessä ei saamen kieltä mainitakaan.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) 7 §:n mukaan vammaista henkilöä on palveltava ja palveluja järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkielensä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä saamenkielisen asiakkaan ja potilaan asema on otettu huomioon huomattavasti heikommin kuin muussa lainsäädännössä. Saamelaisella asiakkaalla ja potilaalla on kuitenkin oikeus käyttää omaa kieltään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain perusteella niiden kuntien ja valtion viranomaisten piirissä, joihin lakia sovelletaan.

Työvoima-asetuksen (1251/1993) 6 §:n mukaan työpalveluja annettaessa kiinnitetään huomiota suomen-, ruotsin- ja saamenkielisen väestön tarpeisiin. Kuntien valtionosuuslain (1147/1996) 12 §:n mukaisesti kaksikieliset kunnat ja saamelaisten kotiseutualueen kunnat saavat kielilisänä korvamerkitsemättömän euromäärän, joka on 10 prosenttia yleisen valtionosuuden perusosasta. Saamenkieliseen väestöryhmään kuuluvilla henkilöillä ei kuitenkaan ole erityistä hallinnollista asemaa päätettäessä näiden saamenkielisten palvelujen järjestämisestä kunnissa.

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 43 §:ssä (1211/2000) säädetään opettajankoulutukseen sekä saamenkielisen ja saamen kielen opetukseen sekä ammatilliseen lisäkoulutukseen myönnettävästä valtionavusta. Sen mukaan lääninhallitukset myöntävät valtionavustusta ammatilliseen lisäkoulutukseen hankkimalla koulutusta vapaan sivistystyön oppilaitosten ylläpitäjiltä, ammattikorkeakouluilta, yliopistoilta sekä erityisestä syystä ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä ja muilta kuin julkisen valvonnan alaisilta koulutuspalvelujen tuottajilta. Määrärahan tulee olla tasoltaan 40 prosenttia valtion talousarviossa tässä momentissa tarkoitettuun valtionavustukseen ja 11 §:n 3 momentin mukaiseen valtionrahoitukseen osoitettujen määrärahojen kokonaismäärästä.

Korkeakoulujen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja tehtävistä annetun asetuksen (309/1993) 4 §:n 2 kohtaa muutettiin asetuksella 25.8.1995/1083 niin, että saamen kielen lehtorilta vaaditaan, että hänellä on saame äidinkielenään tai että hän muuten hallitsee saamea kuten äidinkieltään. Saamelaisten kielellisiä oikeuksia käsitellään myös yhdenvertaisuuslaissa, joka esitellään ja käsitellään tarkemmin kappaleessa 12.

2.5 Saamen kieli valtioneuvostossa ja kansainvälisissä sopimuksissa

Vanhasen I hallituksen (2003 - 2007) ohjelmassa todettiin, että saamelaisten kielelliset oikeudet on turvattava. Vanhasen II hallituksen (2007 - 2011) ohjelmassa todetaan samansuuntaisesti: turvataan saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan

perustuslaillisen kulttuuri-itsehallinnon pohjalta. Palvelurakenneuudistuksessa hallitus turvaa saamelaisten oikeudet saada saamenkielistä palvelua. Lisäksi hallitus takaa sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden saamen kielellä (Pääministeri Vanhanen 2007). Syyskuussa 2007 on käynnistynyt sosiaali- ja terveysministeriön alaisen lapsiasiavaltuutetun hanke, jossa selvitetään saamelaislasten oikeuksien toteutumista. Hankkeessa käsitellään myös saamelaislasten kielellisiä oikeuksia. Myös Norjassa ja Ruotsissa tehdään samansuuntaiset selvitykset. Hankkeen tavoitteena on vaikuttaa tutkimustiedon pohjalta kansallisiin päättäjiin siten, että saamelaislasten oikeudet otettaisiin paremmin huomioon.

Suomen ja EU:n välisen liittymissopimuksen pöytäkirjassa n:o 3 (SopS 103/1994) osapuolet tunnustavat Suomella kansallisen ja kansainvälisen oikeuden nojalla olevat velvoitteet ja sitoumukset saamelaisiin nähden ja ottavat huomioon erityisesti sen, että Suomi on sitoutunut saamelaisten elinkeinojen, kielen, kulttuurin ja elämäntavan säilyttämiseen ja kehittämiseen. Liittymissopimuksessa saamelaiset nimetään myös alkuperäiskansaksi.

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa vähemmistökielten aseman turvaaminen ei ole perinteisesti ollut keskeisessä asemassa. Vasta viime vuosikymmenen lopussa vähemmistökielten asema on noussut merkittävämmin esille. Euroopan neuvostossa on valmisteltu kaksi vähemmistökielten kannalta merkittävää sopimusasiakirjaa. Euroopan neuvosto hyväksyi vuonna 1995 kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen, joka tuli voimaan Suomessa 1.2.1998 (SopS 1/1998 ja 2/1998). Euroopan neuvoston alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja hyväksyttiin vuonna 1992, ja se tuli voimaan Suomessa 1.3.1998 (SopS 23/1998). Peruskirjan tarkoitus on suojella edistää alueellisia ja vähemmistökieliä ja kannustaa erityistoimiin näiden kielten suojelemiseksi ja edistämiseksi.

Peruskirjan täytäntöönpanoa seuraa asiantuntijakomitea, joka viimeksi vuonna 2003 vieraili Suomessa tavaten kansalaisjärjestöjen ja hallituksen edustajia. Saamen kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) suomen osastossa (FiBLUL) ja asiantuntijakomiteassa. Asiantuntijakomitea julkaisi vuonna viimeisimmän

raportin vähemmistökielten peruskirjan täytäntöönpanosta. Ministerikomitea suosittaa Suomen hallitusta jatkamaan saamenkielisen opetuksen kehittämistä ja turvaamaan inarin- ja koltansaamen elinkelpoisuuden. Komitea näkee myös tärkeänä, että Suomi edistäisi saamenkielisen sanomalehdistön saatavuutta. Sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta saamen kielillä tulisi parantaa (Suomen kolmas…2006).

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, ns. Kp-sopimus vuodelta 1996, sisältää saamelaisoikeuden kannalta tärkeitä ja keskeisiä mm. itsemääräämisoikeutta koskevia normeja. Sopimus mm. kieltää, ettei etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä saa kieltää oikeuttaan omaan kulttuuriinsa, oman kielen käyttämiseen tai uskontoon.

YK:n kansainvälisen työjärjestön ILOn alkuperäiskansoja koskeva sopimus numero 169 (C169 Indigenous and tribal peoples convention, ILO 1989) velvoittaa sopimuksen ratifioineita valtioita tunnustamaan alkuperäiskansojen oikeudet kulttuuriinsa ja maihinsa alkuperäiskansojen asuttamilla alueilla. Sopimuksessa ei ole erillistä mainintaa kielestä, mutta kuten tunnettua, kieli on osa kulttuuria. Suomi ei ole kuitenkaan vielä ratifioinut sopimusta, vaan se tutkii ratifioimisen edellytyksiä.

Saamelaisia koskevasta kansainvälisoikeudellisesta valtioiden välisestä sopimuksesta, ns. saamelaissopimuksesta, on valmistunut ehdotus vuoden 2005 lokakuussa. Norjan, Ruotsin ja Suomen välisen sopimuksen tavoitteena olisi parantaa saamelaisten asemaa alkuperäiskansana. Sopimus sisältää säännöksen kielellisistä oikeuksista (23 artikla) sekä säännöksen valtioiden vastuusta saamen kielestä (24 artikla). Sopimusehdotus on jätetty sopimusta koskevien valtioiden saamelaisasioista vastaaville ministereille. Sopimuksen käsittelyaikataulu on julkisuudessa olleiden tietojen mukaan keväällä 2008 ja sopijapuolet aloittavat yhteiset neuvottelut syksyllä 2008. Ehtona sopimuksen ratifioinnille ja voimaantulolle on, että kolmen maan saamelaiskäräjät hyväksyvät sopimuksen sisällön.

2.6 Saamenkielisten palvelujen rahoitus

Saamen kielilain 31 §:n mukaan valtion talousarvioon tulee ottaa määräraha valtionavustuksiin saamelaisten kotiseutualueen kunnille, seurakunnille sekä lain 18 §:ssä tarkoitetuille yksityisille (tällaisia yksityisiä ovat mm. kalastusalueet, riistanhoitoyhdistykset ja metsänhoitoyhdistykset) tämän lain soveltamisesta aiheutuvien erityisten lisäkustannusten kattamiseksi. Tarkoitusta varten on ollut käytettävissä enintään 128.638 € vuonna 2004, 128.700 € vuonna 2005 ja 130.000 € vuonna 2006.

Taulukko 4 Oikeusministeriön myöntämä rahoitus saamen kielilain kustannuksien kattamiseen vuosina 2004-2006

	2004	2005	2006	Yhteensä 2004-2006
Enontekiön kunta	42.500,00	78.000,00	7.000,00	127.500,00
Inarin kunta	12.760,00	15.000,00	15.000,00	42.760,00
Sodankylän kunta	4.000,00	4.000,00	4.500,00	12.500,00
Utsjoen kunta	19.759,90	26.687,66	38.500,00	84.947,56
Enontekiön srk.	250,00		14.440,00	14.690,00
Inarin srk.	1.200,00	1.200,00	1.200,00	3.600,00
Lapin ortodoksinen. srk.	200,00			200,00
Ivalon plk	28,33	172,30		200,63
Näkkälän plk	1.000,00	700,00	700,00	2.400,00
Inarin kalastusalue	1.000,00			1.000,00
Käsivarren plk		227,70		227,70
Lapin plk		871,20	137,50	1.008,70
Vätsärin plk		72,24		72,24
Enont. kalastusalue		500,00		500,00
Utsjoen kalastusalue		500,00	1.200,00	500,00
Yhteensä	**82.698,23**	**127.933,10**	**82.677,50**	**293.308,83**

Vuonna 2004 saamen kielilain soveltamisen lisäkustannuksista varatuista määrärahoista käytettiin 64,3 %, vuonna 2005 määrärahasta käytettiin 99,4 % ja vuonna 2006 määrärahasta käytettiin 63,6 %. Avustusta on myönnetty esim. henkilöstön kouluttautumisesta (saamen kieli) kunnalle aiheutuviin kustannuksiin. Koulutusta varten on myönnetty palkallista virkavapautta ja avustusta on saatu sijaisten palkkakustannuksiin.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnat saavat lisäksi sisäasianministeriöltä rahoitusta kaksikielisten palvelujen tuottamiseen. Määräraha perustuu kuntien asukaslukuun, ei

kielten puhujien määrään. Muuttotappioalueella rahoituksen sitominen koko kunnan asukaslukuun, ei kieltä puhujien määrään on ongelmallinen, koska väkimäärästä huolimatta saamen kielilaki edellyttää saamenkielisten palvelujen tarjoamista.

Taulukko 5 Sisäasianministeriön rahoitus kaksikielisten palvelujen tuottamiseen saamelaisalueen kunnille

	2004	2005	2006	2007
Enontekiö	5.730,00	5.524,00	5.556,00	5.638,00
Inari	19.948,00	19.542,00	19.701,00	19.854,00
Utsjoki	3.875,00	3.784,00	3.802,00	3.842,00
Sodankylä	26.228,00	25.607,00	25.963,00	25.980,00
Yhteensä	55.781,00	54.457,00	55.022,00	55.314,00

Kielisuhteen perusteella kunnalle myönnetään 10 prosentin korotus yleisen valtionosuuden perusosasta, joka lasketaan kaavalla kunnan asukasluku x keskimääräinen euromäärä (vaihtelee vuosittain, kuitenkin noin 28 euroa/as). Yleisen valtionosuuden lisäksi kaksikielisyyden perusteella kunta voi saada korotusta valtionosuuteen sekä myös opetustoimeen. Nurinkurista on tässä se, että saamelaisalueen kunnista asukasmäärältään suurin Sodankylä saa eniten rahoitusta kaksikielisten (suomi-saame) palvelujen tuottamiseen, mutta tuottaa niitä kuitenkin vähiten (ks. kpl.4.3).

Taulukko 6 Saamelaiskäräjien kautta kanavoituvat sosiaali- ja terveysalan rahoitukset kunnittain

	2004	2005	2006	2007	Yht. 2004 - 2007
Enontekiö	103.606,49	107.100,00	119.300,00	94.635,00	424.641,49
Inari	253.224,74	307.600,00	293.057,01	301.850,00	1.115.731,00
Utsjoki	236.468,04	155.300,00	155.642,99	148.665,00	696.076,03
Sodankylä	6.700,73	30.000,00	32.000,00	54.850,00	123.550,73
Yhteensä	600.000,00	600.000,00	600.000,00	600.000,00	2.400.000,00

Vuodesta 2002 alkaen Suomen eduskunta on myöntänyt erillisen määrärahan saamelaisalueen kuntien saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseen. Saamelaiskäräjät tekee vuosittain käyttösuunnitelman rahoituksen käytöstä. Vuonna 2002 määräraha on ollut 200 000,- € ja vuonna 2003 määräraha on ollut 300 000,- €. Vuodesta 2004 määrärahaa on noussut 600 000,- € , ja se on jaettu kunnittain taulukon kuusi mukaisella tavalla.

Euroopan vähemmistökielten peruskirjan toteuttamista arvioinut asiantuntijaryhmä näkee, että saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen suurimpina ongelmina ovat rahoituksen riittämättömyys ja lyhytjänteisyys. Sosiaalialan kehittämishankkeen puitteissa on voinut vuodesta 2003 lähtien hakea määrärahaa kunnille vuosien 2005-2007 aikana tapahtuvaan kielellisten vähemmistöjen palvelujen kehittämiseen. (2006: 23).

Valtio myöntää vuosittain määrärahan saamenkielisten oppimateriaalin tuotantoon, joka kanavoidaan saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan kautta. Vuosina 2002 ja 2003 määräraha oli 253 000 € ja vuosina 2004, 2005 ja 2006 rahoitusta myönnettiin 258 000 €. Opetusministeriö osoittaa vuosittain saamelaiskäräjien kautta rahoitusta saamelaiseen kulttuuri- ja järjestötoimintaan. Avustusta jaetaan toiminta-avustuksena, projektitukena tai erilaisina avustuksina. Opetusministeriö kanavoi saamelaiskäräjien kautta jaettavaksi saamelaiskulttuurin ja järjestötukia, vuonna 2004 summa oli 215 000 € ja vuosina 2005 - 2007 summa oli 240 000 €. Saamelaisten lastenkulttuurikeskusta on rahoitettu opetusministeriön kautta 70 000 € vuodessa vuosina 2004 - 2005.

Saamenkielisen kirjallisuuden käännös- ja julkaisutoimintaa voidaan tukea ministeriön myöntämistä kulttuurimäärärahoista tai käännöstuen kautta. Opetusministeriö on delegoinut määrärahojen hallinnoinnin Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskukselle FILI:lle, jonka tehtävänä lisätä suomalaisen kauno- ja tietokirjakirjallisuuden (suomi, ruotsi, saame) tuntemusta ulkomailla ja tukea suomeksi, ruotsiksi ja saameksi kirjoitetun kirjallisuuden kääntämistä muille kielille. Lisäksi FILI myöntää tukea kirjallisuuden suomentamiseen ja ruotsintamiseen. Vuonna 2006 FILI ei myöntänyt tukea saamenkielisen kirjallisuuden kääntämiseen.

2.7 Muut saamelaisasioita käsittelevät edustukselliset elimet

Saamelaisväestöä koskevien asioiden yhteensovittamista ja yhtenäistä valmistelua varten oikeusministeriön yhteydessä toimii saamelaisasiain neuvottelukunta.

Neuvottelukunnan tehtävänä on mm. seurata saamelaisten oikeudellisten, taloudellisten, sosiaalisten, sivistyksellisten ja työllisyysolojen kehitystä sekä aluepoliittisten tavoitteiden toteutumista saamelaisten kotiseutualueella ja tehdä näistä asioista esityksiä ja aloitteita asianomaiselle ministeriölle. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Neuvottelukunnassa on puheenjohtajana Lapin läänin maaherra sekä kaksitoista jäsentä, joista kullakin on henkilökohtainen varajäsen. Neuvottelukunnassa on edustettuina kuusi eri ministeriöiden edustajaa: oikeusministeriön, opetusministeriön, maa- ja metsätalousministeriön, sisäasiainministeriön ja työministeriön sekä ympäristöministeriön. Saamelaiskäräjät nimittää neuvottelukuntaan kuusi jäsentä. Neuvottelukunnan varapuheenjohtajana toimii oikeusministeriötä edustava jäsen.

Oikeusministeriön alaisuudessa toimiva kieliasian neuvottelukunta käsittelee kansalliskieliin liittyviä asioita. Neuvottelukunta voi myös osallistua muita kieliä koskevan lainsäädännön seurantaan sekä asiantuntijaelimenä avustaa muita kieliä koskevan lainsäädännön valmistelussa; seurata kansainvälistä kehitystä ja yhteistyötä maan kieliolojen ja kielellisten oikeuksien kehittämiseksi; sekä omasta aloitteestaan valmistella oikeusministeriön käyttöön suosituksia kielilainsäädäntöön ja sen soveltamiseen liittyvissä kysymyksissä sekä tehdä aloitteita kielellisten oikeuksien edistämiseksi ja kielellisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

Syrjintälautakunnan toiminta perustuu yhdenvertaisuuslakiin, jonka tarkoituksena on ennaltaehkäistä ja vähentää syrjintää arkielämässä. Syrjintälautakunta on valtioneuvoston nimittämä itsenäinen ja riippumaton oikeusturvaelin, jonka päätökset ovat sitovia kuten alioikeuden tuomiot. Lautakunnan toimikausi on neljä vuotta. Nykyinen lautakunta on nimitetty toimikaudelle 2004 – 2008. Lautakunnan toimivaltaan kuuluu etniseen alkuperään perustuva syrjintä. Lautakunnalle eivät kuulu asiat, jotka koskevat syrjintää työ- ja virkasuhteissa tai työharjoittelussa. Näissä yhdenvertaisuuslakiin sisältyvissä syrjintäasioissa vastaavana viranomaisena ovat työsuojelupiirit.

Syrjintälautakunta voi vahvistaa osapuolten välisen sovinnon. Se voi myös kieltää

jatkamasta tai uusimasta syrjintää, kieltää vastatoimien kiellon rikkomista tai asettaa uhkasakon. Vastatoimien kielto tarkoittaa sitä, että kukaan ei saa joutua epäedulliseen asemaan sen tähden, että hän on valittanut tai ryhtynyt toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Tuomioistuin, vähemmistövaltuutettu tai muu viranomainen tai yhdistys voi pyytää etnistä syrjintää koskevassa asiassa lausunnon syrjintälautakunnalta yhdenvertaisuuslain soveltamisesta. Syrjintälautakunta ei korvaa käytössä olevia muutoksenhakukeinoja ja -elimiä. Sen toimivaltaan ei kuulu oikeus muuttaa viranomaispäätöksiä. Syrjintälautakunta antaa syrjintätapauksissa juridisesti sitovia ratkaisuja. Syrjintälautakunnalle voi kannella suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Syrjintälautakunta käyttää syrjintätapauksissa tuomiovaltaa ja täten syrjintälautakuntaa koskevat myös ne saamen kielilain säännökset, jotka käsittelevät saamen kielen käyttöä oikeusviranomaisissa. Syrjintälautakuntaan tulee voida siten kannella myös saamen kielillä.[16]

Etu- ja sukunimen antamisessa noudatettua käytäntöä seuraa oikeusministeriön alainen nimilautakunta. Se on erityinen asiantuntijaviranomainen nimilain soveltamista koskevissa kysymyksissä. Nimilain mukaan etu- ja sukunimen muuttamista koskevat asiat käsittelee ensimmäisen asteen viranomaisena maistraatti. Nimilautakunta antaa tuomioistuimille, maistraateille ja muille viranomaisille lausuntoja suku- ja etunimeä koskevissa asioissa. Nimilautakunta myös seuraa suku- ja etunimeen liittyvissä asioissa noudatettua käytäntöä sekä antaa siitä tietoja tuomioistuimille, maistraateille ja muille viranomaisille. Lisäksi se tekee oikeusministeriölle aloitteita ja esityksiä suku- ja etunimeä koskevan lainsäädännön kehittämiseksi. Nimilautakunta asetetaan viideksi vuodeksi kerrallaan. Suomessa saamenkielisten suku- ja etunimien käyttö on sallittua, mutta käytännössä saamen kielten erikoismerkit aiheuttavat ongelmia viranomaisissa. Esimerkiksi Kela-korttiin ei voi merkitä sellaisia saamenkielisiä nimiä, jotka edellyttävät saamenkielistä kirjaimistoa.

[16] Ks. luku. 13, OTT Kaisa Korpijaakko-Labban lausunto tässä kertomuksessa.

2.8 Saamen kielen kielielimet

Saamen kielen parissa toimivat elimet käsittelevät kielipoliittisia ja kielenhuollon kysymyksiä. Kuvassa 1 on esitetty organisaatiomalli, jossa ei kuitenkaan ole tarkoitus kuvata hierarkkisia suhteita, vaan ylipäänsä esitellä mitä kielielimiä on olemassa ja mitkä tahot nimittävät kyseiset kielielimet.

Pohjoismainen saamen kieliyhteistyö kuului vuosina 1971 - 1996 Saamelaisneuvoston asettamalle saamen kielen lautakunnalle, jossa olivat edustettuina kaikki Pohjoismaiden ja Venäjän saamen kielimuodot. Kielilautakunta lakkautettiin vuonna 1996 ja Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjät sopivat kieliyhteistyön uudelleen järjestämisestä alaisuudessaan vuonna 1997. Sopimus pohjoismaisesta kieliyhteistyöstä allekirjoitettiin saamelaisten kansallispäivänä 6.2.1997 Trondheimissa, jolloin solmittiin myös sopimus saamelaisen parlamentaarisen neuvoston perustamisesta.

Kuva 2 Saamen kielen kielielimet

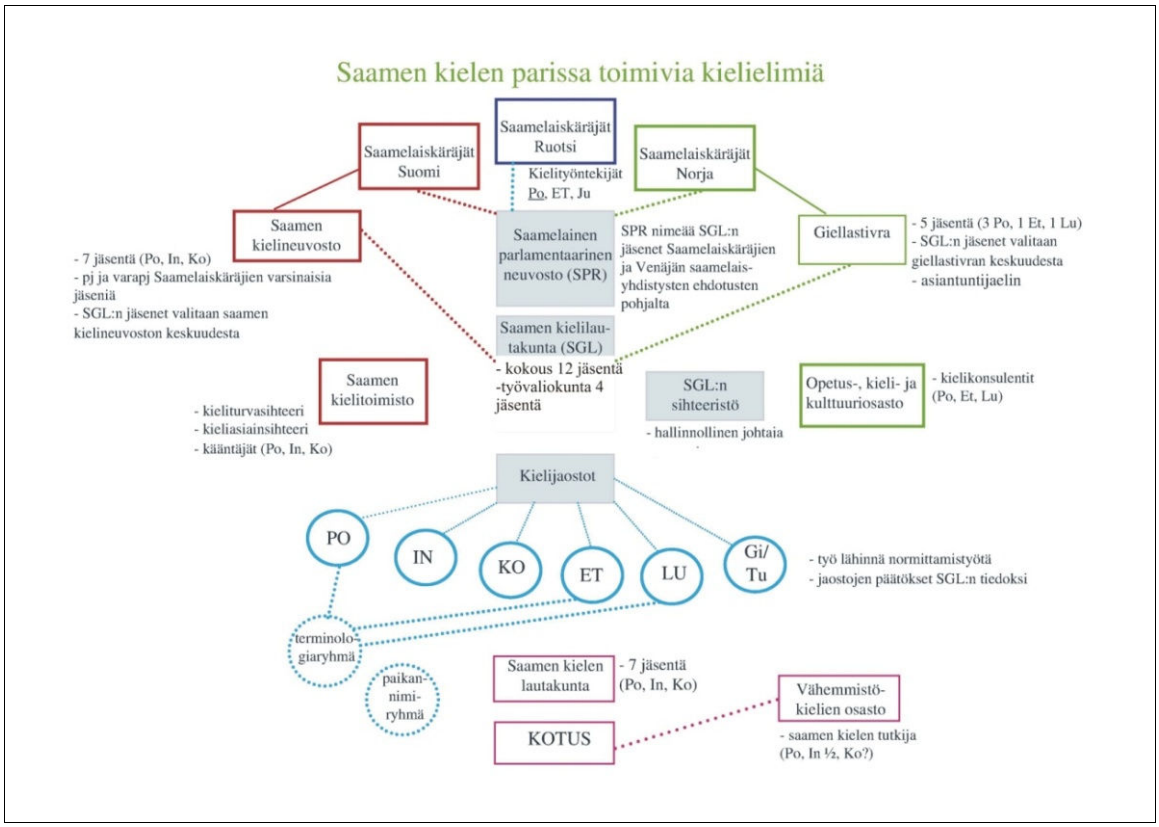

Lähde: Näkkäläjärvi, E. 2007

Kieliyhteistyöstä tehdyssä sopimuksessa todetaan mm. kielenhuollon ja kielen aseman turvaamisen yhteiskunnassa olevan tärkeämpää kuin koskaan aikaisemmin, jotta saamen kieli ja kulttuuri säilyvät ja kehittyvät. Kieliyhteistyö on käynnistynyt, ja rahoitus on vakiintunut. Sopimuksen mukaan Pohjoismaiden saamelaiskäräjät huolehtivat myös Venäjän saamelaisten ja heidän käyttämiensä saamen kielten mukaantulosta yhteistyöhön. Venäjän saamen kielten mukanaolo on organisoitu käytännössä kahden Venäjän saamelaisten yhdistyksen, Kuolan saamelaisyhdistyksen ja Murmanskin alueen saamelaisyhdistyksen kautta. Kieliyhteistyö on perustettu vanhan nimensä mukaisesti Saamen kielilautakunnaksi ja se on sääntöjensä mukaisesti yhteinen päättävä elin saamen kieliin liittyvissä kysymyksissä. Sen nimittää eri maiden saamelaiskäräjien yhteinen elin saamelainen parlamentaarinen neuvosto kolmen maan saamelaiskäräjien[17] ja Venäjän saamelaisyhdistysten ehdotuksista. Kielilautakunnan alaisuudessa toimii pohjoismainen pohjoissaamen termityöryhmä, jonka jäsenet nimittävät Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjät. Saamen kielineuvosto on yhteisen saamelaisen kielielimen saamen kielilautakunnan yhteistyöelin Suomessa.

Suomen saamelaiskäräjien alaisuudessa toimii saamen kielineuvosto. Sen tehtävänä on ylläpitää ja kehittää Suomessa käytettäviä saamen kieliä, antaa ohjeita ja suosituksia Suomessa käytettävien saamen kielten- ja nimistöhuoltoon sekä terminologian käyttöön liittyvissä asioissa, edistää saamen kieltä koskevaa tutkimustoimintaa, jakaa tietoa saamen kielestä, pitää yhteyttä ja harjoittaa yhteistyötä sellaisten koti- ja ulkomaisten elinten ja järjestöjen kanssa, jotka toimivat saamen kielen tutkimuksen ja huollon piirissä, sekä valmistella yhteistyössä saamen kielen toimiston kanssa saamelaiskäräjien kokoukselle vuosittainen selvitys saamen kielilain toteutumisesta sekä hoitaa muut toimialaansa kuuluvat tehtävät.

Saamen kielineuvoston tavoitteena on vahvistaa kieliyhteistyötä Saamen kielilautakunnan kanssa mm. kielenhuolto- ja terminologiatyön puitteissa. Myös muut saamen kieltä edistävät elimet, kuten saamen kielen tutkimuslaitokset ja saamelaiskäräjät Norjassa ja Ruotsissa sekä FiBLUL ja Kotus ovat keskeisiä

[17] Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjien saamen kieleen liittyvästä toiminnasta ja kielioloista kpl:ssa 2.9.

yhteistyökumppaneita kieliyhteistyössä saamen kielineuvoston kanssa.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (Kotus) annetun lain (48/1976) 1 §:n mukaan keskus on perustettu suomen, ruotsin ja saamen kielten tutkimusta varten. Lain nojalla annetun asetuksen (213/1993) 1 §:n 2 momentin mukaan kotimaisilla kielillä tarkoitetaan suomen, ruotsin ja saamen kieltä. Edellisten lisäksi se tutkii romani- ja viittomakieltä. Toimintaan kuuluu kielenhuoltoa (Kielitoimisto), sanakirjojen tekoa ja tutkimushankkeita. Tutkimuskeskuksen henkilöstö käsittää lähes sata työntekijää. Kotus kuuluu opetusministeriön hallinnonalalle. Kotuksen yhteydessä toimii Utsjoella toimipaikkaansa pitävä saamen kielen tutkija, joka antaa neuvoja mm. pohjoissaamen kieleen ja paikannimiin liittyvistä asioista ja osallistuu saamen kielen huoltoon pitämällä tarvittaessa mm. kielenhuoltokursseja. Tutkimuskeskuksella on myös osa-aikainen inarinsaamen huoltaja sekä saamen kielen lautakunta. Lautakunta asettaa saamen kielen huollon ja termityön tavoitteet ja toteuttaa ne yhteistyössä Suomen saamelaiskäräjien kielineuvoston sekä Saamen kielilautakunnan kanssa.

2.9 Saamelaisten kieliolot Norjassa ja Ruotsissa

Saamen kielellä on kielilainsäädäntöä Suomen lisäksi Norjassa ja Ruotsissa. Norjan saamelaiskäräjät[18] on 1990-luvun puolivälistä lähtien laatinut itse tai tilannut saamen kielen käyttöä koskevia raportteja, joissa on myös arvioita saamen kieltä puhuvien määrästä. Vuoden 2000 raportin mukaan Norjassa on noin 23 000 saamen kieltä puhuvaa henkilöä.[19] Norjassa puhutaan pohjois-, luulajan- ja eteläsaamea. Pohjoissaamenkielisiä on noin 19000, luulajansaamenkielisiä on noin 700 ja eteläsaamenkielisiä noin 500.[20] Saamenkieliset ovat enemmistönä Koutokeinon (96 %), Kaarasjoen (94 %), Uuniemen (75 %) ja Tenon (53 %) kunnissa ja kunnan asukkaista

[18] Norjan kielioloja koskevat tiedot perustuvat Norjan saamelaiskäräjien kotisivujen (www.samediggi.no) tietoihin, saamelaiskäräjien kieliasioiden parissa työskentelevän Inga Margrethe Eira Björnin sähköpostitse (19.11.2007) antamiin tietoihin ja Norjan saamelaisten kielioloja ja kaksikielisyyttä tutkineen Torkel Rasmussenin puhelimitse (14.11.2007) antamiin tietoihin sekä Anderssen, S & J. Strömgren 2007 ilmestyneeseen raporttiin saamen kielilain toteutumisesta Norjassa.
[19] SEG 2000, 15. Rasmussenin mukaan Norjassa on saamen kieltä puhuvia noin 20 000 henkilöä.
[20] Luvut perustuvat mainitun raportin taulukosta (2000, 13) Rasmussenin tekemiin laskelmiin (Rasmussen puhelimitse 14.11.2007).

yli kolmasosa on saamenkielisiä Kaivuonon (46 %), Kvalsundin (40 %) ja Porsangerfjordin (35 %) kunnissa. Kyseisissä kunnissa käytetty saamen kieli on pohjoissaame.

Norjassa saamelaislain kielisäännökset (ns. saamen kielilaki) tulivat voimaan vuonna 1992 ja ne koskivat kuutta Pohjois-Norjan kuntaa (Kaivuono, Koutokeino, Kaarasjoki, Teno, Porsanger, Uuniemi) ja Tromsan ja Finnmarkenin lääninhallintoa. Kyseistä kuuden kunnan aluetta on kutsuttu myös saamen kielen hallintoalueeksi. Näissä kunnissa puhutaan pohjoissaamea. Vuoden 2006 alussa Tiitisvuonon kunta, jossa 19 % kunnan asukkaista puhuu luulajansaamea, on liitetty saamen kielen hallintoalueeksi. Vuoden 2008 alussa Snåasen kunta, jossa asuu eteläsaamen puhujia, liitetään kyseiseen hallintoalueeseen. Kielisäännökset antavat hallintoalueella asuville saamenkielisille henkilöille oikeuden käyttää saamea sekä suullisesti että kirjallisesti asioidessaan julkisissa virastoissa.[21]

Anderssenin & Strömgrenin tutkimusraportissa[22] arvioidaan Norjan saamelaislain kielisäännösten toteutumista, ts. miten saamen kielilakia on noudatettu ja millaisia toimenpiteitä tarvitaan yhä. Raportin mukaan suurin osa julkisista virastoista, joita laki koskee, ei täytä lain vaatimuksia täydellisesti. Sen vuoksi saamen kielen hallintoalueella asuvat eivät voi käyttää saamen kieltä niin monissa yhteyksissä kuin heillä olisi lain suoma oikeus. Pääsyynä on se, että julkisissa virastoissa ei ole tarpeeksi saamen kieltä osaavaa henkilöstöä. Hallintoalueiden kuntien henkilöstön saamen kielen taidossa on suuria alueellisia eroja kuten myös kuntien hallintoalojen henkilöstön kielitaidossa.

Saamen kielen asema on vahvistunut Norjassa saamen kielen hallintoalueella. Kunnissa on käynnistetty monia saamen kieltä edistäviä toimia, esimerkiksi on perustettu kielikeskuksia kahdeksaan kuntaan saamen kielen hallintoalueella. Kielikeskusten tarkoituksena on edesauttaa kaksikielisyyden toteutumista. Kielikeskuksissa on työntekijöitä, jotka pystyvät konkreettisesti auttamaan saamelaisia tarjoamalle heille

[21] Norjassa laki saamelaiskäräjistä tuli voimaan 24.2.1989 ja vuonna 1990 lakiin lisättiin 3. luku, joka erityisesti käsittelee saamen kieltä, ns. saamelaislain kielisäännökset, ja se tuli voimaan 1992 alusta, ks. LOV 1987-06- 12 nr 56.
[22] Anderssen, S & J. Strömgren 2007.

saamenkielisiä palveluja. Kielikeskuksista on saatu hyviä kokemuksia ja niiden on nähty edistävän saamen kielen käyttöä ja nostavan myös saamelaista identiteettiä. Norjan saamelaiskäräjien raporttien mukaan saamen kielellä on heikko asema etelä- ja luulajansaamelaisalueella ja pohjoissaamen kielen puhuma-alueen rannikkoalueilla.

Norjan saamelaiskäräjien vuoden 2007 budjetti on 33 810 638 euroa (270 147 000,- Norjan kruunua), joka pitää sisällään sekä saamelaiskäräjien kautta jaettavan rahoituksen ja saamelaiskäräjien oman toiminnan rahoituksen (sis. saamelaiskäräjien henkilöstö- ja hallintokulut myös kielityötä tekeville). Norjan saamelaiskäräjillä on 14 henkilöä, jotka työskentelevät saamen kielen parissa. Valtio on antanut Norjan saamelaiskäräjien kautta jaettavaksi ja myönnettäväksi saamenkielisten palvelujen rahoituksen hallintoalueen kunnille ja lääninhallituksille. Vuoden 2007 budjetissa saamelaiskäräjien kautta kanavoituva kielirahoitus on noussut 625 780 euroon (viisi miljoonaa kr), koska saamen kielen hallintoalue on laajentunut. Saamelaiskäräjät on saanut vuonna 2007 jaettavakseen saamenkielisten palvelujen edistämiseen 6 305 250 euroa (50 379 000,- kr). Rahoitusta on myönnetty kielen hallintoalueelle kaksikielisyyden tukemiseen 4 800 000 euroa (38 350 000,- kr). Kielikeskuksille rahoitusta on myönnetty 522 650 euroa (4 176 000,- kr). Loppurahoitusosuus on myönnetty mm. erilaisiin kieliprojekteihin saamen kielen hallintoalueella ja myös sen ulkopuolella.[23]

Ruotsissa[24] arvioidaan olevan noin 20 000 saamelaista, joista saamen kieltä puhuvia on yli kolmasosa. Ruotsissa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjois-, luulajan- ja eteläsaamea. Suurin saamen kieliryhmä on pohjoissaame, jota puhuu noin 5000 – 6000 henkilöä, Ruotsissa ja Norjassa on luulajansaamenkielisiä noin 800 ja eteläsaamenkielisiä noin 600 - 800.[25] Saamenkieliset eivät ole enemmistönä missään Ruotsin kunnassa.

[23] Tiedot Norjan saamelaiskäräjien vuoden 2007 budjetista lähteestä www.samediggi.no
[24] Ruotsin saamelaisten puhujamäärätiedot perustuvat lähteeseen Svonni 2005. Muutoin Ruotsin kielitilannetta koskevat tiedot perustuvat Ruotsin saamelaiskäräjien kotisivuihin (www.sametinget.se) sekä saamelaiskäräjien saamen kielen erityisasiantuntija E. S. Näkkäläjärvi Utsin sähköpostissa 16.11.2007 antamiin tietoihin.
[25] Vrt. edellä Rasmussen, ja sen mukaisesti luulajansaamen kielen puhujia olisi Ruotsissa noin 300 ja eteläsaamen kielen puhujia korkeintaan noin 100. Asiasta ei ole uutta tutkimusta.

Ruotsin saamelaisalueella kielenvaihtoprosessi saamesta ruotsiksi on edennyt pitkälle. Ruotsin kieli on syrjäyttänyt saamen kielen, joka on jäämässä vain kotikieleksi.[26]
Saamen kieli on hyväksytty kansalliseksi vähemmistökieleksi Ruotsissa 1.4.2000 (vähemmistökielilaki). Lain mukaan saamen kieltä on oikeus käyttää viranomaisissa ja tuomioistuimessa nk. saamen kielen hallintoalueella: Arjeplogin, Jällivaaran, Jokkmokkin ja Kiirunan kunnissa.[27] Käytännössä laki koskee pohjois- ja luulajansaamea, koska eteläsaamen kielen puhujia asuu vain vähän kyseisellä alueella. Saamelaisten kielioikeuksia koskevassa selvityksessä[28] ehdotetaan, että hallintoaluetta tulee laajentaa myös eteläsaamen kielen puhuma-alueille. Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistökielten sopimus on myös vahvistanut saamen kielen asemaa Ruotsissa. Saamen kieltä koskevalla lainsäädännöllä ei ole tähän mennessä ollut suurempaa merkitystä saamelaisten kielenkäyttöön Ruotsin saamen kielen hallintoalueen viranomaisissa.[29]

Suurin osa saamelaisesta aikuisväestöstä ei ole koskaan päässyt opiskelemaan äidinkieltään koulussa. Mm. tämän vuoksi Ruotsin saamelaiskäräjät on vuodesta 2006 lähtien aloittanut saamen kielen luku- ja kirjoittamistaidon edistämishankkeen. Se myöntää hakemuksesta rahallista tukea 20 – 64-vuotiaille saamelaisille saamen kielen lyhytaikaista opiskelua varten. Tukitoimenpiteiden tarkoituksena on opettaa saamelaista aikuisväestöä lukemaan ja kirjoittamaan saamen kieltä. Tähän on ollut vuosittain varattuna 54 000,- € (0,5 milj. Ruotsin kruunua). Tuen määrä on katsottu riittämättömäksi, koska saamen kielen opiskeluun on suurta kiinnostusta. Vuosittain tukea hakee 400 saamelaista, mutta käytännössä tukea voidaan myöntää vain sadalle henkilölle. Varattu tukimäärä loppuu jo alkuvuodesta ja saamelaiskäräjillä onkin tavoitteena saada nostettua tuen määrää.

Saamen, suomen ja meän kielen käytön lisäämiseksi annetaan valtion tukea valtioneuvoston asetuksen perusteella. Tuki on kanavoitu Norrbottenin lääninhallituksen kautta,

---

[26] Näkkäläjärvi Utsin mukaan kielenvaihto koskee vain etelä- ja luulajansaamen puhujia, sen sijaan pohjoissaamenkieliset ovat säilyttäneet kielensä ja jopa 80 % pohjoissaamenkielisistä puhuu edelleen kieltään ja tosiasiassa pohjoissaamenkielen puhujien määrä Ruotsissa on yli 10 000 henkilöä.
[27] Lagen 1999:1176.
[28] SOU 2005.40.
[29] Svonni 2005, jossa hän viittaa kahteen Ruotsissa tehtyyn selvitykseen: Elenius & Ekenberg 2002; Hyltenstam & Milani 2004. Selvitykset on teettänyt Norrbottenin lääninhallitus.

joka jakaa korvamerkityn noin 650 000,- euron (6 milj. kr) tuen hallintoalueen kunnille ja maakäräjille (landsting) kyseisten kielten käytön lisäämiseksi. Lääninhallitus on myös saanut tehtäväkseen valvoa, että kielilakia noudatetaan.

Ruotsin saamelaiskäräjälain mukaan saamelaiskäräjien eräänä tehtävänä on johtaa saamen kielen hyväksi tehtävää työtä. Tähän työhön Ruotsin saamelaiskäräjät on saanut sen perustamisesta, vuodesta 1993, lähtien vuosittain noin 216 000,- € (2 milj. kr). Rahoitus ei ole lisääntynyt, vaan pikemminkin vuosi vuodelta pienentynyt, kun huomioon otetaan inflaatio. Saamelaiskäräjien saamen kielen osastoja on Jokkmokkissa ja Tärnabyssa. Kieliasioiden parissa työskentelee neljä henkilöä, pohjoissaamen kielen kieliasiantuntija sekä luulajan- ja eteläsaamen kielikonsulentit. Vuonna 2004 saamelaiskäräjät on aloittanut saamen kielen kielikampanjan, antanut suosituksia kielitilanteen parantamiseksi, ja kampanjaa varten on perustettu saamelaiskäräjien nimeämä neuvosto vuonna 2007. Neuvoston tehtävänä on parantaa saamen kielen asemaa laajalti sekä käytännön että lainsäädännön tasolla. Ruotsin saamelaiskäräjillä on myös suunnitelmissa perustaa erillisiä saamen kielikeskuksia hallintoalueen kuntiin.

2.10 Saamen kieli tiedotusvälineissä

Vaikka selvityksessä ei käsitelläkään omana erillisenä osionaan saamen kielen käyttöä, niin saamen kielen käyttö liittyy koko selvityksen kysymyksenasetteluun ja viranomaisten saamen kielen käyttöön. Saamen kielet tarvitsevat luontevan kielenkäyttöympäristön, jossa saamen kieltä käytetään ja arvostetaan. Keskeisenä luontevana saamen kielen käytön ympäristönä toimivat saamenkieliset tiedotusvälineet, joiden kautta saamen kieli välittyy ja kehittyy.

Tärkein saamelainen tiedotusvälinen on yleisradion alaisuudessa toimiva saamelaisradio, Yle Sámiradio, jonka tehtävänä on tarjota radio-ohjelmaa saamenkieliselle yleisölle. Säännölliset radiolähetykset saameksi alkoivat Suomessa syksyllä 1947. Saamen Radion toimintakeskus sijaitsee Inarin kirkonkylässä, paikallistoimitukset sijaitsevat Utsjoella ja Enontekiön Kaaresuvannossa. Ohjelmiston

pääpaino on uutis- ja ajankohtaistoimituksessa. Pääosa ohjelmistosta on pohjoissaamenkielistä, inarin- ja koltansaamenkielisille kuuntelijoille on viikoittaista ohjelmaa. Saamenkieliset tv-uutiset, Ođđasat, aloittivat lähetyksensä vuoden 2002 alussa. Pääosin lähetykset ovat pohjoissaamenkielisiä. YLE Sámiradio tuottaa uutiset pohjoismaisena yhteistyönä NRK Sámi radion ja SVT Sápmin kanssa. Uutisstudio sijaitsee Norjan Kaarasjoella, josta uutiset lähetetään kaikkiin Pohjoismaihin. Suomen television digitalisoinnin myötä Ođđasat siirtyi lähetettäväksi FST5-kanavalle, ja uutisilla ei ole kiinteää lähetysaikaa. Pääosin ne lähetetään klo 22.00 - 00.00 välisenä aikana, mikä on saamelaisväestön parissa herättänyt suuresti kritiikkiä. Syksyllä 2007 alkoi saamenkielinen lastenohjelma Unna Junná, joka tarjoaa viikoittain 15 minuuttia lastenohjelmaa. Ohjelma toimitetaan pohjoissaameksi, mutta siinä on myös koltan- ja inarinsaamenkielistä sisältöä. Ohjelma tehdään yhdessä Ruotsin SRK yleisradioyhtiön kanssa. Ohjelma lähetetään FST5-kanavalla. YLE Sámi radio lähettää vuosittain hieman alle 2000 tuntia ohjelmaa. Nykyisin kaikkia saamelaisradion lähetyksiä voi kuunnella Internetin kautta, mikä parantaa huomattavasti saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten asemaa.

Sanomalehtien ja aikakausilehtien tilanne on Suomessa huonompi. Suomeen tilataan kahta pohjoissaamenkielistä sanomalehteä, *Min Áigia* ja *Áššua*, joiden toimipaikat ovat Norjassa, mutta lehdet käsittelevät myös Suomen saamelaisia koskevia asioita. Min Áigi-lehden päätoimitus sijaitsee Kaarasjoella ja se ilmestyy kaksi kertaa viikossa. Vuodesta 2005 lehden jokaisessa numerossa on käsitelty myös Suomen ja Suomen saamelaisten asioita, ja kirjoituksista vastaavat pääasiassa Suomessa toimivat freelance-toimittajat. Lehden tilaajamäärä Suomessa on ollut nousussa vuodesta 2004 sadasta tilaajasta nykyiseen 120 tilaajaan.[30] Áššu-lehden päätoimitus on Koutokeinossa ja myös se ilmestyy kaksi kertaa viikossa. Lehdessä käsitellään satunnaisesti Suomen saamelaisten asioita. Áššun tilaajamäärä Suomessa on noin sadan tilaajan paikkeilla. Pohjoissaamenkielinen aikakauslehti *Sápmelaš* ei ole ilmestynyt vuoden 2004 jälkeen. Varsinaisesti Suomessa ei ilmesty yhtään itsenäistä Suomessa toimitettua sanoma- tai aikakausilehteä pohjoissaameksi.

[30] Tiedot perustuvat Min Áigi lehden päätoimittaja Svein Nordslettin 23.10.2007 puhelimitse antamiin tietoihin .

Suomessa ilmestyy inarinsaamenkielinen aikakauslehti *Anarâš,* joka ilmestyy 4-5 kertaa vuodessa ja se toimitetaan ilmaiseksi kaikille inarinsaamelaisille ja inarinsaamenkielen yhdistyksen kannattajajäsenille Yhteensä lehteä toimitetaan noin 450 kappaletta. Inarinsaamenkielinen *Kierâš* verkkolehti on 1.9.2007 lähtien ilmestynyt viikoittain. Verkkolehti on ilmainen, mutta sen tilaus tulee tehdä inarinsaameksi.[31] Liitteessä 11 on Ánaraš – lehden kokoama luettelo inarinsaameksi julkaistusta kirjallisuudesta. Koltansaameksi ei ilmesty sanomalehti- tai aikakauslehtiä, mutta hengellistä ja opetus- ja kaunokirjallisuutta on julkaistu. Liitteessä 10 on Jouni ja Satu Moshnikoffin kokoama luettelo koltansaameksi ilmestyneestä kirjallisuudesta vuoden 2006 loppuun mennessä.

Saamenkielinen joukkotiedotus on kiitettävästi esillä radiossa, mutta saamenkielinen tv-ohjelmatarjonta ei ole tyydyttävällä tasolla. Uutisten ja lastenohjelmien lisäksi muu ohjelmatarjonta puuttuu täysin, vaikka digitalisointi on tuonut uusia mahdollisuuksia yleisradion ohjelmistolle viiden tv- kanavan myötä. Erityisen suuri puute on Suomessa ilmestyvän pohjoissaamenkielisen sanomalehdistön puute. Myös koltansaamenkieliselle joukkotiedotukselle tulisi löytää oma kanavansa esimerkiksi Internetin kautta, kuten inarinsaamessa.

2.11 Saamelaisten kielellistä oikeuksista kantelu ja valittaminen

Saamen kielilaki on nuori, ja siitä johtuen sen toimivuutta ei ole testattu kattavasti oikeusjärjestelmän kautta. Mahdolliset viranomaiset, joille saamen kielilain rikkomisesta voi kannella, ovat eduskunnan oikeusasiamies, oikeuskansleri, lääninhallitus ja poliisi sekä vähemmistövaltuutettu. Vähemmistövaltuutetun käytössä olevat keinot ovat ohjeiden, neuvojen ja lausuntojen tekeminen sekä kanteluiden tekeminen. Valtuutettu ei sen sijaan voi muuttaa muiden viranomaisten päätöksiä.

Saamen kielilain perusteella on tullut eduskunnan oikeusasiamiehelle kolme kantelua. Yksi valitus koskee saamenkielisten lomakkeiden puuttumista poliisihallinnossa, toinen

[31] Tiedot perustuvat Anárâš-lehden päätoimittaja Ilmari Mattuksen 19.10.2007 puhelimitse antamiin tietoihin.

tilannetta jossa tulkkaus oli järjestetty saameksi, mutta asiaankuuluvia kirjallisia dokumentteja ei ollut käännetty ja kolmas saamenkielisen pöytäkirjan oikeellisuutta. Oikeuskanslerille ei ole kanneltu asioista, jossa perusteena olisi käytetty saamen kielilakia. Lapin lääninhallitukselle ei ole tehty yhtään saamen kielilakiin perustuvaa kantelua.

Laajin saamen kielilakia ja yleisesti saamelaisten oikeuksia käsittelevä tapaus on vähemmistövaltuutetun kannanotto[32] Enontekiön kunnan saamenkielisistä palveluista, josta voidaan odottaa myös oikeudellista ennakkotapausta. Vähemmistövaltuutetulle kanteli vuonna 2006 kaksi enontekiöläistä kunnan puutteellisesta saamenkielisestä päivähoidosta, terveyspalveluista, vanhustenhoidosta ja perusopetuksesta. Asiasta pyydettiin selvitykset kunnan ko. tahoilta sekä lausunto saamelaiskäräjiltä.

Vähemmistövaltuutettu toteaa lausunnossaan, että Hetan alueella saamelaislasten päiväkotitoiminta on järjestetty hyvin, mutta Kilpisjärvellä tilanne ei ole päivähoitolain mukainen, koska yksi saamenkielinen lapsi oli jäänyt ilman saamenkielistä päivähoitopaikkaa. Myöskään kaksikielinen ryhmäperhepäiväkoti Kaaresuvannossa ei täytä päivähoitolain määräyksiä, koska päiväkoti ei ole aidosti saamenkielinen. Sosiaali- ja terveyspalveluista vähemmistövaltuutettu toteaa, että saamelaisilla ei ole mahdollisuutta saada saamenkielistä palvelua, ja tilanne ei ole lainmukainen.

Vähemmistövaltuutettu myös toteaa, että Enontekiön kunnassa ei tunneta saamen kielilakia ja potilaan oikeuksia. Saamenkieliset vanhuspalvelut eivät ole toteutuneet Enontekiön kunnassa niinä aikoina, jolloin kunta on lopettanut veahkki-toiminnan eli saamenkielisen kodinhoitajan toimen. Saamenkielisissä vanhuspalveluissa tulee huomioida saamen kielen ja saamelaiskulttuurin tarpeet. Enontekiön kunta ei ole kaikilta osin täyttänyt vuonna 2007 velvollisuuttaan antaa saamelaislapsille opetusta pääosin saamen kielellä. Kunnalta puuttuu myös lain edellyttämä yhdenvertaisuussuunnitelma. Vähemmistövaltuutettu kehottaa lausunnossaan Enontekiön kuntaa järjestämään palvelut siten, että ne täyttävät lakien vaatimukset sekä

[32] Vähemmistövaltuutetun lausunto 2007.

laatimaan yhdenvertaisuussuunnitelman.[33] Lisäksi vähemmistövaltuutettu aikoo pyytää syrjintälautakuntaa tutkimaan, onko Enontekiön kunta toiminut syrjintälain vastaisesti ja poliisia tutkimaan ovat kunnan viranhaltijat syyllistyneet tuottamukselliseen virkavelvollisuuden tai virkavelvollisuuden rikkomiseen.

[33] Enontekiön kunnan tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma on valmistunut syksyllä 2007 ja hyväksytty kunnan poliittisissa elimissä. Enontekiön kunnan yhdenvertaisuussuunnitelmaa on käsitelty luvussa 12.1.

3 Viranomaisten saamen kielen taito

Viranomaisten saamen kielen taidon osalta tarkastellaan saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion yksikköjen virkamiesten ja työntekijöiden saamen kielen taitoa (ks. taulukko 1 eritellyistä tahoista). Sekä esimiehiltä että alaisilta kysyttiin samalla tavoin heidän saamen kielen taidostaan. Kysymyksissä kysyttiin saamen kielen suullisesta ja kirjallisesta taidosta. Raportin liitteenä olevaan taulukko-osioon (liite 13) on eritelty viranomaisten saamen kielen taito myös suullisen ja kirjallisen taidon mukaisesti.

Kielitaidot on eritelty henkilöittäin, jotta useaa saamen kieltä osaavat eivät kasvata henkilömäärää. Kuntien ja valtion työntekijöiden ja viranhaltijoiden vastausprosentti kyselyyn on arviolta noin 40 %, ks. taulukko 1. Suhteellisen alhaisesta vastausprosentista johtuen aineisto voi olla lievästi vääristynyt siten, että voidaan olettaa saamen kieltä hallitsevien vastaavan kyselyyn aktiivisemmin kuin saamen kieltä osaamattomat. Saamen kieltä osaamattomat voivat kokea, että kysely ei kosketa heitä. Myös esimiehiltä on kysytty heidän alaistensa saamen kielen taidosta. Jotta vastaajien saamen kielen taitoa voitaisiin suhteuttaa esimiesten antamiin ilmoituksiin (liite 1 ja liite 3), se edellyttäisi vastauksia jokaiselta toimialalta, mitä ei ole kuitenkaan saatu. Vastauksien antamaa kuvaa viranhaltioiden saamen kielen taidosta voidaan kuitenkin pitää riittävän luotettavana.

Kaikista vastaajista saamen kieltä puhui äidinkielenään 58 henkilöä[34]. Näistä seitsemän henkilöä puhuu koltansaamea äidinkielenään ja viisi inarinsaamea äidinkielenään sekä 46 henkilöä puhuu pohjoissaamea äidinkielenään. Äidinkielenä saamen kieli on 7,1 % kaikista kuntien ja valtion viranhaltijoista ja työntekijöistä (yht. 820 henkilöä). Lisäksi 14 henkilöä osaa jotain toista saamen kieltä äidinkielensä ohella.

Saamen kielen hyvä kielitaito on 22 henkilöllä, pohjoissaamea hallitsee hyvin 21 henkilöä ja inarinsaamea yksi henkilö. Viisi henkilöä omaa myös toisen saamen kielen taidon. Saamen kielen hyvä kielitaito on 2,7 % vastaajista. Tyydyttävän saamen

[34] 30 henkilöä eli vajaa 4 % vastaajista ei ole halunnut vastata tähän kysymykseen.

kielitaito on 44 henkilöllä (5,1 % vastaajista). Kun tarkastellaan saamenkielisten palvelujen tarjoamista, niin henkilöt, jotka hallitsevat saamen kielen äidinkielenään tai heillä on hyvä tai tyydyttävä kielitaito, pystyvät tarjoamaan saamenkielistä asiakaspalvelua. Heitä on saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa työntehtävissä yhteensä 120 henkilöä eli 15 % kaikista työntekijöistä.

Taulukko 7 Viranomaisten saamen kielen taito[35]

Saamen kieli	Taso	Määrä
Pohjoissaame	Äidinkieli	36
Pohjoissaame ja toinen saame	Äidinkieli ja muu kielitaito	10
Koltansaame	Äidinkieli	5
Koltansaame ja pohjoissaame	Äidinkieli ja muu kielitaito	2
Inarinsaame	Äidinkieli	3
Inarinsaame ja pohjoissaame	Äidinkieli ja muu kielitaito	2
Yht.	**Saame äidinkielenä**	**58**
Pohjoissaame	Hyvä kielitaito	16
Pohjoissaame ja inarinsaame	Hyvä taito ja muu kielitaito	4
Pohjoissaame ja toinen saame	Hyvä taitoja muu kielitaito	1
Inarinsaame	Hyvä taito	1
Yhteensä	**Saamen kielen hyvä taito**	**22**
Pohjoissaame	Tyydyttävä kielitaito	38
Pohjoissaame ja toinen saame	Tyydyttävä kielitaito ja muu kielitaito	4
Yhteensä	**Tyydyttävä kielitaito**	**42**
Pohjoissaame	Alkeet	80
Inarinsaame	Alkeet	7
Koltansaame	Alkeet	2
Yhteensä	**Alkeet**	**89**
Ei osaa saamea		**579**

Saamen kielen alkeet hallitsee 10,8 % vastaajista eli 89 henkilöä. Saamea ei osaa lainkaan 70,6 % vastaajista eli 579 henkilöä.

Saamelaisalueen kuntien esimiehet ovat ilmoittaneet,[36] että vuosina 2004 – 2006 heidän alaisenaan on työskennellyt 68 henkilöä, jotka puhuvat pohjoissaamea äidinkielenään, 34,5 henkilöä hallitsee pohjoissaamen joko hyvin tai tyydyttävästi ja pohjoissaamen alkeet hallitsee 30 henkilöä. Inarinsaamea äidinkielenään puhuvia työskentelee kahdeksan henkilöä ja yhdeksän henkilöä omaa inarinsaamen hyvän tai tyydyttävän kielitaidon. Koltansaamea hallitsee hyvin kaksi henkilöä. Yhteensä saamen kieltä

[35] Liitteeseen 13 taulukko-osa on koottu tarkemmat viranomaisten kielitaitoa kuvaavat taulukot. Tilastoissa on mukana myös osa- ja määräaikaiset työntekijät.
[36] Sodankylän kunnalta ei palautunut yhtään esimiesvastausta (kysymyslomake 1 – liite 1)

hallitsevia on 151,1 henkilöä.

Saamelaisten kotiseutualueen valtion yksiköiden esimiesten mukaan pohjoissaamea puhuu äidinkielenään yhdeksän henkilöä, pohjoissaamen hallitsee hyvin tai tyydyttävästi 37 henkilöä ja alkeet hallitsee 13. Inarinsaamen osalta äidinkielisiä on 1,5 ja hyvän tai tyydyttävän kielitaidon omaa kaksi henkilöä ja alkeet hallitsee samoin kaksi henkilöä. Koltansaamen osalta äidinkielisiä on 3,5 henkilöä ja tyydyttävän kielitaidon omaa yksi työntekijä ja samoin alkeet hallitsee yksi työntekijä. Kolme henkilöä hallitsee myös toisen saamen kielen. Yhteensä saamen kielen taitoisia työskentelee 73 henkilöä. Oheiset tiedot eivät ole suoraan verrannollisia työntekijöiden ja virkamiesten omiin ilmoituksiin kielitaidostaan (taulukko 2), koska luvuissa voi olla mukana myös henkilöitä, jotka eivät ole enää töissä kyseisessä työyhteisössä. Luvut voivat myös sisältää usean saamen kielen taitoisia henkilöjä.

Työntekijöiden ja esimiesten saamen kielen taitoa arvioitaessa tulee huomioida myös se, että edellytetäänkö virassa saamen kielen taitoa. 4 %:ssa (33 virassa) viroista edellytetään pohjoissaamen taitoa, inarinsaamen taitoa edellytetään kahdessa virassa (0,2 %) ja yhdessä virassa edellytetään yhden saamen kielen hallintaa (0,1 %). 43:ssa virassa tai toimessa (5,2 % kaikista viroista tai toimista) pohjoissaamen taito on ansiona, kahdessa (0,2 %) toimessa koltansaame on ansiona ja yhdeksässä (1,1 %) toimessa yhden Suomessa puhuttavan saamen kielen taito on ansiona. 712 tehtävässä (86,8 %) saamen kielen taito ei ole viran/toimen edellytys eikä kielitaitoa nähdä ansiona. Esimiesten ilmoittamat tiedot, eli nähdäänkö saamen kielen taito ansiona tai viran edellytyksenä, käsitellään edellä kunnittain ja valtion yksiköittäin.

3.1 Johtopäätökset

Taulukoissa 8 ja 9 on yhdistetty saamen kielilain uudistamistyöryhmän vuoden 2000 selvityksen tulokset viranomaisten saamen kielen taidosta ja tämän selvitystyön tulokset. Kielitaidon mitta-asteikko ei ole yhtenäinen, mutta tässä selvityksessä saamen kieltä hyvin ja tyydyttävästi hallitsevia verrataan vuoden 2000 luokitteluun - pystyy

käyttämään saamea työssään. Saamen kielen alkeet hallitsevia verrataan vuoden 2000 luokitteluun - ymmärtää vähän saamea. Koska tutkimusmenetelmät, otantatapa ja -määrä ovat olleet selvityksissä erilaisia, tuloksia ei voi verrata kuin prosenttien kautta, eikä suoraan henkilömäärien kautta.

Taulukko 8 Viranomaisten saamen kielen taito vuoden 2000 selvityksessä verrattuna vuoden 2007 selvitykseen – pystyy käyttämään saamen kieltä työssään

Äidinkieli saame vuonna 2000	Äidinkieli saame vuonna 2006	**Prosentuaalinen muutos kielitaidossa vuosien 2000 ja 2006 välillä**	Pystyy käyttämään saamea työssään vuonna 2000	Pystyy käyttämään saamea työssään vuonna 2006	**Prosentuaalinen muutos kielitaidossa vuosien 2000 ja 2006 välillä**
73 hlö/ 8,9 %	58 hlö / 7 %	**-1,9 %**	24 hlö/ 3 %	64 hlö/7,8 %	**+ 4,8 %**

Taulukko 9 Viranomaisten saamen kielen taito vuoden 2000 selvityksessä verrattuna vuoden 2007 selvitykseen - saamen kielen alkeiden hallinta

Ymmärtää saamea vähän vuonna 2000	Ymmärtää saamea vähän vuonna 2006	**Prosentuaalinen muutos kielitaidossa vuosien 2000 ja 2006 välillä**	Ei osaa saamea vuonna 2000	Ei osaa saamea vuonna 2006	**Prosentuaalinen muutos kielitaidossa vuosien 2000 ja 2006 välillä**
120 hlö/14, 7 %	89 hlö/ 10,8 %	**-3,9 %**	600 hlö , 73,4 %	579 höä/70,6 %	**-2,8 %**

Taulukoista voidaan havaita, että muutoksia saamen kielen taitoisten määrässä ei ole juuri tapahtunut. Huomattavaa on äidinkieleltään saamenkielisten prosentuaalisen osuuden ja määrän pieniminen kuntien ja valtion työntekijöissä. Muutos on merkittävä kun huomioi sen, että miten pieni saamen kieltä äidinkieltä puhuvien työntekijöiden ryhmä on suhteellisesti kuntien ja valtion henkilöstöstä. Pystyy käyttämään saamea työssään - ryhmä on kasvanut toisaalta merkittävästi vuoden 2000 määrästä, muutos on 4,8 %. Kun vuonna 2000 saamen kielellä pystyi palvelemaan saamen kielellä 11,9 % kunnan ja valtion viranomaisista, vuonna 2006 saamen kielellä asiakaspalvelua voi antaa 14,8 % kunnan ja valtion viranomaisista eli 2,9 % enemmän kuin vuonna 2000. Kun tarkastelee saamen kieltä vähän ymmärtävien osuutta kunnan työntekijöistä, vuonna 2006 se on 3,9 % vähemmän kuin vuonna 2000.

Voidaankin päätellä, että vuonna 2000 saamen kieltä vähän ymmärtävien joukosta on osa siirtynyt koulutuksen kautta ryhmään, jossa saamen kieltä voi käyttää työssään.

Saamen kieltä vähän ymmärtävien ryhmä on merkittävästi pienempi vuonna 2006 kuin vuonna 2000. Vaikka osaksi ero selittyy työntekijöiden kielitaidon paranemisella, niin osaksi syynä voi olla se, että saamen kielen opiskelu ei kiinnosta suurta osaa kunnan tai valtion viranomaisten työntekijöistä tai opiskeluun ei tarjota mahdollisuuksia työnantajan toimesta. Saamen kieltä osaamattomien joukko on pienentynyt vuoden 2000 selvityksestä 2,8 prosentilla. Vaikkakin tämä kehitys on positiivista, on kuitenkin huomioitava kuntien ja valtion työntekijämäärän alenevan kehityksen ja vuoden 2000 otantamäärän suuremman koon ja Enontekiön kunnan vastauksien puuttumisen vuoden 2000 tilastoista.

Myönteistä kehitystä on tapahtunut verrattuna vuoden 2000 ja 2006 selvityksiä sen osalta, että saamen kielellä pystyy palvelemaan hieman useampi kuntien ja valtion yksikön työntekijä kuin ennen. Mutta todellista muutosta kunnan ja valtion yksiköiden saamen kielen taitoisten henkilöiden määrässä ei ole tapahtunut. Saamen kielilaki ei ole kasvattanut merkittävästi viranomaisten saamen kielen taitoa. On myös huomioitava, että saamen kielen taitoisten määrään kuuluvat opettajat ja saamenkielisen päiväkodin lastenhoitajat, jotka palvelevat rajattua asiakaskuntaa ja heidän kielitaidostaan määrätään muissa laissa kuin saamen kielilaissa. Myös saamen kielten opettajien rahoituksen maksaa valtio, eivätkä kunnat.

Saamelaisalueen kuntien sivistystoimessa saamen kielellä asiakaspalvelua voi antaa 43 henkilöä, joista toki aivan kaikki eivät työskentele opetustehtävissä, noin 13 työntekijää työskentelee muissa tehtävissä. Päivähoidossa työskentelee 15 henkilöä (joista osa esimiehiä), jotka voivat käyttää saamea työkielenään, sivistystoimen opetustehtävissä 29 (joista osa esimiehiä) henkilöä eli yhteensä 44 henkilöä. He muodostavat 36 % siitä joukosta, jotka voivat antaa saameksi asiakaspalvelua saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ja valtion viranomaisissa. Jos heidän kielitaitonsa jätetään pois saamelaisalueen kuntien ja valtion yksiköiden työntekijöiden siitä joukosta, jotka voivat käyttää saamea työssään, tämä ryhmä pienenee 9,5 prosenttiin. Eli 9,5 % saamelaisalueen valtion ja kuntien työntekijöistä ja esimiehistä, jotka eivät työskentele opetustehtävissä, voivat antaa asiakaspalvelua saameksi. Tämä määrä on hyvin pieni ja tarkoittaa sitä, että käytännössä saamenkielinen asiakaspalvelu voidaan taata kattavasti

vain tulkkipalvelujen kautta. Kuten vuoden 2000 selvityksen tuloksista on käynyt ilmi, silloin saamelaiset eivät voineet käyttää saamea asioidessaan viranomaisissa, eikä tilanne ole parantunut lainkaan vuoden 2006 loppuun mennessä.

Saamen kielen opiskelussa tulisikin kannustaa saamen kielen alkeita opiskelleita jatkamaan opiskelussa yhä pitemmälle, jotta he saavuttaisivat päivittäiseen asiakaspalveluun vaadittavan saamen kielen taidon. Työyhteisöjen tulisi nähdä tämä myös resurssikysymyksenä, eli mikäli alkeiden opiskelun jälkeen opintoja ei jatketa, alkeisopiskeluun käytetty aika ja resurssit menevät hukkaan, koska alkeiden opiskelu eivät takaa riittävää asiakaspalvelun kielitaitoa. Saamen kielen alkeet hallitsee kuitenkin 10,8 % vastaajista eli 89 henkilöä, ja mikäli suurin osa tästä joukosta saataisiin koulutettua tyydyttävän kielitaidon tasolle, saataisiin saamenkielellä asiakaspalvelua pystyvien henkilöiden joukko kasvatettua yli 20 %:iin.

Huolestuttava tilanne on siinä, että 87 % toimista saamen kieltä ei nähdä viran/toimen edellytyksenä tai ansiona. Tätä lukua arvioitaessa tulee tietenkin huomioida se, että suuri osa viroista/toimista on perustettu ennen saamen kielilain voimaantuloa vuonna 2004. Saamelaisalueella toimivien valtion ja kuntien yksikköjen tulee ehdottomasti lisätä toimia ja virkoja, joissa saamen kielen taito nähdään erityisenä ansiona.

4 Saamen kielen taito saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranomaisissa[37]

Saamelaisten kotiseutualueen kuntien esimiesten ja työntekijöiden saamen kielen taitoa on kuvattu suurpiirteisesti kuvassa 2. Saamelaisalueen kunnissa 17 % kunnan työntekijöistä pystyy (äidinkieli, hyvä tai tyydyttävä kielitaito) palvelemaan asiakkaita saameksi. Saamen alkeet hallitsee 13 % vastaajista, ja saamen kieltä osaamattomia on alle 70 % vastaajista.

Kuva 3 Saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranhaltijoiden saamen kielen taito

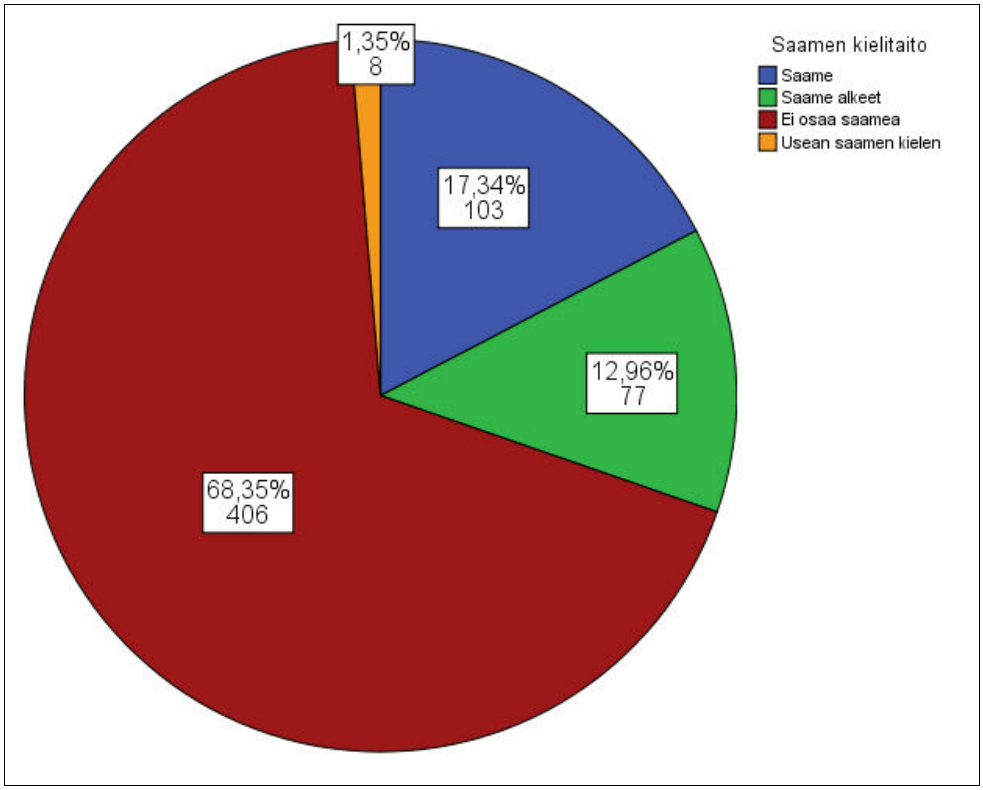

Inarin- ja koltansaamea äidinkielenään puhuu kumpaakin neljä työntekijää. Pohjoissaamea puhuu 35 henkilöä äidinkielenään (6 %). 16 vastaajalla on pohjoissaamen hyvä kielitaito (2,6 %) ja yksi hallitsee inarinsaamen hyvin. 51 hallitsee pohjoissaamen tyydyttävästi (8,6 %), 50 henkilöä omaa pohjoissaamen alkeet (8,4 %) ja inarinsaamen 9 (1,5 %) ja koltansaamen alkeet hallitsee 18 henkilöä (3 %). Taulukko-

[37] Tässä tarkastelussa ovat mukana myös kuntayhtymät.

osion taulukoissa 8 - 11 on käsitelty saamen kielen taitoa toimialoittain. Sivistystoimiala on odotuksenmukaisesti toimiala, jossa on eniten saamen kielen taitoisia. Suhteessa sosiaali- ja terveystoimen alalta saatuihin vastauksiin, äidinkielisten osuus toimialan työntekijöistä on vajaa 8 %, hyvän ja tyydyttävän kielitaidon omaa 15 % toimialan työntekijöistä ja 62 % sivistystoimen työntekijöistä ei osaa saamea. Sosiaali- ja terveystoimen osalta noin 13 % toimialan työntekijöistä voi palvella pohjoissaamen kielellä, eli hallitsee pohjoissaamen äidinkielenään tai tyydyttävästi, inarinsaameksi voi palvella 0,07 % eli kaksi henkilöä ja koltansaameksi samoin 2 henkilöä. Muulla toimialalla eli kuntayhtymissä, teknisessä toimessa sekä siivoustoimessa 20 % pystyy palvelemaan pohjoissaameksi, 2 % eli kaksi henkilöä inarinsaameksi ja yksi henkilö voi palvella koltansaameksi.

Taulukko 10 Saamen kielen taito toimialoittain kunnissa

Taho	Pohj.-saame äidink.	Pohj.-saame hyvä/tyyd taito	Pohj.-saame alkeet	Inarin-saame äidink.	Inarin-saame hyvä/ tyyd. taito	Inarin-saame alkeet	Koltan saame äidink.	Koltan-saame hyvä/ tyyd. kielitaito	Koltan -saame alkeet	Saamen-kielen-taitoiset yhteensä	Ei osaa saamea
Sivistys-toimi	14	27	19	1	1	6			4	**72**	**119**
Sosiaali- ja terv. toimi[38]	16	20	14	2		2	2		6	**62**	**207**
Kunnan hallinto		6	3			1	1			**11**	**26**
Muut	4	16	12	2			1		8	**43**	**54**
Yhteensä	**34**	**69**	**48**	**4**	**1**	**9**	**4**	**0**	**18**	**188**	**406**

Vaikka 17 % kuntien työntekijöistä hallitsee saamen kieltä asiakaspalveluun riittävällä tasolla, vain 9,9 %:lla työntekijöistä saame on työkielenään suomen rinnalla tai vain saamea. 39,7 % vastaajista ei käytä saamen kieltä koskaan ja 16, 2 % käyttää saamen kieltä usein tai harvoin. 44,2 % vastaajista ei vastannut tähän kysymykseen. Jos tarkastellaan kirjallista kielenkäyttöä, niin 9,4 % vastaajista käytti työkielenään saamen kieltä suomen rinnalla tai yksin. 71,7 % vastaajista ei koskaan käytä kirjallista saamen kieltä.

[38] Pitää sisällään Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymän vastaukset.

Saamen kielen käyttöön ja työyhteisön toimintaan kytkeytyy myös suhtautuminen saamen kielilakiin ja sitä kautta myös saamen kieleen. Vajaat 30 % työntekijöistä näkee työyhteisön suhtautuvan saamen kielilakiin myönteisesti, vajaan 40 %: n mukaan saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan. Saamen kielilaista ei tiedetä alle 3 % tapauksissa ja alle 2 % tapauksista saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti. Lopuissa, noin 25 % tilanteissa saamen kielilakiin suhtaudutaan muuten, neutraalisti tai ristiriitaisesti tai kysymykseen ei ole vastattu. Saamen kielilain toimivuuden kannalta on ongelmallista, että saamelaisalueen kunnissa niin suuri osuus kunnan työntekijöistä kuin 40 % näkee, että saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan.

Kuva 4 Kuntien työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin

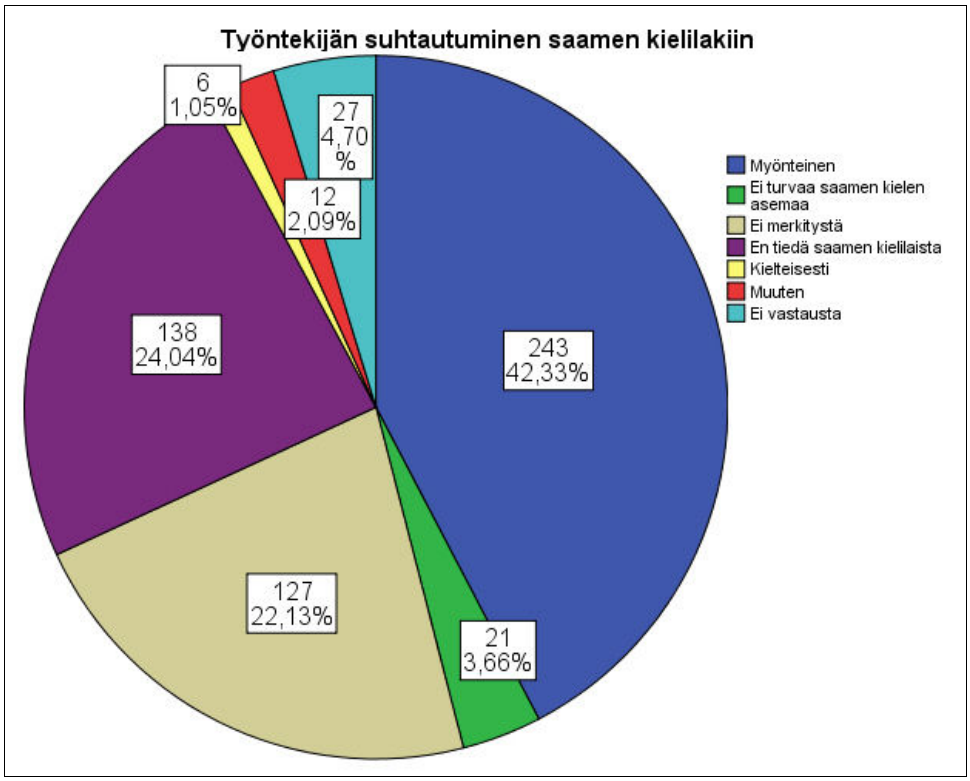

Kun tarkastellaan työntekijöiden omaa suhtautumista saamen kielilakin, 42 % suhtautuu siihen myönteisesti, 46 % ei joko tiedä saamen kielilaista tai sillä ei ole merkitystä ja kielteisesti suhtautuu 1 % vastaajista. Vajaa 4 % suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, mutta näkee, että se ei turvaa saamelaisten kielellisiä oikeuksia riittävästi.

4.1 Enontekiö

4.1.1 Saamen kielen taito toimialoittain

Enontekiön kunnan osalta sosiaali- ja terveyspalveluja tarjoaa Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymä, jonka vastauksia käsitellään palvelujen luonteen vuoksi Enontekiön kunnan yhteydessä, kuitenkin erottaen kuntayhtymän vastaukset ja kunnan vastaukset toisistaan tarpeen mukaan. Muonio-Enontekiön kuntayhtymän osalta vastausprosentti on 55 % ja Enontekiön kunnan osalta vastausprosentti on 39 %. Kunnan ja kuntayhtymän yhteinen vastausprosentti on 43 %. Enontekiön osalta kaikki vastaukset koskevat pohjoissaamea.

Enontekiön kunnan työntekijöiden ja esimiesten osalta sivistystoimessa työskentelee 21 % henkilöstöstä eli kuusi henkilöä, jotka voivat palvella saamen kielellä eli omaavat äidinkielen tai hyvän tai tyydyttävän saamen kielen taidon. Sivistystoimessa työskentelee yksi esimies, jolla on hyvä saamen kielen taito ja kaksi esimiestä hallitsee saamen alkeet. Sivistystoimialalla pohjoissaame ja suomi on suullisena työkielenä kolmella henkilöllä eli 11 % toimialan työntekijöistä, vaikka 21 % alan työntekijöistä hallitsee saamea vähintään tyydyttävällä tasolla. Sivistystoimialalla kolme henkilöä käyttää saamen kieltä päivittäin ja viisi henkilöä harvoin tai viikoittain, eli noin 30 % toimialan työntekijöistä käyttää saamen kieltä työssään. Kirjallisena kielenä saame on suomen rinnalla kolmella työntekijällä, vaikkakin kieltä käytetään harvoin. Kahden henkilön virassa pohjoissaamen kielen taito on viran edellytys. Esimiesten tehtävissä yhdelläkään viranhoidon edellytyksenä tai ansiona ei ole saamen kielen taito. Yksi sivistystoimen esimies hallitsee pohjoissaamen hyvin ja yksi hallitsee alkeet.

Taulukko 11 Saamen kielen taitoiset toimialoittain Enontekiön kunnassa

Toimiala	Pohjoissaame äidinkielenä	Pohjoissaamen hyvä hallinta	Pohjoissaamen tyydyttävä hallinta	Pohjoissaamen alkeiden hallinta	Ei osaa saamea	Yhteensä
Sivistystoimi	1	2	3	6	16	**28**
Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymä	1		2	6	21	**30**
Sosiaalipalvelut	2	1	7	6	9	**25**
Kunnan hallinto			1	1	2	**4**
Tekninen toimi				1	2	**3**
Yhteensä	**4**	**3**	**13**	**20**	**50**	**90**

Sosiaali- ja terveystoimen osalta sama henkilömäärä on 10 eli 40 %. Enontekiön kunnassa päivähoito on sosiaali- ja terveystoimen alaisuudessa, ja siellä toimii neljä henkilöä, jotka voivat palvella saamen kielellä eli 16 % sosiaali- ja terveystoimen henkilökunnasta. Sosiaali- ja terveystoimessa työskentelee yksi esimies, joka hallitsee saamen tyydyttävästi ja yksi henkilö hallitsee alkeet. Suullisena työkielenä pohjoissaame on suomen ohella viidellä työntekijällä, eli puolella saamea vähintään tyydyttävästi osaavilla. Saamen kieltä käyttää päivittäin tai työkavereiden kanssa keskustellessa neljä henkilöä ja viikoittain tai harvoin kuusi henkilöä eli kaikki saamea vähintään tyydyttävästi hallitsevat käyttävät saamen kieltä työssään. Kirjallisena kielenä saame on suomen rinnalla kahdella henkilöllä. Neljän henkilön virassa pohjoissaamen taito on viran edellytys ja yhden toimessa taito nähdään ansiona. Yhdenkään sosiaali- ja terveystoimen esimiehen virassa saamen kielen taito ei ole viranhoidon ansio tai edellytys. Yksi sosiaali- ja terveystoimen esimies hallitsee pohjoissaamen tyydyttävästi ja yksi hallitsee alkeet.

Terveyspalvelujen osalta kolme henkilöä eli 10 % pystyy palvelemaan saamen kielellä ja 20 % hallitsee pohjoissaamen alkeet. Kolme henkilöä ilmoittaa heidän työkielensä olevan pohjoissaame ja suomi. Viisi vastaajaa ilmoitti käyttävänsä saamea työssään, yksi päivittäin ja neljä harvoin tai viikoittain. Kirjallisesti saamea käyttää yksi henkilö työssään harvoin. Saamen kielen taitoisista yksi toimii vanhustenhoidossa, yksi vuodeosastolla, yksi terveydenhoidossa ja yksi hammashoidossa. Kahden henkilön toimessa pohjoissaamen taito nähdään ansiona.

Kunnan hallinnossa yksi henkilö hallitsee pohjoissaamen tyydyttävästi ja käyttää suullisena työkielenään pohjoissaamea ja suomea. Kummatkin työntekijät käyttävät saamea työssään viikoittain tai harvoin. Yksi käyttää työssään myös kirjallista saamea. Yksi henkilö hallitsee alkeet. Pohjoissaamen taito on ansiona yhdessä toimessa. Teknisen toimen osalta yksi työntekijä hallitsee alkeet ja käyttää saamea työssään harvoin.

Taulukko 12 Saamen kielen edellytys toimessa Enontekiön kunnassa - työntekijöiden ilmoitus

	Pohjoissaamen taito	Pohjoissaamen kielen taito ansiona	Ei edellytetä	Yhteensä
Sivistystoimiala	2	0	26	28
Sosiaali- ja terveystoimi	4	1	22	27
Ympäristö ja tekninen	0	0	3	3
Kunnan hallinto	0	1	2	3
Kuntayhtymä	0	2	30	32
Siivous- ja ruokapalvelu	0	0	1	1
Yhteensä	6	4	84	94

Enontekiön kunnassa eri toimialoilla tai toimialojen sisällä ei ole yhtenäisiä käytäntöjä siitä, että katsotaanko saamen kielen taito erityiseksi ansioksi virkaa täytettäessä. Sivistystoimialalla se nähdään yksiköistä riippuen aina tai ei koskaan erityiseksi ansioksi. Sosiaali- ja terveystoimessa saamen kieli on erityinen ansio joskus tai ei koskaan, kuntayhtymässä puolestaan tavallisesti tai ei koskaan. Siivous- ja ruokapalvelussa saamen kielen taito ei ole koskaan erityinen ansio.

Taulukko 13 Saamen kielen taito ansiona Enontekiön kunnassa - esimiesten ilmoitus

	Aina	Tavallisesti	Joskus	Harvoin	Ei koskaan	Yhteensä
Sivistystoimiala	1	1	0	1	1	4
Sosiaali- ja terveystoimi	0	0	1	0	2	3
Kuntayhtymä	0	1	0	0	2	3
Siivous- ja ruokapalvelu	0	0	0	0	1	1
Yhteensä	1	2	1	1	6	11

Enontekiön kunnassa pohjoissaamen taito on viranhoidon edellytys kaikissa saamenkielen opettajan tehtävissä ja osissa aineenopettajan tehtäviä. Sosiaalitoimessa osissa asiakaspalvelutehtäviä saamen kielen taito on edellytys (saamenkielinen päivähoito), kuten myös kuntayhtymässä (saamenkielinen vanhustyöntekijä). Jos ei huomioida opetustehtäviä, niin vain kuntayhtymässä voidaan nähdä saamenkielen taito viranhoidon edellytyksenä yhdessä tehtävässä.

Ajanjaksolla 1992 - 2004 sivistystoimessa on ollut kuusi virkaa auki, joiden edellytyksenä oli saamen kielen taito. Muilla toimialoilla ei ole ollut yhtään virkaa avoinna, joissa olisi edellytetty saamen kielen taitoa. Vuosina 2004 - 2006

sivistystoimessa on ollut kolme ja sosiaali- ja terveystoimessa yksi virka avoinna, joiden edellytyksenä on ollut saamen kielen taito.

Taulukko 14 Saame virkakielenä Enontekiön kunnassa esimiesten mukaan

	Pohjoissaame	Ei ole määrätty
Sivistystoimiala	3	1
Sosiaali- ja terveystoimi		1
Kuntayhtymä		2
Siivous- ja ruokapalvelu		1

Viranhaltijoiden keskuudessa on epäselvyyttä siitä, onko pohjoissaame määrätty kunnan virkakieleksi. Kolmen sivistystoimen viranhaltijan mielestä pohjoissaame on Enontekiöllä virkakieli ja yksi näkee, että saame ei ole virkakieli.

Sivistystoimessa on esimiehen mukaan yhdessä yksikössä riittävästi pohjoissaamentaitoisia, ja kolmessa on joko liian vähän tai ei ollenkaan. Sosiaali- ja terveyspalveluissa on selkeästi puutetta saamenkielisestä henkilökunnasta esimiesten vastausten mukaan. Varsin erikoinen on saamelaisalueelle terveyspalveluja tuottavan kuntayhtymän tulkinta, että toimialalla on riittävästi tai tyydyttävästi pohjoissaamen taitoisia, kun vastausten perusteella näitä on kolme henkilöä, joista yksi äidinkielinen ja kaksi tyydyttävän kielitaidon omaavaa.

Taulukko 15 Saamenkielisen henkilökunnan riittävyys Enontekiön kunnassa

Taho	**Pohjoissaamen puhujia riittävästi**	**Tyydyttäväst i**	**Liian vähän**	**Pohjoissaamentaitoisia ei ole**
Sivistystoimi	1		2	1
Sosiaali- ja terveystoimi			2	1
Kuntayhtymä	2	1		
Siivous- ja ruokapalvelut		1		

Esimiehiltä kysyttiin myös, että mikäli saamenkielistä henkilökuntaa ei ole riittävästi, niin mikä on siihen syynä. Neljällä toimialalla syynä on se, että he eivät ole saaneet rekrytoitua saamenkielistä henkilöstöä, joka täyttäisi muut virkaehdot. Kolmella toimialalla syynä on jokin muu syy, ja kahdella toimialalla syynä on sekä resurssien että pätevän saamenkielisen henkilökunnan puute. Tässä yhteydessä on muistettava, että saamen kieltä ei nähdä erityisenä ansiona kuudessa yksikössä Enontekiön kunnassa ja ajanjak-

solla 2004 - 2006 vain sivistys- ja sosiaalitoimessa on ollut virkoja auki, jossa viranhoidon edellytyksenä on saamen kielen taito. Eli ilmeisesti Enontekiön kunnassa ja kuntayhtymässä ei olla aktiivisesti pyritty lisäämään saamenkielisen henkilökunnan määrää.

Työntekijänäkemys:

> *"Mielestäni saamen kielilaki ei toteudu kunnassamme riittävästi. Vain tosi pieni osa kunnan palveluista on myös saamen kielellä. Toivon, että kunta tuottaisi jatkossa useampia palveluja saamen kielellä. Ja minusta tuntuu, että pikkuhiljaa kuntamme on menossa kohti parempaa saamen kielilain kannalta."*

Keinot, jolla saamenkieliset palvelut turvataan Enontekiön kunnassa, ovat oman henkilökunnan koulutus (yksi yksikkö), jokin muu tapa (kaksi yksikköä) ja oman henkilökunnan koulutus sekä tulkki- ja käännöspalvelujen käyttäminen (kaksi toimialaa).

4.1.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus

Enontekiön kunnan ja kuntayhtymän työntekijöistä 13 % näkee, että sekä työyhteisö että työnantajan kannustaa käyttämään saamen kieltä. 15 % näkee että työnantaja kannustaa ja 4 % näkee, että työyhteisö kannustaa käyttämään saamen kieltä. 54 % mukaan työyhteisö ja työnantaja eivät kannusta käyttämään saamen kieltä. Enontekiön kunnan tai kuntayhtymän työntekijöistä 20 henkilöä eli 24 % on opiskellut saamen kieltä työnsä ohessa. 11 työntekijää eli 13 % olisi kiinnostunut opiskelemaan saamea ja seitsemän henkilöä eli 8 % vastaajista olisi kiinnostunut opiskelemaan, mutta työnantaja ei ole tarjonnut mahdollisuutta.

Esimiesten ilmoitusten mukaan sosiaali- ja terveystoimessa vuosina 1992 – 2003 pohjoissaamea opiskeli työn ohessa kolme henkilöä ja vuosina 2004 - 2006 yhdeksän henkilöä opiskeli pohjoissaamea. Kuntayhtymän osalta 1992 – 2003 pohjoissaamea opiskeli yksi henkilö ja vuosina 2004 - 2006 viisi henkilöä. Lisäksi sivistystoimen osalta vuosina 2004 - 2006 kaksi henkilöä opiskeli saamea. Enontekiön kunnassa ja kuntayhtymässä saamen kielien opiskelu on lisääntynyt selkeästi vuoden 2004 jälkeen, jolloin saamen kielilaki astui voimaan.

Enontekiön kunnassa ja kuntayhtymässä myönnetään kielilisää, jota voidaan pitää saamen kielen opiskeluun kannustavana tekijänä, vain neljälle henkilölle (5 %), kahdeksan henkilöä ei ole tietoisia kielilisästä (9 %) ja 78 ei saa kielilisää (66 %). Esimiesten ilmoituksen mukaan sivistystoimialalla myönnetään kielilisää opetustehtävissä kahdessa yksikössä, kun taas kahdessa yksikössä sitä ei myönnetä. Sosiaali- ja terveystoimessa myönnetään asiakaspalvelutehtävissä kielilisää yhdessä yksikössä, kahdessa yksikössä sitä ei myönnetä. Kuntayhtymässä ja siivous- ja ruokapalveluyksikössä ei myönnetä kielilisää.

Taulukko 16 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Enontekiön kunnassa ja Muonio-Enontekiön kuntayhtymässä, esimiehen ilmoitus

	Määrä	Prosentti
Työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta	3	27,3
Myöntää palkallista virkavapautta kielen opiskelua varten	1	9,1
Myöntää palkatonta virkavaputta kielen opiskelua varten	1	9,1
Saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa	1	9,1
Tiedottaen koulutusmahdollisuuksista	1	9,1
Ei mitenkään	1	9,1
Myöntää palkallista virkavapautta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa	2	18,2
Järjestää pohjoissaamen koulutusta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa	1	9,1
Yhteensä	11	100,0

Saamen kielilain § 14 mukaan viranomaisten on huolehdittava siitä, että henkilöstöllä on tehtävien edellyttämä saamen kielen taito. Enontekiön kunnan ja kuntayhtymän työntekijöiden nykyistä saamen kielen taitoa ei voi pitää riittävänä, noin 20 % kunnan ja kuntayhtymän työntekijöistä hallitsee saamen asiakaspalveluun vaadittavalla tavalla. Jos tästä luvusta poistetaan opetus- ja päiväkotihenkilökunta, joka toimii opetustehtävissä, saamenkielellä asiakaspalveluun pystyvien työntekijöiden joukko jää 13 % kunnan työntekijöistä, jota voidaan pitää hyvin alhaisena. Saamenkieliset palvelut tulee turvata nykyistä henkilökuntaa kouluttamalla ja pohjoissaamen taidon edellyttämistä kaikissa

uusissa viroissa.

Esimiesten ilmoitusten mukaan Enontekiön kunta ja kuntayhtymä tukevat neljässä tapauksessa järjestämällä pohjoissaamen koulutusta, neljässä tapauksessa opintoihin saa myös taloudellista tukea joko palkallisen virkavapaan tai opiskelu voi tapahtua työajalla. Kolmessa tapauksessa opiskelua ei tueta mitenkään, eli myönnetään palkatonta virkavapaata tai vain tiedotetaan koulutusmahdollisuuksista. Eri toimialoilla on selkeästi erilaiset käytännöt saamen kielen opiskelun tukemisessa, mikä asettaa eri toimialoilla työskentelevät ihmiset eriarvoiseen asemaan.

Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymän työntekijänäkemys:

> *”Mielestäni saamen kielilaki ei toteudu kunnassamme. Saamenopintoihin olisi varmasti innostusta, jos myös Muonion kunnan työntekijänä voisi opiskella saamea. Ongelmana on maksajan puute; palkattomia virkavapaita en työntekijänä ota, mutta palkallisella virkavapaalla opiskelisin mielelläni saamen kielitaitoa paremmaksi. Muonio ei saa korvausta (kielilain mukaista) ja siksi Muonion tk:ssa ei saa palkallista vapaata saamen opiskeluun. Tähän pitäisi saada korjaus. Kielilisä tulisi maksaa saamen kieltä tyydyttävästi osaaville, vaikka Muonio ei kuluu saamelaisalueeseen. Varsinkin jos/kun hoidamme myös Enontekiön saamenkielisiä potilaita.”*

Taulukko 17 Tuki saamen kielen opiskeluun Enontekiön kunnassa - työntekijöiden ilmoitus toimialoittain

Toimiala	Työnantaja järjestää pohjoissaamen opetusta	Opiskeluun myönnetään palkallista virkavapautta tai opiskeluun voi käyttää työaikaa	Usealla tavalla	Muuten, myöntämällä palkatonta virkavapautta tai tiedottaen
Sivistystoimi	5 (26 %)	8 (42 %)	2 (11 %)	4 (21 %)
Sosiaali- ja terveystoimi	7 (39 %)	3 (17 %)	6 (33 %)	2 (11 %)
Kuntayhtymä	20 (64 %)	7 (23 %)		4 (13 %)
Tekninen		1		1
Hallinto		2		1

Oheisessa taulukossa kuvataan työntekijöiden tietoa toimialoittain työnantajan tuesta saamen kielen opiskeluun. Taulukkoon on laskettu toimialoittain prosentuaalinen osuus opiskelun eri tukimuodoista. Jos tarkastellaan asiaa koko kunnan vastausten perusteella, niin 44 % tapauksista työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta ja 40 % tapauksista opiskelua tuetaan taloudellisesti tai usealla tavalla. Hyvin myönteistä on se, että kaikki vastaajat olivat tietoisia työnantajan tukijärjestelmistä ja valta-osa tuesta on konkreettista, vain 16 % tapauksessa tuki on vain tiedottamista ja palkattoman virkavapaan myöntämistä.

4.1.3 Saamen kielilain toteuttaminen

Keskeinen lähtökohta uuden vuonna 2004 voimaan tulleen saamen kielilain vaikutuksien tarkastelussa on selvittää se, kuinka työyhteisössä saamen kielilaista on tiedotettu, onko tiedotus riittävää ja ovatko työyhteisön jäsenet tietoisia saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan.

Taulukko 18 Tiedotus saamen kielilaista Enontekiön kunnan ja Muonio-Enontekiön kuntayhtymän työntekijöille

Taho	Koulutus tai tiedotustilaisuus	Esite tai muu tiedotus	Ei tiedotettu
Sivistystoimiala		53 %	47 %
Sosiaali- ja terveystoimi	11 %	32 %	57 %
Kuntayhtymä		29 %	71 %
Tekninen		100 %	
Hallinto		100 %	
Yhteensä	**3 %**	**41 %**	**56 %**

56 %:lle kunnan ja kuntayhtymän työntekijöistä ei ole tiedotettu saamen kielilaista, esitteen tai muun tiedotuksen on saanut 41 % ja koulutuksen tai informaatiotilaisuuteen on osallistunut vain 3 %. Jos vertaa työntekijöiden tietoja esimiesten antamiin ilmoituksiin, tiedot ovat suurilta osin vastaavia, vaikkakin esimiesten mukaan kielilaista on tiedotettu suuremmalle joukolle kuin työntekijöiden mielestä.

Esimiesten vastauksista kävi ilmi, että 36 %:lle työyhteisön jäsenistä ei ole tiedotettu saamen kielilaista, ja suurimmaksi osaksi (64%) tiedotus on hoidettu sähköpostien tai esitteiden kautta. 6 % työntekijöistä piti tiedotusta erittäin hyvänä, 43 % riittävänä ja 51 % puutteellisena. On huomioitava, että kuusi vastaajaa eli 9 %, joille ei ole tiedotettu saamen kielilaista, piti tiedotusta hyvänä tai riittävänä eli ei kokenut tarvitsevansa tietoa saamen kielilaista työssään. Esimiesten näkemysten mukaan tiedotus on ollut riittävää 36 %:n ja puutteellista 64 %:n mukaan. Esimiesten ja alaisten näkemyksissä ei ole huomattavaa ristiriitaa eli voidaan olettaa heidän tietojensa vastaavan todellisuutta. Huolestuttavana voidaan pitää sitä, että yli puolelle kunnan ja kuntayhtymän työntekijöistä ei ole tiedotettu työnantajan toimesta saamen kielilaista.

29 % kunnan työntekijöistä kokee tuntevansa erittäin hyvin tai hyvin saamen kielilain

vaikutukset työyhteisön toimintaan, 41 % tuntee lain vaikutukset huonosti ja 30 % ei tunne lainkaan. Työnantajan ilmoituksen mukaan 27 % työntekijöistä tuntee saamen kielilain vaikutukset hyvin ja 64 % huonosti. Noin 3 % kunnan ja kuntayhtymän työntekijän saamen kielen käyttöön kielilaki on vaikuttanut merkittävästi lisäten kielenkäyttöä. Saamen kielilaki on lisännyt vähän saamen kielen käyttöä 14 %:lla, kun taas 83 %:lle kielilailla ei ole ollut vaikutusta.

Tarkasteltaessa asiaa työyhteisön tasolla, 2 prosentin mukaan saamen kielilaki on lisännyt saamen kielen käyttöä merkittävästi työyhteisössä, 42 % mukaan vähän ja 56 % mielestä saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisössä. Esimiesten näkökulmasta saamen kielilailla ei ole ollut juuri vaikutuksia työyhteisön saamen kielen käyttöön, 82 % mukaan kielilaki ei ole lisännyt kielenkäyttöä ja 18 % mukaan lisäystä on tapahtunut vähän. Voidaan kuitenkin pitää positiivisena sitä, että saamen kielilaki on lisännyt edes vähäisesti saamen kielen käyttöä työyhteisössä.

Kuntayhtymän, sosiaali- ja terveystoimen, sivistystoimen ja siivous- ja ruokapalveluyksikön esimiesten mukaan Enontekiön kunnassa ja Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymässä ei ole palkattu saamenkielistä henkilökuntaa saamen kielilain johdosta. Saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrä on pysynyt samansuuruisena ennen ja jälkeen saamen kielilain (taulukko 19).

Taulukko 19 Esimiesten ilmoitukset saamen kieltä osaavasta henkilökunnasta Enontekiön kunnassa

Toimiala	Saame äidin-kielenä 1992 - 2003	Saame hyvä hallinta 1992-2003	Saame tyydyttävä hallinta 1992-2003	Saame alkeet 1992-2003	Saame äidinkieli 2004-2006	Saame hyvä hallinta 2004-2006	Saame tyydyttävä hallinta 2004-2006	Saame alkeet hallinta 2004-2006
Sivistystoimi	6	2	1,5	2	6	2	1,5	3
Sosiaali- ja terveystoimi	3			9	5		4	5
Kuntayhtymä, M-E	2		2	2	2		2	4
Siivous- ja ruokapalvelu	1				1			

Saamen kielilain aiheuttamien kustannusten korvaamiseen valtio myöntää rahoitusta vuosittain. Enontekiön kunnan esimiehiltä kysyttiin yksityiskohtaisesti rahoituksen suuruudesta ja sen käytöstä. Vastauksia tuli kolmelta toimialalta, peruskoululta, vanhustenhoidosta ja sosiaalipalveluilta. Yksi peruskoulu ilmoitti saamen kielen

opettajan palkkakulut, jotka ovat olleet vuosina 2004 - 2006 vuosittain 35 000 euroa. Opetusta ei kuitenkaan rahoiteta saamen kielilain kautta. Sosiaalipalveluissa saamen kielilain aiheuttamat kustannukset ovat olleet käännöskustannuksia, vuosina 1992 - 2003 noin 1000 €, vuonna 2004 noin 860 €, vuonna 2005 430 € ja vuonna 2006 3400 euroa. Vanhustenhoidon alalta ei ole ilmoitettu muita saamen kielilain aiheuttamia kuluja kuin vuoden 2006 palkkakulut, jotka olivat 15 000 €. Näiden tietojen perusteella ei voi tehdä johtopäätöstä saamen kielilain aiheuttamista kustannuksista tai rahoituksen käytöstä (ks. kpl. 2.6. saamenkielisten palvelujen rahoituksesta).

Muonio-Enontekiön kuntayhtymässä on havaittu, että saamen kielilaissa ei ole huomioitu palvelujen järjestämistä kuntayhtymänä. Oikeusministeriöstä on tullut hylkäävä päätös kuntayhtymän hakemukseen valtionavustusta lain soveltamisesta aiheutuvien erityisten lisäkustannusten kattamiseksi. Perusteluna on ollut se, että kuntayhtymä jää saamen kielilain § 31 mainitun soveltamisalan ulkopuolelle.[39]

Kolmen yksikön esimiesten mukaan Enontekiön kunta ei saa erityistä valtionavustusta saamen kielilain edellytyksien täyttämiseksi, ja kolmen tietojen mukaan kunta tai toimiala saa erityistä valtionavustusta. Kunta ei saa yhdenkään vastaajan mukaan kielilisää valtiolta kulujen kattamiseen. Saamenkielisten palvelujen rahoituksesta ei ilmeisesti ole kokonaiskuvaa kunnan hallinnossa, koska Enontekiö saa sekä kaksikielisyyslisää sisäasiainministeriöltä että erityistä valtionavustusta oikeusministeriöltä saamen kielilain aiheuttamien kustannuksien kattamiseen. Lisäksi saamelaiskäräjät myöntää rahoitusta saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseen. Olisikin tärkeää, että hallinnonalat ja kunnan työntekijät tietäisivät miten saamenkielisiä palveluja rahoitetaan, koska useissa vastauksissa tuotiin esille se, että saamen kielilaki on resurssikysymys ja aiheuttaa kustannuksia.

Sosiaali- ja terveystoimen vanhustenhoidon työntekijävastauksia saamen kielilain toimivuudesta:

> *”Saamen kielilaki ei mielestäni oikein toimi niin kuin sen pitäisi. Saamelaisilla on hyvin vähän mahdollisuuksia asioida ja saada saamenkielisiä palveluja.”*

[39] OM 31.05.2005 26/26/2004.

”Ei taida tällä hetkellä toimia. Ne jotka osaavat puhua saamenkieltä eivät kehtaa käyttää sitä, pelkäävät etteivät osaa puhua tarpeeksi täydellisesti. On muitakin kieliä mitä pitäisi osata vanhainkodissa, esim. englanti, saksa, norja. Asiakkaat osaavat myös suomen kieltä, tällaisella lailla ei saisi asettaa ihmisiä eriarvoiseen asemaan.”

Kunnassa ei pidetä erityistä asiakas- tai palvelurekisteriä saamen kielellä palvelua haluavista, paitsi yhdessä saamen kieltä opettavassa koulussa. Enontekiön kunnan ja kuntayhtymän vastaukset eivät anna kattavaa kuvaa kirjallisesta saamen kielen käytöstä. Julkipanoista ja ilmoituksista käännetään alle puolet, muutamia opasteita, kuulutuksia, kokousliitteitä ja lomakkeita käännetään myös. Kuntayhtymä ei käännätä mitään saameksi. Puutteena voidaan pitää myös sitä, että Enontekiön kunnan kotisivuja ei ole käännetty pohjoissaameksi lainkaan.

Taulukko 20 Pohjoissaamenkielinen asiointimahdollisuus toimialoittain Enontekiön kunnassa

Taho	**Puhelimitse**	**Puhelimitse etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimiala	3			3
Sosiaali- ja terveystoimi	1	1	1	3
Kuntayhtymä		1		
	Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi	3			3
Sosiaali- ja terveystoimi		2		2
Kuntayhtymä		2		2
	Kokouksissa	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi	1	2		3
Sosiaali- ja terveystoimi		1	1	2
Kuntayhtymä		1		0

Pohjoissaamenkielisen asiakaspalvelun saaminen on helpointa sivistystoimessa. Sosiaali- ja terveyspalveluissa saamenkielisen asiakaspalvelun saaminen edellyttää aina sopimista etukäteen, kuten myös kuntayhtymässä. Palveluista etukäteen sopiminen hidastaa kansalaisten palvelujen saamista, eikä se luo tai tue luontevaa kielenkäyttöä. Tulkkauksen järjestyminen Enontekiön kunnassa nojaa pääosin omiin viranhaltijoihin. Sivistystoimessa, sosiaali- ja terveystoimessa, kuntayhtymässä ja siivous- ja ruokapalveluissa henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen tulkkaa tarvittaessa. Sosiaalitoimessa palvelu voidaan ostaa myös ulkopuoliselta palvelun tarjoajalta. Kuntayhtymässä suositellaan asiakkaan käyttävän suomen kieltä tai järjestävän tulkkauksen itse. Tällainen menettely rikkoo saamen kielilakiin kirjattuja oikeuksia ja tilanne vaatii välitöntä korja-

usta. Saamen kielilain mukaan viranomaisen on järjestettävä tulkkaus. Tulkkaus järjestyy sivistystoimessa saman päivän aikana, muilla toimialoilla tulkkausta joutuu odottamaan muutaman päivän. Terveyspalvelujen osalta on huomioitava, että hoito voi viivästyä näin pitkän tulkkauksen odotuksen seurauksena ja käytännössä terveyspalvelujen saaminen hoituu sujuvasti vain suomen kielellä.

Käännöspalvelujen osalta sivistystoimessa käännösten tekeminen hoituu toimialan oman henkilökunnan voimin. Sosiaali- ja terveystoimessa palvelu ostetaan ulkopuolelta tai henkilökuntaan kuuluva kääntää saamen kielelle työnsä ohessa. Toimialan toisessa yksikkö ei käännätä asiakirjoja saameksi. Kuntayhtymässä asiakirjoja ei käännetä saameksi. Sivistystoimessa ja sosiaali- ja terveystoimessa käännöksiä ei varmenneta saamen kielilain edellyttämällä tavalla. Käännös hoituu sivistystoimessa parin päivän sisällä ja sosiaali- ja terveystoimessa viikon sisällä, riippuen tietenkin käännöksen laajuudesta.

Saamen kielilaki edellyttää, että viranomaisten on osoitettava palvelevansa saamen kielellä. Sivistystoimiala tiedottaa palveluistaan asiakaspalvelutilanteessa, kunnan tiedotteissa, julkaisuissa ja Internetissä. Sosiaali- ja terveystoimen yksi yksikkö tiedottaa palvelevansa saamen kielellä kunnan julkaisuissa ja toinen yksikkö ei mitenkään. Kuntayhtymä tiedottaa asiakaspalvelutilanteessa tai ei lainkaan saamenkielisistä palveluistaan. Siivous- ja ruokapalveluyksikkö tiedottaa asiakaspalvelutilanteessa saamenkielisistä palveluistaan. Sivistystoimialalla edistetään saamen kielen käyttöä kannustamalla asiakkaita käyttämään saamen kieltä ja tiedottamalla toimialan palveluista. Sosiaali- ja terveyspalvelut edistävät saamen kielen käyttöä kannustaen asiakkaita käyttämään saamen kieltä, palkkaamalla saamenkielistä henkilöstä tai ei mitenkään. Kuntayhtymä ei edistä saamen kielen käyttöä.

Taulukko 21 Saamen kielen käytön edistäminen Enontekiön kunnassa

	Kannustaen asiakkaita käyttämään saamen kieltä	Muuten	Ei mitenkään	Tiedottaen kaikissa muodoissa ja kannustanut käyttämään saamen kieltä	Palkkaamalla lisää saamenkielistä henkilökuntaa ja tiedottamalla saamenkielisistä palveluista	Yhteensä
Sivistystoimiala	2	0	0	1	0	3
Sosiaali- ja terveystoimi	0	0	1	0	1	2
Kuntayhtymä	0	0	2	0	0	2
Siivous- ja ruokapalvelu	0	1	0	0	0	1
Yhteensä	2	1	3	1	1	8

Saamen kielilaki edellyttää, että saamen kielilain toteutumista on seurattava. Sivistystoimialalla on kahtalaista käytäntöä, joko toteutumista seurataan budjettitalouden kautta tai opetuksen osalta laaditaan raportti saamenkielisten palvelujen toteutumisesta. Sosiaali- ja terveystoimessa on myös kahtalaista tulkintaa, toteumista seurataan joko budjettitalouden kautta tai ei lainkaan. Kuntayhtymässä ei seurata saamen kielilain toteutumista.

Taulukko 22 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen toimialoittain Enontekiön kunnassa

	Täysin	Tyydyttävästi	Välttävästi	Ei täytä	Yhteensä
Sivistystoimiala	1	2	0	0	3
Sosiaali- ja terveystoimi	0	0	1	2	3
Kuntayhtymä	0	1	0	0	1
Siivous- ja ruokapalvelu	0	1	0	0	1
Yhteensä	1	4	1	2	8

Sivistystoimiala täyttää oman ilmoituksensa mukaisesti saamen kielilain vaatimukset täysin tai tyydyttävästi. Sosiaali- ja terveystoimen osalta suhtaudutaan vastausten perusteella tilanteeseen realistisesti, ja nähdään, että saamen kielilain vaatimukset täytetään tyydyttävästi tai ei lainkaan. Siivous- ja ruokapalvelu ja kuntayhtymä täyttävät vastaajien näkökulman mukaan saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi. Vastausten perusteella kuntayhtymä ei voi täyttää saamen kielilain edellytyksiä tyydyttävästi, koska toimialan saamenkieliset palvelut ovat vähäisiä, tulkkipalveluissa suositaan suomen kielen käyttöä ja asiakirjoja ei käännetä saameksi.

Internetissä tapahtuu nykyään hyvin suuri osa kunnan tiedotuksesta ja sieltä etsitään myös tietoa kunnan palveluista. Täten kotisivut ovat verrattavissa kunnan virallisiin tiedotuksiin, joita koskee myös saamen kielilaki, ja kotisivujen kääntäminen pohjoissaameksi on täten ensiarvoisen tärkeää.

4.1.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin

On tärkeätä tarkastella työyhteisön ja työntekijöiden suhtautumista saamen kielilakiin, koska suhtautuminen vaikuttaa työyhteisön ilmapiiriin ja palvelun tarjoamiseen. Kysymyslomakkeissa on kysytty monivalintakysymyksenä sekä annettu mahdollisuus vastata omin sanoin näkemyksestään saamen kielilaista.

Taulukko 23 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Enontekiön kunnassa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyh-teisön toimintaan	Saamen kielilaista ei tiedetä	Kielteinen	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	13	3	1	1	1	19
Sosiaali- ja terveys-toimi	7	7	0	0	3	17
Ympäristö ja tekni-nen	0	2	0	0	1	3
Kunnan hallinto	1	2	0	0	0	3
Kuntayhtymä	10	11	1	1	4	27
Yhteensä	**31**	**25**	**2**	**2**	**9**	**69**
Prosent. osuus	**45 %**	**36 %**	**3 %**	**3 %**	**13 %**	**100 %**

Työyhteisön suhtautumista saamen kielilakiin voidaan pitää pääosin myönteisenä. Se, että niinkin suuri osuus kuin 36 % työntekijöistä näkee, että saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan voi selittyä osaksi sillä, että 49 %:lle vastaajista tiedotus saamen kielilaista on ollut puutteellista. Joka tapauksessa on mahdotonta väittää, että saamelaisten kotiseutualueen kunnassa 36 %:lle työyhteisöistä saamen kielilailla ei ole merkitystä. Esimiesten antamien vastausten mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan varauksetta myönteisesti kahdessa yksikössä, kuudessa yksikössä suhtaudutaan myönteisesti, mutta valtion tulisi kattaa kaikki kielilaista aiheutuvat kustannukset. Kahden työyksikön toimintaan saamen kielilailla ei ole merkitystä.

Taulukko 24 Työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin Enontekiön kunnassa

	Myönteinen	Ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Kielteisesti	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	16	0	6	2	0	0	24
Sosiaali- ja terveystoimi	12	2	5	0	2	0	21
Ympäristö ja tekninen	2	0	1	0	0	0	3
Kunnan hallinto	2	0	1	0	0	0	3
Kuntayhtymä	17	1	6	7	1	1	33
Yhteensä	**49**	**3**	**19**	**9**	**3**	**1**	**84**
Prosentti	**57 %**	**4 %**	**22 %**	**11 %**	**4 %**	**2 %**	**100%**

Työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin noudattaa suurpiirteisesti työyhteisön suhtautumista. Pääosin suhtautuminen on myönteistä (57 %) ja epätietoisten joukko on pienehkö (11 %). Huomioitavaa on, että sosiaali- ja terveystoimen alalla suhtaudutaan saamen kielilakiin keskimääräistä negatiivisemmin.

Poimintoja työntekijöiden vastauksista siitä miten he suhtautuvat saamen kielilakiin.

Sivistystoimiala:

”Teoria ja käytäntö eivät kohtaa saamen kielilaissa. Myöskään jotkut, melko monet, varsinkin vanhemman polven saamelaiset eivät vaadi oikeuksiensa toteutumista. Syytä en osaa sanoa, ehkä sopeutumis- ja sovintohalu. Auktoriteetin edessä he sanovat haluavansa palvelut suomeksi, esim. lääkärin ollessa haastattelijana. Myös kunnallisilla päättäjillä vaikuttaa olevan epäselvyyttä keitä ja miten saamen kielilaki koskee. Saamen kieltä tarvitsevien viranhaltijoiden tulisi saada opetusta enemmän kuin peruskurssin verran. Peruskurssi ei riitä käytännössä työkäytössä missään viranomaistehtävissä. Hyvä alku se kuitenkin on.”

”*Asia ei suuremmin kosketa minua, koska en osaa saamea. Tietämykseni saamen kielilaista on hyvin vähäinen. Saamelaisuus, kieli ja kulttuuri ei kuulu arkipäivääni, joten lain toimivuus on hämärän peitossa”.*

”Kunta ei käytä kaikkia resursseja mitä kielilaki tarjoaa. Kunnassa voitaisiin suunnitella pitemmän ajan suunnitelmia kielenkäytön suhteen.”

Sosiaali- ja terveystoimi:

”Köyhä kunta ja sen viranhaltijat yrittävät parhaansa, mutta ilman rahaa ei voi enempää tehdä: hyvä tahto ei riitä. Jos valtio osallistuisi kunnolla rahoitukseen, olisi paljon helpompi tarjota saamenkielistä palvelua. Samoin saamen kulttuurin mukaista välineistöä ym. voisi hankkia, jos olisi rahaa. Riidat ja eripuraisuus varmasti vähenisivät, jos valtio tulisi paremmin vastaan”

”Suhtaudun kielteisesti, koska kaikki tällä alueella puhuvat erittäin hyvä suomea ja kirjoittavat ja lukevat. En tunne ketään, joka ei osaa hyvin suomea vaan olisi täysin saamenkielinen.”

”Kielilain tuntemukseni on liian vähäinen, jotta voisin vastata. Ei ole myöskään tiedossa, että asiakkaiksemme lähimmän 10 vuoden aikana olisi tulossa saamenkielisiä palvelumme käyttäjiä.”

”En tiedä, minkä verran saamenkieliset saavat palveluja äidinkielellään Enontekiöllä. Kunnan työntekijät ovat saaneet saamenkielen opetusta, mikä on hyvä asia. Jos Suomessa pitää saada palvelua ruotsin kielellä henkilön niin halutessaan, niin miksei sitten saamen kielellä.”

Muonio- Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymä:

”Minusta se on aikalailla höpötystä. Minulle on sanonut muutama saamelainen myös niin.”

”Työyhteisössäni suhtaudutaan saamen kielilakiin kielteisesti, luulen, että pidetään tarpeettomana osata saamea.”

4.1.5 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Enontekiön kunnassa ei ole sitouduttu saamen kielilakiin koko kunnan ja toimialojen tasolla. Perustietämys saamen kielilaista ja sen vaatimuksista on vähäistä, ja saamenkielisten palvelujen rahoitus ja rahoituksen käyttö jää kunnalta selvittämättä. Kunnan ja erityisesti kuntayhtymän saamenkielisen henkilökunnan määrä on vähäinen, vaikka pohjoissaamen koulutus on lisääntynyt vuoden 2004 jälkeen. Vaikka vanha saamen kielilaki on ollut voimassa vuodesta 1992 lähtien ja uudistettu saamen kielilaki on ollut voimassa vuodesta 2004 lähtien, niin kuntaan ei ole muodostunut saamen kielilain toteuttamiseen ennakoivaa järjestelmää, vaan saamenkielisiä palveluja järjestetään vaatimusten perusteella eli reagoimalla saamelaisten vaatimuksiin. Tämä ei ole saamen kielilain mukaan riittävää, koska viranomaisten on edistettävä saamen kielen käyttöä ja tiedotettava aktiivisesti saamenkielisistä palveluista. Vaikka esimiesasemassa olevat vastaajat ilmoittivat, että saamenkielisistä palveluista on tiedotettu kuntalaisia, niin monessa vastauksessa tuotiin myös ilmi, että kysyntää palveluille ei ole ollut. Kunnan tiedotus siitä, miten saamenkielisiä palveluja voidaan saada ja kuinka niitä annetaan, ei ole tavoittanut kuntalaisia.

Sosiaali- ja terveyspalveluja tarjoavassa Muonio-Enontekiön kuntayhtymässä saamen kielilaki ei toimi. Saamen kielilain § 18 mukaan viranomaisen on varmistettava

siirtäessään omia toimintojaan kunnan ulkopuolisen elimen tuotettavaksi että tehtävää hoidettaessa annetaan riittävää saamen kielilain mukaista palvelua. Enontekiön kunta ei ole toiminnassaan varmistanut tätä ulkoistaessaan terveyspalvelujen tuottamisen Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymälle.

Kunnan ja kuntayhtymän tulee luoda myönteistä ilmapiiriä saamelaisia ja heidän kielellisiä oikeuksiaan kohtaan. Kunnan joistakin vastauksista ilmenee näkemys saamenkielisten palvelujen turhuudesta, koska suurin osa saamelaisista osaa suomea ja se nähdään vain rahanmenona. Tällainen ilmapiiri ei ole saamen kielilain mukaista ja edistää rakenteellista syrjintää, josta vähemmistövaltuutettu on lausunnossaan huomauttanut. Myönteisenä voidaan pitää sitä, että kunnassa ja kuntayhtymässä on tukea saamen kielen opiskeluun. Opiskelumahdollisuutta kannattaisi tässä tilanteessa keskittää niihin, jotka jo hallitsevat saamea, koska alkeiden hallinta ei ole riittävää asiakaspalvelutehtävissä.

4.2 Inari

4.2.1 Saamen kielen taito toimialoittain

Inarin kunnan alueella saamenkielisiä palveluja on tarjottava pohjoissaameksi, koltansaameksi ja inarinsaameksi. Kunnassa siivous- ja ruokapalveluja tarjoaa kunnan liikelaitos ja työnterveyspalvelut ostetaan ostopalveluna. Kunnan omistama säätiö tarjoaa matkailu- ja nuorisotyöpalveluja. Oheiseen taulukkoon on koottu kunnan työntekijöiden saamen kielen taito toimialoittain. Muutamat henkilöt hallitsevat myös useamman saamen taidon, ja heidän kielitaitonsa on eritelty taulukko-osassa liitteessä 12 sekä tekstissä.

Taulukko 25 Saamen kielen taito toimialoittain Inarin kunnassa

Toimiala	Pohjoissaame äidinkielenä	Inarinsaame äidinkielenä	Koltansaame äidinkielenä	Pohjoissaamen hyvä taito	Inarinsaamen hyvä taito	Pohjoissaamen tyydyttävä taito	Pohjoissaamen alkeet	Inarinsaamen alkeet	Koltansaamen alkeet	Ei osaa saamea	Yhteensä
Sivistystoimi	3	1	0	3	1	4	8	3	0	42	**65**
Sosiaali- ja terveys palvelut	6	1	2	1		4	4	1	1	52	**72**
Tekninen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	**1**
Kunnan hallinto	0	0	1	0	0	1	1	0	0	4	**7**
Kunnan liikelaitos	3	2	1	0	0	2	4	0	0	16	**28**
Kunnan säätiö	0	0	0	0	0	0	2	0	0	5	**7**
Kunnan ostopalvelu	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3	**4**
Yhteensä	**12**	**4**	**4**	**4**	**1**	**11**	**20**	**4**	**1**	**123**	**184**

Sivistystoimen työntekijöistä kolme henkilöä (5 %) puhuu pohjoissaamea äidinkielenään ja yksi henkilö (2 %) inarinsaamea äidinkielenään, ja hän hallitsee myös pohjoissaamen tyydyttävästi. Toimialan henkilöistä 17 % (11) pystyy palvelemaan vähintään tyydyttävästi pohjoissaamen kielellä. Kolme henkilöä (5 %) toimialan työntekijöistä pystyy palvelemaan inarinsaameksi vähintään tyydyttävästi. Koltansaamen taitoisia ei sivistystoimialalla ole. Sivistystoimen työntekijöistä 65 % ei hallitse saamen kieltä. Yksi sivistystoimialan esimies hallitsee pohjoissaamea tyydyttävästi ja lisäksi inarinsaamen alkeet. Suullisena kielenä pohjoissaame on suomen lisäksi viidellä henkilöllä (8%)[40] ja kaksi henkilöä (3 %) käyttää työssään vain inarinsaamea. He työskentelevät opetustehtävissä. Päivittäin saamea käyttää kuusi henkilöä (9 %), työkaverien kanssa keskustellessa saamea käyttää kaksi henkilöä (3 %) ja viikoittain tai harvoin neljä henkilöä (6 %). Kirjallisesti pohjoissaamea käyttää suomen lisäksi työssään viisi henkilöä ja yksi käyttää työssään vain inarinsaamea kirjallisena kielenä. Saamen kieltä käyttää harvoin kirjallisesti kymmenen sivistystoimen työntekijää (15 %).

Sosiaali- ja terveystoimen osalta pohjoissaamea äidinkielenään puhuu 8 % toimialan

[40] Suullista kielitaitoa koskevaan kysymykseen oli vastannut 103 henkilöä eli 55 %. Vastaukset suhteutetaan prosentuaalisesti kuitenkin kielitaitonsa ilmoittaneisiin, jotta saamen suullinen käyttö ei vääristyisi siten, että prosentuaalisesti todellisuutta suurempi osa kunnan työntekijöistä käyttää tilastoissa saamea kuin todellisuudessa.

työntekijöistä eli kuusi henkilöä. Inarinsaamea puhuu yksi henkilö äidinkielenään eli 1 % toimialan työntekijöistä. Koltansaamen hallitsee 2 % (2 henkilöä) toimialan työntekijöistä. Yksi inarinsaamea ja yksi koltansaamea äidinkielenään puhuva hallitsevat lisäksi pohjoissaamen tyydyttävästi. Pohjoissaameksi asiakaspalvelua voi antaa 18 % (13 henkilöä) toimialan työntekijöistä. Inarinsaamen osalta vain yksi henkilö (1 %) pystyy tarjoamaan inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua ja koltansaamen osalta 2 henkilöä (2 %). 72 % toimialan työntekijöistä ei osaa saamea. Sosiaali- ja terveystoimessa yksikään esimies ei hallitse saamea.

Sosiaali- ja terveystoimessa kolme henkilöä (4 %) käyttää työssään vain pohjoissaamea suullisena työkielenä, yksi henkilö (1 %) käyttää sekä pohjoissaamea, inarinsaamea että suomea. Pohjoissaamea ja suomea käyttää viisi henkilöä (7 %) työssään suullisesti. Inarinsaamen osalta yksi henkilö käyttää vain inarinsaame työssään (1 %) ja inarinsaamea ja suomea kaksi henkilöä (3 %). Henkilöt, jotka käyttävät sosiaali- ja terveystoimessa vain saamea työskentelevät saamenkielisessä päivähoidossa. Päivittäin saamea käyttää sosiaali- ja terveystoimessa kuusi henkilöä (4 %) ja harvoin seitsemän henkilöä (10 %). Viisi sosiaali- ja terveystoimen työntekijää käyttää työssään kirjallisena kielenä suomen lisäksi myös pohjoissaamea, ja yhdeksän henkilöä (13 %) käyttää kirjallista saamen kieltä harvoin.

Teknisen- ja ympäristötoimen osalta on vain yksi vastaus, jonka täyttäjä hallitsee pohjoissaamen alkeet. Kunnan hallinnossa yksi henkilö puhuu koltansaamea äidinkielenään ja yksi henkilö hallitsee pohjoissaamen tyydyttävästi. 57 % hallinnon työntekijöistä ei osaa saamea. Yksi hallinnon työntekijä käyttää työssään suullisesti ja kirjallisesti saamea harvoin.

Siivous- ja ruokapalveluissa työskentelee kolme pohjoissaamea äidinkielenään puhuvaa ja kaksi pohjoissaamen tyydyttävästi hallitsevaa (18 %). Inarinsaamen hallitsee äidinkielenään kaksi henkilöä (7 %) ja koltansaamen yksi henkilö (4 %). 57 % toimialan henkilöstöstä ei osaa saamea. Yksi liikelaitoksessa työskentelevä puhuu työssään suomen lisäksi pohjoissaamea. Viisi liikelaitoksen henkilöä käyttää saamea

suullisesti harvoin tai viikoittain työssään. Kirjallisesti saamea käyttää työssään kaksi henkilöä. Nuoriso- ja matkailupalveluissa työskentelee kaksi henkilöä, jotka hallitsevat pohjoissaamen alkeet seitsemästä työntekijöistä. Työnterveyshuollossa yksi neljästä työntekijästä hallitsee pohjoissaamen alkeet.

Koko kuntaa ajatellen, 16 % (30 henkilöä) vastaajista hallitsee pohjoissaamen vähintään tyydyttävästi eli voi palvella pohjoissaameksi asiakaspalvelutilanteessa. Inarinsaamen osalta 3 % (viisi henkilöä) voi palvella inarinsaameksi ja koltansaameksi 2 % (neljä henkilöä) kunnan työntekijöistä. Pohjoissaamen alkeet hallitsee 11 % (20 henkilöä) kunnan työntekijöistä. Inarinsaamen alkeet hallitsee seitsemän henkilöä (4 % vastaajista). Koltansaamen alkeet hallitsee kolme henkilöä (2 %) vastaajista. Jonkin saamen kielen alkeet hallitsee 26 % kunnan työntekijöistä. 67 % kunnan työntekijöistä ei hallitse saamea. Sosiaali- ja terveystoimessa, sivistyspalveluissa ja liikelaitoksessa käytetään saamea myös suullisesti, muilla toimialoilla saamea ei käytetä suullisena kielenä. Suullisena työkielenä on saame 46 % työntekijöistä. 17 % kunnan työntekijöistä käyttää työssään suullisesti saamea säännöllisesti tai harvoin, 83 % ei käytä sitä koskaan. Kirjallisesti saamea käyttää 12 % kunnan työntekijöistä. Koltansaamea ei käytä yksikään työntekijä työssään.

Taulukko 26 Saamen kielen taidon edellytys viroissa Inarin kunnassa - työntekijöiden ilmoitus

	Pohjoissaa-men taito	Inarinsaamen taito	Pohjoissaamen taito ansiona	Yhden saamen kielen hallinta ansiona	Ei edellytetä	**Yhteensä**
Sivistystoimiala	2	2	1	0	56	**61**
Sosiaali- ja terveys-toimi	4	1	2	2	65	**74**
Ympäristö ja tekni-nen	0	0	0	0	1	**1**
Kunnan hallinto	0	0	0	0	7	**7**
Kunnan säätiö	0	0	0	0	7	**7**
Kunnan liikelaitos	0	0	1	0	26	**27**
Kunnan ostopalvelu	0	0	0	0	4	**4**
Yhteensä	**6**	**3**	**4**	**2**	**166**	**181**

Inarin kunnan yhdenkään esimiehen virassa ei edellytetä saamen kielen taitoa tai nähdä sitä ansiona. Sivistystoimessa kahdessa toimessa (3 %) edellytetään pohjoissaamen taitoa, kahdessa toimessa (3 %) edellytetään inarinsaamen taitoa ja yhdessä toimessa

pohjoissaamen taito on ansiona. Saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytys tai ansio 92 %:ssa viroista. Neljässä (5 %) sosiaali- ja terveystoimen virassa pohjoissaamen taito on viranhoidon edellytys ja kahdessa virassa (3 %) se on ansiona. Inarinsaamen taito on viranhoidon edellytys yhdessä virassa. Yhden Suomessa puhuttavan saamen kielen hallinta on ansiona 3 % viroista. Saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytys tai ansio 88 % viroista. Muissa toimialoissa vain siivous- ja ruokapalveluja tarjoavassa liikelaitoksessa yhdessä toimessa on pohjoissaamen taito ansiona. Koltansaamen taito ei ole Inarin kunnassa minkään viran edellytys tai ansio. Koko kuntaa ajatellen 5 % toimista saamen kielen taito on viranhoidon edellytys ja 3% ansiona. Saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytys tai ansio 92 % toimista.

Terveydenhuollon työntekijävastauksia:

> *”Ei välttämätön viranomaispalveluissa”* (saamen kielilaki)
>
> *”Potilastyössä saamen kielen käyttö TÄRKEÄMPI kuin viranomaisissa. Kieltä käytetään aina kuin mahdollista. ….painuuko unholaan kielilaki?”*

Taulukko 27 Saamen kielen taito ansiona Inarin kunnassa virantäytössä. Esimiesten ilmoitus

	Aina	Tavallisesti	Joskus	Harvoin	Ei koskaan	Yhteensä
Sivistystoimiala	1	2	1	1	2	7
Sosiaali- ja terveystoimi	0	0	1	0	1	2
Kunnan hallinto	0	0	0	0	1	1
Kunnan säätiö	0	0	0	1	0	1
Kunnan liikelaitos	0	0	1	0	2	3
Kunnan ostopalvelu	0	0	0	0	1	1
Yhteensä	1	2	3	2	7	15

Sivistystoimialalla on vaihtelua yksiköittäin suhtautumisessa saamen kieleen erityisenä ansiona virantäytössä. Kahdessa yksikössä saamen kielen taito ei ole koskaan erityinen ansio. Sosiaali- ja terveystoimessa saamen kielen taito nähdään ansiona joskus tai ei koskaan. Kunnan hallinnossa saamen kielen taitoa ei nähdä erityisenä ansiona koskaan.

Taulukko 28 Saamen kielen taidon edellytys viroissa Inarin kunnassa – esimiesten ilmoitus

	Osissa opetustehtäviä	Osissa muita tehtäviä	Ei missään tehtävässä	Yhteensä
Sivistystoimiala	4	0	3	7
Sosiaali- ja terveystoimi	0	1	1	2
Kunnan hallinto	0	0	1	1
Kunnan säätiö	0	0	1	1
Kunnan liikelaitos	0	0	3	3
Kunnan ostopalvelu	0	0	1	1
Yhteensä	4	1	10	15

Sivistystoimessa saamen kielen taito on viranhoidon edellytys saamen kielen opettajien tehtävissä. Sosiaali- ja terveystoimessa se on viranhoidon edellytys joissakin hoitotehtävissä, kuten saamenkielisen lähihoitajan työssä, jota on rahoitettu saamelaiskäräjien kanavoiman rahoituksen kautta. Muilla toimialoilla saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytys missään tehtävissä.

Vuosina 1992 - 2004 sivistystoimessa on ollut kolme virkaa/tointa auki, jossa on ollut edellytyksenä saamen kielen taito. Sosiaali- ja terveystoimessa on ollut samoin kolme tointa avoinna. Kielilain voimaantultua ajanjaksolla 2004 - 2006 sivistystoimessa on ollut kolme ja sosiaali- ja terveystoimessa kaksi virkaa, joiden viranhoidon edellytyksenä on ollut saamen kielen taito.

Taulukko 29 Saamen kieli virkakielenä Inarin kunnassa

	Ei ole määrätty	Kaikki saamen kielet	Yhteensä
Sivistystoimiala	4	2	6
Sosiaali- ja terveystoimi	2	0	2
Kunnan hallinto	1	0	1
Kunnan säätiö	0	1	1
Kunnan liikelaitos	1	1	2
Kunnan ostopalvelu	0	1	1
Yhteensä	**8**	**5**	**13**

Kunnan viranhaltijoiden keskuudessa on epäselvyyttä siitä, ovatko saamen kielet kunnassa virkakieliä vai ei. Kahdeksan toimialan mukaan saamen kielet eivät ole virkakieliä ja viiden toimialan mukaan ne ovat virkakieliä.

Taulukko 30 Saamenkielisen henkilökunnan riittävyys Inarin kunnassa esimiehen mukaan

Taho	Pohjois-saamen puhujia riittävästi	Kaikkien saamen kielten taitoisia riittävästi	Pohjois-saamen taitoisia tyydyttävästi	Inarinsaamen taitoisia tyydyttävästi	Liian vähän kaikkien saamen kielten tait.	Ei inarin-saamen taitoisia	Ei koltan-saamen tait.	Ei saamenkielen tait.
Sivistystoimi	2	1		1	1			3
Sosiaali- ja terveystoimi	1	1				1	1	
Kunnan hallinto			1	1			1	
Kunnan säätiö								1
Kunnan liikelaitos	1		1	1		1	1	1
Kunnan ostopalvelu								1
Yhteensä	**4**	**2**	**2**	**3**	**2**	**2**	**3**	**6**

Esimiesten ilmoituksen mukaan neljässä kunnan yksikössä pohjoissaamentaitoisia on riittävästi, ja kahdessa yksikössä on kaikkien saamen kielten puhujia riittävästi. Sivistystoimessa on yksiköittäin suuria vaihteluja saamenkielisen henkilökunnan riittävyydessä esimiesten vastausten perusteella. Kahdessa peruskoulussa on riittävästi pohjoissaamentaitoisia ja yhdessä tyydyttävästi myös inarinsaamen taitoisia. Yhdessä opetusyksikössä on liian vähän kaikkien saamen kielten puhujia. Toisen asteen koulutuksessa on riittävästi kaikkien saamen kielten taitoisia työntekijöitä. Sosiaali- ja terveystoimessa päivähoidon alaisuudessa on riittävästi kaikkien saamen kielten puhujia. Vammaispalveluissa on riittävästi pohjoissaamen puhujia, mutta ei koltan- tai inarinsaamentaitoisia. Vanhuspalveluista tai muista sosiaali- ja terveyspalveluista ei saatu vastauksia.

Sivistystoimessa syinä tietyissä yksiköissä olevaan vähäiseen saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrään ovat resurssien puute ja pätevän, muut virkaehdot täyttävien hakijoiden puute (neljä tapausta). Sosiaalitoimen vammaispalvelut eivät näe tarvetta saamenkielisen henkilökunnan palkkaukseen, koska toimialalla ei ole esimiehen ilmoituksen mukaan saamenkielisiä asiakkaita. Hallinnon osalta syynä vähäiseen saamen kielen taitoiseen henkilökuntaan on muu, ja ammattitaito on aina ensisijainen näkökohta. Kunnan säätiö ja liikelaitos eivät näe tarpeelliseksi palkata lisää saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Kaikki kunnan yksiköt, jotka ovat vastanneet kyselyyn turvaavat riittävät saamenkieliset palvelut käyttämällä tulkki- tai käännöspalveluja.

4.2.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus

Inarin kunnan kaikista työntekijöistä 13 % näkee, että joko työyhteisö tai työnantaja tai kumpikin kannustavat saamen kielen käyttöön. Sivistystoimen työntekijöistä 5 % kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön. Sosiaali- ja terveystoimessa 15 % työntekijöistä kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön. Kunnan hallinnossa kolme henkilöä saa kannustusta saamen kielen käyttöön.

Saamen kieltä on opiskellut työn ohessa 29 (16 %) henkilöä, joista 25 pohjoissaamea, kolme inarinsaamea (2 %) ja yksi henkilö on opiskellut koltansaamea (0,5 %). 71 % kunnan työntekijöistä ei ole opiskellut saamea. Sivistystoimessa pohjoissaamea on opiskellut seitsemän henkilöä (11 %) ja inarinsaamea kolme henkilöä (5 %). Sosiaali- ja terveystoimessa pohjoissaamea on opiskellut 14 henkilöä (19 %) ja koltansaamea yksi henkilö (1 %). Kunnan hallinnossa yksi työntekijä on opiskellut pohjoissaamea, kunnan ostopalvelussa eli työnterveyshuollossa yksi työntekijä ja siivous- ja ruokapalvelussa kaksi työntekijää on opiskellut pohjoissaamea.

Esimiesten ilmoitusten mukaan sivistystoimessa opiskeli pohjoissaamea kaksi henkilöä ja inarinsaamea yksi henkilö vuosina 1992 - 2003. Saamen kielilain astuttua voimaan ajanjaksolla 2004 - 2006 sivistystoimessa yksi henkilö opiskeli pohjoissaamea ja yksi inarinsaamea. Sosiaali- ja terveystoimessa ja kunnan hallinnossa opiskeli kummassakin yksi henkilö pohjoissaamea vuosina 2004 - 2006. Siivous- ja ruokapalveluja tarjoavassa liikelaitoksessa opiskeli kaksi henkilöä pohjoissaamea. Koltansaamea ei opiskellut esimiehen ilmoitusten mukaan yksikään työntekijä.

Saamen kielen opiskeluun ja käyttöön liittyy myös kielilisän myöntäminen. Sivistystoimen työntekijöistä kuusi henkilöä (9 %) saa kielilisää ja kuusi henkilöä (9 %) ei ole tietoisia kielilisästä. Kielilisää ei myönnetä 81 %:lle toimialan työntekijöistä. Sivistystoimessa työskentelee neljä henkilöä, jotka hallitsevat saamen kielen äidinkielenään ja neljä henkilöä osaa hyvin saamea. Kaikki saamen kielen taitoiset työntekijät eivät saa kielilisää. Sosiaali- ja terveystoimessa kahdeksan työntekijää saa kielisää (11 %) ja viisi työntekijää ei ole tietoisia kielilisästä. Kaikki toimialan saamen kielen taitoiset työntekijät saavat kielilisää. Toimialalla työskentelee seitsemän saamea

äidinkielenään puhuvaa ja yksi saamen hyvin hallitseva henkilö. Liikelaitoksessa työskentelevistä yksi henkilö saa kielilisää, muut toimialat eivät myönnä kielilisää. Kielilisää myönnetään 8 %:lle kunnan työntekijöistä. Esimiesten ilmoituksen mukaan sivistystoimialalla myönnetään kielilisää opetustehtävissä kolmessa yksikössä, kolmessa yksikössä ei myönnetä opetus- ja muissa tehtävissä. Yhdessä sivistystoimialan yksikössä myönnetään kielilisää opetus- ja asiakaspalvelutehtävissä. Sosiaali- ja terveystoimessa myönnetään kielisää saamenkielisessä päivähoidossa. Kunnan liikelaitoksista yhdessä myönnetään kielilisää kaikissa tehtävissä, toisessa ei missään tehtävissä.

Taulukko 31 Saamen kielen opiskelun tukeminen Inarin kunnassa – työntekijöiden ilmoitus

	Työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta	Myöntää palkallista virkavapautta	Myöntää palkatonta virkavapautta	Opiskeluun voi käyttää työaikaa	Tiedottaen koulutusmahdollisuuksista	Kannustaen opiskelemaan	Muuten	Tiedottaa koulutuksesta ja kannustaa	Järjestää koulutusta ja myöntää palkallista virkavapautta	Työnantaja järjestää pohjois- ja inarinsaamen koulutusta ja myöntää palkallista virkavapautta	Ei mitenkään	Yhteensä
Sivistys-toimiala	0	1	5	1	10	1	3	0	1	1	22	45
Sosiaali- ja terveystoimi	0	0	9	0	0	3	3	0	0	0	42	57
Ympäristö ja tekninen	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Kunnan hallinto	0	2	1	0	0	1	0	1	0	0	1	6
Kunnan säätiö	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	6
Kunnan liikelaitos	2	0	0	0	4	0	1	2	0	0	10	19
Kunnan ostopalvelu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Yhteensä	**2**	**3**	**15**	**1**	**14**	**7**	**7**	**3**	**1**	**1**	**82**	**136**

Sivistystoimialalla 9 % mukaan (4) tuki saamen kielen opiskelulle on työntekijöiden mukaan myös taloudellista, eli työnantaja järjestää koulutusta ja opiskella voi työajalla tai palkallisella virkavapaalla. 48 % (22) mukaan työnantaja ei tue saamen kielen opiskelua lainkaan. 43 %: mukaan tuki saamen kielen opiskelulle on palkatonta virkavapautta, kannustamista tai tiedottamista. Sosiaali- ja terveystoimessa 74 % mukaan työnantaja ei tue saamen kielen opiskelua lainkaan. 26 % mukaan työnantajan tuki on palkatonta virkavapautta tai kannustamista. Eli todellista taloudellista tukea saamen kielen opiskeluun ei myönnetä. Kunnan hallinnossa kahden työntekijän mukaan

(33 %) työnantaja myöntää palkallista virkavapautta kielen opiskelua varten. Yhden työntekijän mukaan tukea ei ole lainkaan (17 %) ja kolme työntekijän mukaan tuki on tiedottamista ja kannustamista (50 %). Kunnan liikelaitoksessa kahden työntekijän mukaan työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta (11 %), 53 % mielestä työnantaja ei tue lainkaan ja 46 % mukaan tuki on jotain muuta ja tiedotusta. Kunnan ostopalvelussa ei tueta saamen kielen opiskelua.

Taulukko 32 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Inarin kunnassa - esimiesten ilmoitus

	Työnantaja järjestää pohjois-saamen koulutusta	Myöntää palkatonta virkavaputta	Tiedottaen koulutus-mahdolli-suuksista	Kannus-taen opiskel-emaan	Myöntää palkallista ja palkatonta virkavapautta	Tiedottaen koulutus-mahdolli-suuksista ja kannustaen	Usealla tavalla	Ei miten-kään	Yh-teensä
Siv.toimiala	0	2	1	0	1	0	2	1	7
Sosiaali- ja terveystoimi	0	1	0	0	0	0	1	0	2
Kunnan hallinto	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Kunnan säätiö	0	0	0	1	0	1	0	0	2
Kunnan liikelaitos	1	1	0	0	0	0	0	0	2
Kunnan ostopalvelu	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Yhteensä	1	4	1	1	1	2	3	1	15

Esimiesten mukaan sivistystoimessa tuetaan saamen kielen opiskelua taloudellisesti kolmessa yksikössä (42 %).

Erään yksikön esimiesvastauksen mukaan:

> *”Kunta on kartoittanut saamen kielen taitoiset henkilöt ja maksaa kielilisää tehtävissä, joissa edellytetään saamen kielen taitoa.”*

Yhdessä yksikössä opiskelua ei tueta lainkaan (14 %) ja muilta osin tuki on tiedottamista ja palkattoman virkavapauden myöntämistä (44 %). Sosiaali- ja terveystoimessa tuetaan usealla tavalla, myös taloudellisesti, tai myöntämällä palkatonta virkavapautta. Kunnan hallinnossa tuetaan usealla tavalla saamen kielen opiskelua, myös taloudellisesti. Kunnan liikelaitoksissa järjestetään sekä pohjoissaamen koulutusta että myönnetään palkatonta virkavapautta. Kunnan ostopalvelussa eli työnterveyshuollossa keskitytään kannustamaan työyhteisöä kielen opiskeluun ja tiedottamaan koulutusmahdollisuuksista.

4.2.3 Saamen kielilain toteuttaminen

Tiedotus saamen kielilaista ja sen tuomista velvoitteista kunnan työntekijöille kertoo myös kunnan sitoutumisesta saamen kielilakiin ja tietenkin sen toimivuudesta.

Taulukko 33 Tiedotus saamen kielilaista Inarin kunnassa - työntekijöiden ilmoitus

Taho	Koulutus tai tiedotustilaisuus	Esite tai muu tiedotus	Ei tiedotettu
Sivistystoimiala	3	20	29
Sosiaali- ja terveystoimi	3	17	41
Kunnan hallinto	1	2	3
Tekninen		1	
Kunnan säätiö			6
Kunnan liikelaitos		4	15
Kunnan ostopalvelu		2	
Yhteensä	**7 (5 %)**	**46 (31 %)(**	**94 (64 %)**

Kyselylomakkeeseen vastanneista 80 % on vastannut tähän kysymykseen, ja voidaankin olettaa, että vastaamatta jättäneet eivät ole saaneet tiedotusta saamen kielilaista. Sivistystoimialalla kolme työntekijää (5 %) on saanut koulutusta ja 20 (31 %) on saanut esitteen tai muuta tiedotusta saamen kielilaista. Saamen kielilaista ei ole tiedotettu 64 %:lle vastanneista sivistystoimen työntekijöistä. Sosiaali- ja terveystoimen työntekijöistä 4 % on saanut koulutusta saamen kielilaista ja 24 %:lle on tiedotettu muilla tavoin. Työntekijöistä 72 % ei ole saanut tiedotusta kielilaista. Kunnan hallinnossa kolme henkilöä on saanut ja kolme ei ole saanut tiedotusta saamen kielilaista. Kunnan liikelaitoksessa saamen kielilaista on tiedotettu 20 %:lle työntekijöistä. Suhteuttaen tiedot koko kuntaan, 4 % kunnan työntekijöistä on saanut koulutusta saamen kielilaista, 25 % on saanut tiedotusta esittein tai tiedottein ja loput 71 % ei ole saanut tiedotusta tai eivät ole vastanneet kyselyyn.

Työnantajien ilmoituksen mukaan sivistystoimessa kolmessa yksikössä saamen kielilaista on tiedotettu tiedottein tai muuten, kolmessa yksikössä on tiedotettu usealla tavalla tai pidetty tiedotustilaisuus ja yhdessä yksikössä ei ole tiedotettu lainkaan. Yli puolet sivistystoimen työntekijöistä kuitenkin kokee, että heille ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Työnantajan tiedotus ei ole siis tavoittanut toimialan työntekijöitä. Sosiaali- ja terveystoimessa on tiedotettu yhdessä yksikössä usealla tavalla ja yhdessä yksikössä on tiedotettu tiedottein. Tiedotus ei ole tavoittanut 72 % toimialan työntekijöistä, mutta

toisaalta kysymyslomake 1 palautettiin vain päivä- ja vammaishoidon osalta. Kunnan hallinnossa on tiedotettu usealla tavalla. Kunnan säätiö, liikelaitos tai ostopalvelu eivät ole tiedottaneet työntekijöilleen saamen kielilaista, vaikka muutamia työntekijöistä oli saanut tietoa saamen kielilaista työssään.

Taulukko 34 Tiedotuksen taso saamen kielilaista Inarin kunnassa - työntekijöiden ilmoitus

	Erittäin hyvä	Riittävä	Puutteellinen	Yhteensä
Sivistystoimiala	2	18	26	46
Sosiaali- ja terveystoimi	0	19	40	59
Ympäristö ja tekninen	0	1	0	1
Kunnan hallinto	1	2	3	6
Kunnan säätiö	0	1	4	5
Kunnan liikelaitos	0	6	10	16
Kunnan ostopalvelu	0	1	2	3
Yhteensä	**3**	**48**	**85**	**136**

Sivistystoimen osalta 31 % vastaajista piti tiedotusta saamen kielilaista erittäin hyvänä tai riittävänä. Puutteellisena tiedotusta piti tai vastaamatta jätti 69 % vastaajista. Sosiaali- ja terveystoimessa riittävän tiedotuksena koki saaneensa 26 % toimialan työntekijöistä. Kunnan hallinnossa tiedotuksen on kokenut hyvänä tai riittävänä kolme henkilöä, ja kolme on nähnyt tiedotuksen puutteellisena. Kaikista kunnan työntekijöistä 1 % kokee saaneensa erittäin hyvää tiedotusta ja 26 % riittävää tiedotusta. 73 % kokee saaneensa puutteellista tiedotusta tai hänelle ei ole tiedotettu lainkaan.

Työntekijävastauksia saamen kielilaista tiedottamisesta:

> *”Kielilaista ei ole tiedotettu työssäoloaikanani riittävästi, olen ollut kunnan palveluksessa vasta 1 vuoden ajan ja muuttanut muualta tänne v. 2006.”*
> *”Kielilaista ei tiedetä, tai jos joku tietää, tieto ei leviä.”*

Esimiesten näkemykset tiedotuksen tasosta poikkeavat toisistaan. Sivistystoimessa viisi yksikköä näkee tiedotuksen olevan riittävää ja kahden mukaan tiedotus on ollut puutteellista. Sosiaali- ja terveystoimessa kaikki esimiehet (kaksi) näkevät tiedotuksen olevan riittävää kuten myös kunnan hallinnon esimies. Kunnan säätiössä ja liikelaitoksessa tiedotus on sekä puutteellista että riittävää. Ostopalvelussa tiedotus on ollut puutteellista.

Taulukko 35 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksesta työyhteisön toimintaan Inarin kunnassa – työntekijöiden näkemys

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Sivistystoimiala	2	9	24	20	55
Sosiaali- ja terveys-toimi	2	14	21	30	67
Ympäristö ja tekninen	0	0	1	0	1
Kunnan hallinto	0	2	4	0	6
Kunnan säätiö	0	0	1	5	6
Kunnan liikelaitos	1	0	6	12	19
Kunnan ostopalvelu	0	0	1	2	3
Yhteensä	5	25	58	69	157

Kunnan työntekijöistä 16 % on hyvin tai erittäin hyvin tietoisia saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan, 34 % tuntee vaikutukset huonosti ja 50 % ei tunne lainkaan tai ei ole vastannut kysymykseen. Vaikka kunnan työntekijöistä 73 % ilmoittaa, että heille ei ole tiedotettu saamen kielilaista, 50 % tuntee saamen kielilain vaikutukset työyhteisöönsä kuitenkin hyvin tai huonosti. Sivistystoimialan osalta 17 % tuntee saamen kielilain vaikutukset työyhteisö toimintaan erittäin hyvin tai hyvin ja 37 % huonosti ja 46 % ei tunne saamen kielilain vaikutuksia lainkaan. Sosiaali- ja terveystoimen osalta 22 % tuntee kielilain vaikutukset erittäin hyvin tai hyvin, 28 % huonosti ja 50 % ei lainkaan.

Esimiesten näkemysten mukaan neljässä yksikössä työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin, yhdeksässä yksikössä huonosti ja kahdessa yksikössä ei lainkaan. Sivistystoimessa kahdessa yksikössä työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset hyvin ja viidessä yksikössä huonosti. Sosiaali- ja terveystoimessa tunnetaan saamen kielilain vaikutukset huonosti. Kunnan hallinnossa tunnetaan lain vaikutukset hyvin ja säätiöissä sekä hyvin että huonosti.

Taulukko 36 Saamen kielilain lisäys saamen kielen käyttöön työyhteisössä Inarin kunnassa

	Merkittävästi	Vähän	Ei ollenkaan	Yhteensä
Sivistystoimiala	2	6	43	51
Sosiaali- ja terveystoimi	3	6	55	64
Ympäristö ja tekninen	0	0	1	1
Kunnan hallinto	0	1	5	6
Kunnan säätiö	0	0	6	6
Kunnan liikelaitos	0	2	17	19
Kunnan ostopalvelu	0	0	3	3
Yhteensä	5	15	130	150

Jos halutaan tarkastella saamen kielilain vaikutuksia työyhteisöihin, keskeinen tarkastelutapa on tutkia sitä, onko saamen kielilaki lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisöissä. Koko kuntaa ajatellen, viidessä (3 %) sosiaali- ja terveystoimen ja sivistystoimen yksikössä saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi ja 15 (8 %) vähän. Saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt lainkaan tai kysymykseen ei ole vastattu 82 % :ssa työyhteisössä.

Omaa saamen kielen käyttöä saamen kielilaki on lisännyt merkittävästi 4 %:lla kunnan työntekijöistä, 6 %:lla se on lisännyt vähän ja 90 %:lla ei ole lisännyt lainkaan tai he eivät ole vastanneet kyselyyn. Sivistystoimialalla saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän 8 %:lla työntekijöistä ja ei lainkaan 92 %:lla. Sosiaali- ja terveystoimessa omaan saamen kielen käyttöön on saamen kielilaki vaikuttanut merkittävästi 6 %:lla työntekijöistä ja vähän 4 %:lla. Saamen kielen käyttöön ei ole ollut vaikutusta 90 %:lle toimialan työntekijöistä. Kunnan hallinnossa saamen kielen käyttö on lisääntynyt yhdellä henkilöllä vähän ja kunnan liikelaitoksessa kahdella henkilöllä. Pääasiassa saamen kielilailla ei ole ollut vaikutusta vastaajien omaan saamen kielen käyttöön.

Taulukko 37 Saamen kielen taitoiset vuosina 1992 – 2003 ja 2004 – 2006 Inarin kunnassa esimiesten mukaan

Toimiala	Pohjois-saame äidin-kielenä	Pohjois -saame hyvä taito	Pohjois-saame tyydyttävä taito	Pohjois-saame alkeet	Inarin-saame äidinkieli	Inarin-saame hyvä taito	Inarin-saame tyydyttävä taito	Koltan-saamen hyvä hallinta
Vuosina 1992 -2003								
Sivistystoimi	9	1	2		1	1		1
Sosiaali- ja terveystoimi	3	1	1		2	1		2
Kunnan hallinto	1							
Kunnan liikelaitos		0,5						
Kunnan säätiö				1				
Yhteensä	**13**	**2,5**	**3**	**1**	**3**	**2**		**3**
Vuosina 2004-2006								
Sivistystoimi	9	1	2	2		3	1	1
Sosiaali- ja terveystoimi	3	2	2	2	3			1
Kunnan hallinto	1				1			
Kunnan liikelaitos								
Kunnan säätiö			2					
Yhteensä	**13**	**3**	**6**	**4**	**4**	**3**	**1**	**2**

Saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrään saamen kielilaki on vaikuttanut hieman. Pohjoissaamentaitoisen henkilökunnan määrä on kasvanut, mutta inarin- ja koltansaamen taitajien osalta määrä ei ole juuri muuttunut. Huomattavaa on myös se, että saamen kielen opiskelun avulla alkeiden osaajien määrä on kasvanut vain vähäisesti.

4.2.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin

On tärkeätä tarkastella työyhteisön ja työntekijöiden suhtautumista saamen kielilakiin, koska suhtautuminen vaikuttaa työyhteisön ilmapiiriin ja palvelun tarjoamiseen. Kysymyslomakkeissa on kysytty saamen kielilaista sekä monivalintakysymyksenä että on annettu mahdollisuus vastata omin sanoin näkemyksestään.

Taulukko 38 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Inarin kunnassa työntekijöiden mukaan

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Saamen kielilaista ei tiedetä	Saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	21	14	0	2	14	51
Sosiaali- ja terveystoimi	21	27	2	1	7	58
Ympäristö ja tekninen	1	0	0	0	0	1
Kunnan hallinto	4	1	0	0	1	6
Kunnan säätiö	0	6	0	0	0	6
Kunnan liikelai-tos	6	10	1	0	0	17
Kunnan ostopal-velu	0	1	0	0	1	2
Yhteensä	53	59	3	3	23	141

36 % kunnan työntekijöistä näkee, että työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, 42 %:n mukaan saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan ja 22 % suhtautuu saamen kielilakiin muuten tai siitä ei tiedetä. Muutama työntekijä kokee, että työyhteisö suhtautuu kielteisesti saamen kielilakiin sivistystoimialalla ja sosiaali- ja terveystoimessa. Toimialoittain tarkasteltuna sivistystoimessa 41 % työntekijöistä näkee, että saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti ja sosiaali- ja terveystoimessa 36 % työntekijöistä.

Poimintoja avoimista työntekijävastauksista:

> *”Saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti, toisinaan jotkut tuntuvat pitävän saamelaisasioita turhanpäiväisenä vouhotuksena.”*
> *”Lakia pyritään noudattamaan, mutta kunnassa ei ole riittävästi saamenkieltä osaavia työntekijöitä/virkamiehiä.”*
> *”Työnantaja kannustaa, saamenkielen kurssien osallistumiseen kannustetaan. Työyhteisö kannustaa, keskusteltaessa työtovereiden kanssa, työpäivän suunnittelussa jne.”* (saamen kielen opiskelu).

Taulukko 39 Työntekijöiden oma suhtautuminen saamen kielilakiin Inarin kunnassa

	Myönteinen	Ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Kielteisesti	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	30	0	12	9	0	2	53
Sosiaali- ja terveystoimi	35	3	11	14	1	2	66
Ympäristö ja tekninen	0	0	1	0	0	0	1
Kunnan hallinto	4	0	2	0	0	0	6
Kunnan säätiö	1	0	4	1	0	0	6
Kunnan liikelaitos	7	2	8	6	0	0	23
Kunnan ostopalvelu	2	0	1	0	0	0	3
Yhteensä	79	5	39	30	1	4	158

Kunnan työntekijöiden oma suhtautuminen saamen kielilakiin noudattaa työyhteisön suhtautumista saamen kielilakiin. Työntekijöistä 43 % suhtautuu lakiin myönteisesti, 3 % kunnan työntekijöistä suhtautuu myönteisesti, mutta näkee, että saamen kielilaki ei turvaa saamen kielen asemaa. Vastaajista 38 % on sitä mieltä, että saamen kielilaista ei ole tietoa tai lailla ei ole merkitystä. Positiivista vastauksissa on se, että vain yksi henkilö suhtautuu lakiin kielteisesti.

Taulukko 40 Kunnan suhtautuminen saamen kielilakiin Inarin kunnassa

	Myönteinen	Myönteisesti, mutta valtion tulisi kattaa kaikki kielilaista aiheutuneet kustannukset	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisölle	Saamen kielilaista ei tiedetä	Yhteensä
Sivistystoimiala	2	4	1	0	7
Sosiaali- ja terveystoimi	0	2	0	0	2
Kunnan hallinto	0	1	0	0	1
Kunnan säätiö	0	0	2	0	2
Kunnan liikelaitos	0	1	0	1	2
Kunnan ostopalvelu	0	1	0	0	1
Yhteensä	2	9	3	1	15

Kunnan suhtautuminen saamen kielilakiin on yksiköiden vastausten perusteella suurimmaksi osaksi myönteinen. Sivistystoimessa kaksi yksikköä suhtautuu varauksetta saamen kielilakiin myönteisesti. Sivistystoimen neljä yksikköä, sosiaali- ja terveystoimi, kunnan hallinto ja liikelaitoksen yksi yksikkö ja ostopalvelu ilmoittavat suhtautuvansa myönteisesti, mutta haluavat valtion kattavan kaikki saamen kielilaista aiheutuneet

kustannukset. Sivistystoimessa yksi yksikkö ja kunnan säätiö kokevat, että saamen kielilailla ei ole merkitystä.

Työntekijänäkemyksiä avoimissa kysymyksissä:

> *"Valitettavasti jos kielilaki ei avaudu kunnallisille päättäjille, ei se voi vaikuttaa kielilain perusajatuksen toteutumisena käytännön työyhteisötasollakaan."*
> *"Saamenkielisten asiakkaiden olisi käytettävä itsekin rohkeammin kieltä asioidessaan viranomaisten luona ja vaadittava tulkkaus ym. palveluja jos asiointi sitä vaatii."*

Saamen kielilain kustannuksia tarkastellessa on hyvä verrata ajanjaksoa ensimmäisen saamen kielilain ja nykyisen saamen kielilain välillä. Kunnan hallinnossa saamen kielilaki on aiheuttanut ajanjaksolla 1992 - 2003 kustannuksia 9000 euroa käännöskuluina. Siivous- ja ruokapalvelu liikelaitos on käyttänyt samana aikana 200 euroa käännöksiin. Vuonna 2004 saamen kielilain aiheuttamat kustannukset kunnan hallinnolle olivat 9500 euroa ja liikelaitokselle käännöskustannuksineen 200 euroa. Vuonna 2005 saamen kielilaki aiheutti käännöskuluja hallinnolle 10 000 euroa ja liikelaitokselle 400 euroa. Vuonna 2006 saamen kielilaki aiheutti käännöskustannuksia kunnan hallinnolle 11 000 euroa. Muilta toimialoilta ei ole ilmoitettu saamen kielilain aiheuttamia kuluja eikä rahoitusmuotoja.

Kielilisää kaksikielisten palvelujen tuottamiseen saa sivistystoimessa yksi toimiala, yhden ilmoituksen mukaan kunta saa erityistä kielilisää ja kahden esimiehen mielestä kunta ei saa kielilisää. Yhden sosiaali- ja terveystoimen vastaajan mukaan kunta saa myös kielilisää, toisen mukaan ei. Kunnan hallinnon esimiehen, liikelaitoksen, säätiön ja ostopalvelun mukaan kunta ei saa kielilisää saamenkielisten palvelujen tuottamiseen. Inarin kunnassa on selkeästi parannettava tiedotusta saamenkielisten palvelujen rahoituksesta. Kaikki esimiehet yhtä sivistystoimen esimiestä lukuun ottamatta ilmoittivat kunnan saavan erityistä valtionavustusta saamenkielisten palvelujen tuottamisen, mutta rahojen käyttötarkoitusta ei eritellyt yksikään vastaaja.

Kunnan säätiössä saamenkielellä palvelua haluavia on ollut yhteensä 14 ajanjaksolla 2004 - 2006. Kaikki halusivat asiakaspalvelua pohjoissaameksi. Vuonna 2004 kolme

henkilöä; vuonna 2005 viisi henkilöä ja vuonna 2006 kuusi henkilöä on halunnut asioida pohjoissaamen kielellä. Muut toimialat eivät ole ilmoittaneet asiakkaista, jotka haluaisivat palvelua saamen kielellä. Sivistystoimessa yhdessä koulussa pidetään asiakasrekisteriä saamenkielen opetukseen osallistuvista oppilaista.

Taulukko 41 Sivistystoimen käännökset pohjoissaameksi Inarin kunnassa

	Kaikki käännetään	Suurin osa käännetään	Muutamia käännetään	Ei käännetä
Pelastusohjeet				3
Julkipanot	1			1
Opasteet ja kulkuohjeet			1	1
Ilmoitukset		1	3	
Kuulutukset		1		1
Internet-sivut			1	2

Sivistystoimessa muutamissa yksiköissä käännetään muutamia julkipanoja ja opasteita pohjoissaameksi. Toimialan yhden yksikön ilmoituksista käännetään suurin osa kaikille saamen kielille. Inarin- ja koltansaameksi käännetään muutamia opasteita. Inarinsaameksi käännetään yksiköstä riippuen joko kaikki ilmoitukset, suurin osa tai muutamia. Muita, kuten raportteja, kokousasiakirjoja, julkaisuja tai lomakkeita ja ohjeita ei käännetä saamen kielille.

Taulukko 42 Sosiaali- ja terveystoimen käännökset pohjoissaameksi Inarin kunnassa

	Kaikki käännetään	Suurin osa käännetään	Muutamia käännetään	Ei käännetä
Opasteet ja kulkuohjeet			1	
Ilmoitukset	1			1
Kuulutukset	1	1		
Julkaisut			1	1

Sosiaali- ja terveystoimen osalta pohjoissaameksi käännetään kaikki ilmoitukset ja kuulutukset sekä muutamia julkaisuja ja opasteita. Inarin- ja koltansaameksi käännetään kaikki ilmoitukset tai ei ollenkaan ilmoituksia toimialasta riippuen. Kuulutuksista käännetään joko kaikki tai suurin osa inarinsaameksi. Muutamia opasteita käännetään inarin- ja koltansaameksi. Muita kirjallisia dokumentteja ei käännetä saamen kielille. Kunnan hallinnossa käännetään suurin osa opasteista ja ilmoituksista pohjois-, inarin- ja koltansaameksi. Kaikki hallinnon kuulutukset ja julkipanot käännetään pohjois-, inarin- ja koltansaameksi. Muita kunnan hallinnon kirjallisia dokumentteja ei käännetä saamen

kielille. Kunnan säätiön ja liikelaitoksen kirjallisia dokumentteja ei käännetä lainkaan saamen kielille.

Taulukko 43 Pohjoissaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Inarin kunnassa

Taho	Puhelimitse	Tulkin välityksellä	Puhelimitse etukäteen sovittaessa	Ei mahdollista	Yhteensä
Sivistystoimiala	2		2	2	6
Sosiaali- ja terveystoimi			2		2
Kunnan hallinto		1			1
Kunnan säätiö	1			1	2
Kunnan liikelaitos				2	2
Kunnan ostopalvelu			1		1
	Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi	2		3	2	7
Sosiaali- ja terveystoimi			2		2
Kunnan hallinto		1			1
Kunnan säätiö	1			1	2
Kunnan liikelaitos			1	1	2
Kunnan ostopalvelu			1		1
	Kokouksissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi	2		2	2	6
Sosiaali- ja terveystoimi			1	1	2
Kunnan hallinto		1			1
Kunnan säätiö			1	1	2
Kunnan liikelaitos				2	2
Kunnan ostopalvelu			1		1

Pohjoissaameksi asiapalvelua voi saada sivistystoimessa kahdessa yksikössä ja kunnan säätiössä. Kunnan hallinnossa pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua voi saada vain tulkin välityksellä. Sosiaali- ja terveystoimessa pohjoissaamenkielinen asiakaspalvelu on mahdollista etukäteen sovittaessa.

Taulukko 44 Inarinsaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Inarin kunnassa

	Puhelimitse	**Tulkin välityksellä**	**Puhelimitse etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimiala	1		3	2	6
Sosiaali- ja terveystoimi			2		2
Kunnan hallinto		1			1
Kunnan säätiö				2	2
Kunnan liikelaitos				2	2
Kunnan ostopalvelu			1		1
	Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi	1		4	2	7
Sosiaali- ja terveystoimi			2		2
Kunnan hallinto		1			1
Kunnan säätiö				2	2
Kunnan liikelaitos				2	2
Kunnan ostopalvelu			1		1
	Kokouksissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi			3	2	6
Sosiaali- ja terveystoimi			1	1	2
Kunnan hallinto		1			1
Kunnan säätiö				2	2
Kunnan liikelaitos				2	2
Kunnan ostopalvelu			1		1

Inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua voi saada sivistystoimen yhdessä yksikössä puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa ilman erityisjärjestelyjä. Kunnan hallinnossa asiakaspalvelua voi saada tulkin välityksellä. Sosiaali- ja terveystoimessa inarinsaameksi voi saada asiakaspalvelua etukäteen sovittaessa.

Taulukko 45 Koltansaamekielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Inarin kunnassa

Taho	**Puhelimitse etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimiala	3	3	6
Sosiaali- ja terveystoimi	2		2
Kunnan hallinto		1	1
Kunnan säätiö		2	2
Kunnan liikelaitos		2	2
Kunnan ostopalvelu	1		1
	Henkilökohtaisessa asioinnissa etukäteen sovittaessa	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi	4	3	7
Sosiaali- ja terveystoimi	2		2
Kunnan hallinto		1	1
Kunnan säätiö		2	2
Kunnan liikelaitos		2	2
Kunnan ostopalvelu	1		1
	Kokouksissa etukäteen sovittaessa	**Ei mahdollista**	**Yhteensä**
Sivistystoimi	3	3	6
Sosiaali- ja terveystoimi	1	1	2
Kunnan hallinto		1	1
Kunnan säätiö		2	2
Kunnan liikelaitos		2	2
Kunnan ostopalvelu	1		1

Koltansaamenkielistä asiakaspalvelua voi saada kunnassa vain etukäteen sovittaessa tai ei lainkaan. Mielenkiintoista on se, että vaikka kunnan hallinnossa työskentelee yksi koltansaamea äidinkielenään puhuva, toimiala ei kuitenkaan tarjoa koltansaamenkielistä asiakaspalvelua.

Sivistystoimialalla tulkkauksen järjestämisessä on monenlaisia käytäntöjä. Kolmessa yksikössä viranhaltija itse tai työyhteisön jäsen puhuu saamea ja tulkkausta ei täten tarvita, yhdessä yksikössä tulkkauspalvelu ostetaan tarvittaessa, yksi yksikkö suosittelee asiakkaalle suomen kielen käyttämistä ja yhdessä yksikössä tulkkausta ei järjestetä. Tulkkaus voi järjestyä parin päivän sisällä yhdessä yksikössä.

Sosiaali- ja terveyspalveluissa henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen tulkkaa tai tarvittaessa tulkkauspalvelu ostetaan. Tulkkaus voi järjestyä parin päivän tai viikon sisällä riippuen yksiköstä. Sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutumiselle viikon

tulkkauksen odotus on aivan liian pitkä aika. Kunnan hallinnossa ja säätiössä tulkkauspalvelu ostetaan. Kunnan hallinnossa tulkkaus järjestyy saman päivän aikana.

Kunnan liikelaitoksessa suositellaan, että asiakas käyttää suomen kieltä ja tulkkauspalvelua voidaan myös ostaa ulkopuolelta. Liikelaitoksissa tulkkaus voi järjestyä samana päivänä tai parin päivän sisällä. Kunnan ostopalvelussa asiakas järjestää tulkkauksen itse ja tulkkaus voi järjestyä viikon sisällä. Saamen kielilaki edellyttää että viranomainen järjestää tulkkauksen eikä asiakasta voi edellyttää hankkimaan tulkkausta itse lain vastaisesti.

Taulukko 46 Asiapaperien toimitus Inarin kunnassa

	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Yleisimmät asiakirjat toimitetaan pohjoissaameksi ja inarinsaameksi	Yhteensä
Sivistystoimiala	0	6	1	7
Sosiaali- ja terveystoimi	0	2	0	2
Kunnan hallinto	1	0	0	1
Kunnan säätiö	0	2	0	2
Kunnan liikelaitos	0	2	0	2
Yhteensä	1	12	1	14

Sivistystoimialalla kuudessa yksikössä kaikkia asiapaperit toimitetaan suomeksi ja yhdessä yksikössä yleisimmät asiapaperit toimitetaan pohjois- ja inarinsaameksi. Sosiaali- ja terveystoimessa kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi, kuten myös kunnan säätiössä ja liikelaitoksessa. Kunnan hallinnossa asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä.

Sivistystoimialalla kolmessa yksikössä käännös tilataan ulkopuoliselta viralliselta kielenkääntäjältä, yhdessä ulkopuolinen tai omaan henkilökuntaan kuuluva tekevät käännökset ja yhdessä yksikössä käännöstä ei järjestetä. Käännös järjestyy yksiköstä riippuen parin päivän tai viikon sisällä. Sosiaali- ja terveystoimessa ja kunnan hallinnossa käännös tilataan viralliselta kielenkääntäjältä. Sosiaali- ja terveystoimessa käännös valmistuu parin päivän tai viikon sisällä ja hallinnossa käännös voi viipyä pari viikkoa. Kunnan säätiössä asiapapereita ei käännetä saameksi. Liikelaitoksessa

käytetään ulkopuolista kielenkääntäjää tai virallista kielenkääntäjää. Käännös järjestyy saman päivän aikana tai parin päivän sisällä. Sivistystoimialan yksi yksikkö ja kunnan hallinto varmistuttavat käännöksen saamen kielen toimistossa.

Taulukko 47 Saamenkieliset palvelut toimialan strategiassa Inarin kunnassa

	Saamenkielisiä palveluja kehitetään	Työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan	Saamen kieltä ja palveluja ei ole mainittu toimialamme strategiassa	Saamenkielisiä palveluja kehitetään ja inarinsaamenkielisiä pyritään palkkaamaan lisää	Saamen kielten taitoisia pyritään palkkaamaan lisää ja opiskelua tuetaan	Yhteensä
Sivistystoimiala	1	0	3	1	1	6
Sosiaali- ja terveystoimi	1	0	1	0	0	2
Kunnan hallinto	0	1	0	0	0	1
Kunnan säätiö	0	0	2	0	0	2
Kunnan liikelaitos	0	0	2	0	0	2
Kunnan ostopalvelu	0	0	1	0	0	1
Yhteensä	2	1	9	1	1	14

Sivistystoimialan ja sosiaali- ja terveystoimen strategioissa pyritään kehittämään saamenkielisiä palveluja. Kunnan hallinnossa mainitaan saamen kieli siten, että työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan. Pääasiallisesti saamen kieltä ja saamenkielisiä palveluja ei ole mainittu Inarin kunnan yksiköiden strategioissa (9 yksikköä). Sivistystoimessa yhdessä yksikössä pyritään kehittämään palveluja ja palkkaamaan inarinsaamenkielistä henkilökuntaa.

Saamen kielilaki edellyttää, että viranomainen osoittaa palvelevansa saamen kielellä. Seitsemän Inarin kunnan toimialaa ilmoittaa, että he eivät osoita palvelevansa saamen kielellä. Sivistystoimialan ja sosiaali- ja terveystoimen yhdet yksiköt, kunnan hallinto, kunnan säätiö ja liikelaitos ilmoittavat, että he eivät osoita palvelevansa saamen kielellä. Viisi sivistystoimen yksikköä ilmoittaa tiedottavansa toimialan saamenkielisistä palveluista kunnan julkaisuissa, Internetissä tai asiakaspalvelutilanteessa. Sosiaali- ja terveystoimen yksi yksikkö ilmoitti tiedottavansa kunnan julkaisuissa ja asiakaspalvelutilanteessa toimialansa saamenkielisistä palveluista. Kunnan ostopalvelu ilmoitti osoittavansa palvelevansa saamen kielellä muulla tavoin.

Taulukko 48 Saamen kielen käytön edistäminen Inarin kunnassa

	Tiedotus kaikissa julkaisuissa ja asiakas-palvelutilanteessa	Lisäten saamenkie-lisiä kään-nöksiä ja tulkkipalve-luja	Kannustaen asiakkaita käyttämään saamen kieltä	Tiedottaen asiakaspalve-lutilanteessa ja kannustaen käyttämään saamea	Tiedottaen Internetissä ja asiakaspalve-lutilanteessa	Muuten	Ei miten-kään	Yhteensä
Sivistystoimi-ala	0	1	1	1	1	1	2	7
Sosiaali- ja terveystoimi	1	0	0	0	0	0	1	2
Kunnan Hallinto	1	0	0	0	0	0	0	1
Kunnan säätiö	0	0	1	0	0	1	0	2
Kunnan Liikelaitos	0	0	0	0	0	0	2	2
Kunnan osto-palvelu	0	0	0	0	0	0	1	1
Yhteensä	2	1	2	1	1	2	6	15

Kuusi Inarin kunnan yksikköä ilmoittaa, etteivät ne edistä saamen kielilain mukaisesti saamen kielen käyttöä omalla toimialallaan. Sivistystoimen kaksi yksikköä ja kunnan säätiö ilmoittavat kannustavansa asiakkaita saamen kielen käyttöön, vaikka säätiössä ei järjestetä tulkkausta tai asiapapereita ei käännetä. Yksi yksikkö, joka ilmoitti, että suosittelee asiakkaan käyttävän suomen kieltä asiakaspalvelutilanteessa, näkee edistävänsä saamen kielen käyttöä lisäämällä saamenkielisiä tulkki- ja käännöspalveluja. Tässä on nähtävissä selkeä ristiriita, saamen kielen käyttöä ei edistetä aidosti.

Sivistystoimen esimiesvastauksessa käy ilmi miten on edistetty saamen kielen käyttöä:

> *”Koulu on mukana Virtuaalisaame – hankkeessa, jossa tavoitteena kehittää saamenkielten opetusta. Koulu oli omalta osaltaan vaikuttamassa aktiivisesti siihen, että koltansaame saatiin yo-koeaineeksi!”*

Taulukko 49 Saamen kielilain valvonta Inarin kunnassa

	Toimiala laatii vuosittaisen raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta	Kunta laatii raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta	Saamenkieliset palvelut ovat esillä kunnan tilinpäätöksessä budjettitalouden kautta	Saamen kielilain toteutumista ei seurata kunnassamme	Yhteensä
Sivistystoimiala	1	1	1	1	4
Sosiaali- ja terveystoimi	0	0	1	1	2
Kunnan hallinto	0	0	1	0	1
Kunnan säätiö	0	1	0	0	1
Kunnan liikelaitos	0	0	1	0	1
Kunnan ostopalvelu	0	0	1	0	1
Yhteensä	1	2	5	2	10

Sivistystoimessa yksi yksikkö ilmoittaa laativansa raportin saamenkielisen opetuksen toteutumisesta. Kunnan säätiön ja yhden sivistystoimen yksikön mukaan kunta laati raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta. Viisi yksikköä ilmoittaa, että saamenkieliset palvelut ovat esillä kunnan budjettitalouden kautta, vaikka vain kaksi yksikköä kertoi saamen kielilain aiheuttamista kustannuksista toimialalle. Yhden sosiaali- ja terveystoimen ja sivistystoimen yksikön mukaan saamen kielilain toteumista ei seurata kunnassa.

Taulukko 50 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen Inarin kunnassa

	Täysin	Tyydyttävästi	Välttävästi	Ei täytä	Yhteensä
Sivistystoimiala	0	3	1	1	5
Sosiaali- ja terveystoimi	0	1	0	1	2
Kunnan hallinto	0	0	1	0	1
Kunnan säätiö	0	0	1	0	1
Kunnan liikelaitos	1	1	0	0	2
Kunnan ostopalvelu	0	0	0	1	1
Yhteensä	1	5	3	3	12

Yksi Inarin kunnan yksikkö ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset täysin, vaikka toimiala ei edistä saamen kielen käyttöä, kaikki asiapaperi toimitetaan suomeksi, eikä toimialalla voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua. Viisi kunnan yksikköä kokee täyttävänsä saamen kielilain edellytykset tyydyttävästi, kolme yksikköä välttävästi ja viisi yksikköä ei täytä saamen kielilain edellytyksiä. Kolme yksikköä jätti vastaamatta tähän kysymykseen. Internetissä tapahtuu nykyään hyvin suuri osa kunnan tiedotuksesta

ja sieltä etsitään myös tietoa kunnan palveluista. Täten kotisivut ovat verrattavissa kunnan virallisiin tiedotuksiin, joita koskee myös saamen kielilaki, kotisivujen kääntäminen kaikille saamen kielille on täten ensiarvoisen tärkeää.

4.2.5 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Inarin kunnassa tiedotus saamen kielialista on puutteellista. Kunnan esimiehet ja työntekijät eivät tiedä riittävästi saamen kielilaista ja sen vaikutuksista omalle toimialalleen. Saamen kielen taitoista henkilökuntaa on vähän Inarin kunnassa. Saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytys kuin sivistystoimialan opetustehtävissä, eikä ansiona muilla toimialoilla kuin harvoin tai ei koskaan. Koska saamenkielistä henkilökuntaa on vähäisesti, tulevissa rekrytoinneissa tulisi aina edellyttää saamen kielen taitoa tai nähdä se erityisenä ansiona. Työntekijöistä 60 %:n mukaan työnantaja ei tue saamen kielen opiskelua lainkaan. Kunnan on ehdottomasti kehitettävä saamen kielen opiskelun tukimuotoja ja tiedotettava niistä kunnan työntekijöille.

Inarin kunta on ulkoistunut työnterveyspalvelut. Saamen kielilain § 18 mukaan viranomaisen on varmistettava siirtäessään omia toimintojaan kunnan ulkopuolisen elimen tuotettavaksi että tehtävää hoidettaessa annetaan riittävää saamen kielilain mukaista palvelua. Inarin kunta ei ole varmistanut, että työnterveyshuollossa voidaan saada saamenkielistä asiakaspalvelua kuten saamen kielilaki edellyttää.

Kunnan työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin on pääosin myönteistä ja neutraalia, mutta ongelmallista on se, että 42 %:n mukaan saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan. Tämä osoittaa puutteellista tiedotusta saamen kielilaista. Kunnan yksiköistä kolme ilmoitti, että he eivät täytä saamen kielilain vaatimuksia ja kolme ilmoitti täyttävänsä lain edellytykset välttävästi. Yksi yksiköistä, joka ilmoitti täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset täysin, ei kysymyslomakkeiden vastausten perusteella voi täyttää saamen kielilain edellytyksiä edes tyydyttävästi. Tilannetta ei voi pitää hyväksyttävänä, koska uusi saamen kielilaki on ollut voimassa kaksi vuotta ja tätä aiemmin saamen kieli on ollut kielilainsäädännössä vuodesta 1992

lähtien, ja siitä huolimatta puolet tähän kysymykseen vastanneista yksiköistä eivät täytä saamen kielilain edellytyksiä lainkaan tai täyttävät ne välttävästi. Saamen kielilakia rikotaan tietoisesti toiminnassa ja se hyväksytään.

4.3 Sodankylä

4.3.1 Saamen kielen taito toimialoittain

Sodankylän kunnan osalta kysymyslomakkeisiin ovat vastanneet vain kunnan työntekijät, yhtään esimiehelle suunnattua lomaketta ei ole palautettu. Koska kunnan esimiehet ovat jakaneet kysymyslomakkeet alaisilleen ja keränneet lomakkeet, vastaamatta jättäminen ei ole voinut johtua huolimattomuudesta, vaan osoittaa esimiesten sitoutumisen puutetta ja negatiivista suhtautumista saamen kielilakiin. Vastauksia Sodankylän kunnasta tuli 260 kappaletta. Suhteessa kunnan vakituisiin työntekijöihin vastausprosentti on 51 % ja suhteessa vakinaisiin ja määräaikaisiin vastausprosentti jää 38 %:iin.

Taulukko 51 Saamen kielen taitoiset toimialoittain Sodankylän kunnassa

Toimiala	Pohjois-saame äidin-kielenä	Pohjois-saamen hyvä hallinta	Pohjois-saamen alkeiden hallinta	Inarinsaamen alkeet	Koltan-saamen alkeet	Ei osaa saamea	Yhteensä
Sivistystoimi	3	1	5	1		66	**76**
Sosiaali- ja terveyspalvelut	1		1		1	143	**146**
Tekninen						6	**6**
Kunnan hallinto				1		17	**18**
Yhteensä	**4**	**1**	**6**	**2**	**1**	**232**	**246**

Sodankylän kunnassa toimii sivistystoimessa neljä henkilöä (4 %), jotka voivat palvella saamen kielellä eli he omaavat vähintään tyydyttävän kielitaidon. Yhden henkilön viranhoidon edellytyksenä on pohjoissaamen taito. Neljä henkilöä ilmoittaa käyttävänsä harvoin työssään saamen kieltä suullisesti. Yksi henkilö käyttää työssään kirjallisesti sekä pohjoissaamea että suomea säännöllisesti ja neljä henkilöä ilmoittaa käyttävänsä työssään harvoin kirjallista saamen kieltä. Sosiaali- ja terveystoimen vanhustenhoidossa toimii yksi henkilö (0,7 %), joka hallitsee saamen äidinkielenään. Hänen viranhoidon edellytyksenä on yhden Suomessa puhuttavan saamen kielen taito. Hän käyttää työssään

saamen kieltä harvoin, mutta käyttää sitä myös keskustellessaan kollegoidensa kanssa. Kirjallisesti hän käyttää saamen kieltä harvoin. Muilla toimialoilla ei ole henkilöitä, jotka voivat palvella saamen kielellä asiakaspalvelutilanteessa. Heidän tehtävissään ei edellytetä saamen kielen taitoa tai sitä ei nähdä ansiona viranhoidolle. Kirjallisesti saamea ei myöskään käytetä näillä toimialoilla. Kaikista kunnan työntekijöistä pohjoissaamen alkeet hallitsee noin 2 % kunnan työntekijöistä eli kuusi henkilöä. Saamen kielen taitoisen henkilöstön määrä Sodankylän kunnassa on niin vähäistä, että saamenkielinen asiakaspalvelu on käytännössä olematonta.

4.3.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus

Sodankylän kunnan sivistystoimialan työntekijöistä, jotka ovat vastanneet kyselyyn, neljä henkilöä (5 %) on opiskellut työn ohessa saamea (kolme pohjoissaamea ja yksi inarinsaamea). Sosiaali- ja terveystoimessa yksi henkilö on opiskellut pohjoissaamea eli 0,6 % toimialan työntekijöistä. Koko kunnan työntekijöiden vastauksiin suhteutettuna 2 % eli viisi henkilöä on opiskellut saamea työn ohessa. Vaikka käytössä ei ole esimiesten vastauksia, niin voidaan päätellä, että saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen opiskelua Sodankylän kunnassa, tai ennen uuttaa kielilakia saamen kielen opiskelu on ollut olematonta.

Sivistystoimessa yhden työntekijän näkemyksen mukaan työnantaja kannustaa häntä käyttämään saamen kieltä ja kaksi henkilöä kokee työyhteisönsä kannustavan saamen kielen käyttöön. Sosiaali- ja terveystoimessa kaksi työntekijää kokee sekä työnantajan että työyhteisön kannustavan saamen kielen käyttöön. 1 % kunnan työntekijöistä kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön. Yhtenä saamen kielen opiskeluun kannustavana tekijänä voidaan pitää kielilisän myöntämistä. Sodankylän kunnassa sitä myönnetään vain yhdelle sosiaali- ja terveystoimen työntekijälle. Toisaalta 28 % vastaajista eivät olleet tietoisia kielilisästä.

Taulukko 52 Kiinnostus opiskella saamen kieltä Sodankylän kunnassa

	Olen kiinnostunut opiskelemaan	Työnantaja ei ole tarjonnut mahdollisuutta	Olen kiinnostunut, mutta työnantaja ei ole tarjonnut mahdollisuutta	Yhteensä
Sivistystoimiala	6	2	3	11
Sosiaali- ja terveystoimi	2	1	0	3
Ympäristö ja tekninen	0	0	1	1
Kunnan hallinto	1	4	1	6
Yhteensä	9	7	5	21

21 vastaajaa eli 8 % kaikista vastaajista ilmoitti olevansa kiinnostunut opiskelemaan saamen kieltä työn ohessa. 5 % saamen kielen opiskelusta kiinnostuneista ilmoitti, että työnantaja ei ole tarjonnut mahdollisuutta saamen kielen opiskeluun. Saamenkielisten palvelujen kannalta noin puolet opiskelusta kiinnostuneista toimii pääasiassa opetuspalveluja tarjoavissa sivistyspalveluissa eikä esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa, joiden asiakaskunta on laajempi.

Taulukko 53 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Sodankylän kunnassa

	Myöntää palkatonta virkavaputta	Tiedottaen koulutusmahdol-lisuuksista	Myöntää palkallista ja palkatonta virkavapautta	Myöntää palkatonta virkavapaata ja tiedottaa koulutusmah-dollisuuksista	Muuten	Ei mitenkään	Yhteensä
Sivistystoimi ala	1	6	1	0	2	52	62
Sosiaali- ja terveystoimi	1	5	0	1	2	130	139
Ympäristö ja tekninen	0	0	0	0	1	5	6
Kunnan hallinto	0	0	0	0	0	16	16
Yhteensä	**2**	**11**	**1**	**1**	**5**	**203**	**223**

Saamen kielen opiskelu työn ohessa edellyttää työnantajan tukea, jota Sodankylässä ei saa tai mahdollisista tukimuodoista ei ole tiedotettu työntekijöille. Todellisia saamen kielen opiskeluun kannustavia tukimuotoja ovat palkallinen virkavapaa tai opiskelu työajalla. Tällainen mahdollisuus on sivistystoimessa ja sosiaali- ja terveystoimessa. Työntekijöiden ilmoituksen mukaan 1,5 % tapauksissa opiskelua tuetaan täten myös taloudellisesti. 7,5 % tapauksista tuki on tiedottamista, jotain muuta tai palkattoman virkavapaan myöntämistä. 91 % tapauksista työnantaja ei tue saamen kielen opiskelua lainkaan.

Sodankylän kunnassa ei ole riittävästi saamenkielistä henkilöstöä työntekijöiden vastausten perusteella, heitä on 1,5 % kunnan työntekijöistä ja saamen kielen alkeetkin hallitsee vain 2 % kunnan työntekijöistä. Saamen kielen käyttöön ei kannusteta kuin 1 %:n verran ja yleisesti (91 %) saamen kielen opiskelua ei tueta. Tämä osoittaa, että saamen kielilaki ei toteudu Sodankylän kunnassa, ja myös kunnan kielteisestä asenneilmapiiristä saamen kielilakia kohtaan. Työntekijöiden vastauksista päätelleen kunta ei ole ryhtynyt kehittämään saamenkielisiä palveluja, vaikka saamen kielilaki edellyttää saamenkielisten palvelujen riittävyyttä. Kunnassa ei ole myöskään kattavaa järjestelmää saamen kielen opiskelun tukemiseen.

4.3.3 Saamen kielilain toteuttaminen

Sodankylän kunta on saamen kielilain kannalta haasteellinen, koska vain pohjoinen Lapin paliskunnan alue kuuluu saamelaisten kotiseutualueeseen. Käytännössä hyvin harvoja palveluja voidaan keskittää vain saamelaisten kotiseutualueelle Sodankylän kunnassa. Vuotsossa toimii koulu, päivähoitopaikka, neuvola, mutta päivystysluonteisia terveyspalveluja ja laitoshoitoa tarjotaan kuntakeskuksessa kotiseutualueen ulkopuolella. Myös kaikki muut kunnalliset palvelut ovat kuntakeskuksessa. Sodankylä saa kaksikielisyyslisää saamenkielisten palvelujen tuottamiseen kunnan koko asukasluvun mukaisesti, ei saamenkielisten määrän mukaisesti. Paradoksaalista asiassa on se, että kyseistä kaksikielisyyslisää Sodankylän kunta saa eniten saamelaisten kotiseutualueen kunnista, vaikka se ei käytännössä tarjoa lainkaan saamenkielisiä palveluja.

Taulukko 54 Tiedotus saamen kielilaista Sodankylän kunnassa

	Tiedote tai sähköposti	Koulutus	Informaatio-tilaisuus	Esite	Tiedotettu useammalla tavalla	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Sivistystoimiala	4	0	0	5	1	1	57	68
Sosiaali- ja terveystoimi	8	1	2	4	0	2	133	150
Ympäristö ja tekninen	0	0	0	0	0	0	6	6
Kunnan hallinto	2	0	0	1	0	1	13	17
Yhteensä	**14**	**1**	**2**	**10**	**1**	**4**	**209**	**241**

Sodankylän kunnassa tiedotus saamen kielilaista on ollut hyvin puutteellista. Sosiaali- ja terveystoimessa kolme henkilöä (1 % vastaajista) on osallistunut saamen kielilakia käsittelevään tilaisuuteen tai koulutukseen, 29 henkilöä (12 % vastaajista) on saanut tiedotusta esitteistä ja tiedotteista tai muulla tavoin. Vastaajista 87 % ei ole saanut tietoa saamen kielilaista, 23 % vastaajista piti kuitenkin tiedotusta riittävänä eli he eivät kokeneet tarvitsevansa työssään tietoa saamen kielilaista ja vastaajista 77 % näki tiedotuksen puutteellisena.

Muutama poiminta vastauksista:

> *”Tiedotus ontuu, en tiedä ollaanko työyhteisössä siitä tietoisia.”*
>
> *”Arvostan saamelaisuutta, mutta en ole tavannut vielä kunnassamme pelkästään saamenkieltä taitavaa kuntalaista, En esim. ymmärrä, miksi kunnan ilmoitukset pitää esittää kahdella kielellä!”*

Sivistystoimen työntekijöistä 10 % vastaajista kokee, että saamen kielilaki on lisännyt saamen kielen käyttöä omassa työyhteisössä ja 90 % vastaajista näkee, että sitä ei ole tapahtunut. Neljä (5 % vastaajista) sivistystoimen työntekijää näkee omalta osaltaan saamen kielen käytön lisääntyneen jonkin verran saamen kielilain myötä, mutta yleisesti sivistystoimen työntekijät (95 % vastaajista) näkevät, että saamen kielilailla ei ole ollut vaikutusta saamen kielen käyttöön.

Sosiaali- ja terveystoimen työntekijöistä 2 % vastaajista näkee saamen kielilain vaikuttaneen saamen kielen käyttöön merkittävästi työyhteisössä, 4 % vastaajista näkee vaikutuksen olleen vähäistä. Toimialan vastaajista 94 % näkee, että saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisössä. Sosiaali- ja terveystoimen yksi työntekijä kokee saamen kielilain lisänneen omaa saamen kielen käyttöä merkittävästi, kahden työntekijän osalta saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän. Vastaajista 98 % näkee, ettei kielilailla ei ole ollut vaikutusta omaan saamen kielen käyttöön. Kunnan hallinnon työntekijöistä 24 % kyselyyn vastanneista näkee saamen kielen käytön lisääntyneen hieman. Kunnan hallinnossa ja teknisessä toimessa saamen kielilaki ei ole lisännyt vastaajien omaa saamen kielen käyttöä.

Internetissä tapahtuu nykyään hyvin suuri osa kunnan tiedotuksesta ja sieltä etsitään

myös tietoa kunnan palveluista. Täten kotisivut ovat verrattavissa kunnan virallisiin tiedotuksiin, joita koskee myös saamen kielilaki, ja täten kotisivujen kääntäminen pohjoissaameksi on ensiarvoisen tärkeää.

4.3.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin

On tärkeätä tarkastella työyhteisön ja työntekijöiden suhtautumista saamen kielilakiin, koska suhtautuminen vaikuttaa työyhteisön ilmapiiriin ja palvelujen tarjoamiseen. Kysymyslomakkeissa on kysytty saamen kielilaista sekä monivalintakysymyksenä että on annettu mahdollisuus vastata omin sanoin näkemyksestään. Sodankylän kunnan näkemyksiä moniin saamen kielilain kannalta tärkeisiin kysymyksiin ei ole ollut mahdollista tarkastella, koska esimiehille suunnattuihin kysymyksiin ei tullut vastauksia. Suhtautumista saamen kielilakiin tarkastellaan vastattujen työntekijävastausten perusteella.

Taulukko 55 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Sodankylän kunnassa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyh-teisön toimintaan	Saamen kielilaista ei tiedetä	Kielteinen	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	24	36	1	0	8	69
Sosiaali- ja terveys-toimi	25	75	5	0	17	122
Ympäristö ja tekni-nen	1	4	1	0	0	6
Kunnan hallinto	2	12	0	1	1	16
Yhteensä	52	127	7	1	26	213

Kyselyyn vastanneista työntekijöistä 25 % suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, vaikka kielilaista ei ole tiedotettu Sodankylän kunnassa kattavasti. Vastaajista 60 % näkee, että saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan. Prosentuaalisesti tämä on hyvin suuri määrä, joka voi selittyä joko sillä, että saamen kielilaista ei ole tiedotettu tai saamen kielilakia ei noudateta valtaosilla toimialoja.

Sivistystoimen työntekijävastauksia avoimiin kysymyksiin millainen on suhtautuminen saamen kielilakiin:

”Sodankylän kunta suhtautuu kielilakiin myönteisesti ja pyrkii jatkuvasti lisäämään saamenkielisiä palvelujaan.”
”Saamenkielilakiin ei työyhteisössämme tarvitse suhtautua mitenkään, koska meillä ei ole saamenkielisiä asiakkaita.”
”Monissa asioissa kielilaki ei varmastikaan toteudu niin kuin pitäisi, esimerkiksi lasten päivähoitoa ei ole tarjolla kirkonkylällä saamenkielisille lapsille, eikä kerhoja.”

Taulukko 56 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin Sodankylän kunnassa

	Myönteinen	Ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Kielteinen	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	41	2	9	24	0	2	78
Sosiaali- ja terveystoimi	45	3	44	55	0	1	148
Ympäristö ja tekninen	1	0	1	4	0	0	6
Kunnan hallinto	1	2	6	6	2	0	17
Yhteensä	88	7	60	89	2	3	249

Vastaajien oma suhtautuminen mukailee työyhteisöjen suhtautumista saamen kielilakiin. Vastaajista 35 % suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, 3 % suhtautuu myönteisesti, mutta näkee, että laki ei turvaa saamen kielen asemaa. Vastaajista 24 % näkee, että saamen kielilailla ei ole merkitystä ja 36 % ei tiedä saamen kielilaista. Toimialoista vain kunnan hallinnossa suhtaudutaan saamen kielilakiin kielteisesti (12 % hallinnon työntekijöistä). Poimintoja avoimista työntekijävastauksista:

”Käsitykseni mukaan saamenkieliset käyttävät asioidessaan enimmäkseen suomea. Kielilain antama mahdollisuus äidinkielen käyttöön on hyvä olemassa, mutta luulen ani harvan käyttävän.”
”Kuntalaisella on oikeus omaan äidinkieleen. Olen pitkään toiminut kunnassa sellaisissa tehtävissä, jossa olen ikäihmisten kanssa tekemisissä, mutta en ole törmännyt saamen kieleen, mutta saamelaisten kanssa olen ollut tekemisissä. Asiaa pitää viedä eteenpäin ja tiedottaa kunnassa.”
”Saamen kielen ja kulttuurin tukeminen vaatisi enemmän kunnassa panostamista (eri toimialoilla), asiakkaana saamelaisia, joiden kanssa on ollut keskusteluja saamen kieleen liittyvistä asioista.”

4.3.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Sodankylän kunnan työntekijöiden vastausten perusteella voidaan päätellä, että kunta ei täytä saamen kielilain edellytyksiä ja vaatimuksia. Voi tietenkin toivoa, että esimiesten puuttuvat vastaukset olisivat muuttaneet loppupäätelmää saamen kielilain

noudattamisesta Sodankylän kunnassa. Erityisen kielteisenä on pidettävä sitä, että esimiehet, joiden tehtävänä on toimia esimerkillisesti alaisiaan kohtaan ja joiden virkavelvollisuuteen kuuluu saamen kielilain toteuttaminen ja sen seuraaminen, eivät ole vastanneet kysymyslomakkeisiin.

Sodankylän kunta ei ole tiedottanut saamen kielilaista alaisilleen kaikilla toimialoilla. Saamen kielilain asettamia velvoitteita ei tiedetä työntekijöiden keskuudessa. Kunnassa ei ole riittävästi saamen kielen taitoista henkilökuntaa, eikä saamelaisilla ole todellista mahdollisuutta saada palveluja saamen kielellä. Kunnalla ei ole minkäänlaista yhdenmukaista järjestelmää saamen kielen opiskelun tukemiseen. Ainoana positiivisena asiana voidaan pitää sitä, että kunnan työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin on myönteinen tai neutraali.

4.4 Utsjoki

4.4.1 Saamen kielen taito toimialoittain

Vuonna 2004 Utsjoen kunnassa asukkaista noin 70 prosenttia on saamelaisia. Saamenkielisten väestömäärän ollessa vähintään kolmannes kunnan asukkaista on kunnan eri elinten esityslistojen ja pöytäkirjojen oltava sekä saameksi että suomeksi. Utsjoki on ainoa Suomen saamelaisenemmistöinen kunta. Utsjoen osalta esimiesten vastauksia on kaksi sivistystoimesta ja yksi sosiaali- ja terveystoimesta. Utsjoen saamelaislukiosta ei ole vastattu kyselyyn. Utsjoen kunnan osalta vastausprosentti on noin 45 %.

Taulukko 57 Saamen kielen taitoiset työntekijät Utsjoen kunnassa

Toimiala	Pohjois-saame äidinkielenä	Inarinsaame äidinkielenä	Pohjois-saamen hyvä hallinta	Pohjoissaamen tyydyttävä hallinta	Pohjoissaamen alkeiden hallinta	Ei osaa saamea	Yhteensä
Sivistystoimi	8	1	3	2	4	3	**21**
Sosiaali- ja terveyspalvelut	8	1	1	2	4	6	**22**
Kunnan hallinto			1	2	1	5	**9**
Siivous- ja ruokapalvelut			1				**1**
Tekninen toimi					1	1	**2**
Yhteensä	**16**	**2**	**6**	**6**	**10**	**15**	**55**

Oheiseen taulukkoon on koottu kunnan saamen kielen taitoiset henkilöt pääasiallisen kielitaitonsa mukaisesti, usean saamen kielen hallitsevat on eritelty taulukkoliitteessä ja tekstissä. Taulukossa on esitettynä sekä esimiesten että työntekijöiden saamen kielen taito. Kunnan työntekijöistä 51 % osaa pohjoissaamea vähintään tyydyttävästi ja voi antaa asiakaspalvelua pohjoissaameksi. Lisäksi viisi henkilöä (9 %) hallitsee inarinsaamen vähintään tyydyttävästi. Kunnan työntekijöistä 20 % hallitsee pohjoissaamen alkeet ja 27 % ei osaa saamea lainkaan. Toimialoittain tarkasteltuna 50 % sosiaali- ja terveystoimen työntekijöistä hallitsee pohjoissaamen vähintään tyydyttävästi ja 27 % ei osaa saamea lainkaan.

Taulukko 58 Saamen kielen käyttö Utsjoen kunnassa

	Päivittäin	Työkaverei-den kanssa keskustellessa	Viikoittain	Harvoin	Päivittäin ja työkavereiden kanssa keskustellessa	Ei koskaan, koska työyhteisö on suomen-kielinen	Yhteensä
Sivistys-toimiala	8	1	2	3	1	1	16
Sosiaali- ja terveystoimi	10	1	2	3	3	2	21
Ympäristö ja tekninen	0	0	1	0	0	0	1
Kunnan hallinto	1	0	3	1	0	2	7
Siivous- ja ruokapalvelu	0	0	0	1	0	0	1
Yhteensä	19	2	8	8	4	5	46

Sivistystoimessa toimii yksi pohjoissaamea äidinkielenään puhuva, joka hallitsee myös inarinsaamea tyydyttävästi ja yksi henkilö, joka hallitsee lisäksi inarinsaamen ja koltansaamen alkeet. Peruskoulun esimiehistä yksi hallitsee pohjoissaamen alkeet ja yksi peruskoulussa ja toisessa asteessa esimiehenä toimiva puhuu pohjoissaamea äidinkielenään. Melkein kaikki sivistystoimen työntekijät, jotka hallitsevat saamen vähintään tyydyttävästi, käyttävät työssään suullisesti saamea. Seitsemällä henkilöllä suullinen työkieli on pohjoissaame ja viidellä pohjoissaame ja suomi. Yksi sivistystoimen työntekijä käyttää työssään inarinsaamea ja suomea. Kymmenen työntekijää käyttää saamea päivittäin tai työkavereiden kanssa keskustellessa. Harvoin tai viikoittain puhuu saamea viisi työntekijää. Kirjallisena työkielenä pohjoissaame on kahdella sivistystoimen työntekijällä ja suomen rinnalla pohjoissaame viidellä työntekijällä.

Sosiaali- ja terveystoimessa työskentelee kaksi henkilöä, jotka puhuvat pohjoissaamea

äidinkielenään ja hallitsevat inarinsaamea tyydyttävästi. Lisäksi yksi inarinsaamea äidinkielenään puhuva hallitsee pohjoissaamen alkeet. Sosiaali- ja terveystoimen yksi esimies puhuu pohjoissaamea äidinkielenään. Toimialan työntekijöistä yhdeksän käyttää työssään suullisena kielenä pohjoissaamea ja kuusi henkilöä pohjoissaamea ja suomea, eli myös pohjoissaamen alkeet hallitsevat henkilöt käyttävät saamea työssään. 11 työntekijää hallitsee pohjoissaamea vähintään tyydyttävästi. Yksi sosiaali- ja terveystoimen työntekijä käyttää työssään inarinsaamea ja suomea. 14 toimialan työntekijää käyttää saamea päivittäin tai työkavereiden kanssa keskustellessa. Harvoin tai viikoittain saamen kieltä käyttää viisi työntekijää. Kolmella toimialan työntekijällä kirjallisena kielenä on pohjoissaame ja viidellä on suomi ja pohjoissaame.

Kunnan hallinnossa yksi pohjoissaamea hyvin taitava hallitsee myös inarinsaamea tyydyttävästi. Kunnan hallinnon osalta vain kolme henkilöä hallitsee pohjoissaamea vähintään tyydyttävästi ja 56 % eli viisi henkilöä ei osaa pohjoissaamea lainkaan. Hallinnon osalta saamenkielisiä palveluja saa huomattavasti huonommin kuin muilta keskeisiltä toimialoilta. Pohjoissaame on yhden hallinnon työntekijän varsinaisena suullisena työkielenä, ja pohjoissaame ja suomi ovat neljällä työntekijällä suullisena työkielenä, vaikka vain kolme työntekijää osaa hallinnossa pohjoissaamea oman ilmoituksensa mukaan. Saamea käyttää päivittäin yksi hallinnon työntekijä ja viikoittain tai harvoin neljä hallinnon työntekijää. Kirjallisena kielenä yhdellä hallinnon työntekijällä on pohjoissaame ja yksi käyttää työssään sekä pohjoissaamea että suomea.

Siivous- ja ruokapalveluissa yksi työntekijä hallitsee pohjoissaamea hyvin ja käyttää pohjoissaamea suullisena kielenä suomen rinnalla, vaikkakin harvoin. Teknisessä toimessa yksi työntekijä hallitsee pohjoissaamen alkeet ja käyttää pohjoissaamea työssään suomen rinnalla viikoittain.

Taulukko 59 Saamen kielen käytön edellytys virassa Utsjoen kunnassa - työntekijöiden ilmoitus

	Pohjoissaamen taito	Pohjoissaamen kielen taito ansiona	Ei edellytetä	Yhteensä
Sivistystoimiala	6	6	7	19
Sosiaali- ja terveystoimi	6	13	6	25
Ympäristö ja tekninen	0	1	1	2
Kunnan hallinto	1	3	5	9
Siivous- ja ruokapalvelu	0	0	1	1
Yhteensä	13	23	20	56

Pohjoissaamen taito on viranhoidon edellytyksenä sivistystoimessa kuudella henkilöllä ja ansiona samoin kuudella henkilöllä. Yhden sivistystoimen esimiehen viranhoidon edellytys on saamen kielen taito ja yhden toimessa pohjoissaamenkielen taito on ansiona. Sosiaali- ja terveystoimessa pohjoissaamen taito on viranhoidon edellytys kuudella työntekijällä ja ansiona se on 13 vastaajan virassa. Yhden sosiaali- ja terveystoimen esimiehen viranhoidon ansiona on pohjoissaamen taito. Kunnan hallinnossa saamen kielen taito on viranhoidon edellytyksenä yhdessä toimessa ja ansiona kolmessa. Koko kuntaan suhteuttaen saamen kielen taito on viranhoidon edellytyksenä 23 %:ssa viroista ja ansiona 41 %:ssa. Saamen kielen taito ei ole edellytyksenä eikä ansiona 36 %:ssa kaikista viroista. Esimiesten ilmoituksen mukaan saamen kielen taito on viranhoidon edellytyksenä sivistystoimessa osana hallinto- ja opetustehtäviä. Sosiaali- ja terveystoimessa saamen kielen taito edellytetään osissa muista tehtäviä, kuten vanhustenhoidossa. Erityisenä ansiona virkaa täytettäessä saamen kielen taito on aina sivistystoimialalla ja sosiaali- ja terveystoimessa.

Sivistystoimen esimiehen mukaan vuosina 2004 – 2006 toimialalla on ollut avoimena neljä virkaa, joissa virantäytön edellytyksenä on saamen kielen taito. Sosiaali- ja terveystoimessa on ollut avoimena samana ajanjaksona kaksi virkaa, joissa edellytettiin saamen kielen taitoa. Sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen esimiesten mukaan pohjoissaame on määrätty virkakieleksi Utsjoella. Sivistystoimialan esimiesten mukaan sivistystoimessa on sekä riittävästi että tyydyttävästi pohjoissaamen kielen taitoisia. Sosiaali- ja terveystoimen vakinaisessa henkilökunnassa on myös riittävästi pohjoissaamenkielisiä. Sivistystoimen yksikössä, jossa pohjoissaamen kielen taitoisia on tyydyttävästi, muttei riittävästi, syynä on saamenkielisen, muut virkaehdot täyttävän

henkilökunnan puute. Pulaa muut virkaehdot täyttävistä saamen kielen taitoisista on myös sosiaali- ja terveystoimessa ja erityisesti sijaisissa.

Saamenkieliset palvelut turvataan sivistystoimialalla käyttämällä tulkkaus- ja käännöspalveluja tai muulla tavoin. Sosiaali- ja terveystoimessa panostetaan oman henkilökunnan kouluttamiseen.

4.4.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus

Sivistystoimen työntekijöistä kuusi (29 %) kokee, että joko työyhteisö tai työnantaja tai kumpikin kannustavat käyttämään saamen kieltä työssä. Sosiaali- ja terveystoimen työntekijöistä 11 (50 %) kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön eli ilmapiiri saamen kielen käyttöön on myönteinen toimialalla. Teknisen toimialan vastaajat (kaksi henkilöä) eivät kokeneet työyhteisön kannustavan saamen kielen käyttöön. Kunnan hallinnossa kolme viidestä vastaajasta kokee työyhteisön kannustavan saamen kielen käyttöön. Siivous- ja ruokapalvelun työntekijän mielestä työilmapiiri ei kannusta saamen kielen käyttöön. Koko kunnan työntekijöistä 36 % kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön.

Taulukko 60 Kielilisän myöntäminen Utsjoen kunnassa - työntekijöiden ilmoitus

	Kyllä	Ei	Yhteensä
Sivistystoimiala	5	10	15
Sosiaali- ja terveystoimi	4	19	23
Ympäristö ja tekninen	0	2	2
Kunnan hallinto	1	8	9
Siivous- ja ruokapalvelu	0	1	1
Yhteensä	10	40	50

Kielilisää myönnetään sivistystoimessa viidelle henkilölle eli 24 % toimialan työntekijöistä, mutta kaikki pohjoissaamen hyvin hallitsevat tai äidinkielenään saamea puhuvat eivät saa kielilisää (12 pohjoissaamen vähintään hyvin hallitsevaa työntekijää). Sosiaali- ja terveystoimessa kielilisää myönnetään neljälle henkilölle (18 %), kun saamen hallitsee äidinkielenään tai hyvin 10 toimialan työntekijää. Kunnan hallinnossa

ja siivouspalvelussa kielilisää myönnetään kummallakin taholla yhdelle henkilölle. 18 %:lle kunnan työntekijöistä myönnetään kielilisää. Sivistystoimialan esimiehen mukaan kielilisää myönnetään kaikissa tehtävissä. Sosiaali- ja terveystoimen esimiehen mukaan kielilisää ei myönnetä. Vastausten mukaan yhdenmukaista käytäntöä kielilisän myöntämiselle ei ole Utsjoen kunnassa, ja käytäntö ei ole tasapuolinen kunnan eri toimialoilla työskenteleviä työntekijöitä kohtaan.

Taulukko 61 Saamen kielen opiskelu työn ohessa Utsjoen kunnassa

	Pohjoissaamea	Ei	Yhteensä
Sivistystoimiala	3	9	12
Sosiaali- ja terveystoimi	9	12	21
Kunnan hallinto	4	3	7
Siivous- ja ruokapalvelu	1	0	1
Yhteensä	17	24	41

Saamen kieltä on opiskellut työn ohessa 31 % kunnan työntekijöistä. Aktiivisinta opiskelu on ollut sosiaali- ja terveystoimessa, jonka työntekijöistä yhdeksän (41 %) on opiskellut työn ohessa pohjoissaamea. Esimiesten ilmoituksen mukaan 10 sosiaali- ja terveystoimen työntekijää opiskeli pohjoissaamea työnsä ohessa vuosina 2004 - 2006. Muilta toimialoilta ei vastattu tähän kysymykseen.

Taulukko 62 Kiinnostus opiskella saamen kieltä Utsjoen kunnassa

	Olen kiinnostunut opiskelemaan	Työnantaja ei ole tarjonnut mahdollisuutta	Olen kiinnostunut, mutta työnantaja ei ole tarjonnut mahdollisuutta	Yhteensä
Sivistystoimiala	2	3	0	5
Sosiaali- ja terveystoimi	2	2	4	8
Ympäristö ja tekninen	1	1	0	2
Kunnan hallinto	4	0	0	4
Yhteensä	9	6	4	19

Viisi sivistystoimen työntekijää (24 %) olisi kiinnostunut opiskelemaan saamea työnsä ohessa ja sivistystoimen työntekijöistä kahdeksan (36 %) haluaisi opiskella saamea, jos työnantaja tarjoaisi siihen muuten mahdollisuuden. Kunnan hallinnossa, jossa on

vähiten saamen kielen taitoista henkilökuntaa ja kielen opiskelu olisi tarpeellista, neljä työntekijä olisi kiinnostunut opiskelemaan saamen kieltä.

Taulukko 63 Työnantajan saamen kielen opiskelun tukeminen Utsjoen kunnassa - työntekijävastaukset

	Järjestää pohjois-saamen koulutus-ta	Myöntää palkatonta virkavaputta	Opiskeluun voi käyttää työaikaa	Myöntää palkallista virkavapautta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa	Tiedottaen koulutusmah-dollisuuksista ja kannustaen	Usealla tavalla	Muuten	Ei miten-kään	**Yh-teensä**
Sivistys-toimiala	0	2	0	1	1	0	0	11	**15**
Sosiaali- ja terveyst.	1	0	2	0	1	2	0	10	**16**
Ympäristö ja tekninen	0	0	0	0	0	0	0	2	**2**
Kunnan hallinto	0	2	0	0	2	1	1	3	**8**
Siivous- ja ruokapalv.	0	1	0	0	0	0	0	0	**1**
Yhteensä	**1**	**5**	**2**	**1**	**3**	**3**	**1**	**26**	**42**

Kunnan työntekijöiden mukaan (17 % vastaajista) työnantaja tukee saamen kielen opiskelua myös taloudellisesti, eli järjestää koulutusta, myöntää palkallista virkavapautta tai opiskeluun voi käyttää työaikaa. Palkatonta virkavapautta tai muita ei-taloudellisia tukimuotoja on 21 %:ssa tapauksista ja 62 % mukaan työnantaja ei tue taloudellisesti saamen kielen opiskelua millään tavalla. Esimiesten mukaan sivistystoimessa myönnetään palkatonta virkavapautta saamen kielen opiskeluun. Sosiaali- ja terveystoimessa tuetaan saamen kielen opiskelua usealla tavalla, mm. myöntäen palkatonta virkavapautta ja opiskelu voi tapahtua työajalla.

4.4.3 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilaista on tiedotettu esimiesten ilmoituksen mukaan sosiaali- ja terveystoimessa usealla tavalla työyhteisölle. Sivistystoimessa ei ole tiedotettu saamen kielilaista työyhteisön jäsenille.

Taulukko 64 Tiedotus saamen kielilaista Utsjoen kunnassa - työntekijävastaukset

	Tiedote tai esite	Informaa-tiotilaisuus	Tiedotettu useammalla tavalla	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Sivistystoimiala	4	0	0	1	10	15
Sosiaali- ja terveys-toimi	2	3	3	1	10	18
Ympäristö ja tekni-nen	0	0	0	0	2	2
Kunnan hallinto	4	1	1	1	2	8
Siivous- ja ruoka-palvelu	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	11	2	4	3	24	44

Vaikka esimiesten ilmoituksen mukaan sivistystoimessa ei ole tiedotettu saamen kielilaista, viisi toimialan työntekijää on kuitenkin saanut tiedotusta saamen kielilaista (24 % toimialan työntekijöistä). 76 %:lle toimialan työntekijöistä ei ole tiedotettu tai he eivät ole vastanneet kysymykseen. Sosiaali- ja terveystoimessa kuusi työntekijää (27 %) on osallistunut informaatiotilaisuuteen tai saanut tiedotusta saamen kielilaista usealla tavalla. Kolme työntekijää on saanut esitteen tai tietoa laista muilla tavoin (14 %). 59 % vastaajista ei ole saanut tiedotusta tai he eivät ole vastanneet tähän kysymykseen. Kunnan hallinnossa kahdelle henkilölle ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Enemmistö hallinnon työntekijöistä on saanut tiedotusta saamen kielilaista. Kaikista kunnan työntekijöistä 36 % on saanut tiedotusta saamen kielilaista.

16 kaikista kunnan työntekijöistä (29 %) kokee saaneensa riittävää tiedotusta saamen kielilaista, 71 % mukaan tiedotus on ollut puutteellista tai he eivät ole vastanneet kyselyyn. Toimialojen välillä ei ole merkittäviä eroja siinä, että koetaanko tiedotus riittävänä tai puutteellisena. Yksikään kunnan työntekijä ei pidä tiedotusta saamen kielilaista erittäin hyvänä. Sivistystoimen esimiesten mukaan tiedotus on puutteellista, toimialalla ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Sosiaali- ja terveystoimen esimiehen mukaan tiedotusta voidaan pitää riittävänä.

Taulukko 65 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksesta työyhteisön toimintaan Utsjoen kunnassa

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Sivistystoimiala	0	6	5	4	15
Sosiaali- ja terveystoimi	1	5	7	8	21
Ympäristö ja tekninen	0	1	1	0	2
Kunnan hallinto	1	1	2	2	6
Siivous- ja ruokapalvelu	0	1	0	0	1
Yhteensä	2	14	15	14	45

Yksi sosiaali- ja terveystoimen ja yksi hallinnon työntekijä tuntee saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan erittäin hyvin (4 %). Saamen kielilain tuntee hyvin 14 työntekijää (25 %), huonosti 15 työntekijää (27 %) ja 44 % ei tunne saamen kielilakia tai he eivät ole vastanneet kyselyyn. Toimialoittain ei ole merkittäviä eroja siinä, miten hyvin työyhteisöissä tunnetaan saamen kielilain vaikutukset. Hallinnossa saamen kielilain vaikutukset tuntee vähintään hyvin kaksi henkilöä ja neljä työntekijää tuntee lain vaikutukset huonosti tai ei lainkaan. Sivistystoimen esimiesten mukaan työyhteisön jäsenet tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan, vaikka työntekijöiden mukaan työyhteisölle ei ole tiedotettu saamen kielilaista ja tiedotus on ollut puutteellista. Sosiaali- ja terveystoimen esimiehen mukaan työyhteisön jäsenet tuntevat saamen kielilain vaikutukset hyvin.

Utsjoella asuu kunnan väkilukuun suhteutettuna eniten saamelaisia, jonka johdosta työntekijöiden tulisi tietää erityisen hyvin saame kielilaista ja sen vaikutuksista työyhteisön toimintaan. Kunnan hallinnossa valmistellaan suuri osa kunnan asiakirjoista, vastataan kunnan tiedotuksesta ja tehdään kunnan suunnitelmia ja talousarviota. Täten erityisesti kunnan hallinnossa tulisi tietää erityisen hyvin saamen kielilain vaikutukset ja edellytykset.

Taulukko 66 Pohjoissaamen kielen taitoiset toimialoittain 1992 – 2006 Utsjoen kunnassa esimiesten mukaan

Toimiala	Pohjois-saame äidinkielenä 1992 - 2003	Pohjois-saamen hyvä hallinta 1992 - 2003	Pohjois-saame alkeet 1992 - 2003	Pohjois-saame äidin-kielenä 2004 - 2006	Pohjois-saamen hyvä hallinta 2004 - 2006	Pohjois-saamen alkeet 2004 - 2006
Sivistystoimi	17	3	6	20	5	5
Sosiaali- ja terveystoimi	17	6	7	18	6	9
Yhteensä	**34**	**9**	**13**	**38**	**11**	**14**

Sivistystoimialalla on ollut 20 saamen kielen vähintään hyvän kielitaidon omaavaa työntekijää toimessa vuosina 1992 - 2003. Sosiaali- ja terveystoimessa samalla ajanjaksolla on ollut 23 pohjoissaamen taitoista toimihenkilöä. Vuonna 2004 - 2005 sivistystoimessa pohjoissaamen vähintään hyvin hallitsevia on toimessa 25, kun taas sosiaali- ja terveystoimessa 24 pohjoissaamen hallitsijaa. Uuden saamen kielilain voimaantulon jälkeen saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrä on selkeästi lisääntynyt sivistystoimessa. Sosiaali- ja terveystoimessa määrä on pysynyt suunnilleen samana. Saamen kielen alkeiden hallitsijoiden määrä on kasvanut vähän. Sivistystoimiala on palkannut saamen kielilain johdosta kolme työntekijää lisää. Sosiaali- ja terveystoimi ei ole palkannut saamen kielilain johdosta lisää henkilökuntaa.

Taulukko 67 Saamen kielen käytön lisääntyminen työyhteisössä Utsjoen kunnassa

	Merkittävästi	Vähän	Ei ollenkaan	Yhteensä
Sivistystoimiala	1	6	9	16
Sosiaali- ja terveystoimi	0	6	16	22
Ympäristö ja tekninen	0	1	1	2
Kunnan hallinto	2	1	2	5
Siivous- ja ruokapalvelu	0	0	1	1
Yhteensä	3	14	29	46

Saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi saamen kielilain jälkeen sivistystoimialalla ja kunnan hallinnossa kolmen työntekijän mukaan. Saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän 14 työntekijän mukaan sivistys-, sosiaali- ja terveystoimessa, teknisessä toimessa ja kunnan hallinnossa. Vastaajista 63 % näkee, että saamen kielilailla ei ole kuitenkaan ollut vaikutusta saamen kielen käyttöön työyhteisöissä. Vastaajista 37 % kokee, että saamen kielen käyttö on lisääntynyt työyhteisöissä saamen kielilain voimaantulon jälkeen merkittävästi tai vähän.

Oman saamen kielen käytön kokee lisääntyneen saamen kielilain voimaantulon jälkeen merkittävästi kaksi sivistystoimen työntekijää. Saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän kolmella sivistystoimen, 10 sosiaali- ja terveystoimen ja kolmella kunnan hallinnon työntekijällä (34 %). Saamen kielen käyttöön saamen kielilaki ei ole vaikuttanut 62 %:lle työntekijöistä.

Saamen kielilain aiheuttamat palkkakustannukset ovat olleet sosiaali- ja terveystoimessa esimiehen ilmoituksen mukaan pääosin palkkakuluja. Ajanjaksolla ennen nykyistä kielilakia vuosina 1992 – 2003 saamenkielisten palvelujen tuottamiseen kului palkkakuluja vuosittain 99 200 euroa. Vuonna 2005 menot pysyivät samana. Vuonna 2006 palkkakulut olivat 150 500 euroa.

Sosiaali- ja terveystoimi saa erityistä valtionavustusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen. Vuonna 2005 rahoitusta saatiin esimiehen ilmoituksen mukaan saamelaiskäräjien kautta 155 300 euroa ja vuonna 2006 155 000 euroa. Saamelaiskäräjät kanavoivat rahoitusta saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseen saamelaisten kotiseutualueella. Rahoitusta käytettiin Utsjoella vuosina 1992 - 2003 palkkakuluihin 100 000 euroa ja 2000 euroa kriisikeskuksen saamenkielisiin palveluihin (yhteensä 102 000 €). Vuonna 2004 rahoitusta käytettiin palkkakuluihin 214 000 euroa ja 3500 euroa kriisikeskuksen muihin saamenkielisiin palveluihin (yhteensä 217 500 euroa). Vuonna 2005 rahoitusta käytettiin palkkakuluihin 152 100 € ja kriisikeskukseen 3200 euroa (yhteensä 155 300 euroa). Vuonna 2006 vastaavat summat olivat 153 000 euroa ja 2000 euroa (yhteensä 155 000 euroa). Sivistystoimi ei ole vastannut tähän kysymykseen.

Sivistystoimialalla tai sosiaali- ja terveystoimella ei pidetä asiakasrekisteriä saamenkielellä palvelua haluavista eikä tilastoida asiakkaiden äidinkieltä.

Taulukko 68 Pohjoissaamenkieliset käännökset Utsjoen sivistystoimessa

	Kaikki käännetään	Suurin osa käännetään	Alle puolet käännetään	Muutamia käännetään	Ei käännetä
Opasteet		1			
Ilmoitukset		1			
Kuulutukset	1	1			
Esityslistat	1				1
Pöytäkirjat	1				1
Kunnan yleiset säännöt	1				
Kokousasiakirjat				1	
Kokousliitteet				1	
Lomakkeet	1	1			
Julkaisut				1	
Ohjeet		2			
Päätökset		1			
Raportit				1	
Internet-sivut			1		
Vuosikertomukset	1	1			

Taulukko 69 Sosiaali- ja terveystoimen käännökset Utsjoen kunnassa

	Kaikki käännetään	Suurin osa käännetään
Opasteet		1
Ilmoitukset	1	
Kuulutukset	1	
Esityslistat	1	
Pöytäkirjat	1	
Kokousasiakirjat	1	
Kokousliitteet	1	
Lomakkeet		1
Julkaisut		1
Ohjeet		1
Päätökset	1	
Raportit	1	
Internet-sivut		
Vuosikertomukset	1	

Taulukkoihin 68 ja 69 on koottu maininnat siitä, miten eri toimialoilla käännetään dokumentteja. Taulukosta voidaan todeta, että Utsjoen kunnassa suurin osa dokumenteista käännetään pohjoissaameksi. Internetissä tapahtuu nykyään hyvin suuri osa kunnan tiedotuksesta ja sieltä etsitään myös tietoa kunnan palveluista. Täten kotisivut ovat verrattavissa kunnan virallisiin tiedotuksiin, joita koskee myös saamen kielilaki, kotisivujen kääntäminen pohjoissaameksi on täten ensiarvoisen tärkeää.

Taulukko 70 Pohjoissaamenkielinen asiakaspalvelu Utsjoen kunnassa

Taho	**Puhelimitse**	**Tulkin välityksellä**
Sivistystoimiala	2	
Sosiaali- ja terveystoimi	1	
	Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Tulkin välityksellä**
Sivistystoimi	2	
Sosiaali- ja terveystoimi	1	
	Kokouksissa	**Tulkin välityksellä**
Sivistystoimi		2
Sosiaali- ja terveystoimi	1	

Sosiaali- ja terveystoimessa ja sekä sivistystoimessa pohjoissaamenkielinen asiakaspalvelu on mahdollista. Sivistystoimen osalta kokouksissa kielenä on suomi, ja pohjoissaamea kokouksissa käytetään vain tulkin välityksellä. Tulkkaus järjestyy tarvittaessa henkilökuntaan kuuluvan pohjoissaamenkielisen työntekijän toimesta tai tarvittaessa palvelu ostetaan ulkopuolelta kummallakin toimialalla. Tulkkaus järjestyy saman päivän aikana. Myönteistä on, että saamenkielinen asiakaspalvelu järjestyy ilman erityisjärjestelyjä.

Asiapapereiden osalta sivistystoimessa yhdessä yksikössä vain yleisimmät asiapaperit käännetään ja ne ovat valmiiksi kaksikielisiä (suomi ja pohjoissaame). Toisessa yksikössä asiapaperit ovat valmiiksi kaksikielisiä, mutta asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä. Sosiaali- ja terveystoimessa asiapaperit ovat valmiiksi kaksikielisiä. Sivistystoimialalla viranhaltijat kääntävät itse, muu henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen kääntää tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Sivistystoimessa käännös varmennetaan saamen kielen toimistossa tarvittaessa ja käännös hoituu samana päivänä tai parin päivän sisällä. Sosiaali- ja terveystoimi käyttää kuntaan palkatun kääntäjän palveluksia.

Saamen kielilaki edellyttää, että viranomaiset osoittavat palvelevansa saamen kielellä. Sivistyspalvelun yksi yksikkö ei osoita palvelevansa saamen kielellä, toinen yksikkö ei ole vastannut tähän kysymykseen. Sosiaali- ja terveystoimi tiedottaa saamenkielistä palveluista kunnan tiedotuksissa ja asiakaspalvelutilanteessa. Sivistystoimialan yksi

yksikkö on edistänyt saamen kielen käyttöä toimialallaan lisäämällä saamenkielisten tulkki- ja käännöspalvelujen tarjontaa ja käyttöä. Sosiaali- ja terveystoimi on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista ja kannustaen asiakkaista käyttämään saamen kieltä.

Utsjoen kunnassa kerätään sosiaali- ja terveystoimessa myös palautetta saamenkielisistä palveluista. Sivistystoimialan yksi yksikkö ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain edellytyksen täysin, kuten myös sosiaali- ja terveystoimi. Yksi sivistystoimen yksikkö ilmoitti, että ei täytä saamen kielilain vaatimuksia omassa toiminnassaan.

4.4.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Esimiesten mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan kunnassa myönteisesti, mutta valtion olisi vastattava kaikista saamen kielilain aiheuttamista kustannuksista.

Taulukko 71 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Utsjoen kunnassa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Saamen kieli-laista ei tiedetä kunnassamme	Saamen kielila-kiin suhtaudutaan kielteisesti	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	9	4	0	1	2	16
Sosiaali- ja terveystoimi	13	3	1	0	1	18
Ympäristö ja tekninen	0	0	1	0	0	1
Kunnan hallinto	3	3	0	1	1	8
Siivous- ja ruo-kapalvelu	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	**26**	**10**	**2**	**2**	**4**	**44**

Kunnan työntekijöiden mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan pääosin myönteisesti työyhteisöissä. Kaikkien työntekijöiden vastauksiin suhteuttaen myönteisimmin saamen kielilakiin suhtautuvat sosiaali- ja terveystoimen työyhteisöt. 59 % toimialan työntekijän mukaan työyhteisö suhtautuu lakiin myönteisesti. 41 % vastaajan mukaan työyhteisö suhtautuu muuten, neutraalisti tai he eivät ole vastanneet kysymykseen. Kaikista vastaajista 47 % on sitä mieltä, että työyhteisössä suhtaudutaan saamen kielilakiin myönteisesti, kahden vastaajan mukaan kielteisesti (4 %) ja 49 % mukaan suhtautuminen on muunlaista, neutraalia tai kielilailla ei ole merkitystä.

Muutama poiminta työntekijävastauksista:

”Työnantaja tukee esim. saamenkieliset kirjoituskurssit n. 1-2 h viikossa työaikana. Työyhteisö tukee saamenkielen taitoa.”
”Työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin kielteisesti, koska kaikki opettajat eivät osaa saamea eivätkä haluakaan oppia. Kaikki pitäisi tulkata suomeksi jos sanoo saameksi ja toisinpäin.”

Taulukko 72 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin Utsjoen kunnassa

	Myönteinen	Ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Muuten	Yhteensä
Sivistystoimiala	9	4	0	3	0	16
Sosiaali- ja terveystoimi	10	2	5	1	4	22
Ympäristö ja teknine n	0	0	1	1	0	2
Kunnan hallinto	4	0	3	2	0	9
Siivous- ja ruokapalvelu	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	24	6	9	7	4	50

Jos tarkastellaan työntekijöiden omaa suhtautumista saamen kielilakiin, kukaan ei ilmoita suhtautuvansa siihen kielteisesti, vaikka muuten vastausvaihtojen selitteissä osa vastaajista on tuonut esille negatiivista suhtautumista kielilakiin. 44 % kaikista kunnan työntekijöistä suhtautuu kielilakiin myönteisesti. 11 % suhtautuu myönteisesti, mutta näkee, että saamen kielilaki ei takaa saamen kielen asemaa. 45 % suhtautuu muuten, saamen kielialista ei ole tietoa tai sillä ei merkitystä heille.

Poimintoja työntekijävastauksista avoimissa kysymyksissä:

”Suhtaudun myönteisesti. Ei saamen kielilaki yksin turvaa saamen kielen asemaa. Tarvitaan myös muunlaista tukea.”
”Norjanrajan läheisyys ja nuorten lisääntynyt kanssakäyminen lisäävät kiinnostusta saamen kielen käyttöön ja opiskeluun. Samoin Norjassa on hyvät mahdollisuudet työllistyä korkeakoulussa opettajana. Samoin on terveysalalla, saamenkielisistä osaajista on pulaa.”
”Hakiessani tointa/virkaa ei saamenkielen koulutuksestani ja taidoistani ole ollut mitään hyötyä eikä sitä ole noteerattu mitenkään koska muualta on otettu täysi kielitaidoton ja kulttuuria tuntematon henkilö töihin.”
”Saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti: teettää lisätöitä, kokousasiakirjat eivät tahdo aina ehtiä postin mukaan kun pitäisi esityslistojen lähteä, kääntäjiä vähän”.

Taulukko 73 Saamen kieli toimialan strategiassa Utsjoen kunnassa

	Saamenkielisiä palveluja pyritään kehittämään	Pohjoissaamenkielistä henkilökuntaa pyritään rekrytoimaan lisää	Saamenkielisiä palveluja kehitetään ja pohjoissaamenkielisiä rekrytoidaan lisää	Yhteensä
Sivistystoimiala	0	1	1	2
Sosiaali- ja terveystoimi	1	0	0	1
Yhteensä	1	1	1	3

Kunnan suhtautumista kuvastaa myös saamen kielen ja saamenkielisten palvelujen rooli kunnan strategioissa ja suunnitelmissa. Sivistystoimen strategiassa tavoitteena on kehittää saamenkielisiä palveluja ja rekrytoida lisää saamenkielistä henkilökuntaa. Sosiaali- ja terveystoimessa pyritään kehittämään saamenkielisiä palveluja.

Työntekijäin vastauksissa avoimiin kysymyksiin saamen kielilain toimimattomuus on ilmaistu mm. seuraavasti:

> *”Periaatteessa pitäisi olla toimiva järjestelmä, mutta ei taida käytännössä toimia kovinkaan hyvin, koska esim. asiapaperit eivät ole kaikki saameksi eivätkä vanhemmat saamelaiset osaa saamea niin paljon, että kykenisivät kirjoittamaan hakemuksia ym. saameksi. Myöskään virkamiehet eivät osaa tarpeeksi saamea opastaakseen hakemuksien täytössä ym.”*

> *”Kielilaki ei toimi meidän kunnassa, aina vedotaan rahapulaan. Meillä on saamenkielinen päiväkoti, mutta ongelmana on, kun saamenkieliseen päivähoitoon pääsee puhtaasti suomenkieliset lapset, joille meidän täytyy puhua suomea ja täten lasten leikkikieli muuttuu suomeksi. Toisaalta suomenkeliset vanhemmat vaativat meidän puhuvan lapsilleen suomea. Näin minun mielestä Utsjoen kunta ei tue meitä työntekijöinä. ym. ym. Terveyskeskuksessa ei voi asioida omalla äidinkielellä, terveydenhoitajat eivät osaa saamea, vanhukset eivät saa omakielistä palvelua vuodeosastoilla. Pankissa et voi asioida saamenkielellä, postissa et voi asioida saamenkielellä, Kelan palvelut on suomenkielisiä. Kotipalvelu on toistaiseksi parhaiten saamenkielinen, mutta kuinka kauan?”*

4.4.5 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Utsjoen kunta on Suomen ainoa saamelaisenemmistöinen kunta. Se näkyy kunnan velvoitteissa, saamenkielisten työntekijöiden määrässä sekä käännösten ja saamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuutena. Yli puolet työntekijöistä keskeisiltä toimialoilta pystyy antamaan asiakaspalvelua pohjoissaameksi, mutta toisaalta kunnan hallinnosta vain kolme työntekijää osaa saamea asiakaspalveluun vaadittavan verran. Saamenkielisiä palveluja ei voi saada kattavasti sosiaali- ja terveystoimessa tai kunnan

hallinnossa. Valtaosassa kaikista viroista saamen kieli on viranhoidon edellytyksenä tai ansiona. Saamen kielen taitoisen henkilöstön määrä on pysynyt samana tai lisääntynyt toimialoista riippuen Utsjoen kunnassa. Kielteisenä voidaan pitää sitä, että kielilisää ei myönnetä kuin viidennekselle työntekijöistä. Kielilisän myöntämisessä tulisi pyrkiä yhdenmukaiseen käytäntöön kaikilla toimialoilla.

Kunnassa on kuitenkin parantamisen varaa saamen kielilain suhteen. Utsjoella, kuten muissakin saamelaisten kotiseutualueen kunnissa, tiedotus saamen kielilaista on jäänyt vähäiseksi ja pinnalliseksi. Tiedotusta saamenkielen opiskelumahdollisuuksista on lisättävä ja tukimuodosta on myös tiedotettava aktiivisemmin kunnan henkilöstölle. Vastausten perusteella kunnan hallinnossa saamen kielen taitoisten osuus on vähäisin. Kuntalaisten saamenkielisten palvelujen turvaamiseksi olisi tärkeää saada kunnan hallinnon saamen kielen taitoisen henkilökunnan osuutta kasvatettua.

Positiivista on se, että enemmistö kunnan työntekijöistä suhtautuu myönteisesti saamen kielilakiin, eikä kukaan työntekijöistä suhtaudu kielilakiin kielteisesti. Valtaosa työntekijöistä haluaa myös opiskella saamen kieltä. Kielteistä on vastausten perusteella se, ettei kunta tue taloudellisesti saamen kielen opiskelua. Kunnan tulisi panostaa työntekijöiden saamen kielen taidon hankkimiseen.

Kuten kaikissa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa, ongelmana on esimiestason vastausten vähäinen määrä. Esimiesten vastaukset ovat tärkeitä, koska niiden perusteella voidaan selvittää työyhteisön sitoutumista saamenkielisiin palveluihin, selvittää saamen kielilain aiheuttamia kustannuksia sekä käännöksien ja tulkkauspalvelujen laajuutta. Esimiesten virkavelvollisuuteen kuuluu myös saamen kielilain seuraaminen ja hallintolain perusteella heidän on vastattava heille toimitettuihin asiakirjoihin. Kyselyyn vastaamattomuus heijastaa joidenkin toimialojen osalta välinpitämätöntä suhtautumista ja sitoutumista saamen kielilakiin. Juuri sitoutumista saamen kielilain noudattamiseen tarvittaisiin.

4.5 Kuntayhtymät

Saamelaisalueella toimivista kuntayhtymistä kyselyyn vastasivat Lapin sairaanhoitopiiri, jonne toimitettiin esimiestason kysymyslomakkeet ja Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymä, jonne toimitettiin esimiestason ja työntekijöiden lomakkeet.

Lapin sairaanhoitopiirin jäseninä ovat saamelaisten kotiseutualueen kunnat ja se tarjoaa erikoissairaanhoitoa jäsenkuntien asukkaille. Lapin sairaanhoitopiirin laitoksia ovat Lapin keskussairaala Rovaniemellä, Muurolan sairaala ja Lapin päihdeklinikka Muurolassa. Sairaanhoitopiirin toimintaa ohjaa yhtymähallitus. Sairaanhoitopiirissä työskentelee noin 1000 ihmistä. Lapin sairaanhoitopiiristä kyselyyn vastasivat keskussairaala ja psykiatrisen hoidon yksikkö.

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymään kuuluvat Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnat. Perussopimuksen mukaan kuntayhtymän tehtävänä on hoitaa alueyhteistyötä ja edunvalvontaa jäsenkuntien alueella. Käytännössä kuntayhtymä on toteuttanut erilaisia EU-osarahoitteisia kehittämishankkeita. Vuoden 2002 alusta lukien kuntayhtymä on aloittanut tuottamaan julkista palvelutuotantoa osana silloin käynnistynyttä kolmivuotista seutukuntakokeilua. Kuntayhtymän työnkuvaan kuuluu tarjota kuntalaisille edunvalvontaa, talous- ja velkaneuvontaa sekä sosiaaliasiamiehen ja aluearkkitehdin palvelut. Kuntayhtymä järjestää edunvalvontaa, joka on holhoustoimilain alaista palvelua ja kuntien lakisääteinen palvelu. Sosiaaliasiamiehen toimintaa määrää laki sosiaalihuollon asiakkaiden asemasta ja oikeuksista, joka on tullut voimaan vuonna 2001. Kuntayhtymässä työskentelee yhdeksän henkilöä.

4.5.1 Saamen kielen taitoiset ja saamen kielen opiskelu

Lapin sairaanhoitopiirissä, keskussairaalassa työskentelee esimiehen ilmoituksen mukaan neljä henkilöä, jotka voivat palvella pohjoissaameksi (äidinkielistä). 10 sairaanhoitopiirin työntekijää voi palvella inarinsaameksi (viisi äidinkielistä ja viisi

hyvän kielitaidon omaavaa). Koltansaamen osaajia ei sairaanhoitopiirissä työskentele. Lapin sairaanhoitopirissä työskenteleviltä saamenkielisiltä saatujen tietojen mukaan sairaanhoitopiirissä työskentelee neljä pohjoissaamea hyvin hallitsevaa työntekijää, joista osa on äidinkielisiä. Kolmella työntekijällä on pohjoissaamen ja suomen välillä tulkkausoikeus. Työntekijöiden mukaan sairaanhoitopiirissä ei työskentele inarinsaamen osaajia.

Alueyhteistyön kuntayhtymässä ei työskentele saamen kielen taitoista henkilöstöä. Alueyhteistyön kuntayhtymässä kyselyyn vastasi neljä työntekijää, jotka kaikki ilmoittivat, etteivät osaa saamea. Myöskään yksikön esimies ei osaa saamea. Alueyhteistyön työntekijät eivät käytä työssään saamea kirjallisesti tai suullisesti.

Saamen kielilain voimaantulon jälkeen vuonna 2004 keskussairaalan on palkattu yksi pohjoissaamen- ja yksi inarinsaamentaitoinen työntekijä esimiehen mukaan. Sairaanhoitopiirin psykiatriseen yksikköön ja alueyhteistyön kuntayhtymään ei ole palkattu saamen kielilain johdosta saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Esimiesten vastausten mukaan saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä yhdessäkään kuntayhtymien yksiköissä.

Saamen kielen opiskelua tuetaan keskussairaalassa myöntämällä palkatonta ja palkallista virkavapaata saamen kielen opiskeluun. Psykiatrinen yksikkö ei tue saamen kielen opiskelua. Alueyhteistyön kuntayhtymä ilmoittaa tukevansa muulla tavoin saamen kielen opiskelua ja sanallisessa selityksessään ilmoittaa, ettei se ole saanut rahoitushakemuksestaan huolimatta tukea työntekijöiden saamen kielen opiskeluun, eli käytännössä opiskelua ei tueta kuntayhtymässä. Alueyhteistyön kuntayhtymän työntekijät ilmoittivat, etteivät ole opiskelleet saamea työnsä ohessa eikä saamen kielen opiskelua tueta kuntayhtymässä. Saamen kielen käyttöön ei myöskään kannusteta. Yksikään eri kuntayhtymien työntekijöistä ei ole opiskellut saamea työnsä ohessa esimiesten mukaan.

Saamen kielen taitoa ei edellytetä kuntayhtymien viroissa ja toimissa. Saamen kielen taito nähdään keskussairaalan toimissa aina erityisenä ansiona, ja psykiatrisessa

yksikössäkin tavallisesti erityisenä ansiona. Alueyhteistyön kuntayhtymässä saamen kielen taitoa ei nähdä koskaan erityisenä ansiona. Työntekijöiden ja esimiehen ilmoituksen mukaan saamen kielen taito ei ole heidän toimessaan ansio tai viranhoidon edellytys. Keskussairaalassa myönnetään kielilisää kaikissa tehtävissä ja psykiatrisessa yksikössä hoitotyössä. Alueyhteistyön kuntayhtymässä ei myönnetä kielilisää. Alueyhteistyön kuntayhtymän työntekijät ilmoittivat myös, että kielilisää ei myönnetä tai he eivät ole tietoisia kielilisän mahdollisuudesta. Saamen kielet on määrätty virkakieliksi keskussairaalassa, sairaanhoitopiirin psykiatrisessa yksikössä saamen kieli ei ole virkakielenä kuten ei myöskään alueyhteistyön kuntayhtymässä.

Esimiesten ilmoituksen mukaan Lapin keskussairaalassa työskentelee tyydyttävästi pohjois- ja inarinsaamentaitoisia, mutta koltansaamen taitoisia ei ole lainkaan. Psykiatrisessa yksikössä ja alueyhteistyön kuntayhtymässä ei työskentele saamen kielitaidon omaavia henkilöitä. Saamenkielisen henkilökunnan vähäiseen riittävyyteen sairaanhoitopiirissä ovat syynä rekrytointiongelmat, koska muut virkaehdot täyttäviä saamen kielen taitoisia hakijoita ei ole saatu rekrytoitua. Alueyhteistyön kuntayhtymässä vastaus tähän kysymykseen on muu syy, ja selitteenä se, että he eivät ole rekisteröineet saamen kielen osaajia. Aiemmassa kysymyksessä esimies oli ilmoittanut että työyhteisössä ei ole saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Koska saamenkielistä henkilökuntaa ei ole riittävästi, kaikki vastaajatahot ilmoittivat turvaavansa saamenkieliset palvelut käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja.

Kuntayhtymät eivät saa erityistä valtionavustusta tai kielilisää saamenkielisten palvelujen tuottamiseen. Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymässä yksi asiakas on ilmoittanut haluavansa palvelua pohjoissaameksi, muissa yhtymissä saamen kielellä ei ole haluttu asioida tai asiointihalua ei ole tilastoitu. Saamen kielellä palvelua haluavista ei pidetä asiakasrekisteriä.

Lapin sairaanhoitopiirissä käännetään pohjoissaameksi muutamia opasteita ja kulkuohjeita. Muita dokumentteja ei käännetä millekään saamenkielelle, kuten ei myöskään alueyhteistyön kuntayhtymässä.

Taulukko 74 Saamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus kuntayhtymissä

	Pohjoissaame	Pohjoissaame	Inarinsaame	Inarinsaame	Koltansaame	Koltansaame
Puhelimitse	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Sairaanhoitopiiri	1		1		1	
Alueyhteistyön kuntayhtymä		1		1		1
Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Sairaanhoitopiiri	2		2		2	
Alueyhteistyön kuntayhtymä		1		1		1
Kokouksissa	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Sairaanhoitopiiri	1		1		1	
Alueyhteistyön kuntayhtymä		1		1		1

Saamenkielistä asiakaspalvelua kuntayhtymissä voi saada vain etukäteen sovittaessa. Huomionarvoista on se, että Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymä, joka tarjoaa kunnallisia lakisääteisiä palveluja, ei palvele saamen kielellä edes tulkin välityksellä. Myönteistä on, että sairaanhoitopiirissä on mahdollisuus saamenkieliseen asiointiin vaikkakin etukäteen sovittaessa henkilökohtaisessa asioinnissa.

Lapin sairaanhoitopiirissä tulkkaus järjestetään siten, että joko henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen tulkkaa työnsä ohessa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Tulkkaus voi järjestyä keskussairaalassa saman päivän aikana. Alueyhteistyön kuntayhtymässä palvelu ostetaan ulkopuolelta ja tulkkaus voi järjestyä kahden viikon sisällä, vaikka edellisessä vastauksessa esimies ilmoitti, että tulkkausta ei järjestetä.

4.5.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilaista on tiedotettu keskussairaalassa sekä informaatiotilaisuudessa että useammalla tavalla. Alueyhteistyön kuntayhtymässä on pidetty esimiehen mukaan informaatiotilaisuus, mutta kuntayhtymän työntekijöiden mukaan saamen kielilaista ei ole tiedotettu. Sairaanhoitopiirissä tiedotus on ollut riittävää sekä puutteellista yksiköstä riippuen. Alueyhteistyön kuntayhtymässä tiedotus on ollut riittävää esimiehen mukaan. Kolmen alueyhteistyön työntekijän mielestä tiedotus on ollut riittävää, vaikka heille ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Yhden mielestä tiedotus on ollut puutteellista. Sairaanhoitopiirissä yksiköstä riippuen työntekijät tietävät saamen kielilain vaikutukset

työyhteisön toimintaan joko hyvin tai huonosti esimiehen mukaan. Alueyhteistyön kuntayhtymän työntekijät tuntevat lain vaikutukset huonosti esimiehen mukaan. Yksi työntekijä tuntee kuitenkin hyvin saamen kielilain vaikutukset alueyhteistyön kuntayhtymän toimintaan, eli on hankkinut tiedon saamen kielilaista muuta kautta. Muut kolme työntekijää eivät tiedä saamen kielilain vaikutuksista lainkaan, vaikka pitivät tiedotusta saamen kielilaista riittävänä. He eivät ilmeisesti koe tarvitsevansa tietoa saamen kielilaista työssään.

Saamen kielilain aiheuttamia kustannuksia ei joko ole sairaanhoitopiirissä tai vastaajat eivät ole niitä ilmoittaneet. Alueyhteistyön kuntayhtymässä saamen kielilaki ei ole aiheuttanut kustannuksia. Saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt alueyhteistyön kuntayhtymässä saamen kielilain voimaantulon jälkeen työyhteisössä tai työyhteisön jäsenien saamen kielen käytössä.

Saamen kieltä ja saamenkielisiä palveluja ei ole mainittu Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän strategioissa ja vastaavissa suunnitelmissa. Lapin sairaanhoitopiirissä pyritään rekrytoimaan kaikkien saamen kielten puhujia koko sairaanhoitopiiriin ja lisäksi keskussairaalassa pyritään kehittämään saamenkielisiä palveluja ja tuetaan saamen kielen opiskelua strategiatasolla.

Lapin sairaanhoitopiirissä saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti kummankin yksikön vastausten perusteella. Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymä suhtautuu lakiin myönteisesti, mutta valtion tulisi kattaa kaikki saamen kielilaista aiheutuneet kustannukset, vaikka esimiehen mukaan saamen kielilaki ei ole aiheuttanut toimialalle mitään kustannuksia. Alueyhteistyön kuntayhtymän työntekijöiden mielestä työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti yhden henkilön vastauksen mukaan, kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan yhden vastauksen mukaan ja kahden mielestä työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin muulla tavoin. Työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin on myönteinen (kahden mukaan) ja kaksi työntekijää eivät tiedä saamen kielilaista siinä määrin, että voisivat muodostaa asiasta mielipiteen.

Kaikki vastaajat ilmoittivat, että kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi.

Kuntayhtymässä kuitenkin ilmoitettiin, että vaikka kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi, tarvittaessa ne voidaan käännättää virallisella kielenkääntäjällä ja käännös voi järjestyä parin päivän sisällä.

Lapin sairaanhoitopiiri ilmoitti, että he eivät osoita palvelevansa saamen kielellä millään tavalla. Vastaajista Lapin sairaanhoitopiiri ilmoitti, ettei se edistä saamen kielen käyttöä toiminnassaan. Alueyhteistyön kuntayhtymä ilmoitti edistävänsä saamen kielen käyttöä muuten, hakemalla rahoitusta. Vastauksista päätellen kuntayhtymät eivät kuitenkaan ilmeisesti omassa toiminnassaan edistä saamen kielen käyttöä.

4.5.3 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Tiedotus saamen kielilaista on ollut alueyhteistyön kuntayhtymässä puutteellista. Saamen kielilakia ei noudateta alueyhteistyön kuntayhtymässä, tulkkausta tai asiapapereiden kääntämistä ei järjestetä saamen kielelle eikä saamen kielen käyttöä edistetä millään tavoin. Esimiestasolla tietoa saamen kielilaista ei ole riittävästi, koska esimiehen mielestä toimiala täyttää saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi, joka ei vastausten perusteella ole totta. Saamenkielistä palvelua olisi lisättävä ja käännätettävä keskeisiä asiapapereita saameksi.

Lakisääteisiä palveluja tarjoavassa Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymässä saamen kielilaki ei toimi. Saamen kielilain § 18 mukaan viranomaisen on varmistettava siirtäessään omia toimintojaan kunnan ulkopuolisen elimen tuotettavaksi että tehtävää hoidettaessa annetaan riittävää saamen kielilain mukaista palvelua. Alueyhteistyön kuntayhtymän osalta kunnat eivät ole valvoneet ja noudattaneet § 18 osin saamen kielilakia.

Lapin sairaanhoitopiirin kuntayhtymän osalta työntekijöissä on saamenkielisiä, mutta kuntayhtymä ei osoita palvelevansa saamen kielellä asiakkailleen. Olisi suotavaa, että saamenkielisille asiakkaille tiedotettaisiin siitä mahdollisuudesta, että heitä voi hoitaa saamen kielen taitoinen henkilö tai hän voi tulkata työnsä ohessa tarvittaessa.

Saamenkielistä tiedotusta tulisi myös parantaa esimerkiksi käännättämällä kotisivut ja keskeisimmät hoitoon liittyvät ohjeet saameksi.

5 Saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaiset

5.1 Lapin hätäkeskus

Lapin hätäkeskuksen osalta kyselylomakkeeseen vastasi 23 työntekijää ja yksi esimies. Hätäkeskuksen alaisuudessa työskentelee noin 34 työntekijää eli vastausprosentti on 71 %. Lapin hätäkeskus sijaitsee Rovaniemellä. Hätäkeskus on aloittanut operatiivisen toimintansa keväällä 2002. Lapin hätäkeskuksen toimialueeseen kuuluvat kaikki Lapin läänin kunnat.

Hätäkeskus saa vuosittain noin 150 000 hätäpuhelua, joista aiheutuu noin 90 000 tehtävää eri viranomaisille; poliisille noin 50 000 tehtävää, sairaankuljetuksille noin 30 000 ja palokunnille noin 3000 tehtävää. Lapin hätäkeskuksen esitettä ei ole saatavilla saamenkielisenä.

5.1.1 Saamen kielen taito

Lapin hätäkeskuksessa kaksi työntekijää osaa saamen kielen alkeet. Esimies ei ole saamen kielen taitoinen. Esimiehen ilmoituksen mukaan yksikään työntekijä ei osaa saamen kieltä. Hätäkeskuksesta ei voi saada saamenkielistä palvelua. Hätäkeskuksen työntekijöiden tai esimiehen toimissa ei edellytetä saamen kielen taitoa. Lapin hätäkeskuksessa ei käytetä saamen kieltä kirjallisesti tai suullisesti. Työyhteisö ei myöskään kannusta saamen kielen käyttöön. Kielilisää ei luonnollisesti saa yksikään työntekijä. Kaikki työntekijät eivät ole edes tietoisia kielilisästä. Esimiehen mukaan kielilisää ei myönnetä missään tehtävässä.

Taulukko 75 Saamen kielen taitoiset Lapin hätäkeskuksessa

	Pohjoissaame, josta suulliset alkeet	Inarinsaame, josta suulliset alkeet	Ei osaa saamea	Yhteensä
Lapin hätäkeskus	1	1	22	24
Yhteensä	1	1	22	24

Esimiehen ja työntekijöiden mukaan yksikään hätäkeskuksen työntekijöistä ei ole opiskellut työn ohessa saamen kieltä. Neljä työntekijää ilmoitti olevansa kiinnostunut saamen kielen opiskelusta, mikäli työnantaja tarjoaisi mahdollisuutta siihen. 22:n työntekijän mukaan työnantaja ei tue saamen kielen opiskelua mitenkään, yhden mukaan työnantaja tiedottaa koulutusmahdollisuuksista.

Esimiesvastauksen mukaan saamen kieli katsotaan virantäytössä tavallisesti erityiseksi ansioksi, mutta se ei ole edellytys viranhoidolle Lapin hätäkeskuksessa. Vuosina 2004 - 2006 ei ole ollut avoinna yhtään virkaa, jossa edellytyksenä olisi ollut saamen kielen taito.

Lapin hätäkeskuksessa ei työskentele yhtään saamen kielen taitoista työntekijää esimiehen mukaan. Saamen kielen taitoisen henkilöstön puutteeseen on muu syy: saamenkielistä hätäkeskuspäivystäjän pätevyyden omaavaa henkilökuntaa ei ole ollut tarjolla. Saamenkieliset palvelut turvataan Lapin hätäkeskuksessa käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja, eli hätätilanteessa ei ole mahdollista saada saamenkielistä asiakaspalvelua.

5.1.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilaista on tiedotettu kolmen työntekijän (14 %) mukaan esittein tai tiedottein, mutta yleisesti (86 % vastaajista) saamen kielilaista ei ole tiedotettu lainkaan. Myöskään esimiehen mukaan saamen kielilaista ei ole tiedotettu. Neljä vastaajaa piti tiedotusta riittävänä eli myös yksi vastaaja, joka ei ole saanut tiedotusta saamen kielilaista lainkaan piti tiedotusta riittävänä. Muut pitivät tiedotusta saamen kielilaista puutteellisena kuten esimieskin.

Taulukko 76 Tiedotus saamen kielilaista Lapin hätäkeskuksessa

	Tiedote tai sähköposti	Esite	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Lapin hätäkeskus	2	1	18	21
Yhteensä	2	1	18	21

Yksi hätäkeskuksen työntekijä tietää hyvin saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan ja neljä tuntee vaikutukset puutteellisesti. 77 % vastaajista ei tunne saamen kielilain vaikutuksia työyhteisön toimintaan lainkaan. Esimiehen mukaan Lapin hätäkeskuksen työntekijät tuntevat saamen kielilain edellytykset huonosti. Saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt hätäkeskuksessa saamen kielilain voimaantulon jälkeen.

Työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin pääosin myönteisesti tai neutraalisti. Viiden (29 %) työntekijän mukaan hätäkeskuksessa suhtaudutaan lakiin myönteisesti, yhdeksän (53 %) vastaajan mukaan saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan ja yhden mukaan saamen kielilaista ei tiedetä ja kahden mukaan suhtautuminen on muunlaista.

Taulukko 77 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin Lapin hätäkeskuksessa

	Myönteinen	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Muuten	Yhteensä
Lapin hätäkeskus	8	1	9	1	19
Yhteensä	8	1	9	1	19

Työntekijöiden oma suhtautuminen saamen kielilakiin vastaa työyhteisön suhtautumista saamen kielilakiin. Vastaajista 44 % suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti ja 56 % ei tiedä saamen kielilaista tai suhtautuu lakiin muulla tavoin[41]. Esimiehen mukaan Lapin hätäkeskus suhtautuu myönteisesti saamen kielilakiin.

Työntekijävastaus avoimessa kysymyksessä saamen kielilaista:

> *”Kielilaki on varmasti hyvä asia ja ehkä se toivottavasti tuo helpotusta saamelaisille, valitettavasti tällaiset asiat jäävät kauniiden puheiden tasolle. Toisaalta ei ole järkevää pitää sellaista palvelua yllä jota ei käytetä tai ainakin käyttö Rovaniemellä on todella vähäistä.”*

Saamen kielilaki ei ole aiheuttanut kustannuksia Lapin hätäkeskukselle eikä hätäkeskus saa erityistä rahoitusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen. Saamen kieltä tai saamenkielisiä palveluja ei ole mainittu Lapin hätäkeskuksen strategiassa. Saamenkielellä palvelua haluavia ei ole tilastoitu eikä saamenkielellä palvelua haluavista pidetä rekisteriä.

[41] Muulla tavoin tarkentuu vastauksessa näin: *”Tiedetään kielilaista, mutta se ei vaikuta mitenkään.”*

Toimialan julkaisuja, dokumentteja tai esitteitä ei käännetä millekään saamen kielellä. Lapin hätäkeskuksessa tulkkauspalvelu ostetaan ulkopuolelta tarvittaessa ja se järjestyy parin päivän sisällä. Ristiriitaista tämän kanssa on esimiehen ilmoitus siitä, että toimialalla ei voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa edes tulkin välityksellä. Hyvin harvoin hätäkeskukseen on sellaista asiaa, että sen sanomista voisi odottaa paria päivää. Asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä ja palvelu tilataan viralliselta kielenkääntäjältä. Käännös järjestyy tarvittaessa parin viikon sisällä.

Lapin hätäkeskus ei osoita toiminnassaan palvelevansa saamen kielellä mitenkään. Esimies ilmoittaa hätäkeskuksen edistävän saamen kielen käyttöä muulla tavoin, mutta ei ilmoita miten. Saamen kielilain toteutumista ei seurata ja toimiala ei esimiehen ilmoituksen mukaan täytä saamen kielilain edellytyksiä.

5.1.3 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Lapin hätäkeskus ei tarjoa saamenkielisiä palveluja lainkaan. Hätätilanteessa tämä voi vaikeuttaa avunsaantia ja sen johdosta voi syntyä ihmishenkiä vaarantava tilanne. Saamen kielilaista ei ole tiedotettu työntekijöille ja hätäkeskuksessa ei ole minkäänlaista järjestelmää saamen kielen opiskelun tukemiseen. Saamen kielilaki ei toteudu hätäkeskuksessa lainkaan. Myönteistä on kuitenkin se, että suuri osa työntekijöistä suhtautuu lakiin myönteisesti, mutta ongelmana on se, että myönteisestä suhtautumisesta huolimatta heillä ei ole tietoa saamen kielilaista eli myönteinen kuva pohjautuu mielikuvaan.

5.2 Poliisilaitos ja kihlakunnat

Kihlakuntien tehtävänä on yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonta, poliisin lupapalvelut, syytetoimet rikosasioissa, omaisuuden ulosmittaukseen liittyvät toimet, henkilö-, osoite- ja kotikuntatietojen ylläpito ja tietopalvelu, kauppa- ja yhdistysrekisteripalvelut ja julkisen notaarin palvelut. Käsivarren kihlakuntaan kuuluvat

Enontekiön ja Muonion kunnat. Kihlakunnanvirasto sijaitsee Muoniossa. Kihlakunnat tarjoavat kootusti poliisin, syyttäjän, ulosoton ja maistraatin palveluja. Käsivarren poliisilaitos palvelee Muonion ja Enontekiön kunnan alueella sekä on yhteistoiminnassa Kittilän poliisilaitoksen kanssa. Enontekiöllä Hetassa toimii palvelutoimisto, joka tuottaa poliisi- ja lupahallintopalveluja. Enontekiön toimipisteessä työskentelee kaksi henkilöä. Inari-Utsjoen kihlakuntaan kuuluvat Inarin ja Utsjoen kunnat. Inari-Utsjoen kihlakunnanvirasto sijaitsee Ivalossa. Poliisin palvelupiste on myös Utsjoella. Sodankylän kihlakunnanvirasto sijaitsee Sodankylässä.

5.2.1 Saamen kielen taito

Kihlakuntien työntekijöiden saamen kielen taito on vähäinen. Käsivarren kihlakunnassa yksikään työntekijä mukaan luettuna esimies ei hallitse saamea lainkaan. Inari-Utsjoen kihlakunnassa saamen kielen alkeet hallitsee kolme henkilöä. Sodankylän kihlakunnassa yksi työntekijä osaa pohjoissaamea hyvin ja voi palvella pohjoissaameksi. Kihlakuntien työntekijöistä 90 % ei osaa lainkaan saamea. Esimiesten ilmoituksen mukaan Sodankylän kihlakunnassa toimii yksi työntekijä, joka hallitsee pohjoissaamen tyydyttävästi. Inari-Utsjoen kihlakunnassa on vuosina 1992 – 2003 työskennellyt yksi pohjoissaamen alkeet hallitseva työntekijä. Käsivarren kihlakunnassa ei esimiehen mukaan työskentele yhtään saamen kielen taitoista työntekijää.

Taulukko 78 Saamen kielen taito kihlakunnissa, työntekijät ja esimiehet

Yksikkö	Pohjois-saamen hyvä hallinta	Pohjoissaamen alkeiden hallinta	Ei osaa saamea	Yhteensä
Käsivarren kihlakunta			13	**13**
Inari-Utsjoen kihlakunta		3	10	**13**
Sodankylän kihlakunta	1		14	**15**
Yhteensä	**1**	**3**	**37**	**41**

Työntehtävissään pohjoissaamea käyttää harvoin yksi Inari-Utsjoen ja yksi Sodankylän kihlakunnan työntekijä. Saamea kirjallisena kielenä käyttää yksi Sodankylän kunnan työntekijä harvoin. Kihlakunnissa kenelläkään ei ole saamen kieli varsinaisena työkielenä. Käsivarren kihlakunnan työntekijöiden mukaan heitä ei kannusteta saamen

kielen käyttöön. Inari-Utsjoen kihlakunnan työntekijöistä valtaosa (kuusi henkilöä) kokee, että heitä kannustetaan käyttämään saamen kieltä työnantajan toimesta. Sodankylän kihlakunnan työntekijöistä kolme kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön.

Taulukko 79 Saamen kielen taito ansiona kihlakunnissa

	Pohjoissaamen kielen taito ansiona	Yhden saamen kielen hallinta ansiona	Ei edellytetä	Yhteensä
Käsivarren kihlakunta	1	0	10	11
Inari-Utsjoen kihlakunta	2	0	9	11
Sodankylän kihlakunta	0	1	13	14
Yhteensä	3	1	32	36

Pohjoissaamen kielen taito on ansiona Käsivarren kihlakunnassa yhdellä työntekijällä ja Inari-Utsjoen kihlakunnassa kahdessa toimessa, vaikkakaan yksiköissä ei työskentelee saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Sodankylän kihlakunnassa yhden Suomessa puhuttavan saamen kielen hallinta on viranhoidossa ansiona yhdessä toimessa. Missään toimessa viranhoidon edellytyksenä ei ole saamen kielen taito. Saamen kielen taito ei ole viranhoidon ansiona tai edellytyksenä 89 %:ssa toimissa ja viroissa. Esimiesten ilmoituksen mukaan Sodankylän ja Käsivarren kihlakunnissa saamen kielen taito katsotaan tavallisesti erityiseksi ansioksi, Inari-Utsjoen kihlakunnassa taito katsotaan aina erityiseksi ansioksi.

Kihlakuntien yhdellekään työntekijälle ei myönnetä kielilisää. Kolme työntekijää ei ole tietoisia kielilisästä. Esimiesten ilmoituksen mukaan Käsivarren kihlakunnassa kielilisää voidaan myöntää asiakaspalvelu- ja esimiestehtävissä. Muissa kihlakunnissa kielilisää ei myönnetä.

Esimiehen ilmoituksen mukaan Inari-Utsjoen kihlakunnassa on ollut ajanjaksolla 1992 - 2003 kaksi virkaa avoimena, joiden edellytyksenä on ollut saamen kielen taito. Myös vuosina 2004 - 2006 on ollut kaksi tällaista virkaa avoimena. Esimiehen ja työntekijöiden vastauksien mukaan kihlakunnassa ei ole kuitenkaan ollut palveluksessaan yhtäkään vähintään tyydyttävän kielitaidon omaavaa työntekijää.

Käsivarren ja Sodankylän kihlakunnassa ei ole ollut yhtään virkaa auki, jossa viranhoidon edellytyksenä olisi ollut saamen kielen taito, vaikkakin tasa-arvoisten hakijoiden välillä saamen kielen taito on katsottu ansioksi. Esimiesten ilmoituksen mukaan Sodankylän kihlakunnassa saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytyksenä missään tehtävissä. Inari-Utsjoen kihlakunnassa saamen kielen taito on viranhoidon edellytys kaikissa esimies- ja asiakaspalvelutehtävissä, tarkoittaen ilmeisesti uusia virkoja ja toimia, koska kihlakunnassa ei ole esimiehen ja työntekijöiden ilmoituksen mukaan ainoatakaan vähintään tyydyttävän kielitaiton omaavaa työntekijää. Käsivarren kihlakunta ei vastannut tähän kysymykseen.

Saamen kieltä työn ohessa ei ole opiskellut yksikään Käsivarren kihlakunnan työntekijöistä. Inari-Utsjoen kihlakunnan työntekijöistä kolme henkilöä ja Sodankylän kihlakunnan työntekijöistä yksi henkilö on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa. Valtaosa vastanneista työntekijöistä (89 %) ei ole opiskellut saamen kieltä työnsä ohessa. Inari-Utsjoen kihlakunnan kaksi työntekijää ja Sodankylän kihlakunnan yksi työntekijä olisivat kiinnostuneita opiskelemaan saamen kieltä työnsä ohessa. Esimiesten ilmoituksen mukaan Inari-Utsjoen kihlakunnan työntekijöistä kolme on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa vuosina 1992 – 2003 ja pohjoissaamea on opiskellut kaksi henkilöä vuosina 2004 – 2006. Sodankylän kihlakunnan työntekijöistä yksi on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa vuosina 2004 – 2006.

Taulukko 80 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle kihlakunnissa

	Myöntää palkallista virka-vapautta	Saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa	Tiedottaa koulutus-mahdollisuuksista	Kannustaen opiskelemaan	Myöntää palkallista ja palkatonta virkavapautta	Muuten	Ei mitenkään	Yhteensä
Käsivarren kihlakunta	0	0	0	1	0	1	10	12
Inari-Utsjoen kihlakunta	6	1	1	1	1	0	0	10
Sodankylän kihlakunta	1	2	0	0	0	2	8	13
Yhteensä	7	3	1	2	1	3	18	35

Käsivarren kihlakunnassa saamen kielen opiskelua ei tueta taloudellisesti. Kahden vastanneen työntekijän mukaan työnantaja tukee joko kannustaen kielen opiskeluun tai

muuten[42]. Kymmenen vastanneen työntekijän (83 %) mukaan saamen kielen opiskelua ei tueta. Inari-Utsjoen kihlakunnassa saamen kielen opiskelua tuetaan myös taloudellisesti, kahdeksan vastanneen työntekijän (80 %) mukaan opiskeluun voi käyttää työaikaa tai opiskeluun voi saada palkallista virkavapautta. Kahden vastanneen työntekijän (20 %) mukaan työnantaja tukee kannustaen ja tiedottaen opiskelumahdollisuuksista. Sodankylän kihlakunnan osalta opiskelua tuetaan taloudellisesti kolmen (23 %) työntekijän mukaan. Kymmenen työntekijän (77 %) mukaan opiskelua tuetaan muuten[43] tai ei mitenkään. Kaikista vastanneista 51 % näkee, että työnantaja ei tue saamenkielen opiskelua millään tavalla, 31 %:n mukaan tuki on myös taloudellista ja 18 %:n mukaan tuki on jotain muuta.

Esimiesten mukaan Käsivarren kihlakunnassa saamen kielen opiskelua ei käytännössä tueta, vaan kannustetaan työntekijöitä opiskelemaan saamen kieltä ilman taloudellista tukea. Inari-Utsjoen kihlakunnassa opiskelua tuetaan usealla tavalla, mm. palkallisella virkavapaalla. Sodankylän kihlakunnassa saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa.

5.2.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilain johdosta Sodankylän kihlakuntaan on palkattu yksi pohjoissaamentaitoinen työntekijä. Esimiehen mukaan työhön ei ole haettu tietoisesti pohjoissaamen taitoista työntekijää, mutta virantäytössä kielitaito katsottiin ansioksi. Muihin kihlakuntiin ei ole palkattu saamenkielistä henkilökuntaa saamen kielilain johdosta. Kihlakuntien esimiesten mukaan Käsivarren kihlakunnassa saamen kielilaista on tiedotettu sähköpostitse tai tiedottein, Inari-Utsjoen kihlakunnassa useammalla tavalla ja Sodankylän kihlakunnassa on tiedotettu muulla tavoin. Työntekijöiden mukaan saamen kielilaista on Käsivarren kihlakunnassa tiedotettu joko tiedotteelle ja esitteellä (50 %) tai ei lainkaan (50 %). Inari-Utsjoen kihlakunnassa on kuuden työntekijän mukaan tiedotettu usealla tavalla tai koulutuksen kautta (54 %), esitteen

[42] Muuten: *”luvattu maksaa kirjat jos opiskelee esim. kansalaisopistossa ja kurssimaksut myös.”*
[43] Muuten tarkentuu esim. siten, että työnantaja maksaa kurssimaksun ja järjestää työn siten, että työntekijä pääsee osallistumaan opetukseen tai järjestää mahdollisuuden osallistua saamen alkeiskurssille.

kautta tietoa on saanut neljä henkilöä ja yhdelle henkilölle ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Sodankylän kihlakunnan osalta kahdelle henkilölle (15 %) on tiedotettu usealla tavalla tai koulutuksella, Neljä henkilöä (31 %) on saanut tiedotteen tai heille on tiedotettu muilla tavoin, 54 %:lle ei ole saanut laista tietoa.

Taulukko 81 Tiedotus saamen kielilaista kihlakunnissa

	Tiedote tai esite	Koulutus	Tiedotettu useammalla tavalla	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Käsivarren kihla-kunta	6	0	0	0	6	12
Inari-Utsjoen kihlakunta	4	2	4	0	1	11
Sodankylän kihla-kunta	3	1	1	1	7	13
Yhteensä	13	3	5	1	14	36

Kaikki kihlakunnat huomioonottaen 22 %:lle työntekijöistä on tiedotettu saamen kielilaista koulutuksella tai usealla tavalla. 39 % on tiedotettu laista muulla tavoin tai tiedottein. 39 %:lle kihlakuntien työntekijöistä ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Käsivarren kihlakunnassa tiedotus saamen kielilaista on ollut huonointa.

Kaikkien esimiesten mukaan tiedotus saamen kielilaista on ollut riittävää. Erittäin hyvänä tiedotusta on pitänyt yksi Käsivarren kihlakunnan ja yksi Inari-Utsjoen kihlakunnan työntekijä. Riittävänä tiedotusta pitää seitsemän Käsivarren kihlakunnan, kahdeksan Inari-Utsjoen ja viisi Sodankylän kihlakunnan työntekijää. Huomionarvoista on, että Käsivarren kihlakunnan työntekijöistä seitsemän pitää tiedotusta saamen kielilaista hyvänä tai riittävänä, vaikka vain kuudelle on tiedotettu saamen kielilaista. Sodankylän kihlakunnan osalta kahdeksan pitää tiedotusta saamen kielilaista riittävänä, vaikka vain kuudelle on tiedotettu saamen kielilaista. Puutteellisena tiedotusta pitää neljä Käsivarren, kaksi Inari-Utsjoen ja kahdeksan Sodankylän kihlakunnan työntekijää. 61 % kihlakunnan työntekijöistä pitää tiedotusta saamen kielilaista hyvänä tai riittävänä ja 39 % pitää tiedotusta puutteellisena.

Taulukko 82 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan kihlakunnissa työntekijöiden mukaan

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteen-sä
Käsivarren kihlakunta	1	2	5	4	12
Inari-Utsjoen kihlakunta	1	7	3	0	11
Sodankylän kihlakunta	0	5	4	5	14
Yhteensä	2	14	12	9	37

Laillisuusvalvontaa suorittavien kihlakuntien osalta voisi olettaa, että saamen kielilain velvollisuudet ja edellytykset tunnetaan hyvin. Kuitenkin vain 5 % vastaajista tuntee saamen kielilain vaikutukset erittäin hyvin, vaikutukset tuntee hyvin 38 % vastaajista. Eräs vastaaja ilmoittaa avoimessa kysymyksessä, että:

”Poliisin toiminnassa laki tiedetään ja tunnetaan ja lain vaatimat toimet toteutetaan.”

Saamen kielilain edellytykset tuntee huonosti 33 % ja lakia ei tunne lainkaan 24 % vastaajista Käsivarren kihlakunnan osalta 25 % tuntee lain vähintään hyvin ja 75 % tuntee lain vaikutukset huonosti tai ei lainkaan. Saamen kielilain tunnettavuutta kihlakuntien työntekijöiden keskuudessa kuvaa vastaus avoimessa kysymyksessä:

”En ole kyseisestä laista kuullutkaan tai sen toimivuudesta.”

Esimiesten ilmoituksen mukaan Käsivarren kihlakunnan työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin, vaikka työntekijöiden tietoisuus saamen kielilaista on puutteellinen heidän oman ilmoituksensa mukaan. Inari-Utsjoen kihlakunnan työntekijöistä tuntee lain vaikutukset vähintään hyvin 73 % ja lain huonosti tuntevia on 27 %. Kihlakunnan esimiehen mukaan työyhteisön jäsenet tuntevat saamen kielilain vaatimukset erittäin hyvin, joka on optimistisempi arvio kun työntekijöiden oma näkemys lain tuntemisesta. Sodankylän kihlakunnassa 43 % tuntee lain vähintään hyvin ja 57 % tuntee lain huonosti tai ei lainkaan. Esimiehen mukaan työntekijät tuntevat lain vaikutukset huonosti, joka vastaa myös työntekijöiden enemmistön arviota. Kihlakuntien on parannettava tietoisuuttaan saamen kielilaista, koska he joutuvat tutkimaan saamen kielilain rikkomuksia mahdollisissa rikosilmoitustapauksissa ja

joutuvat omassa toiminnassaan noudattamaan saamen kielilakia.

Työyhteisöissä saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi Sodankylän kihlakunnassa yhden vastaajan mukaan (3 %). Saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän kahden Käsivarren ja kuuden Inari-Utsjoen kihlakunnan työntekijän mukaan. Kymmenen Käsivarren, viiden Inari-Utsjoen ja 13 Sodankylän kihlakunnan työntekijän mukaan saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt lainkaan (75 %) työyhteisössä. Oma saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt yhdelläkään Käsivarren kihlakunnan työntekijöillä, Inari-Utsjoen kihlakunnan työntekijöistä kahden työntekijän saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän ja Sodankylän kihlakunnan yhden työntekijän saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän. Kihlakunnan työntekijöistä 8 %:n mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän saamen kielilain voimaantultua ja 92 % mukaan laki ei ole vaikuttanut saamen kielen käyttöön tai käyttämättömyyteen työyhteisössä. Esimiesten mukaan vain Inari-Utsjoen kihlakunnassa saamen kielen käyttö työyhteisössä on lisääntynyt vähän, muissa kihlakunnissa saamen kielilailla ei ole ollut vaikutusta.

Sodankylän kihlakunnan esimies kokee, että kihlakunnassa on tyydyttävästi pohjoissaamenkielistä henkilökuntaa (yksi työntekijä). Inari-Utsjoen kihlakunnan esimiehen mukaan työyhteisössä on vähän pohjoissaamenkielen taitoisia (kolme alkeet hallitsevaa) ja Käsivarren kihlakunnassa ei ole saamenkielistä henkilökuntaa lainkaan. Tätä ei voida pitää riittävänä, eikä saamen kielen alkeiden hallitseminen anna riittävää kielitaitoa kihlakuntien tehtävissä vaadittaviin asiakaspalvelutehtäviin. Syynä saamenkielisen henkilökunnan vähäisyyteen on Sodankylän kunnassa jokin muu, ja Inari-Utsjoen ja Käsivarren kihlakunnissa syynä on muut virkaehdot täyttävien saamenkielisten rekrytointivaikeudet, vaikkakaan kihlakunnissa ei ole ollut virkoja avoinna, joissa edellytettäisiin saamen kielen taitoa. Käsivarren ja Inari-Utsjoen kihlakunnissa saamenkieliset palvelut pyritään turvaamaan käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Sodankylän kunnassa käytetään edellä mainittujen keinojen lisäksi oman henkilökunnan koulutusta.

Inari-Utsjoen kihlakunnassa kaksi henkilöä on ilmoittanut haluavansa asioida

pohjoissaameksi vuosina 2005 ja 2006, muissa kihlakunnissa ei ole saameksi palvelua haluavia tilastoitu tai heitä ei ole. Sodankylän kihlakunnassa ei käännetä mitään dokumentteja, pöytäkirjoja tai julkaisuja saameksi. Esimiehen ilmoituksen mukaan suurin osa opasteista, tauluista ja kulkuohjeista käännetään inarinsaameksi (mutta ilmeisesti hän tarkoittaa pohjoissaamea, koska Sodankylä on pohjoissaamenkielinen alue). Käsivarren kihlakunnassa muutamia ilmoituksia ja kuulutuksia käännetään pohjoissaameksi. Inari-Utsjoen kihlakunnassa kaikki opasteet, kulkuohjeet ja taulut käännetään pohjoissaameksi. Kaikki esitutkintaan liittyvät pöytäkirjat käännetään inarin-, koltan ja pohjoissaameksi mikäli asianosaisina on saamenkielellä palvelua haluavia. Huomattava on, että Käsivarren kihlakunta ja Sodankylän kihlakunta ilmoittavat, että pöytäkirjoja ei käännetä saameksi. Poliisin tehtävissä erityisesti esitutkintapöytäkirjojen saaminen omalle äidinkielelleen on saamen kielilain mukaan asiakkaan oikeus ja asiakkaan oikeusturvan kannalta ehdoton edellytys.

Kaikissa kihlakunnissa voi saada tulkin välityksellä pohjois- ja inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa. Koltansaamenkielinen asiakaspalvelu on mahdollista tulkin välityksellä Inari-Utsjoen ja Sodankylän kihlakunnissa. Vaikka Sodankylän kihlakunnassa työskentelee yksi pohjoissaamen hyvin hallitseva henkilö, kaikki saamenkielinen asiakaspalvelu järjestetään kuitenkin tulkin välityksellä. Tulkkauspalvelu ostetaan kaikissa kihlakunnissa ulkopuolelta. Käsivarren ja Sodankylän kihlakunnissa tulkkaus voi järjestyä saman päivän aikana, Inari-Utsjoen kihlakunnassa viikon sisällä.

Käsivarren ja Inari-Utsjoen kihlakunnassa asiakirjat toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä, eli ilmeisesti Käsivarren kihlakunnassa myös esitutkintapöytäkirjat voi saada saameksi käännytettynä niin halutessaan. Sodankylän kihlakunnassa asiakirjoja ei käännetä saameksi edes asiakkaan niin pyytäessä, ja mikä on saamen kielilain vastaista. Käsivarren ja Inari-Utsjoen kihlakunnassa käännös tilataan viralliselta kielenkääntäjältä tai kääntäjällä ja tarpeen vaatiessa käännös varmennetaan virallisella kielenkääntäjällä. Käsivarren kihlakunnassa käännös voi järjestyä viikon sisällä ja Inari-Utsjoen kihlakunnassa kuukauden sisällä riippuen käännöksen laajuudesta.

Saamen kielilain mukaan viranomaisen on osoitettava palvelevansa saamen kielellä. Käsivarren ja Inari-Utsjoen kihlakunnat osoittavat palvelevansa saameksi tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa. Näillä toimialoilla saamenkielistä asiakaspalvelua voi saada vain tulkki- ja käännöspalvelujen kautta. Sodankylän kihlakunta osoittaa palvelevansa saamen kielellä opasteissa. Mutta saamenkieliset opasteet (erityisesti jos ne käännetään inarinsaameksi pohjoissaamenkielisellä alueella kuten vastaukset antavat olettaa) eivät ole riittävä osoitus siitä, että viranomainen palvelee myös saamen kielellä.

Taulukko 83 Saamen kielen käytön edistäminen kihlakunnissa

	Lisäämällä saamenkielisiä käännöksiä ja tulkkipalveluja	Kannustaen asiakkaita käyttämään saamen kieltä	Yhteensä
Käsivarren kihlakunta	1	0	1
Inari-Utsjoen kihlakunta	1	0	1
Sodankylän kihlakunta	0	1	1
Yhteensä	2	1	3

Käsivarren ja Inari-Utsjoen kihlakunnat ovat edistäneet saamen kielen käyttöä käännöksien ja tulkkipalvelujen kautta. Kummassakaan kihlakunnassa tiedotteita, julkaisuja ja vastaavia asiakirjoja ei pääasiallisesti käännetä. Sodankylän kihlakunnassa edistetään saamen kielen käyttöä kannustamalla asiakkaita käyttämään saamen kieltä. Saamen kielilain toteutumista ei seurata kihlakunnissa, koska asialla on vastausten mukaan vain vähäinen käytännön merkitys.

Taulukko 84 Saamen kielilain edellytyksien täyttäminen kihlakunnissa

	Täysin	Tyydyttävästi	Välttävästi	Yhteensä
Käsivarren kihlakunta	0	1	0	1
Inari-Utsjoen kihlakunta	1	0	0	1
Sodankylän kihlakunta	0	0	1	1
Yhteensä	1	1	1	3

Kihlakuntien vastatusten mukaan saamen kielilain vaatimukset täytetään pääosin. Sodankylän kihlakunnan osalta esimiehen mukaan edellytykset täytetään vain välttävästi, Käsivarressa tyydyttävästi ja Inari-Utsjoen kihlakunnassa täysin, vaikka toimialalta ei voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua kuin tulkin välityksellä.

5.2.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Käsivarren kihlakunnan toimialan strategiassa saamenkieliset palvelut mainitaan siten, että työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan eli vastausten perusteella saamen kielen opiskeluun kannustetaan ja lisäksi maksetaan kurssi- ja materiaalimaksut. Inari-Utsjoen kihlakunnissa pyritään rekrytoimaan kaikkien saamenkielten taitoisia työntekijöitä ja koulutetaan omaa henkilökuntaa. Sodankylän kihlakunnan strategiassa saamenkielisiä palveluja tai saamen kieltä ei ole mainittu.

Taulukko 85 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin kihlakunnissa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Saamen kielilaista ei tiedetä	Saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti	Muuten	Yhteensä
Käsivarren kihlakunta	3	5	1	1	2	12
Inari-Utsjoen kihlakunta	5	3	0	0	3	11
Sodankylän kihlakunta	7	5	0	0	2	14
Yhteensä	15 (41 %)	13 (35%)	1 (3 %)	1 (3 %)	7 (18%)	37 (100%)

Käsivarren kihlakunnan kolmen työntekijän (25 % vastaajista) näkemyksen mukaan työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, viiden työntekijän (42 %) mielestä lakin suhtaudutaan siten, että kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan, yhden mielestä saamen kielilaista ei tiedetä, yhden vastaajan mukaan siihen suhtaudutaan kielteisesti ja kahden mielestä suhtautuminen on muunlaista. Inari-Utsjoen kihlakunnassa viiden työntekijän mielestä työyhteisö suhtautuu myönteisesti (46 %), 27 % mukaan kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan ja 37 % mielestä työyhteisö suhtautuu muulla tavoin. Sodankylän kihlakunnassa seitsemän vastaajan (50 %) näkemyksen mukaan työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, viiden (36 %) mukaan työyhteisö suhtautuu siten, saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaa ja kahden mielestä työyhteisön suhtautuminen on jotain muuta[44]. Merkittävää on se, että laillisuusvalvontaa suorittavista poliiseista 3 % kokee työyhteisön suhtautuvan saamen kielilakiin kielteisesti tai että saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan (35 %).

[44] Muu suhtautuminen: *"neutraalisti, asiat hoidetaan lain vaatimalla tavalla."*

Taulukko 86 Työntekijöiden oma suhtautuminen saamen kielilakiin kihlakunnissa

	Myön-teinen	Ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kieli-laista	Kieltei-nen	Muuten	Yhteensä
Käsivarren kihlakunta	3	0	7	1	1	0	12
Inari-Utsjoen kihlakunta	7	0	1	0	1	1	10
Sodankylän kihlakunta	8	1	2	2	1	0	14
Yhteensä	18 (50 %)	1 (3 %)	10 (28 %)	3 (8 %)	3 (8 %)	1 (3 %)	36 (100 %)

Kun tarkastellaan työntekijöiden omaa suhtautumista saamen kielilakiin, on havaittavissa että pääosin saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti, laista ei ole tietoa tai sillä ei ole merkitystä. Käsivarren kihlakunnissa on vähiten saamen kielilakiin myönteisesti suhtautuvia työntekijöitä (25 %). Kielilailla ei ole merkitystä 58 % :lle Käsivarren kihlakunnan työntekijälle. Inari-Utsjoen kihlakunnassa 70 % suhtautuu lakiin myönteisesti. Sodankylän kihlakunnassa 57 % suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti. Huomionarvoista on myös se, että jokaisessa kihlakunnassa on henkilö, joka suhtautuu kielilakiin kielteisesti.

Työntekijöiden vastauksia avoimissa kysymyksissä suhtautumisessa saamen kielilakiin:

> *”Suhtaudun kielteisesti, saamelaiset ei osaa saamea, saamelaiset tarvitsevat tulkin jos haluavat käyttää saamen kieltä”*
> *”Lisää kustannuksia ja aikaa asioiden hoitoon.”*
> *”Höpöstelyä, jokainen saamelainen osaa suomea ja saamen kielen käyttö vain vaikeuttaa asioimista viranomaisissa.”*
> *”Työntehtävissä saamen kielellä on hyvin vähän merkitystä asioiden ja asiakkaiden vähäisyydestä johtuen. Lähes kaikki saamea äidinkielenään puhuvat hallitsevat myös suomen kielen, jolla asioivat.”*
> *”Ihan Ok. Itse ole kiinnostunut saamen kielestä, joten olen tyytyväinen kun sitä voi hyödyntää työssäni. Todennäköisesti kuitenkin jos joku henkilö tarvitsee palveluja saamen kielellä, sitä ei pystytä toteuttamaan muuta kuin tulkin avulla. Harvassa paikassa on saamen kielen taitoisia.”*

Käsivarren kihlakunnassa suhtaudutaan saamen kielilakiin esimiehen mukaan myönteisesti, mutta valtion tulisi kattaa kaikki saamen kielilaista aiheutuneet kustannukset. Esimiehen ilmoituksen mukaan saamen kielilaki ei ole kuitenkaan aiheuttanut merkittäviä kustannuksia kihlakunnalle (vuonna 2006 muita kuluja oli 6,75 euroa). Inari-Utsjoen kihlakunnassa ja Sodankylän kunnassa suhtaudutaan saamen kielilakiin myönteisesti. Inari-Utsjoen kuntayhtymälle saamen kielilaki on aiheuttanut kustannuksia vuosittain noin 2000 euroa vuosina 1992 - 2003. Vuonna 2006 kulut olivat

10 000 euroa, joka muodostui käännöksistä. Kihlakunnat eivät saa erillisrahoitusta saamen kielilain toteuttamiseen valtiolta. Sodankylän kihlakunnan esimies pitää nykyistä rahoitusta riittävänä ja Inari-Utsjoen kihlakunnassa rahoitus nähdään riittämättömänä.

5.2.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

On tärkeätä, että kansalaiset luottavat yleistä järjestystä valvovaan poliisilaitokseen. Luottamus edellyttää, että myös saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat oikeudenmukaisesti erityisesti poliisin ja kansalaisten kohtaamistilanteissa. On tärkeätä, että saamelaiset voivat käyttää omaa kieltään, jotta he pystyisivät ilmaisemaan itseään täsmällisesti ja että väärinkäsitykset pystyttäisiin minimoimaan, jotka voivat syntyä kielellisten ymmärtämisvaikeuksien johdosta. Kihlakunnissa saamen kielilaki vaikuttaa olevan uusi asia, vaikka saamen kielen lainsäädäntöä on ollut jo vuodesta 1992 lähtien. Vastausten perusteella saamenkielisiin palveluihin on varauduttu, mutta niistä ei aktiivisesti tiedoteta kuntalaisille ja asiakkaille. Saamen kielilain tuntemus ei ole riittävällä tasolla kihlakunnissa, ja tiedotusta asiasta tulisi parantaa. Mikäli laillisuusvalvontaa suorittavat viranomaiset eivät ole tietoisia saamen kielilaista, lain noudattaminen ja valvominen asiakaspalvelutilanteessa ei voi onnistua. Saamen kielen taitoista henkilökuntaa ei kihlakunnissa työskentele kuin Sodankylässä yksi henkilö, jonka saamen kielen taitoa ei ole vastausten perusteella ilmeisesti hyödynnetty asiakaspalvelussa ja saamenkielisestä asiakaspalvelu mahdollisuudesta ei ole tiedotettu alueen asukkaille.

Saamen kielellä saa palveluja vain tulkin välityksellä, joka hidastaa asiakaspalvelua ja voi täten myös estää vaatimuksia saamenkielisistä palveluista. Käsivarren ja Inari-Utsjoen kihlakunnassa ei ole henkilökuntaa, jotka pystyisivät palvelemaan saamen kielellä. Käsivarren kihlakunnassa saamen kielen opiskelu tulisi tapahtua omalla ajalla. Työntekijöiden saamen kielen opiskelua tulisi tukea myös siten, että saamen kielen opiskeluun myönnettäisiin palkallista virkavapautta tai opiskelu voi tapahtua työajalla, jotta opiskelu olisi mahdollista. Saamen kielilain § 25 velvoittaa antamaan palkallista virkavapautta työntekijälle, jotta hän voi hankkia viranhoidon vaatiman saamen kielen

taidon. Palkkauksessa tulisi myös huomioida saamen kielen taito.

Huolestuttava havainto vastausten perusteella on se, että jokaisessa kihlakunnassa työskentelee henkilöitä, jotka suhtautuvat saamen kielilakiin kielteisesti. Tällainen asenne voi estää saamenkielisten oikeuksien toteutumista. Kielteinen suhtautuminen saamen kielilakiin ei voi poliisitoimessa olla vain yhden työntekijän mielipide, vaan se heijastaa koko työyhteisön suhtautumista lakiin ja saamelaisten kielellisiin oikeuksiin. Jatkossa kihlakuntien esimiesten tulisi erityisesti kiinnittää huomiota poliisien ja kihlakuntien muiden työntekijöiden tietämyksen kasvattamiseen saamen kielilaista, saamelaisista ja saamelaiskulttuurista sekä huolehtia työyhteisöjen ilmapiirin ja asenteiden lainmukaisuudesta ja suvaitsevaisuuden kunnioittamisesta.

5.3 Kansaneläkelaitos

Kansaneläkelaitos, Kela, hoitaa Suomessa asuvien perusturvaa eri elämäntilanteissa. Kelan asiakkaita ovat kaikki Suomessa sekä ulkomailla asuvat Suomen sosiaaliturvanpiiriin kuuluvat henkilöt. Kela toimii eduskunnan valvonnassa. Pohjois-Suomen Kelan aluekeskus toimii Oulussa. Kela on käännättänyt lomakkeensa pohjoissaameksi. Kelan Internet-sivut ovat suomeksi ja ruotsiksi. Saamenkielisiä lomakkeita ei ole ladattavissa Internetissä. Kelan Muonio-Enontekiön toimiston toimisto sijaitsee Muoniossa ja Enontekiöllä toimii kerran viikossa sivuvastaanotto. Inari-Utsjoen toimisto sijaitsee Ivalossa. Utsjoella on kaksi kertaa viikossa toimiston sivuvastaanotto. Kelalla on myös toimisto Sodankylässä, jonka yhteydessä toimii myös Nettijussi-palvelu, joka on atk- yms. palveluja antava auto, jossa voi jättää Kelan hakemuksia. Kelasta on palautettu 17 työntekijän lomaketta ja neljä esimiehen lomaketta, yhteensä 21 lomaketta.

5.3.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun

Kansaneläkelaitoksen työntekijöiden ja esimiesten saamen kielen taito on luetteloitu alla olevaan taulukkoon.

Taulukko 87 Saamen kielen taito Kelassa

Yksikkö	Pohjoissaame äidinkielenä	Koltansaame äidinkielenä	Pohjoissaamen alkeiden hallinta	Ei osaa saamea	Yhteensä
Ivalo		1	4	4	**9**
Muonio-Enontekiö[45]	1			3	**4**
Sodankylä				7	**7**
Yhteensä	**2**	**1**	**4**	**13**	**20**

Ivalon toimistossa työskentelee yksi esimies, joka hallitsee pohjoissaamen alkeet, ja käyttää sitä työssään harvoin. Ivalossa voi saada asiakaspalvelua koltan- ja pohjoissaameksi, koska koltansaamea äidinkielenään puhuva työntekijä hallitsee myös pohjoissaamen tyydyttävästi. Sodankylän toimiston työntekijöistä yksikään ei hallitse saamea. Muonio-Enontekiön toimistossa työskentelee yksi äidinkieleltään pohjoissaamenkielinen. Esimiehistä Sodankylässä tai Muonio-Enontekiössä ei yksikään osaa saamea. Yksi Muonio-Enontekiön ja kaksi Ivalon toimiston työntekijää ilmoittavat käyttävänsä harvoin saamea työssään, mutta kukaan ei käytä työssään suullisena kielenä saamen kieltä. Ivalon ja Sodankylän yksikön muut työntekijät ilmoittavat että saamea ei käytetä koskaan, koska työyhteisö on täysin suomenkielinen, vaikka Ivalossa työskentelee yksi saamen kielen taitoinen työntekijä. Kirjallisesti saamea käyttää harvoin yksi Ivalon yksikön työntekijä, muut vastaajat eivät käytä koskaan saamen kieltä kirjallisesti.

Pohjoissaamen kielen taito on viranhoidon edellytyksenä yhdessä virassa Ivalon toimistossa, muissa toimissa saamen kieli ei ole viranhoidon ansio tai edellytys. Esimiesten mukaan Ivalossa saamen kielen taito on viranhoidon edellytys osissa asiakaspalvelutehtäviä, muissa yksiköissä saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytys missään tehtävissä. Vuosina 1992 - 2003 ja vuosina 2004 - 2006 on ollut avoinna kaksi virkaa Ivalon yksikössä, joiden edellytyksenä on ollut saamen kielen taito. Muut yksiköt eivät vastanneet tähän kysymykseen. Erityisenä ansiona saamen kielen taito on aina Ivalon yksikössä, muut yksiköt eivät vastanneet kysymykseen.

Esimiesten ja työntekijöiden mukaan yhdellekään työntekijälle ei myönnetä kielilisää

[45] Muonio-Enontekiön Kelan osalta yksi saamenkielen taitoinen työntekijä on vastannut kyselyyn kaksi kertaa, Muonio ja Enontekiön toimistojen vastauksissa. Vai hänen yksi vastaus on huomioitu, jotta selvitys ei vääristy.

Kelassa. Sodankylän Kelan kaksi työntekijää eivät olleet edes tietoisia kielilisästä. Muonio-Enontekiön toimiston kaksi työntekijää kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön. Ivalossa yksi työntekijä kokee työnantajan kannustavan ja kolme kokee sekä työnantajan että työyhteisön kannustavan saamen kielen käyttöön, eli kaikki, jotka osaavat saamea, kokevat että heitä kannustetaan sen käyttöön. Kolme työntekijää Ivalon toimistosta kokee, että heitä ei kannusteta käyttämään saamen kieltä. Sodankylän toimiston työntekijöistä yksikään ei koe että heitä kannustettaisiin saamen kielen käyttöön.

Taulukko 88 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Kelassa

	Työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta	Saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa	Muuten	Ei mitenkään	Yhteensä
Kela Enontekiö	0	0	0	1	1
Kela Ivalo	2	2	1	0	5
Kela Sodankylä	0	0	0	6	6
Muonion Kela	0	0	0	1	1
Yhteensä	2	2	1	8	13

Muonio-Enontekiön toimistossa ei tueta saamen kielen opiskelua millään tavoin. Ivalon toimistossa on kaikkien työntekijöiden tiedossa, että työnantaja tukee saamen kielen opiskelua jollain tavoin. Kahden työntekijän mukaan työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta ja kahden vastaajan mukaan opiskeluun voi käyttää työaikaa. Yhden mielestä työnantaja tukee jollakin muulla tavoin saamen kielen opiskelua. Sodankylän toimistossa saamen kielen opiskelua ei tueta millään tavoin. Esimiesten mukaan Ivalon toimistossa saamen kielen opiskelua tuetaan myöntämällä palkallista virkavapautta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa. Muissa yksiköissä saamen kielen opiskelua ei tueta millään tavalla esimiesten mukaan.

Ivalon toimiston neljä työntekijää on opiskellut pohjoissaamea työnsä ohessa. Muissa toimistoissa kukaan ei ole opiskellut saamea työn ohessa. Kelan Muonio-Enontekiön toimistossa kaksi työntekijää ja yksi Sodankylän toimiston työntekijä ilmoittivat olevansa kiinnostuneita opiskelemaan saamea. Esimiesten mukaan ajanjaksolla 1992 –2003 kolme työntekijää opiskeli työn ohessa pohjoissaamea Ivalon toimistossa ja vuonna

2004 – 2006 yksi henkilö on opiskellut pohjoissaamea. Muissa yksiköissä työntekijät eivät ole opiskelleet saamen kieltä työn ohessa.

5.3.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilaista on tiedotettu Muonio-Enontekiön toimistossa muuten tai ei lainkaan. Ivalon toimistossa tiedotus on tavoittanut kaikki työntekijät, kuusi työntekijää on saanut tiedotusta saamen kielilaista usealla tavalla, yksi tiedotteesta ja yksi informaatiotilaisuudesta. Sodankylän toimiston osalta kaksi työntekijää on ollut saamen kielilakia käsittelevässä informaatiotilaisuudessa, kaksi saanut tiedotteen ja yksi ei ole saanut tiedotusta lainkaan. Esimiesten mukaan Muoniossa ja Enontekiössä on pidetty informaatiotilaisuus saamen kielilaista. Ivalossa ja Sodankylässä on tiedotettu saamen kielilaista usealla tavalla.

Taulukko 89 Tiedotus saamen kielilaista Kelassa työntekijöiden mukaan

	Tiedote tai sähköposti	Informaatio-tilaisuus	Muuten	Tiedotettu monin tavoin	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Kela Enontekiö	0	0	1	0	0	1
Kela Ivalo	1	1	0	6	0	8
Kela Sodankylä	2	2	0	0	1	5
Muonion Kela	0	1	0	0	1	2
Yhteensä	3	4	1	6	2	16

Kaikki Muonio-Enontekiön toimiston työntekijät pitävät tiedotusta saamen kielilaista riittävänä (kolme työntekijää). Ivalon toimistossa kaksi työntekijää piti tiedotusta erittäin hyvänä ja kuusi riittävänä. Sodankylän toimiston osalta kolme työntekijää piti tiedotusta riittävänä ja toiset kolme puutteellisena. Esimiesten mukaan tiedotus saamen kielilaista on ollut riittävää kaikissa yksiköissä. Tiedotus ei voi olla kuitenkaan riittävää Sodankylän toimistossa työntekijävastausten perusteella.

Taulukko 90 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan Kelassa

	Erittäin hyvä	Hyvä	Huono	Ei tiedetä lainkaan	Yhteensä
Kela Enontekiö	1	0	0	0	1
Kela Ivalo	1	6	0	0	7
Kela Sodankylä	0	1	3	2	6
Muonion Kela	1	1	0	0	2
Yhteensä	3	8	3	2	16

Saamen kielilain vaikutukset tunnetaan Kelan Muonio-Enontekiön ja Ivalon toimistoissa hyvin. Sodankylän toimiston osalta yksi työntekijä tuntee lain vaikutukset hyvin, ja loput viisi työntekijää tuntee lain vaikutukset huonosti tai ei lainkaan. Kaikkien esimiesten mielestä työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset hyvin, vaikkakin Sodankylä toimiston työntekijöiden tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan on pääosin puutteellista. Saamen kielilaki on lisännyt saamen kielen käyttöä Muonio-Enontekiön toimistossa kolmen työntekijän mukaan vähän. Ivalon toimiston kolmen työntekijän mielestä saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän työyhteisössä saamen kielilain voimaantulon jälkeen, viiden mielestä kielilailla ei ole ollut vaikutusta saamen kielen käyttöön. Sodankylän Kelassa saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt.

Oma saamen kielen käyttö on lisääntynyt kahdella Muonio-Enontekiön toimiston työntekijällä ja yhdellä Ivalon toimiston työntekijällä vähän. 14 työntekijän saamen kielen käyttöön tai käyttämättömyyteen saamen kielilailla ei ole ollut vaikutusta. Esimiesten mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt saamen kielilain johdosta vähän Muonion ja Enontekiön yksiköissä, muihin Kelan yksiköiden työyhteisöjen saamen kielen käyttöön laki ei ole vaikuttanut.

Taulukko 91 Kelan saamen kielen taitoiset esimiesten ilmoitusten mukaan

Toimiala	Pohjois-saame äidinkielenä 1992 - 2003	Koltansaame äidinkielenä ja pohjoissaame tyydyttävä 1992 - 2003	Koltansaame äidinkielenä 1992 - 2003	Pohjois-saame äidinkielenä 2004 - 2006	Koltansaame äidinkielenä ja pohjoissaame tyydyttävä 2004 - 2006	Koltansaame äidinkielenä 2004 - 2006
Kela Enontekiö	1			1		
Kela Muonio	1			1		
Kela Ivalo		1			1	
Kela Sodankylä	1		1			1
Yhteensä	**3**	**1**	**1**	**2**	**1**	**1**

Kelan esimiesten mukaan saamen kielilaki ei ole vaikuttanut saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrään alueen toimistoissa. Saamen kielen taitoista henkilökuntaa ei ole palkattu Kelan toimistoihin lukuun ottamatta Ivalon yksikköä, johon on palkattu yksi koltansaamentaitoinen työntekijä.

Taulukko 92 Saamenkielen taitoisen henkilökunnan riittävyys Kelassa

Taho	Pohjoissaamen taitoisia riittävästi	Pohjoissaamen ja koltansaamen taitoisia riittävästi	Pohjoissaamen taitoisia tyydyttävästi	Ei inarinsaamen taitoisia
Enontekiö	1			
Muonio	1			
Ivalo		1		1
Sodankylä			1	
Yhteensä	**2**	**1**	**1**	**1**

Esimiesten mukaan Enontekiö-Muoniossa on riittävästi pohjoissaamen taitoista henkilökuntaa. Ivalossa on riittävästi pohjois- ja koltansaamentaitoisia, mutta ei inarinsaamentaitoisia. Ivalossa työskentelee yksi koltan- ja pohjoissaamentaitoinen työntekijä. Sodankylässä on tyydyttävästi pohjoissaamentaitoisia esimiehen mukaan, vaikka työntekijä- ja esimiesvastausten perusteella Sodankylässä ei työskentele pohjoissaamen taitoista henkilökuntaa.. Saamen kielen taitoisen henkilöstön riittämättömyyteen Ivalon ja Sodankylän Kelassa on muu syy, Enontekiöllä ja Muoniossa syy on myös muu tai ei nähdä tarpeellisena palkata inarin- ja koltansaamen taitoista henkilöstöä. Riittävät saamenkieliset palvelut turvataan Ivalon toimistolla käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Muut yksiköt turvaavat saamenkieliset muuten, eli keskittämällä saamenkielisen asiakaspalvelun Ivalon toimistoon.

Taulukko 93 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset Ivalon Kelalle

Palkkakulut 1992 - 2003 vuosittain	Käännöskulut 1992 – 2003 vuosittain	Palkka 2004	Käännökset 2004	Muut 2005	Palkka 2005	Käännökset 2005	Muut 2005	Palkka 2006	Käännökset 2006	Muut 2006
7000	1000 €	4500 €	1000 e	2500 €	4500 €	1000 e	2500 €	4500 €	1000 €	2500 €

Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset on ilmoittanut vain Kelan Ivalon toimisto. Saamen kielilaista on aiheutunut kustannuksia saamen kielilain voimaantulon jälkeen 23 000 euroa, keskimäärin noin 7700 euroa vuosittain. Ennen saamen kielilakia keskimääräiset kustannukset olivat 8000 euroa vuodessa. Ivalon toimistossa saamen kielilaki ei ole lisännyt kustannuksia. Ivalon Kela ei saa erillisrahoitusta saamen kielilain toteuttamiseen.

Kelan Muonio-Enontekiön toimistossa kaksi henkilöä on ilmoittanut haluavansa asioida pohjoissaameksi. Ivalon Kelassa seitsemän henkilöä on ilmoittanut halunsa asioida pohjoissaameksi. Kolme asiakasta on Ivalon toimistossa ilmoittanut äidinkielekseen koltansaamen. Asiakkaista ei pidetä erillistä palvelurekisteriä Kelan Ivalon ja Muonio-Enontekiön toimistoissa.

Kelan Enontekiön yksikössä mitään dokumenttia, opastetta tai vastaavaa ei käännetä pohjoissaameksi.

Taulukko 94 Käännökset saameksi Kelan Ivalon toimistolla

	Kaikki käännetään pohjois-saameksi	**Muutamia käännetään pohjois-saameksi**	**Kaikki käännetään inarinsaameksi**	**Muutamia käännetään inarinsaameksi**	**Kaikki käännetään koltansaameksi**	**Muutamia käännetään koltansaameksi**
Julkipanot				1		
Opasteet ja kulkuohjeet		1		1		1
Ilmoitukset		1				
Lomakkeet		1				1
Julkaisut		1		1		1
Ohjeet	1			1		1
Päätökset	1		1		1	
Internet-sivut		1		1		1

Taulukko 95 Käännökset saameksi Kelan Sodankylän toimistolla

	Kaikki käännetään pohjoissaameksi	Kaikki käännetään inarinsaameksi	Kaikki käännetään koltansaameksi
Lomakkeet	1	1	1
Ohjeet	1	1	1
Päätökset	1	1	1

Ivalossa käännetään kaikki päätökset, jotka koskettavat saamenkielisiä. Pääasiallisesti kuitenkin käännetään vain muutamia kirjallisia dokumentteja. Sodankylän osalta esimies ilmoittaa, että kaikki lomakkeet, ohjeet ja päätökset käännetään kaikille saamen kielille. Tätä voi kuitenkin hieman epäillä, koska edes Ivalossa, jonka alueella tulee palvella kaikilla saamen kielillä, kaikkia lomakkeita, ohjeita ja päätöksiä ei käännetä kaikille saamen kielille ja Sodankylässä asuu kuitenkin pääosin vain pohjoissaamenkielisiä.

Taulukko 96 Pohjoissaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Kelassa

Taho	**Puhelimitse pohjoissaameksi**	**Puhelimitse etukäteen sovittaessa pohjoissaameksi**	**Ei mahdollista pohjoissaameksi**
Enontekiö-Muonio	1		
Ivalo	1		
Sodankylä		1	
	Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Enontekiö-Muonio	1		
Ivalo	1		
Sodankylä		1	
	Kokouksissa	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Enontekiö-Muonio			1
Ivalo		1	
Sodankylä			

Pohjoissaameksi saa asiakaspalvelua Kelan toimistoissa, paitsi Sodankylässä ja Enontekiö-Muonion yksiköiden kokouksissa ei saa pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua. Sodankylä toimistossa tulee sopia aina etukäteen, jos haluaa pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua. Ivalon Kelassa voi saada inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua tulkin välityksellä kaikissa asiakaspalvelutilanteissa. Koltansaamenkielistä asiakaspalvelua saa Ivalon yksikössä kaikissa asiakaspalvelutilanteissa ilman erityisjärjestelyjä.

Taulukko 97 Tulkkauksen järjestäminen Kelassa

	Viranhaltija puhuu saamea	Tulkkauspalvelu ostetaan	Henkilökuntaan kuuluva tulkkaa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta	Yhteensä
Kela Enontekiö	1	0	0	1
Kela Ivalo	0	0	1	1
Kela Sodankylä	0	1	0	1
Kela Muonio	1	0	0	1
Yhteensä	2	1	1	4

Kelan Muonio-Enontekiön toimistolla viranhaltija puhuu saamea ja tulkkia pohjoissaamen osalta ei tarvita. Ivalossa henkilökuntaan kuuluva tulkkaa työnsä ohessa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Sodankylässä tulkkauspalvelu ostetaan aina. Tulkkaus järjestyy saman päivän aikana Muonio-Enontekiössä ja Ivalossa, Sodankylän osalta tulkkauksen järjestämisessä voi mennä pari päivää.

Taulukko 98 Asiapapereiden toimitus Kelassa

	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Yhteensä
Kela Enontekiö	0	1	1
Kela Ivalo	1	0	1
Kela Sodankylä	1	0	1
Kela Muonio	0	1	1
Yhteensä	2	2	4

Muonio-Enontekiön yksikössä asiapaperit toimitetaan aina suomeksi, Ivalon ja Sodankylän yksiköissä asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan pyynnöstä. Käännös järjestetään muuten Muonio-Enontekiön toimistossa, Sodankylässä käännös tilataan viralliselta kielenkääntäjältä. Ivalossa käännös tilataan kääntäjältä tai viralliselta kielenkääntäjältä. Käännös järjestyy sen laajuudesta riippuen Sodankylässä ja Muonio-Enontekiössä viikon kuluessa ja Ivalossa parin päivän sisällä. Muonio-Enontekiön toimisto ei varmenna käännöksiä.

5.3.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Saamen kieli ja saamenkieliset palvelut on mainittu Kelan Ivalon ja Sodankylän yksiköiden strategioissa. Kelan Sodankylän yksikkö pyrkii kehittämään saamenkielisiä

palveluja ja Ivalon yksikkö kehittämisen lisäksi pyrkii rekrytoimaan saamenkielistä henkilökuntaa ja kouluttamaan omaa henkilökuntaa.

Taulukko 99 Miten saamenkieliset palvelut mainitaan toimialan strategiassa

	Saamenkielisiä palveluja pyritään kehittämään	Kaikkien saamenkielten taitoisia pyritään rekrytoimaan ja työntekijöitä koulutetaan	Yhteensä
Kela Ivalo	0	1	1
Kela Sodankylä	1	0	1
Yhteensä	1	1	2

Saamen kielilakiin suhtaudutaan työyhteisöissä myönteisesti työntekijöiden mukaan. Muonio-Enontekiön ja Ivalon toimistojen työyhteisöt suhtautuvat työntekijöiden mukaan lakiin myönteisesti. Sodankylän toimiston kahden työntekijän mukaan työyhteisö suhtautuu lakiin myönteisesti ja kolmen mielestä lailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan. Esimiesten mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti kaikissa yksiköissä.

Taulukko 100 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Kelassa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Yhteensä
Kela Enontekiö	1	0	1
Kela Ivalo	8	0	8
Kela Sodankylä	2	3	5
Kela Muonio	2	0	2
Yhteensä	13	3	16

Työntekijöiden oma suhtautuminen kielilakiin on valtaosin myönteistä. Kaikki Muonio-Enontekiön toimiston työntekijät suhtautuvat myönteisesti lakiin. Ivalon toimiston kuusi työntekijää suhtautuu lakiin myönteisesti, kahdelle työntekijälle saamen kielilailla ei ole merkitystä. Sodankylän toimiston työntekijöistä kaksi suhtautuu myönteisesti lakiin, yhdelle lailla ei ole merkitystä ja kaksi työntekijää ei tiedä saamen kielilaista. On kuitenkin huomioitava, että neljä työntekijää ei ole vastannut kysymykseen.

Taulukko 101 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin Kelassa

	Myönteinen	Ei merkitystä	Ei tiedä saamen kielilaista	Yhteensä
Kela Enontekiö	1	0	0	1
Kela Ivalo	6	2	0	8
Kela Sodankylä	2	1	2	5
Kela Muonion	2	0	0	2
Yhteensä	11	3	2	16

Myönteinen suhtautuminen saamen kielilakiin tulee esille mm. seuraavissa avoimissa työntekijävastauksissa.

> *”Saamen kielilaki on ehdottoman tärkeä asia. Kielilaki on minulle tullut tutuksi tarkemmin tultuani Kelaan töihin 2.1.2007, perehdyttämisessä otettiin asia esille ja käsiteltiin kielilain merkitystä. Aikaisempi yksityinen työnantaja ei koskaan maininnut saamen kielilaista.”*
> *”Saamen kielen kehitystä, kielen säilymistä tulee mielestäni ylläpitää. Mielestäni asia on tärkeä ja näin tulee ollakin.”*

Vähemmistösaamen kielten kannalta tiedostetaan puutteet kuten käy ilmi seuraavassa työntekijävastauksessa avoimeen kysymykseen:

> *”Mielestäni laki on positiivinen pohjoissaamenkielisille ja niiden palvelut turvattu. Inarin – ja koltansaamenkielillä ei ole mahdollista hankkia kielipätevyyttä ja lakiin laitettu perusteet millä tavoin pätevyyden voi todistaa. Saamen kielitutkinto mahdollista suorittaa vain pohjoissaamen kielellä. Inarin- ja koltansaamenkieliset ovat eriarvoisessa asemassa, ja esim. työpaikkaa haettaessa vähemmistösaamen puhujat ovat ”epäpäteviä” vaikka äidinkieli olisikin inarin- tai koltansaame.*

Taulukko 102 Saamen kielen käytön edistäminen Kelassa

	Tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa	Palkkaamalla lisää saamen kielen taitoista henkilökuntaa	Muuten	Yhteensä
Kela Enontekiö	0	0	1	1
Kela Ivalo	1	1	0	1
Kela Sodankylä	1	0	0	1
Kela Muonio	0	0	1	1
Yhteensä	1	1	2	4

Ivalon toimisto osoittaa palvelevansa saamen kielellä kaikissa toimialan julkaisuissa, tiedotteissa ja Internet-sivuilla sekä asiakaspalvelutilanteessa. Sodankylän toimistossa tiedotetaan asiakaspalvelutilanteessa mahdollisuudesta saada saamenkielistä asiakaspalvelua. Muonio-Enontekiön toimisto ei osoita palvelevansa saamen kielellä, vaikka toimistossa työskentelee pohjoissaamen kielen taitoista henkilökuntaa.

Ivalon toimisto on edistänyt saamen kielen käyttöä palkkaamalla saamenkielistä henkilökuntaa, Sodankylän toimisto on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa. Muonio-Enontekiön Kela on edistänyt saamen kielen käyttöä muulla tavoin. Ivalon toimisto seuraa saamen kielilain toteutumista laatimalla vuosittaisen raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta, muut yksiköt eivät ole vastanneet tähän kysymykseen.

Taulukko 103 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen Kelassa

	Tyydyttävästi	Ei täytä	Yhteensä
Kela Enontekiö	0	1	1
Kela Ivalo	1	0	1
Kela Sodankylä	1	0	1
Kela Muonio	0	1	1
Yhteensä	2	2	4

Saamen kielilain edellytykset ilmoittaa täyttävänsä tyydyttävästi Ivalon ja Sodankylän Kelat, Muonio-Enontekiön Kela ei täytä saamen kielilain vaatimuksia oma ilmoituksensa mukaan.

5.3.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Kelan Sodankylän toimistolla tulisi parantaa tiedostusta saamen kielilaista ja luoda saamen kielen opiskeluun oma tukijärjestelmä. Vaikka Ivalon ja Muonio-Enontekiön toimistoissa työskentelee saamen kielen taitoisia, he eivät käytä saamea työssään kuin harvoin. Työantajien tulisi tiedottaa aktiivisemmin toimialan saamenkielisistä palveluista ja hyödyntää asiakaspalvelutilanteissa olemassa olevaa saamenkielistä henkilökuntaa. Myönteistä on se, että saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti ja että Ivalon ja Muonio-Enontekiön toimistoissa ollaan tietoisia saamen kielilaista ja sen vaikutuksista.

Kelan osalta hyvin suuri osa asioinnista tapahtuu erilaisten lomakkeiden kautta ja yhä kasvava osa myös Kelan palveluista on siirtymässä verkkoon. Saamen kielilain toteutuminen vaatii näiden dokumenttien ja sivustojen kääntämistä saamen kielille,

mutta toisaalta myös kansaeläkelaitoksen virkailijoilta asiantuntemusta ja kykyä neuvoa asiakkaitaan saamenkielisten lomakkeiden täytössä. Varsinkin iäkkäämmille saamelaisille uudisterminologia ja byrokraattisen kielen ymmärtäminen voi olla vaikeaa.

5.4 Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin työvoimatoimisto

Pohjois-Lapin työvoimatoimiston alaisuuteen kuuluvat Inarin, Utsjoen ja Sodankylän kuntien alueella toimivat työvoimatoimistot. Tunturi-Lapin työvoimatoimiston alaisuuteen kuuluvat Enontekiön, Kittilän ja Muonion kunnat. Enontekiön työvoimatoimiston päätoimipaikka on Hetassa. Kaaresuvannon sivutoimipiste on avoinna kerran kahdessa kuukaudessa. Ivalon työvoimatoimiston toimialue on Inarin kunta ja toimipaikkana on Ivalo. Utsjoen työvoimatoimiston toimialueena on Utsjoen kunta. Sodankylän työvoimatoimiston toimialueena on Sodankylän kunta. Se tarjoaa työnhakija-, työnantaja- ja koulutus- ja ammattitietopalveluja. Pohjois-Lapin työvoimatoimisto on laatinut yhdenvertaisuussuunnitelman, jossa käsitellään myös saamenkielisiä palveluja. Toimiston yhdenvertaisuussuunnitelmaa käsitellään luvussa 12.2. Työvoimatoimistosta on palautettu 17 työntekijän lomaketta ja yksi esimiehen lomake Pohjois-Lapin työvoimatoimiston Sodankylän toimistosta. Työntekijöiden lomakkeita palautettiin Kaaresuvannon, Enontekiön, Ivalon ja Sodankylän toimistoista.

5.4.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun

Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin työvoimatoimistot ovat saamelaisille keskeisiä virastoja, koska ne palvelevat erityisesti poronhoitajia. Pohjoissaameksi voi kuitenkin saada asiakaspalvelua vain Karesuvannon työvoimatoimistossa. Muilla saamen kielillä asiakaspalvelua ei voi saada kuin tulkin välityksellä työvoimatoimistoissa. Enontekiön ja Ivalon toimistoissa viisi henkilöä hallitsee pohjoissaamen alkeet. Toimiston esimies ei osaa saamea.

Taulukko 104 Saamen kielen taitoinen henkilöstö Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

Toimiala	Pohjoissaame äidinkielenä	Pohjoissaamen hyvä hallinta	Pohjoissaamen alkeiden hallinta	Ei osaa saamea	Yhteensä
Kaaresuvanto	1	1		1	**3**
Enontekiö			3	1	**4**
Ivalo			2	7	**9**
Sodankylä				1	**1**
Yhteensä	**1**	**1**	**5**	**11**	**17**

Pohjoissaame on työkielenä kahdella Kaaresuvannon ja yhdellä Enontekiön toimiston työntekijällä. Kaaresuvannon työntekijät käyttävät pohjoissaamea päivittäin, kaksi Enontekiön toimiston työntekijää käyttää saamea työssään harvoin. Kirjallisena kielenä pohjoissaame on yhdellä Kaaresuvannon ja Enontekiön toimiston työntekijällä, vaikkakin kieltä käytetään kirjallisesti harvoin. Kaaresuvannon työvoimatoimiston saamen kielen taitoiset kaksi työntekijää ja Enontekiön yksikön kaksi työntekijää kokevat, että työnantaja kannustaa heitä saamen kielen käyttöön. Ivalon toimiston kaksi työntekijää kokevat että sekä työnantaja että työyhteisö kannustaa heitä saamen kielen käyttöön. Melkein kaikkia (6/7) saamen kieltä edes vähän hallitsevia kannustetaan saamen kielen käyttöön Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa, kuten seuraavassa työntekijävastauksessa avoimeen kysymykseen todetaan:

> *”Työnantaja kannustaa: kääntämään lomakkeita saameksi, huolehtimaan suullisessa palvelussa saameksi.”*

Taulukko 105 Saamen kielen taito ansiona virassa Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

	Pohjoissaamen taito edellytyksenä	Pohjoissaamen kielen taito ansiona	Yhden saamen kielen hallinta ansiona	Ei edellytetä	Yhteensä
Kaaresuvannon työvoimatoimisto	0	2	0	1	3
Enontekiön työ-voimatoimisto	3	1	0	0	4
Sodankylän työ-voimatoimisto	0	0	0	1	1
Ivalon työvoima-toimisto	0	0	2	7	9
Yhteensä	3	3	2	9	17

Enontekiön toimiston kolmen työntekijän mukaan pohjoissaamen taito on heidän viranhoitonsa edellytys, vaikkakin he hallitsevat pohjoissaamesta vain alkeet. Lisäksi yhden työntekijän virassa pohjoissaamen taito on ansiona. Kaaresuvannon työvoima-

toimiston kahdella työntekijällä pohjoissaamen taito on viranhoidon ansiona. Ivalon toimistossa kahden työntekijän toimessa yhden Suomessa puhuttavan saamen kielen hallinta on ansiona. Yhteensä yhdeksässä toimessa saamen kielen taito on tai olisi viranhoidossa ansiona tai edellytyksenä. Esimiehen mukaan saamen kielen taito on aina ansio virkaa täytettäessä, mutta ei ole viranhoidon edellytyksenä missään tehtävässä. Kielilisää ei myönnetä yhdellekään Pohjois-Lapin työvoimatoimiston työntekijälle työntekijöiden vastausten perusteella. Yksi työntekijä ei ole tietoinen kielilisästä. Esimiehen ilmoituksen mukaan kielilisää myönnetään asiakaspalvelutehtävissä.

Taulukko 106 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

	Myöntää palkatonta virkavapautta kielen opiskelua varten	Saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa	Usealla tavalla	Järjestää pohjoissaamen koulutusta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa	Ei mitenkään	Yhteensä
Karesuvannon työvoimatoimisto	0	0	0	0	3	3
Enontekiön työvoimatoimisto	1	1	0	1	1	4
Sodankylän työvoimatoimisto	0	0	0	0	1	1
Ivalon työvoimatoimisto	0	0	2	0	4	6
Yhteensä	1	1	2	1	9	14

Pohjoissaamea on opiskellut työn ohessa kaksi Enontekiön ja neljä Ivalon työvoimatoimiston työntekijää, yhteensä kuusi työntekijää. Muissa toimistoissa työntekijät eivät ole opiskelleet saamea työn ohessa. Pohjois-Lapin työvoimatoimiston esimiehen mukaan ajanjaksolla 1992 - 2006 yksi henkilö on opiskellut pohjoissaamea työnsä ohessa. Kaksi Enontekiön ja kaksi Ivalon työvoimatoimiston työntekijää ovat kiinnostuneita opiskelemaan saamen kieltä. Enontekiön työvoimatoimistossa työntekijöiden vastaukset hajaantuvat työnantajan tuesta saamen kielen opiskelulle. Yhden mukaan opiskeluun saa palkatonta virkavapautta, toisen mukaan opiskeluun voi käyttää työaikaa ja yhden vastaajan mukaan työnantaja järjestää sekä koulutusta että opiskeluun voi käyttää työaikaa ja yhden vastaajan mielestä opiskelua ei tueta. Saamen kielen opiskelua ei tueta Kaaresuvannon työvoimatoimistossa mitenkään työntekijöiden mukaan. Myöskään Sodankylän työvoimatoimistossa saamen kielen opiskelua ei tueta. Ivalossa puolet vastaajista

kokee, että saamen kielen opiskelua tuetaan usealla tavalla ja puolet kokee, että opiskelua ei tueta. Pohjois-Lapin työvoimatoimiston esimiehen mukaan työntekijöitä tuetaan opiskelemaan saamen kieltä kannustamalla, eli todellista tukea opiskeluun ei tarjota.

Saamen kielen opiskelun tukeminen nähdään puutteelliseksi ja ongelmalliseksi, kuten eräässä työntekijävastauksesta avoimessa kysymyksessä käy ilmi:

> *"Työhallinto: Ei ole osoitettu määrärahoja kielikoulutukseen, vaikka jo po. subjektiivinen oikeus virkamiehille. Kukaan ei ala yksin tappelemaan asiasta. Määrärahat pitäisi (tark. koulutusmäärärahat saamenkielen opiskeluun) osoittaa perille asti eli esim. tietyn työvoimatoimiston toimipaikkaan ja nimetylle henkilölle! Silloin kielikoulutus onnistuu. Nykyinen malli (jos määrärahaa yleensä on) jättää rahat välille eivätkä ne tavoita tarvitsijoita. Tämä valtiolla."*

5.4.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilaista on tiedotettu Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa pääasiassa hyvin. Vain Kaaresuvannon toimiston työntekijöistä yhdellekään ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Lisäksi yhdelle Ivalon toimiston työntekijälle ei ole tiedotettu saamen kielilaista. Kuuden työntekijän mukaan on tiedotettu tiedotteella tai muulla tavoin.. Kuusi työntekijää on osallistunut koulutukseen tai heille on tiedotettu usealla tavalla. Työvoimatoimiston esimiehen mukaan saamen kielilaista on tiedotettu usealla tavalla.

Taulukko 107 Tiedotus saamen kielilaista Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

	Tiedote	Koulutus	Informaatio-tilaisuus	Usealla tavalla	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Karesuvannon työvoimatoimisto	0	0	0	0	0	2	2
Enontekiön työvoimatoimisto	1	0	0	2	1	0	4
Sodankylän työvoimatoimisto	1	0	0	0	0	0	1
Ivalon työvoima-toimisto	3	1	1	2	0	1	8
Yhteensä	5	1	1	4	1	3	15

Karesuvannon työvoimatoimiston työntekijät pitivät tiedotusta luonnollisesti puutteellisena, koska eivät ole saaneet tiedotusta. Enontekiön työvoimatoimiston

työntekijöistä puolet (kaksi) piti tiedotusta riittävänä ja puolet puutteellisena. Sodankylän työvoimatoimiston työntekijä piti tiedotusta riittävänä. Ivalon työvoimatoimiston työntekijöistä kuusi piti tiedotusta riittävänä ja yksi, joka ei ole saanut tiedotusta piti sitä puutteellisena. Työvoimatoimiston esimies piti tiedotusta saamen kielilaista riittävänä.

Taulukko 108 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Karesuvannon työvoimatoimisto	1	0	2	3
Enontekiön työvoimatoimisto	2	2	0	4
Sodankylän työvoimatoimisto	1	0	0	1
Ivalon työvoimatoimisto	2	5	2	9
Yhteensä	6	7	4	17

Saamen kielilain vaikutukset tunnetaan jokseenkin hyvin jokaisessa työvoimatoimistossa, 35 % tuntee saamen kielilain vaikutukset hyvin, 41 % huonosti ja 24 % ei tunne lain vaikutuksia lainkaan. Toimiston esimiehen mukaan työntekijöiden tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan on hyvä, vaikka pääosin työntekijöiden mukaan lain vaikutuksia ei tunneta.

Saamen kielilaki on lisännyt saamen kielen käyttöä merkittävästi työyhteisössä yhden vastaajan mukaan vain Karesuvannon työvoimatoimistossa. Enontekiön työvoimatoimiston kolmen työntekijän mielestä saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän työyhteisössä saamen kielilain johdosta. Muiden työvoimatoimistojen työyhteisöjen saamen kielen käyttöön lailla ei ole ollut merkitystä. Pohjois-Lapin työvoimatoimiston esimiehen mukaan saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisössä.

Taulukko 109 Oman saamen kielen käytön lisääntyminen Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

	Vähän	Ei ollenkaan	Yhteensä
Karesuvannon työvoimatoimisto	1	2	3
Enontekiön työvoimatoimisto	2	2	4
Sodankylän työvoimatoimisto	0	1	1
Ivalon työvoimatoimisto	1	7	8
Yhteensä	4	12	16

Oma saamen kielen käyttö on lisääntynyt saamen kielilain jälkeen neljällä työntekijällä Ivalon, Enontekiön ja Karesuvannon toimipisteissä. Suurimpaan osaan (12) vastaajien saamen kielen käyttöön tai käyttämättömyyteen saamen kielilailla ei ole ollut merkitystä.

Ajanjaksolla 1992 - 2006 Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa on työskennellyt yksi pohjoissaamea äidinkielenään puhuva ja yksi pohjoissaamen hyvin hallitseva työntekijä. Saamen kielen taitoisia ei ole palkattu lisää työvoimatoimistoon saamen kielilain johdosta. Esimiehen mukaan työyhteisössä on riittävästi pohjoissaamen kielen taitoisia, mutta ei inarin- tai koltansaamen taitajia. Saamenkieliset palvelut turvataan käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Saamenkielisten palvelujen tuottamiseen ei saada erillisrahoitusta. Saamen kielilain aiheuttamia kustannuksia ei ole eritelty esimiehen vastauksissa. Saamenkielisistä asiakkaista pidetään rekisteriä Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa. Rekisteri on aktiivisessa käytössä. Pohjoissaamen äidinkielekseen on ilmoittanut 43 toimiston asiakasta. Kaikki toimialan lomakkeet ja ilmoitukset käännetään pohjoissaameksi ja inarinsaameksi.

Toimialalta voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa. Inarin- ja koltansaameksi ei voi saada asiakaspalvelua. Pohjoissaamenkielinen tulkkaus hoituu toimialalla siten, että henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen tulkkaa työnsä ohessa. Tulkkaus järjestyy saman päivän aikana. Toimialan asiapaperit toimitetaan pohjoissaameksi ja suomeksi (vrt. ilmoitukset ja lomakkeet käännetään pohjoissaameksi ja inarinsaameksi)

ja käännöksen laativat viranhaltijat itse. Käännös järjestyy saman päivän aikana tietenkin käännöstyön laajuudesta riippuen.

Toimiala osoittaa palvelevansa saamen kielellä ja edistää saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa. Toimiala seuraa saamen kielilakia laatimalla vuosittaisen raportin saamen kielilain toteutumisesta. Esimiehen ilmoituksen mukaan se täyttää saamen kielilain edellytykset tyydyttävästi.

5.4.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Saamenkieliset palvelut mainitaan Pohjois-Lapin työvoimatoimiston strategiassa siten, että työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan.

Taulukko 110 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti	Muuten	Yhteensä
Karesuvannon työvoimatoimisto	0	1	0	2	3
Enontekiön työvoimatoimisto	3	1	0	0	4
Sodankylän työvoimatoimisto	1	0	0	0	1
Ivalon työvoimatoimisto	3	2	2	0	7
Yhteensä	7	4	2	2	15

Työntekijöiden mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan työyhteisössä pääosin myönteisesti tai lailla ei ole merkitystä. Kaikkein myönteisemmin lakiin suhtaudutaan Enontekiön toimistossa vastaajien mukaan. Kahden vastaajan mielestä Ivalon työvoimatoimistossa suhtaudutaan saamen kielilakiin kielteisesti. Esimiehen mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa myönteisesti.

Taulukko 111 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa

	Myönteinen	Myönteisesti, mutta ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Yhteensä
Karesuvannon työvoimatoimisto	3	0	0	0	3
Enontekiön työ-voimatoimisto	3	1	0	0	4
Sodankylän työ-voimatoimisto	0	0	1	0	1
Ivalon työvoima-toimisto	4	1	2	2	9
Yhteensä	10	2	3	2	17

Työntekijöistä kukaan ei suhtaudu saamen kielilakiin kielteisesti. Kaikki Karesuvannon ja Enontekiön työvoimatoimistojen työntekijät suhtautuvat lakiin myönteisesti. Ivalon työntekijöistä hieman yli puolet suhtautuu lakiin myönteisesti ja lopuille lailla ei ole merkitystä tai siitä ei ole riittävästi tietoa.

Seuraavassa työntekijävastauksessa avoimeen kysymykseen on pohdittu kielilain toimivuutta nykyajan tarpeiden kannalta:

> *”Toimii osittain, ei aivan täydellisesti. Sähköiset palvelut – nettipalvelut, joihin mennään yhä enemmän kaikilla hallinnonaloilla, pitäisi olla myös saamen kielellä. Ongelmana lienee päivityksiin liittyvät ongelmat, yhden kerran olisi mahdollista tehdä, mutta kuka päivittäisi jatkossa? Saamen kieltä osaavia on kuitenkin vähän niin henkilökunnissakin eri virastoissa kuin valtakunnan tasollakin. Työministeriö on tuottanut muutamia keskeisiä lomakkeita saamen kielellä, esitteet yhden kerran jotka vanhentuneet ja uusia ei ole enää päivitetty.”*

5.4.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Pohjois-Lapin työvoimatoimisto on huomioinut yhdenvertaisuussuunnitelmassaan saamen kielilain edellytykset ja kartoittanut osittain sen toimivuutta omalla toimialallaan (ks. luku 12). Pohjois-Lapin työvoimatoimistolla oli erinomaisia toimenpide-ehdotuksia, mutta niitä ei ole resursoitu tai aikataulutettu, joka mahdollistaisi helpommin tavoitteiden toteutumisen.

Tiedotusta saamen kielilaista olisi hyvä tehostaa, koska yli puolet toimialan

työntekijöistä tuntee lain vaikutukset huonosti tai ei lainkaan. Saameksi voi saada asiakaspalvelua vain Kaaresuvannon työvoimatoimistossa, muissa toimistoissa saamenkielinen asiakaspalvelu edellyttää tulkkipalveluja. Työvoimatoimiston osalta hyvin suuri osa asioinnista tapahtuu erilaisten lomakkeiden kautta ja yhä kasvava osa työvoimatoimiston palveluista on siirtymässä verkkoon. Saamen kielilain toteutuminen vaatii näiden dokumenttien ja sivustojen kääntämistä saamen kielille, mutta toisaalta myös toimialan virkailijoilta asiantuntemusta ja kykyä neuvoa asiakkaita saamenkielisten lomakkeiden täytössä. Tätä asiantuntemusta työvoimatoimistossa on vain Kaaresuvannon toimistossa.

Pohjoissaamen taitoisten kielitaitoa tulisi hyödyntää asiakaspalvelussa saamelaisten kotiseutualueella ja esimerkiksi keskittää pohjoissaamenkielinen puhelinneuvonta heille. Esimiehen mukaan työvoimatoimistossa on riittävästi pohjoissaamen taitoista henkilökuntaa (kaksi työntekijää), mutta käytännössä saamen kielen taitoisten määrää ei voida pitää riittävänä, koska heidän kielitaitonsa ei takaa saamenkielistä palvelua kaikissa viidessä työvoimatoimiston yksikössä.

5.5 Pohjois-Lapin verotoimisto

Verohallinto toimii valtiovarainministeriön alaisuudessa. Lapin veroviraston toimipaikkana on Rovaniemi ja sen vastuualueena on Lapin lääni. Pohjois-Lapin verotoimiston toimialue käsittää Sodankylän, Utsjoen, Inarin, Enontekiön, Kittilän ja Muonion kunnat. Verotoimistojen päätoimipaikat ovat Ivalossa ja Kittilässä ja toimipisteet Sodankylässä ja Muoniossa. Kotisivuilla ei ole mainintaa saamenkielisistä palveluista. Verotoimiston kotisivut ovat vain suomenkielisiä. Verohallinnolle on mahdollista tehdä pohjoissaamenkielinen henkilöveroilmoitus, maa- ja metsätalouden veroilmoitus, oikaisuvaatimus verotuksesta, ennakkoverohakemus ja verokorttihakemus. Verotoimistosta palautettiin 13 työntekijän kyselylomaketta Muonion, Sodankylän ja Ivalon yksiköistä ja yksi esimieslomake.

5.5.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun

Saamelaisalueella toimivista valtion virastoista huonoin tilanne saamenkielisen asiakaspalvelun suhteen on verotoimistossa, jossa ei työskentele työntekijänä yhtään saamen kielen taitoista työntekijää tai edes alkeet hallitsevia. Kyselyyn vastannut esimies kuitenkin hallitsee pohjoissaamen tyydyttävästi, mutta käyttää työssään saamen kieltä harvoin suullisesti ja kirjallisesti. Hänen työntehtävässään ei edellytetä saamen taitoa tai sitä ei nähdä ansiona.

Taulukko 112 Pohjois-Lapin verotoimiston työntekijöiden saamen kielen taito

	Ei osaa saamea	Yhteensä
Muonion verotoimisto	3	3
Sodankylän verotoimisto	5	5
Ivalon verotoimisto	5	5
Yhteensä	13	13

Yksikään kyselyyn vastanneista Pohjois-Lapin työntekijöistä ei käytä työssään luontevasti saamea kirjallisesti tai suullisesti. Saamen kielen taito ei ole ansiona viranhoidossa. Verotoimiston virantäytössä saamen kielen taito ei ole koskaan viranhoidon edellytys tai erityinen ansio. Esimiehen vastauksen mukaan työntehtävät ovat niin erityisiä, että ensisijainen kriteeri on ammattitaito ja se myös syynä siihen, miksi saamenkielen taito ei ole ansiona. Mahdollisuuksien mukaan verotoimistossa huomioidaan kielitaito, mutta nykyisin virkoja ei enää täytetä.

Työntekijöitä ei kannusteta verotoimistossa myöskään saamen kielen käyttöön työntekijöiden mukaan. Yksikään verotoimiston työntekijöistä ei saa kielilisää. Yksi työntekijöistä ei ole tietoinen kielilisästä. Esimiehen mukaan kielilisää ei myönnetä verotoimistossa.

Taulukko 113 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle verotoimistossa

	Myöntää palkallista virkavapautta kielen opiskelua varten	Saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa	Kannustaen opiskelemaan	Muuten	Ei mitenkään	Yhteensä
Muonion verotoimisto	0	0	0	0	3	3
Sodankylän verotoimisto	0	2	1	1	0	4
Ivalon verotoimisto	1	3	0	0	0	4
Yhteensä	1	5	1	1	3	11

Muonion verotoimistossa saamen kielen opiskelua ei tueta millään tavalla. Sodankylän verotoimistossa puolet vastaajista kokee, että opiskelua tuetaan myös taloudellisesti eli myönnetään palkallista virkavapautta tai opiskelu voi tapahtua työajalla. Puolet työntekijöistä kokee tuen olevan kannustamista tai muunlaista. Ivalon toimiston kaikkien työntekijöiden mukaan opiskelua tuetaan myös taloudellisesti. Esimiehen mukaan saamen kielen opiskelua tuetaan verotoimistossa myöntämällä palkallista virkavapautta kielen opiskelua varten ja opiskeluun voi käyttää työaikaa. Yksikään verotoimiston työntekijä ei ole opiskellut saamea työn ohessa. Yksi Ivalon toimiston työntekijä olisi kiinnostunut opiskelemaan saamea. Toimiston esimiehen mukaan vuosina 1992 - 2003 ja 2004 - 2006 pohjoissaamea on opiskellut työn ohessa yksi henkilö, joka on parhaillaan virkavapaalla.

5.5.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilaista on tiedotettu kaikissa verotoimiston yksiköissä. Muonion työntekijöistä kaksi on saanut tiedotteen tai esitteen ja yksi ei ole saanut minkäänlaista tiedotusta. Sodankylässä on tiedotettu myös esittein ja yhden vastaajan mukaan tiedotus on ollut muunlaista. Ivalon toimistossa yksi on saanut tiedotusta usealla tavalla ja kaksi saanut tiedotteen. Esimiehen mukaan saamen kielilaista on tiedotettu usealla tavalla.

Taulukko 114Tiedotus saamen kielilaista verotoimistossa

	Tiedote tai esite	Tiedotettu useammalla tavalla	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Muonion verotoimisto	2	0	0	1	3
Sodankylän verotoimisto	2	0	1	0	3
Ivalon verotoimisto	2	1	1	1	5
Yhteensä	6	1	2	2	11

Yhdeksän verotoimiston työntekijää pitää tiedotusta saamen kielilaista riittävänä. Puutteellisena tiedotusta pitää Muonion ja Ivalon toimiston henkilöstöstä kummastakin yksi työntekijä. He eivät ole saaneet tiedotusta saamen kielilaista.

Taulukko 115 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan verotoimistossa

	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Muonion verotoimisto	1	1	1	3
Sodankylän verotoimisto	2	2	1	5
Ivalon verotoimisto	4	1	0	5
Yhteensä	7	4	2	13

Hieman yli puolet vastaajista tuntee saamen kielilain vaikutukset hyvin. Muonion toimistossa vastaukset jakaantuvat tasaisesti hyvin, huonosti tai ei lainkaan tietävien välillä. Sodankylän toimiston työntekijöistä hieman yli puolet tuntee lain vaikutukset huonosti tai ei lainkaan. Esimiehen mukaan verotoimiston työntekijät tuntevat lain vaikutukset hyvin. Ivalon toimistossa lain vaikutukset tunnetaan pääasiallisesti hyvin. Yhden Sodankylän ja yhden Ivalon verotoimiston työntekijän mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän saamen kielilain johdosta työyhteisössä, viitaten ilmeisesti käännöksien ja tulkkipalvelujen käyttöön, koska työyhteisössä ei ole saamen kielen taitoista henkilöstöä. Muonion verotoimistossa lailla ei ole ollut vaikutusta. Omaan saamen kielen käyttöön tai käyttämättömyyteen saamen kielilailla ei ole ollut vaikutusta verotoimistoissa. Verotoimiston esimiehen mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi verotoimistossa saamen kielilain voimaantulon jälkeen.

Saamen kielen taitoisten henkilöiden määrä ei ole esimiehen mukaan juuri kasvanut ennen saamen kielilakia tai sen jälkeen. Ajanjaksolla 1992 - 2003 toimistossa on työs-

kennellyt yksi pohjoissaamen alkeet hallitseva ja vuosina 2004 - 2006 kaksi pohjoissaamen alkeet hallitsevaa työntekijää.

Verotoimiston esimiehen mukaan verotoimistossa työskentelee vähän pohjoissaamentaitoisia eikä lainkaan koltan- ja inarinsaamentaitoisia työntekijöitä. Syynä tähän on se, että virkoja lakkautetaan ja virkoja ei enää saada entistenkään tilalle. Verotoimistossa työskentely on ammattitaitoa vaativa tehtävä, ammattitaidon ja tarkoituksenmukainen kielen yhdistelmä harkitaan tapauskohtaisesti. Saamenkieliset palvelut turvataan käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Saamen kielilain aiheuttamat kulut ovat vähäisiä toimialalla, ja siksi myöskään saamen kielilain aiheuttamia kustannuksia ei ole eritelty. Erillisrahoitusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen ei myöskään saada.

Pohjoissaameksi on ilmoittanut haluavansa asioida 38 asiakasta. 15 henkilöä ilmoitti haluavansa asioida saameksi vuosina 1992 – 2003, kuten myös vuonna 2004. Vuonna 2005 viisi ja vuonna 2006 kolme asiakasta on ilmoittanut haluavansa asioida pohjoissaameksi. Saamekielisistä asiakkaista pidetään rekisteriä, mutta käytännössä sitä ei käytetä. Esimiehen mukaan rekisteriä käytetään satunnaisesti, mutta info ja materiaali pyritään ohjaamaan saameksi asiakkaille.

Pohjois-Lapin verotoimistossa ei käännetä mitään asiapapereita koltan- ja inarinsaameksi. Esimiehen mukaan inarin- ja koltansaameksi ei ole valmiina mitään asiapapereita, mutta lomakkeet käännetään tarvittaessa. Pohjoissaameksi käännetään suurin osa julkaisuista, lomakkeista, opasteista ja julkipanoista. Lisäksi käännetään muutamia ilmoituksia. Muita ohjeita tai internet-sivustoja ei käännetä pohjoissaameksi. Kaikilla saamen kielillä on mahdollista saada asiakaspalvelua puhelimitse ja asiakaspalvelutilanteessa tulkkauksen avulla. Kokouksissa ei voi käyttää saamen kieltä. Tulkkauspalvelu ostetaan, ja se järjestyy saman päivän aikana. Saamen kielen äidinkielekseen ilmoittaneille verotoimisto lähettää materiaalit automaattisesti saameksi (pohjoissaame). Käännökset järjestetään siten, että henkilökuntaan kuuluva kääntää (sisäiset dokumentit) tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Käännös järjestyy viikon sisällä sen laajuudesta riippuen. Esimiehen mukaan käännöksiä ei varmenneta, mutta hän

kääntää itse ja signeeraa käännökset ja käännökset ovat vain verotoimiston työssä käytettävissä (saame-suomi osalta).

Pohjois-Lapin verotoimisto osoittaa palvelevansa saamen kielellä asiakaspalvelu-tilanteessa. Saamen kielen käyttöä on edistetty lisäämällä saamenkielisiä käännöksiä ja tulkkipalveluja. Saamen kielilain toteutumista ei seurata verotoimistossa, esimies ei tiedä syytä tähän. Esimiehen mukaan Pohjois-Lapin verotoimisto täyttää saamen kielilain edellytykset välttävästi.

5.5.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Verotoimiston strategiassa saamenkieli ja saamenkieliset palvelut mainitaan siten, että työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan. Verotoimiston työntekijöiden mukaan työyhteisöt suhtautuvat saamen kielilakiin suurimmaksi osaksi myönteisesti. Sodankylän verotoimistossa kielilailla ei ole vastauksien perusteella juuri merkitystä työyhteisön toimintaan.

Taulukko 116 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin verotoimistossa työntekijöiden mukaan

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Yhteensä
Muonion verotoimisto	2	1	3
Sodankylän verotoimisto	1	3	4
Ivalon verotoimisto	4	1	5
Yhteensä	7	5	12

Työntekijöiden mukaan työyhteisössä suhtaudutaan saamen kielilakiin myönteisesti tai neutraalisti, kielilailla ei koeta olevan merkitystä työyhteisön toimintaan. Verotoimiston esimiehen mukaan verotoimiston työyhteisöissä saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti, saamen kielilaki koetaan valitettavasti pääosin ”normaalia työtä” haittaavaksi tekijäksi.

Taulukko 117 Työntekijän suhtautuminen saamen kielilakiin verotoimistossa

	Myönteinen	Ei merki-tystä	En tiedä saamen kielilaista	Kielteinen	Yhteensä
Muonion vero-toimisto	2	1	0	0	3
Sodankylän verotoimisto	1	3	1	0	5
Ivalon verotoi-misto	2	2	0	1	5
Yhteensä	5	6	1	1	13

Hieman yli puolet verotoimiston työntekijöistä kokee, että saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan tai että siitä ei tiedetä. Yksi Ivalon toimiston työntekijä suhtautuu lakiin kielteisesti. Muonion verotoimistossa saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisemmin.

Verotoimiston esimies kuvailee suhtautumista saamen kielilakiin seuraavalla tavalla:

> *”Virkamiehenä totean asia olevan hyvä, toimivuuden aikaansaaminen valtionhallinnon supistumisvelvoitteiden aikana on todella hidasta, koska rekrytointimahdollisuuksia ei ole! Henkilöstön asenne ei tue halukkuutta kielen opiskeluun. Meillä on virassa yksi aktiivinen opiskelija, mutta valitettavasti hän on nyt virkavapaalla.*
> *Ei meillä voi todeta lain toimivan hyvin, mutta tiedän valtion laitoksia/virastoja, joissa ei toteudu lainkaan. Velvoitteemmekin on iso, koska jokainen kansalainen on asiakkaamme.”*

5.5.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Työntekijöiden vastauksien perusteella verotoimistoissa ei työskentele saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Esimiehen ilmoituksen mukaan verovirastossa työskentelee kaksi pohjoissaamen alkeet hallitsevaa henkilöä ja esimies itse osaa pohjoissaamea tyydyttävästi. Verovirastossa ei voi käyttää luontevasti saamen kieltä tarvittaessa välitöntä suullista asiakaspalvelua.

Saamenkielinen asiakaspalvelu järjestyy vain tulkin välityksellä. Veroviraston lomakkeita ja dokumentteja käännetään pohjoissaameksi ja tarvittaessa inarin- ja koltansaameksi. Toimiston esimies suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, mutta veroviraston ongelma saamenkielisten palvelujen järjestämisessä on se, että työntekijät

eivät ole kiinnostuneet opiskelemaan saamen kieltä eikä valtion tuottavuusohjelma salli uusien virkojen perustamista. Saamenkielisten palvelujen järjestämisen suhteen tämä on haasteellinen tilanne, joka tulisi huomioida ja ratkaista keskusjohtoisesti.

5.6 Oikeusapu

Oikeusapu antaa kansalaiselle oikeuden saada itselleen avustaja oikeudellisen asian hoitamista varten joko kokonaan tai osittain valtion varoilla. Oikeusapu kattaa kaikki oikeudelliset asiat. Valtion oikeusaputoimistoissa annetaan oikeusapuun oikeutetuille asianajopalveluja. Asianajotehtäviä suorittaessaan oikeusaputoimistojen julkiset oikeusavustajat ovat itsenäisiä ja riippumattomia. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat kuuluvat Rovaniemen oikeusapupiiriin. Enontekiöllä toimii Kittilän oikeusaputoimiston sivutoimisto. Sodankylän oikeusaputoimipisteellä on sivutoimistot Ivalossa ja Utsjoella. Kerran viikossa on saatavilla pohjoissaameksi yleistä oikeusapuohjausta valtakunnallisesta oikeusapupuhelinpalvelusta. Oikeusavun kotisivuilta on saatavissa yleistä tietoa pohjoissaameksi.

5.6.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun

Oikeusapua voi saada pohjoissaameksi kaikissa oikeusavun yksiköissä. Yksi Utsjoen oikeusavun työntekijä hallitsee pohjoissaamen lisäksi inarinsaamen alkeet.

Taulukko 118 Työntekijöiden ja esimiesten saamen kielen taito oikeusavussa

Toimiala	Pohjoissaame äidinkielenä	Pohjoissaamen tyydyttävä hallinta	Pohjoissaamen alkeiden hallinta	Yhteensä
Enontekiön oikeusapu	1	1		**2**
Sodankylän oikeusapu		1	1	**2**
Inarin oikeusapu		1		**1**
Utsjoen oikeusapu	1			**1**
Yhteensä	**2**	**3**	**1**	**6**

Suullisena työkielenä pohjoissaame on suomen lisäksi yhdellä Enontekiön, Inarin ja

Utsjoen toimiston työntekijöistä. Enontekiön oikeusavun työntekijä käyttää saamea työssään viikoittain ja työkavereiden kanssa keskustellessa. Sodankylän oikeusavun työntekijä ei käytä saamea koskaan, koska työyhteisö on täysin suomenkielinen. Inarin oikeusavussa saamea käytetään harvoin. Utsjoen toimistossa saamea käytetään päivittäin. Kirjallisena työkielenä on pohjoissaame ja suomi kaikissa oikeusavun toimipisteissä neljällä työntekijällä. Pääasiassa saamea käytetään kirjallisesti kuitenkin harvoin. Oikeusavun työntekijät kokevat, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön joko työnantajan tai/sekä työyhteisön toimesta paitsi Utsjoen toimistossa, jossa saamen kielen käyttöön ei kannusteta.

Taulukko 119 Saamen kielen taidon edellytys virassa työntekijöiden mukaan

	Pohjoissaamen kielen taito ansiona	Yhden saamen kielen hallinta ansiona	Ei edellytetä	Yhteensä
Enontekiön oikeusapu	2	0	0	2
Sodankylän oikeusapu	0	0	1	1
Inari oikeusapu	0	1	0	1
Utsjoen oikeusapu	1	0	0	1
Yhteensä	3	1	1	5

Vain Sodankylän oikeusaputoimistossa saamen kielen taito ei ole ansiona työntehtävissä työntekijöiden mukaan. Enontekiöllä ja Utsjoella pohjoissaamen taito on ansiona ja Inarissa yhden Suomessa puhuttavan saamen kielen hallinta on ansiona. Virantäyttötilanteessa Enontekiön toimistossa saamen kielen taito katsotaan aina ansioksi, Sodankylässä tavallisesti. Enontekiöllä saamen kielen taito on viranhoidon edellytys asiakaspalvelutehtävissä, Sodankylässä ei missään tehtävissä. Kahdelle Enontekiön ja yhdelle Inarin oikeusavun työntekijälle myönnetään kielilisää. Sodankylän ja Utsjoen toimiston työntekijöille ei myönnetä kielilisää. Sodankylässä kielilisää myönnetään kaikissa tehtävissä esimiehen mukaan, vaikka pohjoissaamen tyydyttävästi hallitsevalle työntekijälle ei myönnetä kielilisää. Enontekiön toimistossa kielilisää myönnetään asiakaspalvelutehtävissä.

Taulukko 120 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun oikeusavussa

	Myöntää palkallista virkavapautta	Saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa	Usealla tavalla	Myöntää palkallista virkavapautta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa	Muuten	Yhteensä
Enontekiön oikeusapu	0	1	0	0	1	2
Sodankylän oikeusapu	1	0	0	0	0	1
Inari oikeusapu	0	0	0	1	0	1
Utsjoen oikeus-apu	0	0	1	0	0	1
Yhteensä	1	1	1	1	1	5

Enontekiön oikeusavun työntekijät ovat opiskelleet pohjoissaamea työn ohessa. Yksi Inarin toimiston työntekijä on opiskellut työn ohessa pohjoissaamea. Enontekiön toimistossa saamen kielen opiskelua tuetaan siten, että opiskelu voi tapahtua työajalla tai muulla tavoin. Enontekiön toimiston esimiehen mukaan saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa. Sodankylän oikeusavussa myönnetään palkallista virkavapautta kielen opiskelua varten työntekijöiden mukaan. Sodankylän toimiston esimiehen mukaan työyhteisö tukee saamen kielen opiskelua myöntämällä palkallista virkavapautta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa. Inarissa voi opiskella saamea sekä työajalla että palkallisella virkavapaudella. Utsjoen oikeusavussa opiskelua tuetaan usealla tavalla. Sodankylän oikeusavun yksi työntekijä olisi kiinnostunut opiskelemaan ja yksi Utsjoen työntekijä olisi myös kiinnostunut, jos työnantaja tarjoaisi mahdollisuutta. Sodankylän toimiston esimiehen mukaan pohjoissaamea on opiskellut yksi henkilö vuosina 2004 -2006, Enontekiön toimistossa on yksi henkilö opiskellut saamea 1992 - 2003 ja vuosina 2004 - 2006.

5.6.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Enontekiön oikeusavussa ei ole tiedotettu saamen kielilaista yhden työntekijän mukaan, toisen mukaan laista ei ole varsinaisesti tiedotettu, mutta itse lakiin on tutustuttu. Sodankylän oikeusavussa saamen kielilaista on tiedotettu myös muulla tavoin. Inarin oikeusavussa saamen kelilaista ei ole tiedotettu ja Utsjoella on tutustuttu esitteeseen saamen kielilaista. Enontekiön ja Sodankylän toimistojen esimiesten mukaan saamen kielilaista on tiedotettu toimistoissa muulla tavoin.

Taulukko 121 Tiedotus saamen kielilaista oikeusavussa

	Esite	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Enontekiön oikeusapu	0	1	1	2
Sodankylän oikeusapu	0	1	0	1
Inari oikeusapu	0	0	1	1
Utsjoen oikeusapu	1	0	0	1
Yhteensä	1	2	2	5

Enontekiön ja Sodankylän toimiston työntekijät pitävät tiedotusta saamen kielilaista riittävänä. Toimistojen esimiehet pitävät puolestaan tiedotusta saamen kielilaista puutteellisena. Inarin ja Utsjoen toimiston työntekijät pitävät tiedotusta puutteellisena. Enontekiön oikeusavun työntekijät tuntevat lain vaikutukset työyhteisön toimintaan erittäin hyvin tai hyvin. Sodankylän oikeusavun työntekijä tuntee lain vaikutukset erittäin hyvin. Inarissa laki tunnettaan hyvin ja Utsjoella lain vaikutukset tunnetaan huonosti. Sodankylän toimiston esimiehen mukaan työyhteisö tuntee huonosti saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan. Enontekiön esimiehen mukaan työyhteisön jäsenet tuntevat lain hyvin.

Taulukko 122 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan oikeusavussa

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	Yhteensä
Enontekiön oikeusapu	1	1	0	2
Sodankylän oikeusapu	1	0	0	1
Inari oikeusapu	0	1	0	1
Utsjoen oikeusapu	0	0	1	1
Yhteensä	2	2	1	5

Saamen kielilaki on lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisössä vähän Enontekiön, Inarin ja Utsjoen toimistoissa työntekijöiden mukaan. Sodankylässä laki ei ole ei ole vaikuttanut saamen kielen käyttöön. Työntekijöiden omaa saamen kielen käyttöä laki on lisännyt vähän Enontekiön ja Inarin toimistoissa. Utsjoella laki on lisännyt merkittävästi työntekijöiden omaa saamen kielen käyttöä ja Sodankylässä laki ei ole lisännyt työntekijöiden omaa saamen kielen käyttöä.

Vuosina 1992 - 2003 Sodankylän oikeusavussa on työskennellyt yksi pohjoissaamea

tyydyttävästi hallitseva ja Enontekiön toimistossa yksi pohjoissaamen alkeet hallitseva. Vuosina 2004 – 2006 Sodankylän toimistossa työskentelee yksi pohjoissaamea tyydyttävästi hallitseva ja Enontekiön toimistossa yksi äidinkieleltään pohjoissaamenkielinen ja yksi tyydyttävän kielitaidon omaava työntekijä. Enontekiön toimiston osalta saamen kielilain voimaantulon jälkeen saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrä on kasvanut. Sodankylän toimistossa on palkattu yksi pohjoissaamen taitoinen työntekijä saamen kielilain voimaantulon jälkeen, Enontekiön toimistossa saamen kielen taitoista henkilökuntaa ei ole palkattu. Esimiesten mukaan saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä Sodankylän ja Enontekiön työyhteisöissä lainkaan.

Enontekiön oikeusavussa työskentelee riittävästi pohjoissaamen taitoista henkilöstöä esimiehen mukaan. Sodankylän toimistossa pohjoissaamentaitoisia on vähän. Syynä Sodankylän toimiston saamenkielisen henkilökunnan vähäisyyteen on resurssien puute. Saamenkieliset palvelut turvataan Sodankylän ja Enontekiön toimistoissa käyttämällä tulkkaus- ja käännöspalveluja. Enontekiön toimistossa koulutetaan lisäksi omaa henkilökuntaa. Oikeusapuyksiköt eivät saa erillistä rahoitusta saamen kielilain aiheuttamien kustannuksien kattamiseen, eikä menoja ole eritelty. Sodankylän oikeusavussa pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua on halunnut viisi asiakasta vuosittain, Enontekiön toimistossa asiakkaita ei ole tilastoitu. Kummassakaan toimistossa ei ole pidetty saamen kielellä palvelua haluavista erillistä asiakasrekisteriä. Enontekiön oikeusaputoimistossa voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa. Sodankylän oikeusaputoimistossa pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua saa puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa etukäteen sovittaessa.

Sodankylän oikeusavussa muutamia opasteita ja kuulutuksia käännetään pohjoissaameksi. Enontekiön oikeusavussa muutamia ohjeita käännetään pohjoissaameksi. Muita dokumentteja ei käännetä millekään saamen kielelle.

Seuraavassa työntekijävastauksessa lomakkeiden ja esitteiden kääntäminen nähdään riittämättömäksi:

”Vain se, että lomakkeet ja esitteet käännetään saameksi, ei riitä. Pelkään, että kielen käyttö jää tulevaisuudessa käytännössä vähäiseksi.”

Enontekiön oikeusaputoimistosta tulkkausta ei tarvita, koska viranhaltija puhuu itse saamea. Sodankylän oikeusaputoimistossa henkilökuntaan kuuluva tulkkaa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta ja tulkkaus järjestyy parin päivän sisällä. Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyytäessä ja Sodankylän toimistossa palvelu tilataan viralliselta kielenkääntäjältä. Enontekiön toimistossa viranhaltijat kääntävät itse ja käännös varmennetaan saamen kielen toimistossa. Sodankylän ja Enontekiön oikeusaputoimistot osoittavat palvelevansa saamen kielellä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa. Sodankylän oikeusaputoimisto on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla asiakaspalvelutilanteessa saamenkielisistä palveluista ja muulla tavoin. Enontekiön toimisto on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla asiakaspalvelutilanteessa saamenkielisistä palveluista ja kannustaen asiakkaita käyttämään saamen kieltä. Sodankylän oikeusaputoimisto ei seuraa saamen kielilain toteutumista. Enontekiön toimisto ei ole vastannut tähän kysymykseen. Sodankylän oikeusaputoimisto ilmoittaa, ettei täytä saamen kielilain vaatimuksia. Enontekiön toimisto täyttää esimiehen mukaan saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi.

5.6.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Taulukko 123 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin oikeusavussa

	Myönteinen	Saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti	Yhteensä
Enontekiön oikeusapu	2	0	2
Sodankylän oikeusapu	1	0	1
Inari oikeusapu	1	0	1
Utsjoen oikeusapu	0	1	1
Yhteensä	4	1	5

Sodankylän toimiston strategiassa mainitaan saamenkieliset palvelut siten, että saamenkielisiä palveluja kehitetään ja pohjoissaamenkielistä henkilöstöä rekrytoidaan lisää. Enontekiön toimiston strategiassa työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan. Työntekijöiden mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti Enontekiön,

Inarin ja Sodankylän oikeusavussa. Kielteisesti lakiin suhtaudutaan Utsjoen oikeusaputoimistossa. Sodankylän ja Enontekiön toimistoissa suhtaudutaan esimiesten mukaan saamen kielilakiin myönteisesti.

Taulukko 124 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin oikeusavussa

	Myönteinen	Yhteensä
Enontekiön oikeusapu	2	2
Sodankylän oikeusapu	1	1
Inari oikeusapu	1	1
Utsjoen oikeusapu	1	1
Yhteensä	5	5

Kaikki oikeusavun työntekijät suhtautuvat saamen kielilakiin myönteisesti.

Oikeusavun piirissä tulleessa työntekijävastauksessa nähdään miten saamen kielilaista saataisiin toimiva:

> *"Kielen käyttäminen aiheuttaa kiusallisia tilanteita esim. viivytystä palvelujen saamisessa. Valitettavasti saamenkieliset eivät osaa vielä vaatia esim. verotoimistossa, oikeusaputoimistossa, tms. virastoissa virkamiehiltä suullista kielen käyttöä. Mikäli asiakas tulisi ja puhuisi saamea, olisi pakko reagoida ja hankkia tulkki, kun virkamies ei ymmärrä asiakastaan. Vain näin asiat kehittyisivät parempaan suuntaan".*

5.6.4 Yhteenveto ja loppupäätelmiä

Oikeuslaitoksen piirteisiin kuuluu tavalliselle kansalaiselle vieras muodollisuus päätöksenteossa ja kielenkäytössä. Lainkäytön sanasto on useimmille vieras omalla äidinkielellä ja saamen kielen kannalta erityisesti, koska juridinen terminologia on vieras, eikä se ole täysin vakiintunut saamen kieleen.[46] Oikeusapu on erityisen tärkeä saamelaisille, koska yksityiset asianajotoimistot eivät kuulu saamen kielilain piiriin.

Saamelaisalueen viranomaisista oikeusavusta saa parhaiten ja ilman erityisjärjestelyjä saamenkielistä palvelua, mutta vain pohjoissaamen osalta. Utsjoen oikeusapu ei ole sitoutunut esimiestasolla saamen kielilakiin riittävästi, ja toimialan ilmapiiri ei ole saamen kieltä tukeva ja kannustava, joka vaikeuttaa saamen kielilain toteutumista ja

[46] Saamelaiskäräjät on valmistanut vuonna 2005 suomi-pohjoissaame Lakisanaston, joka on saatavilla sähköisenä ja kirjallisena versiona saamelaiskäräjien saamen kielineuvostolta.

saamenkielistä asiakaspalvelua Utsjoen alueella. Oikeusavun työntekijöiden saamen kielen opiskeluun on tukijärjestelmä kaikissa oikeusavuissa.

Oikeusavussa kirjallisia dokumentteja ei juuri käännetä saamen kielille. Oikeusavun työssä olisi hyödyllistä käännättää virallisten asiakirjojen pohjia valmiiksi saamen kielille, kuten kauppakirjat tai testamentit. Tämä edistäisi saamen kielen käyttöä.

5.7 Lapin maistraatti

Lapin maistraatin toimialueena ovat Enontekiön, Inarin, Kittilän, Muonion, Sodankylän ja Utsjoen kunnat. Maistraatin toimipaikka on Kittilässä. Maistraatit ovat osa valtion paikallishallintoa ja toimivat läänihallituksen alaisuudessa. Maistraatit vastaavat alueensa väestötietojärjestelmästä, holhousasioista, kauppa- ja yhdistysrekisteristä sekä venerekisteristä. Maistraattien muut tehtävät ovat avioliiton esteiden tutkinta, nimenmuutosasiat ja perukirjojen osakasluetteloiden vahvistaminen. Maistraatin henkikirjoittaja suorittaa siviilivihkimiset ja hän toimii myös julkisena notaarina ja kaupanvahvistajana. Maistraatin kotisivut, julkaisut ja tiedotteet ovat vain suomenkielisiä. Lapin maistraatista palautettiin neljä työntekijän lomaketta ja yksi esimiehen lomake.

5.7. 1 Saamen kielen taito ja saamen kielilain toteuttaminen

Yksi Lapin maistraatin työntekijä hallitsee pohjoissaamen alkeet. Neljä työntekijää ei osaa saamea kuten ei myöskään maistraatin esimies. Alkeet hallitseva työntekijä käyttää pohjoissaamea työssään harvoin suullisesti, kirjallisesti saamea ei käytetä. Esimiehen mukaan vuosina 1992 - 2006 maistraatissa yksi henkilö hallitsee pohjoissaamen alkeet. Vaikka saamea ei työyhteisössä osata, niin kolme työntekijää kokee kuitenkin, että työnantaja kannustaa heitä saamen kielen käyttöön. Yksi työntekijää kokee, että häntä ei kannusteta. Työntekijöille ei myönnetä kielilisää. Yksi työntekijä on opiskellut pohjoissaamea työnsä ohessa. Työntekijöiden mielipiteet siitä, miten työnantaja tukee

saamen kielen opiskelua, hajaantuvat. Yhden mukaan opiskeluun voi käyttää työaikaa, yhden mukaan tuki on jotain muuta, yhden mukaan heitä kannustetaan opiskeluun ja yhden mielestä työnantaja kannustaa saamen kielen käyttöön ja tiedottaa koulutusmahdollisuuksista. Esimiehen mukaan työnantaja tukee saamen kielen opiskelua kannustamalla saamen kielen opiskeluun, eli käytännön tukea opiskeluun ei myönnetä. Yksi maistraatin työntekijä on opiskellut saamea vuosina 1992 - 2006. Lapin maistraatin esimiehen mukaan saamen kielen taito katsotaan virantäytössä aina erityiseksi ansioksi, mutta kielitaito ei ole viranhoidon edellytys missään tehtävässä.

Saamen kielilaista on tiedotettu työntekijöiden mukaan joko esittein, muulla tavoin tai laista ei ole tiedotettu. Puolet vastaajista pitää tiedotusta riittävänä ja puolet puutteellisena (kaksi). Kolme työntekijää tuntee lain vaikutukset huonosti ja yksi työntekijä ei tunne lain vaikutuksia työyhteisön toimintaan lainkaan. Esimiehen mukaan laista on tiedotettu Lapin maistraatissa tiedottein tai sähköpostitse. Hänen mukaansa tiedotus on ollut riittävää ja työyhteisön jäsenet tuntevat lain vaikutukset hyvin, vaikka kukaan työntekijöistä ei tunne oman ilmoituksensa mukaan lain vaikutuksia työyhteisön toimintaan hyvin, vaan huonosti tai ei lainkaan. Saamen kielilaki ei ole lisännyt työntekijöiden mukaan saamen kielen käyttöä työyhteisössä tai omaa saamen kielen käyttöä lainkaan. Esimiehen mukaan saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisössä.

Lapin maistraattiin ei ole palkattu saamen kielen taitoista henkilökuntaa saamen kielilain johdosta. Lapin maistraatissa on esimiehen mukaan vähän pohjoissaamenkielistä henkilökuntaa. Syynä tähän on resurssien vähäisyys ja muu syy. Työyhteisössä on kuitenkin vain yksi pohjoissaamen alkeet hallitseva työntekijä, jonka kielitaito ei riitä vaativiin asiakaspalvelutehtäviin. Saamenkieliset palvelut turvataan toimialalla käyttämällä tulkkaus- ja käännöspalveluja.

Pohjoissaameksi käännetään Lapin maistraatissa kaikki julkipanot ja lomakkeet sekä suurin osa opasteista, kulkuohjeista ja tauluista. Inarin- ja koltansaameksi ei käännetä dokumentteja. Maistraatti ei saa erillisrahoitusta saamenkielisiä palveluja varten. Maistraatin saamen kielilain aiheuttamia kuluja ei ole eritelty.

Lapin maistraatissa on mahdollista saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa etukäteen sovittaessa. Kokouksessa asiakaspalvelua voi saada tulkin välityksellä pohjoissaameksi. Puhelimitse ei voi saada inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua, koltansaameksi voi saada asiakaspalvelua puhelimitse. Koltan- ja inarinsaameksi voi saada asiakaspalvelua henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa etukäteen sovittaessa.

Tulkkauspalvelu ostetaan ulkopuolelta, ja se järjestyy parin päivän sisällä. Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan erikseen sitä pyytäessä. Käännöspalvelu tilataan viralliselta kielenkääntäjältä ja sen laajuudesta riippuen käännös järjestyy viikon sisällä. Maistraatti osoittaa palvelevansa saamen kielellä ja on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista tiedotuksissa. Maistraatin vastausten perusteella toimialan tarjoamat saamenkieliset palvelut ovat tulkki- ja käännöspalvelujen kautta tavoitettavissa. Saamen kielilain toteutumista ei seurata maistraatissa. Esimiehen mukaan maistraatti täyttää saamen kielilain edellytykset välttävästi.

Työntekijävastaus tukee käsitystä:

> *”Uskoakseni palvelut pyritään turvaamaan niitä haluaville ja tarvitseville. Omassa työssäni ainoastaan yksi henkilö on halunnut hänelle toimitetun tiedustelun lähetettävän omalla äidinkielellään saamella. Hänelle toimitettiin kirje saamen kielellä. Aina kun tarvetta on ilmennyt, tulkin avulla on asiat hoidettu. Ongelmana on saamenkielentaitoisen henkilökunnan puute, joten saamenkielinen asiakas ei ehkä saa asiaansa toimitetuksi yhtä nopeasti kuin suomenkielinen.”*

5.7.2 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Saamen kieltä ja palveluja ei ole mainittu Lapin maistraatin strategioissa. Kahden maistraatin työntekijän mukaan työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, kahden vastaajan mukaan suhtautuminen saamen kielilakiin on muunlaista. Työntekijöistä kaksi suhtautuu lakiin myönteisesti, yksi suhtautuu myönteisesti, mutta näkee, että laki ei turvaa saamen kielen asemaa. Yhdelle vastaajalle lailla ei ole merkitystä. Esimiehen mukaan työyhteisö suhtautuu lakiin myönteisesti.

5.7.3 Yhteenveto

Lapin maistraatissa kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti, mutta toisaalta työntekijät eivät tunne lain vaikutuksia työyhteisön toimintaan hyvin. Työntekijöille tulee tiedottaa saame kielilaista ja sen vaatimuksista aktiivisesti. Maistraatin yksi yleisin palvelu on väestörekisterin ylläpito ja muuttoilmoituksen tekeminen. Tämä palvelu on saatavilla Internetistä, mutta vain suomeksi ja ruotsiksi. Jotta saamenkieliset palvelut toteutuisivat, olisi ensiarvoisen tärkeää, että muuttoilmoituksen voi tehdä myös saameksi Internetissä. Koska maistraatin toimipaikka sijaitsee Kittilässä, suurin osa saamelaisten kotiseutualueen asioinnista tapahtuu puhelimitse ja tämän johdosta saameksi tulisi pystyä asioimaan puhelimitse maistraatin asioissa.

Saamenkelinen asiakaspalvelu on satavissa maistraatissa etukäteen sovittaessa, joka vaatii järjestelyjä. Maistraatissa ei käytännössä ole saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Saamen kielen opiskelua ei maistraatissa tueta kattavasti. Saamenkieliset palvelut eivät voi toteutua nykytilanteessa, ja maistraatin tuleekin panostaa henkilökunnan saamen kielen koulutukseen ja tutkia maistraatin toimintoja siten, että saamenkielinen asiakaspalvelu olisi mahdollista ilman suuria erityisjärjestelyjä.

5.8 Lapin maanmittaustoimisto - saamen kielilain toteuttaminen

Maanmittauslaitos huolehtii Suomen kiinteistötietojärjestelmästä, kiinteistöjä koskevista rekistereistä ja yleisistä kartastotöistä. Se tuottaa kiinteistöjä, maastoa ja ympäristöä koskevia tietoja ja palveluja yksityishenkilöiden, yritysten ja yhteiskunnan tarpeisiin. Maanmittauslaitoksessa on 13 maanmittaustoimistoa, kuusi valtakunnallista tuotanto- ja palveluyksikköä sekä keskushallinto.

Lapin maanmittaustoimiston toimipaikka on Rovaniemi. Lisäksi maanmittaustoimistolla on toimistot Ivalossa, Kemijärvellä ja Torniossa. Lapin maanmittaustoimiston toimialueena on Lapin lääni. Maanmittauslaitoksen kotisivut ovat suomenkielisiä. Maanmittaustoimistosta palautettiin yksi esimiehen ja yksi työntekijän lomake.

Lapin maanmittaustoimiston esimies hallitsee pohjoissaamen tyydyttävästi. Hänen toimessaan ei edellytetä saamen kielen käyttöä. Kyselyyn vastannut yksi työntekijä hallitsee pohjoissaamen alkeet. Hän käyttää saamea harvoin ja kirjallisesti ei koskaan. Hän kokee työnantajansa kannustavan häntä saamen kielen käyttöön ja hän on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa. Saamen kielen opiskeluun voi työntekijän mukaan käyttää työaikaa. Esimiehen mukaan saamen kielen opiskelua tuetaan myöntämällä palkallista virkavapautta. Vuosina 1992 - 2003 pohjoissaamea on opiskellut työn ohessa kolme henkilöä ja vuosina 2004 - 2006 yksi henkilö. Saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi virkaa täytettäessä joskus. Maanmittaustoimistossa ei myönnetä kielilisää.

Saamen kielilaista on tiedotettu työntekijän mukaan tiedotteella, ja hän pitää tiedotusta riittävänä. Hän tuntee saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin. Työyhteisön saamen kielen käyttö on lisääntynyt työntekijän mukaan merkittävästi saamen kielilain voimaantultua ja oma saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän. Esimiehen mukaan saamen kielilaista on tiedotettu maanmittaustoimistossa koulutuksen avulla, ja tiedotus on ollut riittävää. Työyhteisön jäsenet tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin. Esimiehen mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt työyhteisössä vähän saamen kielilain voimaantulon jälkeen.

Ajanjaksolla 1992 - 2003 maanmittaustoimistossa on työskennellyt kaksi pohjoissaamen tyydyttävästi hallitsevaa ja yksi alkeet hallitseva työntekijä. Vuosina 2004 - 2006 pohjoissaamen tyydyttävästi hallitsevien työntekijöiden määrä on noussut neljään, lisäksi inarinsaamea hallitsee tyydyttävästi yksi työntekijä ja pohjoissaamen alkeet yksi työntekijä. Saamen kielilain johdosta ei ole palkattu saamenkielistä henkilökuntaa. Esimies ei näe tarpeellisena lisätä saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrää. Saamenkieliset palvelut turvataan kouluttamalla omaa henkilökuntaa ja käyttämällä tulkkaus- ja käännöspalveluja. Esimiehen mukaan maanmittaustoimistossa työskentelee tyydyttävästi pohjois- ja inarinsaamen taitajia, mutta ei koltansaamentaitoisia.

Lapin maanmittaustoimistossa käännetään muutamia opasteita, ilmoituksia, lomakkeita ja kuulutuksia pohjoissaameksi. Inarin- ja koltansaameksi käännetään muutamia opasteita ja kuulutuksia. Pohjoissaameksi maanmittauslaitoksesta saa asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa. Inarinsaameksi ja koltansaameksi palvelua voi saada tulkin välityksellä. Tulkkauspalvelu ostetaan tarvittaessa. Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan erikseen sitä pyydettäessä. Käännös järjestetään siten, että henkilökuntaan kuuluva kääntää tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Käännös varmennetaan saamen kielen toimistossa. Maanmittaustoimisto osoittaa palvelevansa saamen kielellä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista maanmittaustoimiston tiedotuksissa. Saamen kielen käyttöä toimiala on edistänyt tiedottamalla kaikissa julkaisuissa ja asiakaspalvelutilanteessa toimialan saamenkielisistä palveluista.

Työyhteisö suhtautuu myönteisesti saamen kielilakiin ja kyselyyn vastannut työntekijä itse suhtautuu myös myönteisesti lakiin. Esimiehen mukaan työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin on myönteinen. Esimiehen mukaan esimiehille suunnattu kyselylomake oli asenteellinen, kysymyksistä heijastuu tietty ennakkoluulo saamen kielilain noudattamisesta viranomaisissa. Toimialan strategiassa mainitaan saamenkieliset palvelut siten, että niitä pyritään kehittämään. Esimiehen mukaan toimiala täyttää saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi.

5.9 Rajavartiolaitos ja tulli

Rajavartioston tehtävänä on rajavalvonta, kansainvälinen toiminta, rajatarkastusten tekeminen, pelastus- ja avustustoiminta, rajan hoito ja sotilaallinen maanpuolustus. Lapin rajavartiosto jakautuu kolmeen alueeseen, Ivalon, Sallan ja Muonion rajavartioalueisiin. Rajavartioston kotisivut ovat vain suomenkielisiä. Ivalon rajavartioalueen toiminta-alue kattaa Inarin, Utsjoen ja Sodankylän kunnat. Ivalon rajavartioalueen alaisuuteen kuuluu neljä rajavartioasemaa: Rajajoosepin, Virtaniemen, Näätämön sekä Nuorgamin rajavartioasema. Lapin rajavartioston varusmiesyksikkö, Rajajääkärikomppania, kuuluu myös Ivalon rajavartioalueen alaisuuteen. Rajajoosepin

rajavartioasema sijaitsee Ivalossa ja se on virallinen rajanylityspaikka Suomen ja Venäjän rajalla. Virtaniemen rajanylityspaikka sijaitsee Inarin kunnan Paatsjoen kylässä Venäjän ja Norjan vastaisilla rajoilla. Näätämön rajavartioasema sijaitsee Inarin kunnassa Suomen ja Norjan välisellä rajalla. Nuorgamin rajavartioasema sijaitsee Utsjoen kunnan Nuorgamin kylässä Norjan ja Suomen vastaisella rajalla. Rajanylityspaikat Norjaan sijaitsevat Nuorgamissa, Utsjoella ja Karigasniemellä.

Lapin rajavartioston Muonion rajavartioalue vastaa rajavartiolaitokselle kuuluvista tehtävistä Länsi- ja Luoteis-Lapissa. Rajavartioalueen toiminta-alueeseen kuuluu Ylitornion, Pellon, Kolarin, Muonion ja Enontekiön kunnat sekä Kittilän lentoasema. Rajavartioalueen johtopaikka on toiminut vuodesta 2002 alkaen Muonion kirkonkylällä. Rajavartioalueeseen kuuluu johtopaikan lisäksi Kilpisjärven kylällä Saanan juurella sijaitseva Siilastuvan rajavartioasema. Rajajääkärikomppanian koulutuspaikka sijaitsee Ivalossa, jossa rajajääkärikomppanian varusmiehet saavat sissi- ja rajavartiokoulutuksen. Koulutuksesta vastaa Lapin rajavartiosto.

Pohjoisen tullipiirin johto sijaitsee Torniossa ja sen toimialueena ovat Lapin lääni ja Oulun läänin pohjoisosat. Tulli on palvelu- ja lainvalvontaorganisaatio, joka mm. turvaa sisämarkkinoiden toiminnan sekä kantaa toimialaansa kuuluvat verot, maksut ja tullit, varmistaa säännösten noudattamisen ja torjuu rikollisuutta. Suomen tulli on osa Euroopan unionin tullijärjestelmää. Tullin kotisivut, lomakkeet ja julkaisut ovat vain suomenkielisiä. Saamelaisten kotiseutualueen tullit ovat: Kilpisjärven, Kaaresuvannon, Kivilompolon, Karigasniemen, Utsjoen, Näätämön, Polmakin ja Rajajoosepin tullit.

5.9.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun

Pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua voi saada Utsjoen tulissa, jossa työskentelee yksi äidinkielinen ja yksi hyvän pohjoissaamen taidon omaava henkilö. Kyselyyn vastanneista esimiehistä yksikään ei osaa saamea. Kolme Nuorgamin rajavartioaseman työntekijää vastaajaa jätti kuitenkin ilmoittamatta oman kielitaitonsa, ja he ilmoittivat, että heidän suullisena työkielenään on pohjoissaame ja suomi, joten voi olettaa, että he omaavat vähintään tyydyttävän kielitaidon. Muiden tulliyksikköjen ja rajavartioston

työntekijöiden suullisena työkielenä ei ole saame. Esimiehet eivät hallitse saamen kieltä.

Taulukko 125 Saamen kielen taito tullissa ja rajavartiostossa, työntekijät

Toimiala	Pohjois-saame äidinkielenä	Pohjoissaamen hyvä taito	Pohjoissaamen alkeet	Ei osaa saamea	Yhteensä
Utsjoen tulli	1	1		4	**6**
Rajajääkärikomppania				9	**9**
Rajajoosepin raja				1	**1**
Virtanimen raja-vartioasema				9	**9**
Näätämön rajavartioasema			1	3	**4**
Nuorgamin raja				2	**2 + 3**
Yhteensä					**31**

Saamen kielen taitoisista kaikki käyttävät työssään suullisesti pohjoissaamea. Utsjoen tullin kaksi työntekijää käyttää pohjoissaamea päivittäin ja työkavereiden kanssa keskustellessa. Nuorgamin rajavartioasemalla yksi työntekijä käyttää saamea työssään harvoin ja kaksi työntekijää viikoittain ja työkavereiden kanssa keskustellessa. Kirjallisesti pohjoissaamea käyttää yksi Nuorgamin rajavartioaseman työntekijä harvoin.

Taulukko 126 Saamen kielen käyttö tullissa ja rajavartiolaitoksessa

	Harvoin	Päivittäin ja työkaverien kanssa keskustellessa	Viikoittain ja työkaverien kanssa keskustellessa	Ei koskaan, koska työyhteisö on suomenkielinen	Yhteensä
Utsjoen tulli	0	2	0	1	3
Rajajääkärikomppania	0	0	0	6	6
Rajajoosepin raja	0	0	0	1	1
Virtaniemen raja-vartioasema	0	0	0	1	1
Näätämön rajavartioasema	0	0	0	3	3
Nuorgamin raja	1	0	2	2	5
Yhteensä	1	2	2	14	19

Yhdessäkään rajavartioaseman ja tullin työntekijän virassa saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytyksenä tai ansiona. Virkoja täytettäessä saamen kielen taito on erityisenä ansiona rajavartiolaitoksessa harvoin ja tullilaitoksessa joskus. Muissa rajavartiolaitoksen yksiköissä saamen kielen taito ei ole koskaan erityinen ansio. Saamen kielen taito ei ole koskaan virantäytön edellytyksenä missään tehtävissä tulli- ja

rajavartiostolaitoksessa.

Yksi Virtaniemen rajavartioston työntekijä kokee, että häntä kannustetaan käyttämään saamen kieltä. Työyhteisöissä, joissa on saamen kielen taitoisia (Utsjoen tulli ja Nuorgamin raja-vartioasema) työntekijät eivät koe, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön. Kielilisää ei saa yksikään tullin tai rajavartioston työntekijä. Tullilaitoksessa kielilisää myönnetään esimiehen mukaan asiakaspalvelutehtävissä, rajavartiolaitoksessa kielilisää ei myönnetä.

Yksikään kyselyyn vastannut tullin ja rajavartioston työntekijä ei ole opiskellut saamea työn ohessa. Opiskelusta olisi kiinnostunut yksi Utsjoen tullin ja yksi Nuorgamin rajavartioston työntekijä. Kaksi rajajääkärikomppanian ja yksi Nuorgamin rajavartioston työntekijä olisivat kiinnostuneita opiskelemaan, jos työnantaja tarjoaisi siihen mahdollisuuden. Esimiesten mukaan vuosina 1992 - 2003 yksi henkilö on opiskellut työn ohessa pohjoissaamea Rajajoosepin rajavartioasemalla. Vuosina 2004 - 2006 rajavartiolaitoksessa kolme henkilöä on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa, tullilaitoksessa yksi henkilö ja Rajajoosepin rajavartioasemalla kaksi henkilöä.

Utsjoen tullin yhden työntekijän mukaan työnantaja tukee saamen kielen opiskelua siten, että opiskeluun voi käyttää työaikaa, kahden työntekijän mukaan työnantaja ei tue opiskelua lainkaan. Kahden rajajääkärikomppanian työntekijän mukaan opiskelu tuetaan tiedottamalla koulutusmahdollisuuksista, seitsemän työntekijän mukaan tukea ei myönnetä. Rajajoosepin rajavartioaseman työntekijän mukaan työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa. Virtaniemen rajavartioaseman työntekijöistä yhden mukaan työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta, kolmen mielestä työnantaja kannustaa opiskelemaan ja neljän mukaan tukea saamen kielen opiskeluun ei anneta. Näätämön rajavartioasemalla myönnetään palkatonta virkavaputta saamen kielen opiskelua varten. Nuorgamin rajavartioaseman työntekijöiden vastaukset jakaantuvat tasaisesti kaikkien viiden vastaajan kesken. Opiskeluun myönnetään palkallista virkavapautta, opiskeluun voi käyttää työaikaa, työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta, kannustaa opiskelemaan tai opiskelua ei tueta.

Esimiesten mukaan rajavartiolaitoksessa tuetaan saamen kielen opiskelua usealla tavalla. Tullilaitoksessa myönnetään palkallista virkavapautta saamen kielen opiskelua varten. Rajajääkärikomppaniassa opiskelua tuetaan kannustamalla työntekijöitä saamen kielen opiskeluun. Rajajoosepin rajavartioasemalla saamen kieltä voi opiskella työajalla tai palkallisella virkavapaalla. Nuorgamin raja-vartioasemalla myönnetään palkatonta virkavapautta kielen opiskelua varten.

5.9.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Rajavartiolaitoksessa 15 työntekijän (58 %) mukaan saamen kielilaista on tiedotettu esittein tai tiedottein. Viiden työntekijän mukaan (19 %) kielilaista on pidetty tiedotustilaisuus, koulutus tai laista on tiedotettu useammalla tavalla. Kahdeksan rajavartioston työntekijän mukaan (31 %) saamen kielilaista ei ole tiedotettu. Esimiesten mukaan saamen kielilaista on tiedotettu usealla tavalla rajavartiolaitoksessa, tullilaitoksessa, rajajääkärikomppaniassa, Rajajoosepin, Virtaniemen ja Nuorgamin raja-vartioasemilla. Näätämön rajavartioasemalla saamen kielilaista on tiedotettu tiedottein.

Taulukko 127 Tiedotus saamen kelilaista rajavartiolaitoksessa ja tullissa

	Tiedote tai esite	Koulutus	Informaatio -tilaisuus	Tiedotettu useammalla tavalla	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Utsjoen tulli	6	0	0	0	0	6
Rajajääkärikomppania	3	2	0	0	4	9
Rajajoosepin raja	0	0	0	0	1	1
Virtaniemen raja-vartioasema	7	0	0	0	2	9
Näätämön rajavartioasema	2	0	1	1	0	4
Nuorgamin raja	3	1	0	0	1	5
	21	3	1	1	8	34

Erittäin hyvänä tiedotusta piti yksi Utsjoen tullin ja yksi Virtaniemen rajavartioaseman työntekijä. Utsjoen tullissa riittävänä tiedotusta pitää kolme työntekijää ja puutteellisena kaksi työntekijää. Rajavartiolaitoksen osalta riittävänä tiedotusta piti kaikkiaan 17 työntekijää. Puutteellisen tiedotusta pitää yhdeksän rajavartiolaitoksen työntekijää. Kaikkien esimiesten mukaan tiedotus saamen kielilaista on ollut riittävää sekä tullilaitoksessa että rajavartiolaitoksessa.

Taulukko 128 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan tullissa ja rajavartiolaitoksessa

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Utsjoen tulli	0	3	3	0	6
Rajajääkärikomppania	0	2	4	3	9
Rajajoosepin raja	0	0	0	1	1
Virtaniemen raja-vartioasema	1	4	0	4	9
Näätämön rajavartioasema	0	3	1	0	4
Nuorgamin raja	0	2	3	0	5
Yhteensä	1	14	11	8	34

Saamen kielilain vaikutukset tuntee erittäin hyvin yksi rajavartiolaitoksen työntekijä. Utsjoen tullin työntekijöistä puolet tuntee lain vaikutukset hyvin ja puolet huonosti. Kaikista rajavartioston työntekijöistä 11 tuntee lain vaikutukset hyvin, yhdeksän huonosti ja kahdeksan ei tunne lain vaikutuksia lainkaan. Esimiesten mukaan työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset hyvin rajavartiolaitoksessa. Tullilaitoksessa ja rajajääkärikomppaniassa työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan huonosti, vaikka esimiesten mukaan tiedotus saamen kielilaista on ollut riittävää.

Työntekijöiden mukaan Utsjoen tullissa saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän saamen kielilain myötä (neljä mainintaa), kahden mielestä lailla ei ole ollut vaikutusta työyhteisön saamen kielen käyttöön. Kahden rajajääkärikomppanian, yhden Virtaniemen ja kolmen Nuorgamin rajavartioaseman työntekijän mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt työyhteisössä vähän saamen kielilain myötä. Rajavartioston 22 työntekijän (79 %) mielestä saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt työyhteisössä lainkaan. Oma saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän vain kahdella Utsjoen tullin työntekijällä, muiden yksiköiden työntekijöiden saamen kielen käyttöön tai käyttämättömyyteen saamen kielilailla ei ole ollut merkitystä. Esimiesten mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän Rajajoosepin ja rajavartiolaitoksen työyhteisöissä. Tullilaitoksen ja muiden rajavartiolaitoksen yksiköiden saamen kielen käyttöön tai käyttämättömyyteen saamen kielilailla ei ole ollut merkitystä esimiesten mukaan.

Taulukko 129 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset rajavartiolaitokselle

Palkkakustannukset 2004	Käännöskustannukset 2004	Muut kulut 2004	Palkkakustannukset 2005	Muut kulut 2005	Muut kulut 2006
4500 €	500 €	1000 €	5000 €	500 €	500 €

Rajavartiolaitokselle saamen kielilaki on aiheuttanut kustannuksia vuosina 2004 ja 2005 6000 euroa ja vuonna 2006 kustannukset olivat enää 500 euroa. Muut kulut ovat ilmeisesti ilmoitus- ja muita kuluja. Rajavartiosto ja tullilaitos eivät saa erillisrahoitusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen.

Taulukko 130 Rajavartiolaitoksen ja tullin saamen kielen taitoiset vuosina 1992 - 2003 ja 2004 - 2006

Toimi-ala **1992-2003**	Pohj.-saame äidin-kielenä	Pohjois-saame hyvä hallinta	Pohj. saame tyyd. hallinta	Pohj.-saame alkeet	Pohjois-saamen ja inarin-saamen hallinta	Inarin-saame äidin-kieli	Inarin saame hyvä hallinta	Inarin-saame alkeet	Koltan-saame äidinkieli	Koltan-saamen tyyd. taito	Koltan-saame alkeet
Rajavartio-laitos	6	5	7	3	3	1	1	2	3	2	
Tullilaitos		7									
Rajajoosepin raja		1	1								
Nuorgamin raja		3									
Virtaniemen rajavartio-asema			1					1			
Yhteensä	**6**	**16**	**9**	**3**	**3**	**1**	**1**	**3**	**3**	**2**	**0**
Vuosina 2004 - 2006											
Rajavartio-laitos	1	4	4	3	1		1				1
Tullilaitos		7									
Rajajoosepin raja	1	3	1								
Rajajääkäri-komppania								1			
Yhteensä	**2**	**14**	**5**	**3**	**1**	**0**	**1**	**1**	**0**	**0**	**1**

Saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrää rajavartiolaitoksessa esimiesten ilmoitusten mukaan. Rajavartiolaitoksessa on saamen kielen taitoisen henkilöstön määrä vähentynyt saamen kielilain voimaantulon jälkeen.

Esimiesten mukaan pohjoissaamenkielistä henkilökuntaa on riittävästi rajavartiolaitoksessa, tullilaitoksessa sekä Rajajoosepin ja Nuorgamin rajavartiostoissa. Rajavartiolaitoksessa on tyydyttävästi inarin- ja koltansaamen osaajia esimiehen mukaan. Näätämön rajavartioasemalla ja rajajääkärikomppaniassa ei ole saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Tullilaitoksessa ja Rajajoosepin rajavartioasemilla ei

työskentele koltan- ja inarinsaamen taitoista henkilökuntaa. Saamen kielen taitoisia työntekijöitä ei ole palkattu rajavartiolaitoksessa ja tullilaitoksessa saamen kielilain johdosta.

Rajavartiolaitoksessa syynä miksi saamenkielistä henkilökuntaa ei ole riittävästi on se, että muut virkaehdot täyttäviä saamen kielen taitoisia ei ole saatu palkattua. Tullilaitoksella ei ole resursseja ja rajajääkärikomppania ja Nuorgamin raja-vartioasema eivät näe tarpeelliseksi palkata saamenkielistä henkilökuntaa.

Taulukko 131 Miten saamenkieliset palvelut turvataan tullissa ja rajavartiolaitoksessa

	Käyttämällä tulkkaus- ja käännöspalveluja	Muuten	Kouluttamalla omaa henkilökuntaa ja käyttämällä tulkkaus- ja käännöspalveluja	Yhteensä
Rajavartiolaitos	0	0	1	1
Tullilaitos	1	0	0	1
Rajajääkärikomppania	0	1	0	1
Rajajoosepin raja	1	0	0	1
Näätämön rajavartioasema	1	0	0	1
Nuorgamin raja	1	0	0	1
Yhteensä	4	1	1	6

Saamenkieliset palvelut turvataan kaikissa tullin ja rajavartiostolaitoksen toimipisteissä käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Rajavartiolaitoksessa koulutetaan lisäksi omaa henkilökuntaa.

Rajavartiolaitoksessa kymmenen henkilöä on ilmoittanut haluavansa asioida saamen kielellä vuosina 1992 - 2003. Äidinkielekseen pohjoissaamen on ilmoittanut yksi rajavartiolaitoksen asiakkaista ja kaksi rajajääkärikomppanian asiakasta. Inarinsaamen äidinkielekseen on ilmoittanut yksi rajajääkärikomppanian asiakas. Varsinaista asiakasrekisteriä ei pidetä tullissa tai rajavartiossa, rajajääkärikomppaniassa on alokasrekisteri, johon voi ilmoittaa äidinkielensä.

Pohjoissaameksi käännetään rajavartiolaitoksessa alle puolet opasteista ja muutamia ilmoituksia. Muita dokumentteja ei käännetä pohjoissaameksi tai muille saamen kielille.

Rajajääkärikomppaniassa käännetään muutamia ilmoituksia pohjoissaameksi ja koltansaameksi. Tullilaitoksessa ei käännetä dokumentteja saameksi. Rajajoosepin rajavartioasemalla suurin osa opasteista käännetään pohjoissaameksi. Nuorgamin rajavartio-asemalla käännetään muutamia opasteita pohjoissaameksi ja alle puolet ilmoituksista ja kuulutuksista.

Taulukko 132 Pohjoissaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus tullissa ja rajavartioasemalla

Puhelimitse	**Puhelimitse tulkin välityksellä**	**Puhelimitse etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Rajavartiolaitos		1	
Tullilaitos		1	
Rajajääkärikomppania	1		
Rajajoosepin raja	1		
Näätämön rajavartioasema	1		
Nuorgamin raja	1		
Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Rajavartiolaitos		1	
Tullilaitos		1	
Rajajääkärikomppania	1		
Rajajoosepin raja	1		
Näätämön rajavartioasema	1		
Nuorgamin raja	1		
Kokouksissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Rajavartiolaitos	1		
Tullilaitos			1
Rajajääkärikomppania	1		
Rajajoosepin raja			
Näätämön rajavartioasema	1		
Nuorgamin raja			

Pohjoissaameksi asiakaspalvelua voi saada tullissa ja rajavartiostolaitoksessa etukäteen sovittaessa ja tulkin välityksellä.

Taulukko 133 Inarin- ja koltansaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus tullissa ja rajavartiolaitoksessa

Puhelimitse	**Puhelimitse tulkin välityksellä**	**Puhelimitse etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Rajavartiolaitos	1		
Tullilaitos			1
Rajajääkärikomppania		1	
Rajajoosepin raja	1		
Näätämön rajavartioasema	1		
Nuorgamin raja	1		
Henkilökohtaisessa asioinnissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Rajavartiolaitos	1		
Tullilaitos			1
Rajajääkärikomppania		1	
Rajajoosepin raja	1		
Näätämön rajavartioasema	1		
Nuorgamin raja	1		
Kokouksissa	**Tulkin välityksellä**	**Etukäteen sovittaessa**	**Ei mahdollista**
Rajavartiolaitos	1		
Tullilaitos			1
Rajajääkärikomppania		1	
Rajajoosepin raja	1		
Näätämön rajavartioasema	1		
Nuorgamin raja	1		

Tullilaitoksessa ei voi asioida inarin- tai koltansaameksi edes tulkin välityksellä, tilanne ei ole saamen kielilain mukainen. Rajavartiolaitoksessa voi asioida inarin- ja koltansaameksi etukäteen sovittaessa ja tulkin välityksellä.

Rajavartiolaitoksessa henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen työntekijä tulkkaa työnsä ohessa. Rajajoosepissa ja Näätämössä tulkkauspalvelu ostetaan ulkopuolelta. Tullilaitoksessa, rajajääkärikomppaniassa ja Nuorgamin rajavartioasemalla henkilökuntaan kuuluva tulkkaa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Tulkkaus järjestyy samana päivänä tai parin päivän sisällä.

Kaikki asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan sitä erikseen pyytäessä, paitsi Nuorgamin rajavartioasemalla, jossa asiapaperit toimitetaan vain suomeksi. Tullissa kaikki asiapaperit toimitetaan ensisijaisesti suomeksi, mutta ne voidaan myös kääntää saameksi erikseen sitä vaadittaessa. Käännöspalvelu tilataan viralliselta kääntäjältä tai kääntäjältä kaikkialla muualla paitsi rajajääkärikomppaniassa, jossa käännös järjestetään muulla tavoin. Käännös voi järjestyä kahden viikon sisällä rajavartiolaitoksessa.

Rajavartiolaitos osoittaa palvelevansa saameksi tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista laitoksen julkaisuissa. Rajajoosepin ja Nuorgamin rajavartioasema osoittavat palvelevansa saameksi muulla tavoin ja rajajääkärikomppania ei osoita palvelevansa saamen kielellä. Rajavartiostolaitos on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista laitoksen julkaisuissa. Rajajoosepin ja Nuorgamin rajavartioasema ovat edistäneet saamen kielen käyttöä muulla tavoin ja Rajajääkärikomppania ei ole edistänyt mitenkään.

Taulukko 134 Saamen kielilain edellytyksien täyttäminen rajavartiostossa ja tullissa esimiesten mukaan

	Tyydyttävästi	Välttävästi	Yhteensä
Rajavartiolaitos	1	0	1
Rajajääkärikomppania	0	1	1
Rajajoosepin raja	1	0	1
Nuorgamin raja	1	0	1
Yhteensä	3	1	4

Saamen kielilain toetutumista ei seurata tullissa ja rajavartiolaitoksessa. Rajavartiolaitoksessa nähdään että saamen kielilain edellytykset täytetään tyydyttävästi. Tullilaitos ei ole vastannut tähän kysymykseen.

5.9.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Tullilaitoksen ja rajajääkärikomppanian strategioissa ei ole mainittu saamen kieltä tai saamenkielisiä palveluja. Rajavartiolaitoksessa saamenkielisiä palveluja kehitetään ja pohjoissaamenkielistä henkilöstöä rekrytoidaan lisää. Nuorgamin rajavartioston strategiassa mainitaan työntekijöiden saamenkielen opiskelun tukeminen.

Taulukko 135 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin tullissa ja rajavartiolaitoksessa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Saamen kielilakiin suhtaudutaan kielteisesti	Muuten	Yhteensä
Utsjoen tulli	4	0	2	0	6
Rajajääkärikomppania	2	6	0	1	9
Rajajoosepin raja	0	1	0	0	1
Virtaniemen raja-vartioasema	3	6	0	0	9
Näätämön rajavartioasema	2	1	0	0	3
Nuorgamin raja	3	2	0	0	5
Yhteensä	14	16	2	1	33

Utsjoen tullissa suhtaudutaan neljän työntekijän mukaan saamen kielilakiin myönteisesti, kahden mielestä työyhteisön suhtautuminen on kielteisestä. Rajavartiolaitoksessa saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti (10 työntekijän mukaan), mutta pääosin saamen kielilailla ei koeta olevan merkitystä työyhteisön toimintaan (16).

Taulukko 136 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin tullissa ja rajavartiolaitoksessa

	Myönteinen	Ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Yhteensä
Utsjoen tulli	2	2	2	0	6
Rajajääkäri-komppania	2	1	5	1	9
Rajajoosepin raja	0	0	1	0	1
Virtaniemen raja-vartioasema	1	1	7	0	9
Näätämön rajavartioasema	2	0	2	0	4
Nuorgamin raja	4	1	0	0	5
Yhteensä	11	5	17	1	34

Tullin ja rajavartioston työntekijät suhtautuvat saamen kielilakiin myönteisesti tai neutraalisti, kukaan ei ilmoita suhtautuvansa lakiin kielteisesti. Kaksi Utsjoen tullin ja kolme rajavartiolaitoksen työntekijää (15 %) suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti, mutta he kokevat, että laki ei turvaa saamen kielen asemaa. Vastaajista 32 % suhtautuu lakiin myönteisesti ja 53 %:lle lailla ei ole merkitystä. Esimiesten mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan työyhteisöissä myönteisesti. Näätämön rajavartiostoasemalla

suhtaudutaan lakiin myönteisesti, mutta valtion tulisi kattaa kaikki laista aiheutuvat kustannukset.

Myönteinen suhtautuminen saamen kielilakiin tulee esille seuraavassa rajavartiostolaitoksen avoimissa työntekijävastauksissa:

> *”Mielestäni on asiakkaan kannalta oikeusturvakysymys. Kun tehdään henkilön oikeuksiin puuttumista tai toimitetaan esitutkintaa, on lakitekstiä ns. kapulakieltä vaikea ymmärtää vaikka puhuisikin äidinkielenään suomea. Tuttavani on äidinkieleltään täysin saamelainen ja hän on oppinut suomea vasta koulussa. Hänen on vaikea ilmaista itseään tietyissä asioissa yksiselitteisesti ja ymmärrettävästi suomeksi esim. vapaamuotoinen hakemusmenettely kirjallisesti. Varusmiehistä on aina pieni osa saamenkielisiä ja olen ajatellut opiskella saamen kieltä. Alustavasti työnantajani on näyttänyt vihreää valoa. Lisäisi varmasti maanpuolustustahtoa saamelaisten varusmiesten keskuudessa, kun tietäisivät että kouluttajista edes joku osaa heidän kieltään.”*

5.9.4 Yhteenveto

Rajajääkärikomppania kouluttaa toiminnassaan rajavartijoita, ja täten sen toiminta ja suhtautuminen saamen kielilakiin heijastuvat tulevien rajavartioiden työhön. Saamen kielilaki tuntuu olevat vastausten perusteella tullissa ja rajavartiolaitoksessa uusi asia, jonka nähdään nivoutuvan omaan työhön ensisijaisesti käännöksien kautta. Varusmiespalvelu on nuorten miesten velvollisuus, ja saamelaisten kotiseutualueella toimivan rajajääkärikomppanian tulisi pohtia, miten maanpuolustustahtoa osoittamaan tulevia saamenkielisiä voidaan palvella ja tukea sitä että saamenkieliset voivat luontevasti käyttää saamea palvelusaikanaan. Rajajääkärikomppanian yhden vastauksen perusteella saamenkieliset palvelut tulee nähdä myös oikeusturvakysymyksenä, saamea on voitava käyttää tilanteissa, joissa henkilön oikeuksiin puututaan.

Rajavartioasemilla työskentelee saamenkielistä henkilöstöä, mutta heitä ei kannusteta saamen kielen käyttöön työyhteisön tai työnantajan toimesta. Saamen kielen käyttöön tulisi kannustaa. Saamen kielilaista tiedottamista tulisi myös kehittää rajavartiolaitoksessa ja rajajääkärikomppaniassa, jotta työntekijät tuntisivat paremmin saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan.

Vain Utsjoen tullista tuli työntekijävastauksia ja yksi esimieslomake palautettiin pohjoisen tullipiirin puolesta. Tullilaitoksen osalta ei käännetä dokumentteja saameksi, ja asiakaspalvelua voi saada vain pohjoissaameksi etukäteen sovittaessa. Vaikka tullilaitos ei palvele kovinkaan laajaa joukkoa, täyttyy sen toiminnassaan huomioida saamen kielilaki ja mahdollistaa se, että saamen kielellä voi asioida tulilaitoksessa erityisesti tilanteissa, joissa käsitellään yksilöiden oikeusturvaan liittyviä seikkoja.

5.10 Metsähallitus

Metsähallitus on valtion liikelaitos, jonka hallinnassa on reilut 12 miljoonaa hehtaaria valtion omistamia maa- ja vesialueita. Metsähallituksen perustehtäviä ovat metsätalouden harjoittaminen sekä luonnonsuojelu. Eri toiminnot on eriytetty omiksi tulosalueikseen. Liiketoiminnan tulosalueita ovat: metsätalous**,** joka tuottaa noin 85 prosenttia Metsähallituksen tuloista; luontomatkailupalvelujen ja vuokrakämppien tarjonnasta vastaava Villi Pohjola; tontti- ja metsäkiinteistökaupasta vastaava Laatumaa sekä maa-aineskaupasta vastaava Morenia. Metsähallituksen tytär- ja osakkuusyhtiöt ovat Forelia Oy, joka tuottaa metsäpuiden siemeniä ja taimia sekä Foria Forestmanagement GmbH (50 prosentin omistus), joka tarjoaa kansainvälisiä metsäomaisuuden hoitopalveluja.

Metsähallituksen luontopalvelut vastaavat Metsähallituksen julkisista hallintotehtävistä. Metsähallituksen julkisia hallintotehtäviä ovat muun muassa luonnonsuojelu- ja retkeilyalueiden hoito, eräasiat, metsäpuiden siementen hankinta ja varmuusvarastointi sekä luonnonsuojelun ja virkistyskäytön edistäminen valtion mailla ja vesillä. Luontopalveluilla on toimipaikat Enontekiöllä, Sodankylässä ja Ivalossa. Metsähallituksen kotisivut ovat suomeksi, ruotsiksi ja pohjoissaameksi. Metsähallituksen luontoon.fi – vapaa-ajanportaali, on saatavilla pohjoissaameksi lundui.fi - palvelussa. Metsähallituksen työntekijöiden vastausprosentti kyselyyn oli miltei 50 % ja sieltä tuli selkeästi eniten vastauksia saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaisista.

5.10.1 Saamen kielen taito ja mahdollisuus sen opiskeluun

Pohjoissaameksi asiakaspalvelua voi saada Tunturi-Lapin luontokeskuksessa, Kilpisjärven luontotalossa ja Ylä-Lapin luontokeskuksessa. Sodankylän toimipisteessä ei ole yhtään saamenkieltä vähintään tyydyttävästi osaavaa työntekijää. Yksi Ivalon ja yksi Ylä-Lapin luontokeskuksen työntekijä hallitsee pohjoissaamen ohella inarinsaamen alkeet. Metsähallituksessa ei työskentele yhtään äidinkieleltään saamenkielistä. Esimiehet eivät hallitse saamea.

Taulukko 137 Saamenkielentaitoinen henkilökunta Metsähallituksessa

Toimiala	Pohjois-saamen hyvä hallinta	Pohjoissaamen tyydyttävä hallinta	Pohjoissaamen alkeiden hallinta	Ei osaa saamea	Yhteensä
Tunturi-Lapin luontokeskus		1	1	2	**4**
Ivalo	1		2	8	**11**
Ylä-Lapin luontokeskus		2	1	2	**5**
Kilpisjärven luontotalo	1		1		**2**
Sodankylän toimipaikka				1	**1**
Yhteensä	**2**	**3**	**5**	**13**	**23**

Suullisena työkielenä suomen lisäksi pohjoissaame on kahdella Ylä-Lapin luontokeskuksen työntekijällä. Kahdeksan Metsähallituksen työntekijää käyttää työssään pohjoissaamea eli myös pohjoissaamen alkeet hallitsevat käyttävät työssään saamen kieltä. Kirjallisena työkielenä pohjoissaame ja suomi ovat yhden Ivalon toimipisteen ja yhden Ylä-Lapin luontokeskuksen työntekijällä. Seitsemän työntekijää käyttää kuitenkin pohjoissaamea työssään ainakin harvoin, eli melkein kaikkia saamea osaavat työntekijät.

Taulukko 138 Saamen kielen käyttö Metsähallituksessa

	Työkaverien kanssa keskustellessa	Harvoin	Viikoittain ja työkaverien kanssa keskustellessa	Harvoin työkaverien kanssa keskustellessa	Ei koskaan, koska työyhteisö on suomen-kielinen	Yhteensä
Tunturi-Lapin luontokeskus	0	2	0	0	0	2
Ivalo	0	1	1	0	5	7
Ylä-Lapin luontokeskus	1	0	0	2	0	3
Kilpisjärven luontotalo	0	1	0	0	1	2
Sodankylän toimipaikka	0	0	0	0	1	1
Yhteensä	1	4	1	2	7	15

Yhden Suomessa puhuttavan saamen kielen hallinta on ansiona yhden Ivalon yksikön työntekijän toimessa ja kahden Tunturi-Lapin luontokeskuksessa työskentelevän toimessa. Esimiesten mukaan saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi joskus aluepalvelujen tehtävissä, muissa yksikössä taitoa ei katsota ansioksi. Saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytys missään tehtävässä Metsähallituksessa.

Taulukko 139 Saamen kielen käytön kannustaminen Metsähallituksessa työntekijöiden mukaan

	Työnantaja kannustaa	Työyhteisö kannustaa	Työyhteisö ja työnantaja kannustaa	Ei kannusta	Yhteensä
Tunturi-Lapin luontokeskus	1	0	0	1	2
Ivalo	5	2	1	2	10
Ylä-Lapin luontokeskus	0	0	4	0	4
Kilpisjärven luontotalo	0	0	0	2	2
Sodankylän toimipaikka	0	0	0	1	1
Yhteensä	6	2	5	5	19

74 % kyselyyn vastanneista Metsähallituksen työntekijöistä kokee, että heitä kannustetaan saameen kielen käyttöön ja 26 % kokee, että heitä ei kannusteta saamen kielen käyttöön. Kielilisää myönnetään yhdelle Ylä-Lapin luontokeskuksen työntekijälle. Neljä Metsähallituksen työntekijää ei ole tietoisia kielilisästä Kilpisjärven, Ivalon ja Tunturi-Lapin yksiköissä.

Tunturi-Lapin luontokeskuksessa kaksi työntekijää, Ivalossa viisi ja Ylä-Lapin

luontokeskuksessa kolme työntekijää on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa. Yksi Ivalon toimipisteen työntekijä on opiskellut sekä pohjoissaamea että inarinsaamea työn ohessa. Yhteensä 11 työntekijää on opiskellut saamea ja 12 ei ole opiskellut. Yksi Kilpisjärven ja yksi Ylä-Lapin luontokeskuksen työntekijä olisi kiinnostunut opiskelemaan saamea. Aluepalvelujen esimiehen mukaan 20 työntekijää opiskeli pohjoissaamea vuosina 1992 - 2003 ja seitsemän työntekijää vuosina 2004 - 2006. Muissa yksiköissä työntekijät eivät ole opiskelleet esimiesten mukaan saamea.

Taulukko 140 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle Metsähallituksessa työntekijöiden mukaan

	Työnantaja järjestää pohjois-saamen koulu-tusta	Myöntää palkallista virka-vapautta kielen opiskelua varten	Saamen kielen opiske-luun voi käyttää työaikaa	Usealla tavalla	Tiedottaa koulutus-mahdollisuuksista ja kannustaa	Järjestää pohjois-saamen koulutusta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa	Ei miten-kään	Yhteen-sä
Tunturi-Lapin luontokeskus	0	0	3	0	0	0	1	4
Ivalo	0	1	3	4	1	2	0	10
Ylä-Lapin luontokeskus	1	2	0	1	1	0	0	5
Kilpisjärven luontotalo	0	0	0	0	0	0	1	2
Sodankylän toimipaikka	0	0	0	0	0	0	1	1
Yhteensä	1	3	6	5	2	2	3	22

Metsähallituksella on saamen kielen opiskeluun saatavilla tukea, vain kolmen työntekijän mukaan saamen kielen opiskelua ei tueta millään tavalla. 17 työntekijän mukaan opiskelua tuetaan usealla tavalla, järjestetään koulutusta tai opiskeluun annetaan taloudellista tukea. Kahden työntekijän mukaan tuki on kannustamista ja tiedottamista.

Taulukko 141 Saamen kielen opiskelun tukeminen Metsähallituksessa esimiesten mukaan

	Miten työyhteisö tukee saamen kielen opiskelua	**Katsotaanko saamen kieli ansioksi virkaa täytettäessä työyhteisössänne**
Lapin aluepalvelut Metsähallitus	Myöntää palkallista virkavapautta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa	Joskus
Ivalo, laatumaa, laatumaa	Myöntää palkatonta virkavaputta kielen opiskelua varten	Ei koskaan
Sodankylän toimipaikka	Ei mitenkään	.
Metsähallitus, Villi Pohjola	Ei mitenkään	Ei koskaan

Aluepalveluissa saamen kielen opiskelua tuetaan myöntämällä palkallista virkavapautta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa. Ivalossa myönnetään palkatonta virkavapautta. Muissa yksiköissä opiskelua ei tueta mitenkään. Aluepalveluissa myönnetään kielilisää asiakaspalvelu- ja muissa tehtävissä, muissa yksiköissä kielilisää ei myönnetä.

5.10.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Metsähallituksen esimiesten mukaan saamen kielilaista on tiedotettu työyhteisöissä usealla eri tavalla. Luontopalvelujen ja Metsähallituksen muiden palvelujen mukaan tiedotus on ollut riittävää. Ivalon toimipaikan esimies pitää tiedotusta puutteellisena. Työntekijät tuntevat aluepalvelujen yksikön esimiehen mukaan saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin, Ivalossa ja Villissä Pohjolassa lain vaikutukset tunnetaan huonosti.

Taulukko 142 Tiedotus saamen kielilasta Metsähallituksessa työntekijöiden mukaan

	Tiedote tai esite	Informaatio-tilaisuus	Muuten	Tiedotettu useammalla tavalla	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Tunturi-Lapin luontokeskus	1	1	0	1	1	4
Ivalo	4	0	3	3	1	11
Ylä-Lapin luontokeskus	0	1	0	4	0	5
Kilpisjärven luontotalo	0	0	0	0	2	2
Sodankylän toimipaikka	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	6	2	3	8	4	23

Kahdeksan työntekijän mukaan saamen kielilaista on tiedotettu usealla tavalla, kahden mukaan laista on pidetty tiedotustilaisuus ja kuusi on saanut tiedotteen tai esitteen. Kolmen työntekijän mukaan tiedotus on ollut jotain muuta, asiaa on voitu esimerkiksi käsitellä kokouksissa ja palavereissa. Neljän työntekijän mukaan laista ei ole tiedotettu. Erittäin hyvänä tiedotusta on pitänyt yksi Tunturi-Lapin ja yksi Ylä-Lapin luontokeskuksen työntekijä sekä kaksi Ivalon toimipaikan työntekijää (eli yhteensä neljä henkilöä). 18 vastaajaa piti tiedotusta riittävänä, eli myös nekin vastaajat, jotka eivät ole saaneet tiedotusta saamen kielilaista.

Taulukko 143 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan Metsähallituksessa

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Tunturi-Lapin luontokeskus	0	2	1	1	4
Ivalo	2	8	1	0	11
Ylä-Lapin luontokeskus	3	2	0	0	5
Kilpisjärven luontotalo	0	0	1	1	2
Sodankylän toimipaikka	0	0	1	0	1
Yhteensä	5	12	4	2	23

Saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan tuntee erittäin hyvin viisi työntekijää (22 %), hyvin lain vaikutukset tuntee 12 työntekijää (52 %) ja huonosti tai ei lainkaan 26 % vastaajista. Saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi Ivalon ja Ylä-Lapin toimistoissa kahden vastaajan mukaan. 10 työntekijän mielestä saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän kaikissa muissa toimipistoissa paitsi Sodankylässä, jossa lailla ei ole ollut vaikutusta saamen kielen käyttöön. Yhteensä 10 työntekijän mukaan laki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä missään Metsähallituksen toimipisteessä. Lapin aluepalvelujen esimiehen mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän työyhteisössä saamen kielilain voimaantulon jälkeen. Muissa työyhteisöissä saamen kielen käyttö ei ole esimiesten mukaan lisääntynyt.

Taulukko 144 Onko saamen kielilaki lisännyt omaa saamen kielen käyttöä Metsähallituksessa

	Merkittävästi	Vähän	Ei ollenkaan	Yhteensä
Tunturi-Lapin luontokeskus	0	1	3	4
Ivalo	1	2	7	10
Ylä-Lapin luontokeskus	2	1	2	5
Kilpisjärven luontotalo	0	0	1	1
Sodankylän toimipaikka	0	0	1	1
Yhteensä	3	4	14	21

Oma saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi saamen kielilain jälkeen kolmella henkilöllä ja neljällä saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän. Suurimmaksi osaksi saamen kielilaki ei ole kuitenkaan vaikuttanut työntekijöiden omaan saamen kielen käyttöön tai käyttämättömyyteen.

Ajanjaksolla 1992 - 2003 Lapin aluepalveluissa on työskennellyt kaksi äidinkieleltään pohjoissaamenkielistä ja yksi hyvän kielitaidon omaava. Vuosina 2004 - 2006 aluepalveluissa työskentelee kolme äidinkielistä, kaksi hyvän kielitaidon omaava pohjoissaamenkielistä ja 1,5 koltansaamea äidinkielenään puhuvaa (yksi kokoaikainen ja yksi osapäiväinen). Saamen kielilain johdosta aluepalveluihin on palkattu yksi pohjoissaamenkielinen työntekijä. Sodankylän yksikössä työskentelee vuosina 1992 - 2006 yksi inarinsaamea äidinkielenään puhuva. Muihin Metsähallituksen yksikköihin ei ole palkattu saamen kielilain johdosta saamenkielistä henkilökuntaa.

Lapin aluepalveluissa työskentelee esimiehen mukaan tyydyttävästi pohjois- ja koltansaamen taitajia, mutta ei lainkaan inarinsaamen osaajia. Sodankylän toimipisteessä on riittävästi inarinsaamentaitoisia. Ivalon laatumaassa ja Metsähallituksen Villissä Pohjolassa ei työskentele saamen kielen taitoisia. Lapin aluepalveluissa syynä saamenkielisen henkilökunnan vähäisyyteen on resurssien ja muut virkaehdot täyttävien saamenkielisten hakijoiden puute. Ivalon toimistossa saamenkielisen henkilökunnan palkkaamista ei nähdä tarpeellisena. Saamenkieliset palvelut turvataan käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja kaikissa yksiköissä. Aluepalvelussa lisäksi koulutetaan omaa henkilökuntaa.

Taulukko 145 Lapin aluepalvelujen saamen kielilain aiheuttamat kustannukset

Palkat 2004	Käännökset 2004	Tulkkaus 2004	Palkat 2005	Käännökset 2005	Tulkkaus 2005	Palkat 2006	Käännökset 2006	Tulkkaus 2006
10 000 €	10 000 €	500 €	15 000 €	35 000 €	1000 €	8000 €	15 000 €	1500 €

Metsähallituksen yksiköt eivät saa erillisrahoitusta saamen kielilain aiheuttamien kustannuksien kattamiseen. Suurimmat kuluerät Lapin aluepalveluille ovat käännökset. Muut yksiköt eivät ole ilmoittaneet saamen kielilain aiheuttamia kustannuksia.

Metsähallituksen Lapin aluepalveluissa käännetään pohjoissaameksi suurin osa opasteista, kulkuohjeista ja tauluista sekä lomakkeista ja Internet-sivuista, muutamia ilmoituksia ja kaikki kuulutukset. Lisäksi muutamia pöytäkirjoja, raportteja ja julkaisuja käännetään pohjoissaameksi. Inarinsaameksi käännetään muutamia opasteita, lomakkeita, raportteja ja julkaisuja. Internet-sivuista käännetään alle puolet inarinsaameksi. Koltansaameksi käännetään muutamia opasteita, lomakkeita, raportteja

ja julkaisuja sekä alle puolet Internet-sivuista. Muissa yksiköissä dokumentteja ei käännetä.

Lapin aluepalveluissa voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa. Kokouksissa voi käyttää pohjoissaamea tulkin välityksellä. Inarinsaameksi voi saada asiakaspalvelua puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa tulkin välityksessä ja kokouksissa etukäteen sovittaessa. Koltansaameksi saa asiakaspalvelua puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa. Kokouksissa voi käyttää koltansaamea etukäteen sovittaessa. Ivalon toimistossa ja Villissä Pohjolassa ei voi saada saamenkielistä palvelua edes tulkin välityksellä. Sodankylän toimipaikassa voi saada inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua henkilökohtaisessa asioinnissa ja tulkin kautta kokouksissa. Muilla saamen kielillä asiakaspalvelua ei ilmeisesti saa, vaikka Sodankylän alue on pohjoissaamenkielinen.

Taulukko 146 Tulkkauksen ja käännöksen järjestäminen Metsähallituksessa

	Tulkkauksen järjestäminen	**Asiapaperien toimitus**	**Saamenkielisten käännösten järjestäminen**
Lapin aluepalvelut Metsähallitus	Henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen työntekijä tulkkaa työnsä ohessa	Asiapaperit ovat valmiiksi kaksikielisiä, pohjoissaame ja suomi ja ne toimitetaan saameksi asiakkaan erillisestä pyynnöstä	Palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä
Ivalo, laatumaa	Suosittelemme asiakkaalle suomen kielen käyttämistä	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Asiakirjoja ei käännetä saameksi
Sodankylän toimipaikka	Henkilökuntaan kuuluva tulkkaa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta		
Metsähallitus, Villi Pohjola	Suosittelemme asiakkaalle suomen kielen käyttämistä	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Asiakirjoja ei käännetä saameksi

Lapin aluepalveluissa ja Sodankylässä tulkkaus järjestetään. Ivalon laatumaassa ja Villissä pohjolassa tulkkausta ei järjestetä, vaan asiakkaille suositellaan suomen kielen käyttämistä saamen kielilain vastaisesti. Tulkkaus järjestyy parin päivän sisällä. Lapin aluepalvelujen asiakirjat toimitetaan saameksi asiakkaan erillisestä pyynnöstä. Laatumaassa ja Villissä Pohjolassa asiakirjoja ei käännetä saameksi ja asiapaperit toimitetaan vaan suomeksi. Aluepalvelut käyttävät käännöksissä virallisten kielenkääntäjien palveluja.

Aluepalvelut ja Sodankylän toimipaikka osoittavat palvelevansa saamen kielellä

tiedottamalla Internetissä ja asiakaspalvelutilanteessa saamenkielisistä palveluista. Villi Pohjola ja Laatumaa eivät osoita palvelevansa saamen kielellä. Aluepalvelut on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla Internetissä, toimialan julkaisuissa ja asiakaspalvelutilanteessa toimialan saamenkielisistä palveluista. Sodankylän toimipaikka on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla saamenkielisistä palveluista Internetissä ja Ivalon laatumaa on edistänyt muulla tavoin. Metsähallituksessa ei seurata saamen kielilain toteutumista.

Lapin aluepalvelut ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain edellytykset tyydyttävästi. Ivalon laatumaa ja Sodankylän toimipaikka ilmoittivat, etteivät täytä lain edellytyksiä. Villi Pohjola ei ole vastannut tähän kysymykseen.

5.10.3 Yhteenveto

Metsähallitus käännättää ehkä kaikkein eniten saamelaisten kotiseutualueen viranomaisista dokumentteja saameksi, pääosin pohjoissaameksi ja Inarin aluetta koskevia asioita myös inarin- ja koltansaameksi. Luontokeskuksien näyttelytekstejä käännetään myös saameksi. Tätä voi pitää hyvin esimerkillisenä. Metsähallituksen tytäryhtiöissä saamen kielilakia ei toteuteta yhtä kattavasti.

Suullinen asiointi Metsähallituksessa ei ole yhtä luontevaa kuin kirjallinen asiointi, ja pieni osa työntekijöistä ei suhtaudu saamen kielilakiin ja saamen kieleen käyttöön myönteisesti. Saamen kielilaki ja sen vaikutukset työyhteisön toimintaan tunnetaan varsin hyvin Metsähallituksessa.

5.11 Evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko

Vuoden 1994 alussa voimaan tulleen uuden kirkkolain (1054/1993) kirkon hallinnollista ja kielellistä jakoa koskevan 3 luvun 5 §:n 1 momentissa säädetään että seurakunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä, jollei seurakunnan kielestä määrätä toisin seurakuntaa perustettaessa. Säännös antaa siten mahdollisuuden perustaa yksikielisen saamenkielisen seurakunnan. Pykälän 7 momentin mukaan saamelaisten

kotiseutualueella voidaan myös perustaa kaksikielisiä suomalais-saamelaisia seurakuntia. Saman pykälän 2 momentin mukaan Oulun hiippakunnan tuomiokapitulissa ja seurakunnissa, jotka sijaitsevat osittain tai kokonaan saamelaisten kotiseutualueella, tulee noudattaa lakia saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa. Muutoin kirkkolain 4 luvun 4 §:n 3 momentissa säädetään, että saamelaisten kotiseutualueella seurakunnan toimintaa on järjestettävä ja seurakunnan jäseniä palveltava myös saamen kielellä. Saamen kielilain mukaan Enontekiön, Inarin, Utsjoen ja Sodankylän seurakuntien on sovellettava kielilain pykäliä 1, 4, 5, 8, 20 ja 24 ellei asian katsota olevan kirkkolain mukaa kirkon oma asia. Saamelaisella on oikeus saada kirkon palveluja omalla äidinkielellään. Kirkon on myös tiedotettava saamen kielellä. Evankelis-luterilaisen kirkon kotisivut ovat suomeksi ja ruotsiksi.

Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain muutoksella (53/1998) lisättiin lakiin uusi pykälä 81 a , jonka mukaan kirkkokunnan virkakieli on suomi. Jokaisella on oikeus saada virkatodistukset omalla kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi. Saamen kielen käyttämisestä kirkkokunnan ja seurakunnan viranomaisissa säädetään 81 a §:n 2 momentin mukaan erikseen. Lakiin lisättiin myös uusi 81 b §, jonka mukaan julkisten jumalanpalvelusten kieli on suomi. Julkisia jumalanpalveluksia ja muita kirkollisia toimituksia voidaan hiippakunnan piispan ohjeiden mukaisesti mahdollisuuksien mukaan toimittaa myös muilla kielillä. Ortodoksista kirkkoa velvoittaa Lapin seurakunnan alueella saamen kielilain pykälä § 30, jonka mukaan saamen kielilain pykälät 1, 4, 5, 8, 20 ja 24 koskevat Lapin seurakuntaa ellei asia ole kirkkolain mukaan kirkon oma asia. Ortodoksisen kirkon kotisivut ovat suomeksi ja ruotsiksi. Lapin seurakunta käsittää melkein koko Lapin läänin, Lapin läänin eteläisimmät osat kuuluvat Oulun seurakuntaan.

Inarin alueen seurakuntalaisista valtaosa on kolttasaamelaisia. Lapin ortodoksisessa seurakunnan työntekijöitä ovat kirkkoherra ja kanslianhoitaja. Sen lisäksi seurakunnan alueella toimii kirkollishallituksen palkkaamana matkapappi, kanttori sekä kiertävä uskonnonopettaja.

Seurakunnista vain Enontekiön seurakunta jätti vastaamatta kyselyyn. Lapin

ortodoksisen seurakunnan osalta palautettiin vain työntekijälomakkeita ja hallinnon puolesta kysymyslomakkeeseen vastasi Oulun ortodoksinen hiippakunta, joka on kirkon alueellinen hallinnollinen elin. Evankelis-luterilaisen kirkon alueellinen hallintoelin, Oulun tuomikapituli vastasi myös kysymyslomakkeeseen.

5.11.1 Saamen kielen taito

Inarin seurakunnan työntekijöistä kaksi työntekijää voi palvella pohjoissaameksi. Yksi työntekijä hallitsee pohjoissaamen lisäksi inarinsaamen alkeet. Kaksi hallitsee pohjoissaamen alkeet. Utsjoen seurakunnan kaksi työntekijää hallitsevat kumpikin pohjoissaamen. Sodankylän seurakunnan ainoa vastaaja ei osaa saamea. Lapin ortodoksisen seurakunnan työntekijät ovat kumpikin koltansaamenkielisiä äidinkieleltään. Inarin seurakunnan esimies hallitsee pohjoissaamen hyvin ja kirjallisen inarinsaamen tyydyttävästi. Esimiehen suullisen työkielenä on pohjoissaame ja suomi. Hän käyttää saamea työssään viikoittain. Hänen viranhoidon edellytyksenä on pohjoissaamen taito. Kirjallisena työkielenä hänellä on pohjoissaame ja suomi. Sodankylän seurakunnan esimies ei osaa saamea. Ortodoksisen hiippakunnan esimies hallitsee koltansaamen alkeet, mutta ei käytä saamea työssään. Evankelis-luterilaisen kirkon tuomiokapitulin vastaaja ei osaa saamea.

Taulukko 147 Saamenkielentaitoiset työntekijät ja esimiehet seurakunnissa

Toimiala	Pohjois-saame äidinkielenä	Koltan-saame äidin-kielenä	Pohjois-saamen hyvä taito	Pohjois-saamen tyydyttävä taito	Pohjois-saamen alkeet	Ei osaa saamea	Yhteensä
Inarin seurakunta	1		1	1	2	2	**8**
Utsjoen seurakunta	1		1				**2**
Sodankylän seurakunta						2	**2**
Lapin ortodoksinen seurakunta		2					**2**
Yhteensä	**2**	**2**	**1**	**1**	**2**	**3**	**13**

Suullisena kielenä pohjoissaame ja suomi ovat kahdella Inarin ja kahdella Utsjoen seurakunnan työntekijää. Koltansaame ja suomi ovat työkielenä Lapin ortodoksisen seurakunnan työntekijällä. Lapin ortodoksisen seurakunnan työntekijät ja yksi Inarin seurakunnan työntekijä käyttävät saamea työssään päivittäin. Yksi Inarin seurakunnan työntekijä käyttää saamea viikoittain ja Utsjoen seurakunnan työntekijät käyttävät

saamea työssään harvoin. Kirjallisena työkielenä pohjoissaame ja suomi on kolmella Inarin ja kaikilla Utsjoen seurakunnan työntekijällä. Ortodoksisen seurakunnan työntekijöiden kirjallisena kielenä on koltansaame ja suomi. Kaksi Inarin seurakunnan työntekijää ilmoittaa käyttävänsä saamea kirjallisesti harvoin.

Pohjoissaamen kielen taito on viranhoidon edellytys Inarin seurakunnassa yhdessä tehtävässä. Pohjoissaamen kielen taito on ansiona Utsjoen seurakunnan tehtävissä. Lapin ortodoksisessa seurakunnassa koltansaamen taito on viranhoidon ansiona. Inarin seurakunnan esimiesten mukaan saamen kielen taito on virkaa täytettäessä aina erityinen ansio. Sodankylässä saamen kielen taito ei ole erityinen ansio. Saamen kielen taito on viranhoidon edellytyksenä kaikissa asiakaspalvelu, esimies ja hallintotehtävissä Inarin seurakunnassa, Sodankylässä ei missään tehtävissä. Tuomiokapitulissa saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi aina, mutta kielitaito ei ole virantäytön edellytys missään tehtävissä. Ortodoksisessa hiippakunnassa saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi tavallisesti.

Viisi Inarin ja kaksi Utsjoen seurakunnan työntekijää kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön joko työnantajan tai työyhteisön toimesta. Ortodoksisen seurakunnan työntekijät kokevat, että heitä ei kannusteta saamen kielen käyttöön. Kielilisää saa kuusi työntekijää, Lapin ortodoksisen ja Utsjoen seurakunnan työntekijät sekä kaksi Inarin seurakunnan työntekijää. Kielilisää myönnetään esimiesten mukaan Inarin seurakunnassa kaikissa tehtävissä, Sodankylässä kielilisää ei myönnetä. Tuomiokapitulissa kielilisää ei myönnetä. Ortodoksisessa hiippakunnassa kielilisää myönnetään kolttasaamelaisalueella työskenteleville papeille ja kanttoreille.

Taulukko 148 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle seurakunnissa

	Työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta	Myöntää palkallista virkavapautta kielen opiskelua varten	Saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa	Muuten	Ei mitenkään	Yhteensä
Inarin seurakunta	2	1	3	0	0	6
Utsjoen seurakunta	1	0	0	1	0	2
Sodankylän seurakunta	0	1	0	0	0	1
Lapin ortodoksinen seurakunta	0	0	0	0	2	2
Yhteensä	3	2	3	1	2	11

Pohjoissaamea on opiskellut kolme Inarin ja kaksi Utsjoen seurakunnan työntekijää. Sekä pohjoissaamea että inarinsaamea on opiskellut yksi Inarin seurakunnan työntekijä. Inarin seurakunnan esimiehen mukaan vuosina 1992-2003 viisi työntekijää opiskeli työnsä ohessa pohjoissaamea yksi inarinsaamea. Vuosina 2004-2006 yksi työntekijä opiskelee pohjoissaamea. Ortodoksisen hiippakunnan esimiehen mukaan yksi työntekijä on opiskellut koltansaamea työn ohessa vuosina 1992-2003. Inarin seurakunnan kaikkien työntekijöiden mukaan saamen kielen opiskelua tuetaan kattavasti. Utsjoen osalta tuki on muunlaista tai työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta. Sodankylän seurakunnassa saamen kielen opiskeluun myönnetään palkallista virkavapautta. Ortodoksisessa seurakunnassa opiskelua ei tueta. Sodankylän ja Inarin seurakuntien esimiehillä on erilaiset näkemykset saamen kielen opiskelun tukemisesta kun heidän alaisillaan. Esimiesten mukaan tuki on vain koulutusmahdollisuuksista tiedottamista. Ilmeisesti joko alaisilla tai esimiehillä ei ole tarkkaa tietoa saamen kielen opiskelun tukemisesta. Tuomiokapitulissa henkilökuntaa kannustetaan saamen kielen opiskeluun kuten myös ortodoksisessa hiippakunnassa.

5.11.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Kaikissa evankelis-luterilaisen seurakunnan toimipaikoissa on tiedotettu saamen kielilaista. Ortodoksisessa seurakunnassa kielilaista ei ole tiedotettu. Inarin seurakunnan esimiehen mukaan saamen kielilaista on pidetty informaatiotilaisuus ja Sodankylässä on tutustuttu esitteeseen. Evankelis-luterilaisen kirkon tuomiokapitulin esimiehen mukaan

saamen kielilaista on tiedotettu tiedotteella ja sähköpostilla, kuten myös ortodoksisessa hiippakunnassa.

Taulukko 149 Tiedotus saamen kielilaista seurakunnissa

	Informaatio-tilaisuus	Esite	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Inarin seurakunta	2	3	1	0	6
Utsjoen seurakunta	0	2	0	0	2
Sodankylän seurakunta	0	1	0	0	1
Lapin ortodoksinen seurakunta	0	0	0	2	2
Yhteensä	2	6	1	2	11

Kaikki Inarin seurakunnan työntekijät pitävät tiedotusta saamen kielilaista vähintään riittävänä. Utsjoen ja Sodankylän seurakuntien työntekijät pitivät tiedotusta myös riittävänä. Ortodoksisen seurakunnan työntekijät pitivät tiedotusta puutteellisena. Inarin seurakunnan esimiehen mukaan tiedotus on ollut erittäin hyvää ja Sodankylässäkin riittävää.

Taulukko 150 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan seurakunnissa

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Inarin seurakunta	2	3	0	1	6
Utsjoen seurakunta	0	1	0	0	1
Sodankylän seurakunta	0	0	1	0	1
Lapin ortodoksinen seurakunta	2	0	0	0	2
Yhteensä	4	4	1	1	10

Viisi Inarin seurakunnan työntekijää tuntee saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan vähintään hyvin. Utsjoen yksi työntekijä tuntee lain vaikutukset hyvin ja Sodankylän työntekijä tuntee vaikutukset huonosti. Lapin ortodoksisen seurakunnan työntekijät tuntevat lain vaikutukset erittäin hyvin, vaikka eivät ole saaneet tiedotusta saamen kielilaista eli he ovat hankkineet tietonsa saamen kielilaista työyhteisön ulkopuolelta. Inarin seurakunnan esimiehen mukaan työyhteisön jäsenet tuntevat

saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan erittäin hyvin ja Sodankylässä huonosti. Oulun ortodoksisen hiippakunnan esimiehen mukaan työyhteisön jäsenet tuntevat saamen kielilain vaatimukset työyhteisön toiminnalle erittäin hyvin. Evankelis-luterilaisen kirkon tuomikapitulin työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin.

Yhden Inarin ja Utsjoen seurakunnan työntekijän mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi työyhteisössä saamen kielilain voimaantulon jälkeen. Yhden Inarin ja yhden Utsjoen seurakunnan työntekijän mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän työyhteisöissä. Myös ortodoksisessa seurakunnassa saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän. Sodankylän seurakunnassa saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt. Oman saamen kielen käytön ilmoittaa lisääntyneen merkittävästi kaikki Utsjoen seurakunnan työntekijät. Saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän ortodoksisen kirkon työntekijöillä. Esimiesten mukaan saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisöissä. Tuomiokapitulissa saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän, ortodoksisessa hiippakunnassa ei lainkaan.

Inarin seurakunnassa on työskennellyt vuosina 1992–2003 kaksi pohjoissaamen hyvin hallitsevaa, kaksi tyydyttävän kielitaidon omaavaa ja alkeet hallitsi viisi henkilöä. Inarinsaamea hallitsi yksi äidinkielinen. Vuosina 2004–2006 pohjoissaamen vähintään tyydyttävästi hallitsevien määrä on pysynyt samana, mutta alkeiden hallitsevien määrä on noussut viiteen henkilöön. Sodankylän seurakunnan esimies ei ilmoittanut alaistensa saamen kielen taitoa. Saamen kielilain johdosta ei ole palkattu saamenkielentaitoista henkilökuntaa seurakuntiin. Evankelis-luterilaiseen tuomiokapituliin on palkattu saamen kielilain johdosta yksi inarinsaamen kielen taitoinen työntekijä. Ortodoksiseen kirkkoon ei ole palkattu lain johdosta saamen kielen taitoista henkilökuntaa.

Inarin seurakunnan esimiehen mukaan seurakunnassa työskentelee riittävästi pohjoissaamentaitoisia, mutta liian vähän inarinsaamentaitoisia. Koltansaamentaitoisia ei työskentele Inarin tai Sodankylän toimipisteissä. Inarin seurakunnassa syynä saamenkielisen henkilökunnan vähäiseen riittävyyteen on se, että muut virkaehdot täyttäviä saamen kielen taitoisia ei ole saatu rekrytoitua. Sodankylän seurakunta ei näe

tarpeelliseksi palkata saamenkielistä henkilökuntaa. Kummatkin seurakunnat turvaavat riittävät saamenkieliset palvelut käyttämällä käännös- ja tulkkipalveluja. Oulun tuomiokapitulissa työskentelee tyydyttävästi inarinsaamentaitoisia. Ortodoksisessa hiippakunnassa työskentelee liian vähän koltansaamenkielisiä työntekijöitä eikä lainkaan pohjoissaamen taitajia, mutta kirkolla ei ole resursseja palkata lisää saamenkielistä henkilökuntaa. Tuomiokapituli ei ole saanut rekrytoitua muut virkaehdot täyttäviä saamen kielen taitoisia työntekijöitä. Hiippakunnassa turvataan riittävät saamenkieliset palvelut käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Luterilaisen kirkon tuomiokapitulissa saamenkieliset palvelut turvataan muulla tavoin.

Inarin seurakunnassa käännetään pohjoissaameksi kaikki opasteet, kulkuohjeet ja taulut, suurin osa ilmoituksista ja kaikki kuulutukset. Inarinsaameksi käännetään kaikki opasteet ja ilmoitukset. Sodankylän seurakunnassa käännetään vain muutamia lomakkeita pohjoissaameksi ja inarinsaameksi

Inarin seurakunnassa voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, kokouksissa ja henkilökohtaisessa asioinnissa. Inarinsaamen osalta vastaava asiakaspalvelu on mahdollista etukäteen sovittaessa. Koltansaameksi ei voi saada asiakaspalvelua. Sodankylän seurakunnassa voi saada henkilökohtaisessa asioinnissa asiakaspalvelua inarinsaameksi etukäteen sovittaessa, pohjois- ja koltansaameksi asiakaspalvelu ei ole mahdollista. Ortodoksisen kirkon Oulun hiippakunnassa voi saada koltansaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa. Oulun tuomiokapitulissa voi saada inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa etukäteen sovittaessa.

Inarin seurakunnassa tulkkaus järjestetään siten, että henkilökuntaan kuuluva tulkkaa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Tulkkaus voi järjestyä saman päivän aikana. Sodankylän seurakunta ilmoittaa että tulkkausta ei järjestetä, mutta mahdollisesti tulkkaus voi järjestyä viikon sisällä. Oulun ortodoksisessa hiippakunnassa koltansaamen osalta tulkkausta ei tarvita, koska viranhaltija puhuu saamea. Oulun tuomiokapitulissa inarinsaamen osalta henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen tulkkaa työnsä ohessa. Tulkkaus järjestyy parin päivän sisällä.

Inarin seurakunnassa asiapaperit ovat kolmikielisiä, suomeksi sekä inarin- ja pohjoissaameksi ja toimitetaan erikseen niin pyydettäessä. Inarin seurakunnassa ja käännös järjestyy parin päivän sisällä. Käännös järjestetään siten, että henkilökuntaan kuuluva kääntää tai palvelu ostetaan ulkopuolelta. Sodankylässä kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi. Sodankylässä palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä ja käännös valmistuu kuukauden sisällä. Ortodoksisessa hiippakunnassa saamen äidinkielekseen ilmoittaneille lähetetään kaikki materiaalit automaattisesti saameksi. Käännökset tekevät saamenkieliset viranhaltijat itse koltansaamen osalta. Tuomiokapitulissa kaikki asiakirjat toimitetaan suomeksi. Muiden asiapapereiden osalta saamen kielen taitoiset kääntävät työnsä ohessa.

Inarin seurakunta osoittaa palvelevansa saameksi ja edistää saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa. Sodankylän seurakunta ei osoita palvelevansa saameksi ja on edistänyt saamen kielen käyttöä muulla tavoin. Ortodoksinen hiippakunta osoittaa palvelevansa saameksi tiedottamalla tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa. Saamen kielen käyttöä on edistetty mm. julkaisutoiminnassa. Oulun tuomiokapituli osoittaa palvelevansa saamen kielellä kysyttäessä. Tuomikapituli ei ole toiminnassaan edistänyt saamen kielen käyttöä.

5.11.3 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Inarin seurakunnan strategiassa todetaan, että inarinsaamenkielistä henkilökuntaa pyritään rekrytoimaan lisää. Sodankylän seurakunnan strategiassa ei mainita saamenkieltä tai –kielisiä palveluja. Oulun tuomiokapitulin ja Oulun ortodoksisen hiippakuntien strategioissa todetaan saamenkielisistä palveluista siten, että saamenkielisiä palveluja pyritään kehittämään. Tuomikapituli pyrkii lisäksi saamaan määrärahan saamelaishiippakuntasihteerin palkkaamiseen.

Taulukko 151 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin työntekijöiden mukaan seurakunnissa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Saamen kielilaista ei tiedetä	Yhteensä
Inarin seurakunta	6	0	0	6
Utsjoen seurakunta	2	0	0	2
Sodankylän seurakunta	0	1	0	1
Lapin ortodoksinen seurakunta	0	0	2	2
Yhteensä	8	1	2	11

Saamen kielilakiin suhtaudutaan työyhteisöissä pääasiassa myönteisesti. Sodankylän vastaaja kokee, että työyhteisö ei koe saamen kielilailla olevan merkitystä omassa toiminnassaan. Ortodoksisessa kirkossa ei saamen kielilaista tiedetä laajemmin työyhteisössä.

Taulukko 152 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin seurakunnissa

	Myönteinen	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Yhteensä
Inarin seurakunta	3	2	1	6
Utsjoen seurakunta	2	0	0	2
Sodankylän seurakunta	0	1	0	1
Lapin ortodoksinen seurakunta	2	0	0	2
Yhteensä	7	3	1	11

Seurakuntien työntekijät suhtautuvat saamen kielilakiin pääasiassa myönteisesti. Kaksi Inarin ja yksi Sodankylän seurakunnan työntekijä kokee, että saamen kielilailla ei ole merkitystä. Yksi Inarin seurakunnan työntekijä ei tiedä saamen kielilaista. Inarin seurakunnan esimiehen mukaan seurakunta suhtautuu saamen kielilakiin myönteisesti. Sodankylän seurakunta suhtautuu myönteisesti, mutta näkee, että valtion on katettava kaikki saamen kielilain aiheuttamat kustannukset. Sodankylän seurakunta ei ole kylläkään eritellyt saamen kielilain aiheuttamia kustannuksia. Luterilaisen kirkon Oulun tuomiokapituli ja ortodoksisen kirkon Oulun hiippakunta suhtautuvat saamen kielilakiin myönteisesti. Ortodoksisen hiippakunnan vastaaja toteaa kysymyslomakkeessa, että *Ortodoksinen hiippakunta pyrkii kaikin tavoin tukemaan ortodoksista kolttakansaa, sen oman kulttuurin tuntemisessa ja vahvistamisessa. Niin myös oman kielilain puitteissa.*

Inarin seurakunnalle saamen kielilaki on aiheuttanut vuosittain 1200 euron kustannukset, jotka ovat kuluneet tulkkipalveluihin. Summa on pysynyt samana vuodesta 1992 lähtien. Seurakunta saa vastaavan summan erityisenä avustuksena oikeusministeriöltä vuosittain tulkkipalvelujen tuottamiseen. Rahoitus on esimiehen mukaan riittävää. Sodankylän seurakunta ei saa erillistä rahoitusta saamen kielilain aiheuttamien kustannuksien kattamiseen.

Inarin seurakunnassa saamen kielilain toteutumista seurataan toimialan budjettitalouden kautta. Sodankylän seurakunnassa saamen kielilain toteutumista ei seurata. Ortodoksinen hiippakunta laatii vuosittaisen raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta. Tuomiokapitulissa ei seurata saamen kielilain toteutumista, vaan vastuu lain toteutumisen seurannasta on seurakunnilla. Inarin seurakunta ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain edellytykset täysin ja Sodankylän seurakunta välttävästi. Ortodoksinen hiippakunta ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi. Tuomiokapituli täyttää kielilain vaatimukset oman ilmoituksensa mukaan välttävästi.

5.11.4 Yhteenveto

Vaikka valtiollisten uskontojen seurakuntia sitoo saamen kielilaki, ne eivät tuota varsinaisia lakisääteisiä julkisia palveluja ja on selvää, että seurakunnissa saamen kielilain noudattaminen on priorisointi- ja arvovalintakysymys, että haluaako seurakunta palvella saamelaisia omalla äidinkielellään. Seurakunnat toimivat yhteisöissä esimerkkeinä ja omaavat toiminnassa arvovaltaa ja myös poliittista valtaa. Täten seurakuntien suhtautuminen saamen kielilakiin heijastuu myös laajemmalle yhteiskuntaan.

Pohjoisimman Lapin seurakunnat Utsjoella ja Inarissa voivat palvella saamelaisia inarin- ja pohjoissaameksi ja ortodoksinen kirkko koltansaameksi. Kirkon dokumentteja myös käännetään saamen kielille ja työntekijöiden tietoisuus saamen kielilaista on hyvä. Sodankylän seurakunta ei näe vastausten perusteella omassa toiminnassaan tärkeänä saamenkielisten palvelujen tuottamista. Kuten kappaleesta 4.3 on käynyt ilmi, saamen

kielilaki ei toteudu Sodankylän kunnassa. Tilanteen paraneminen vaatisi myös Sodankylän kirkon esimerkkiä ja arvojohtajuutta.

6 Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuoliset valtion ja julkisyhteisöjen viranomaiset

6.1 Lapin TE-keskus

Lapin työvoima- ja elinkeinokeskuksen, ns. TE-keskuksen päätoimipaikka on Rovaniemi ja TE-keskuksen palvelupiste sijaitsee Kemissä. TE-keskuksen toimintaa ohjaa hallinnollisesti kauppa- ja teollisuusministeriö, sekä työministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö. Sen yksikköjä ovat työvoimapalvelut, yrityspalvelut ja maaseutupalvelut. Saamelaisväestölle merkittävimpiä TE-keskuksen palveluja ovat poronhoitoon ja yritystoimintaan liittyvät palvelut. TE-keskuksen toimintaa ohjaa johtoryhmä ja neuvoa-antavana elimenä toimii neuvottelukunta, jossa on edustettuina TE-keskuksen yhteistyökumppaneita. Saamelaiskäräjien edustaja on neuvottelukunnassa varajäsenenä. TE-keskuksen tehtävänä on mm. tukea ja neuvoa pk-yrityksiä, toteuttaa alueellista työvoimapolitiikkaa, suunnitella ja organisoida työvoimapoliittista aikuiskoulutusta, edistää maatilataloutta, maaseudun elinvoimaisuutta ja maaseutuelinkeinoja. TE-keskuksen Internet-sivut, julkaisut ja lomakkeet ovat suomenkielisiä. TE-keskus on laatinut yhdenvertaisuussuunnitelman, jossa käsitellään myös saamen kielilakiin liittyviä teemoja. TE-keskuksen yhdenvertaisuussuunnitelmaa käsitellään luvussa 12.

6.1.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi

Lapin TE-keskuksen henkilöstömäärä vuoden 2006 lopussa oli 135 henkilöä. TE-keskuksessa on työskennellyt vuosina 1992 - 2003 yksi pohjoissaamen hyvin hallitseva työntekijä ja yksi kielen alkeet hallitseva. Lisäksi TE-keskuksessa on työskennellyt yksi inarinsaamea äidinkielenään puhuva työntekijä. Saamen kielilain voimaantulon jälkeen vuosina 2004 - 2006 TE-keskuksessa työskentelee vain kaksi pohjoissaamen alkeet hallitsevaa työntekijää, eli saamenkielinen asiakaspalvelu ei ole mahdollista kuin tulkin välityksellä. Kyselyyn vastannut esimies ei osaa saamea. Saamen kielilain johdosta ei

ole palkattu saamenkielentaitoista henkilökuntaa TE-keskukseen eikä laki ole lisännyt saamen kielen käyttöä työyhteisössä.

Lapin TE-keskus tukee työntekijöiden saamen kielen opiskelua siten, että järjestää pohjoissaamen koulutusta, myöntää palkallista virkavapautta ja saamea voi opiskella työaikana. Esimiehen mukaan TE-keskuksessa kaksi työntekijää opiskeli pohjoissaamea työn ohessa vuosina 1992 - 2003 ja vuosina 2004 - 2006 samoin kaksi työntekijää. Saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi virantäytössä tavallisesti, mutta viranhoidon edellytys saamen kielen taito ei ole missään tehtävissä. Kielilisää myönnetään asiakaspalvelutehtävissä työskenteleville työntekijöille.

Saamen kielilaista on tiedotettu TE-keskuksessa useammalla tavalla. Esimiehen mukaan tiedotus on ollut riittävää, mutta työyhteisö tuntee lain vaikutukset työyhteisön toimintaan huonosti. Saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti Lapin TE-keskuksessa.

6.1.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Lapin TE-keskuksessa ei työskentele lainkaan saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Syynä tähän on resurssien puute eikä muut virkaehdot täyttäviä saamenkielisiä ole saatu rekrytoitua. Saamenkieliset palvelut turvataan käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. TE-keskuksen strategiassa mainitaan saamenkieliset palvelut siten, että työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan ja muulla tavoin.

Lapin TE-keskus ei ole eritellyt saamen kielilain aiheuttamia kustannuksia, mutta rahoitusta pidetään siltikin riittämättömänä. TE-keskus ei saa erityisrahoitusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen. TE-keskuksella on noin 30 asiakasta, jotka haluavat asioida pohjoissaameksi. Asiakkaita on ollut neljä vuosittain. Esimiehen mukaan Inarin- ja koltansaameksi ei ole haluttu asioida TE-keskuksessa. Saamenkielellä palvelua haluavista ei pidetä käyttäjärekisteriä.

Lapin TE-keskuksessa käännetään pohjoissaameksi muutamia opasteita, lomakkeita ja

ilmoituksia. Lisäksi käännetään muutamia julkaisuja, ohjeita ja päätöksiä pohjoissaameksi. Internet-sivuja ei käännetä pohjoissaameksi. Lisäksi alle puolet esitteistä käännetään pohjoissaameksi. Inarin- ja koltansaameksi ei käännetä dokumentteja TE-keskuksessa.

Lapin TE-keskuksessa voi saada asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa kaikilla Suomessa puhuttavilla saamen kielillä etukäteen sovittaessa. Tulkkauspalvelu ostetaan ulkopuolelta ja se järjestyy kahden viikon sisällä. Saamenkielisten käännöksien osalta vain yleisemmät asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyytäessä. Käännöspalvelu ostetaan viralliselta kielenkääntäjältä ja käännöksen laajuudesta riippuen käännös järjestyy kahden viikon sisällä.

Lapin TE-keskus ei osoita palvelevansa saamen kielellä. Saamen kielen käyttöä TE-keskus on edistänyt muulla tavoin. TE-keskuksessa ei seurata saamen kielilain toteutumista millään tavoin. TE-keskus täyttää saamen kielilain vaatimukset esimiehen mukaan välttävästi.

6.2 Lapin lääninhallitus

Lapin lääninhallitus toimii valtion yleis- ja erityishallintoviranomaisena Lapin läänissä. Lääninhallituksen tehtäviä ohjaa lääninhallituslaki- ja asetus. Lääninhallituksen tehtävinä on hoitaa oikeushallintoon, pelastus- ja poliisihallintoon, opetus- ja kulttuurihallintoon sekä liikunta- ja nuorisotoimeen, maa- ja metsätaloushallintoon, liikennehallintoon, kuluttaja-, kilpailu- ja elintarvikehallintoon sekä sosiaali- ja terveyshallintoon liittyviä tehtäviä. Lisäksi läänihallitus ohjaa ja hallinnoi alaistaan valtion paikallishallintoa, arvioi alueellisesti toimialansa peruspalveluja ja sovittaa yhteen valmiuslaissa tarkoitettua poikkeusoloihin varautumista huolehtimalla sen edellyttämän yhteistoiminnan järjestämisestä läänissä.

Lapin lääninhallituksen toimintaa ohjaavat kauppa- ja teollisuusministeriö, liikenne- ja

viestintäministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, oikeusministeriö, opetusministeriö, sisäasiainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä ympäristöministeriö. Lääninhallituksen alaisuudessa toimivat kihlakunnat ja Lapin maistraatti. Lapin lääninhallituksessa on päätoimisessa palvelussuhteessa noin 100 henkilöä, joista vakinaisessa virkasuhteessa toimi 80 henkilöä ja määräaikaisessa palvelussuhteessa noin 20 henkilöä. Lapin lääninhallituksen kotisivuilla on saatavilla pohjoissaameksi yleistä tietoa. Internet-sivuilla olevat julkaisut ovat vain suomenkielisiä. Lääninhallituksesta palautettiin kolme lomaketta, joista yksi koskee läänin taidetoimikuntaa.

6.2. 1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi

Ajanjaksolla 1992 - 2003 lääninhallituksessa ja taidetoimikunnassa työskenteli kaksi pohjoissaamea äidinkielenään puhuvaa ja yksi pohjoissaamen hyvän kielitaidon omaava työntekijä. Saamen kielilain voimaantulon jälkeen ajanjaksolla 2004 - 2006 lääninhallituksessa työskentelee kaksi pohjoissaamea äidinkielenään puhuvaa ja kaksi pohjoissaamen hyvän kielitaidon omaavaa työntekijää. Läänin taidetoimikunnassa on työskennellyt ajanjaksolla 1992 - 2006 yksi pohjoissaamea äidinkielenään puhuva henkilö läänintaiteilijan toimessa. Saamen kielilain johdosta lääninhallitukseen on palkattu yksi pohjoissaamentaitoinen työntekijä, toiseen lääninhallitukseen yksikköön ei ole palkattu saamenkielistä henkilökuntaa. Yksi lääninhallituksen kyselyyn vastannut esimies on äidinkieleltään pohjoissaamenkielinen. Hänen suullisena ja kirjallisena työkielenään on pohjoissaame ja suomi. Hän käyttää kieltä työssään päivittäin ja hänen virassaan edellytetään pohjoissaamen kielen taitoa.

Saamen kielen taidon katsominen erityiseksi ansioksi vaihtelee lääninhallituksen sisällä. Kielitaito katsotaan joko erityiseksi ansioksi aina, joskus tai ei koskaan. Taidetoimikunnassa on ollut vuosina 1992 - 2003 ja 2004 - 2006 avoinna yksi virka, jonka viran kelpoisuusehtona on ollut saamen kielen taito (saamelaisen läänintaiteilijan toimi). Kielilisää ei myönnetä lääninhallituksen tehtävissä.

Saamen kielen opiskelua tuetaan lääninhallituksen yksiköissä hieman eri tavoin. Yhden vastauksen mukaan työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta, toisen vastaajan mukaan opiskeluun voi käyttää työaikaa, toisessa yksikössä opiskelua tuetaan usealla tavalla, ja neljännen vastaajan mukaan työnantaja järjestää pohjoissaamen koulutusta ja opiskeluun voi käyttää työaikaa.

Saamen kielilaista on tiedotettu lääninhallituksessa usealla tavalla tai muulla tavoin. Tiedotuksen tasoa kaikki esimiehet pitävät riittävänä. Työyhteisön jäsenet tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin lääninhallituksessa. Saamen kielilaki on lisännyt saamen kielen käyttöä lääninhallituksessa vähän tai ei lainkaan. Työyhteisöt suhtautuvat saamen kielilakiin myönteisesti lääninhallituksessa ja taidetoimikunnassa.

6.2.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Lapin läänin taidetoimikunnassa on riittävästi pohjoissaamentaitoista henkilökuntaa. Inarin- ja koltansaamentaitoista henkilökuntaa ei työskentele taidetoimikunnassa. Lääninhallituksessa eri yksiköittäin on joko riittävästi pohjoissaamentaitoisia tai ei ole lainkaan saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Syynä, miksi ei ole riittävästi saamenkielentaitoista henkilökuntaa on joko resurssien puute, tai saamen kielen taitoisten palkkausta ei nähdä tarpeellisena tai jokin muu syy.

Saamenkielisen henkilökunnan vähäisestä määrästä johtuen saamenkieliset palvelut turvataan käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja tai muulla tavoin. Lääninhallituksen toimialojen strategioissa mainitaan saamenkieliset palvelut hyvin eri tavoin. Saamenkielisiä palveluja ei joko mainita tai ne ovat esillä muulla tavoin. Toimialan strategioissa pyritään myös kehittämään saamenkielisiä palveluja ja työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan.

Lääninhallitus tai taidetoimikunta ei saa erityistä rahoitusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen. Rahoitus on kuitenkin kohtuullista. Läänipoliisijohtajan mukaan kustannukset tulevat nousemaan, koska saamen kielen käyttö rikosasioissa on

lisääntymässä. Saamenkielellä palvelua haluavista ei pidetä asiakasrekisteriä lääninhallituksessa. Läänin poliisiylijohtajan mukaan asiointi on tapahtunut poliisissa muulla kuin saamen kielellä ja että vain yksittäistapauksissa on pyydetty/vaadittu asia myös saamen kielellä. Rikostutkinnassa on 100 %:sti ollut myös tilanne se, että kuulustelu on ilmoitettu haluttavaksi käydä suomen kielellä.

Lapin lääninhallituksessa käännetään muutamia pelastusohjeita, julkipanoja, opasteita, ilmoituksia ja lomakkeita pohjoissaameksi ja lisäksi suurin osa Internet-sivuista käännetään. Inarinsaameksi käännetään muutamia lomakkeita ja Internet-sivuja. Koltansaameksi käännetään muutamia lomakkeita ja Internet-sivuja. Lapin läänin taidetoimikunnassa ei käännetä saameksi julkaisuja.

Lääninhallituksen poliisiylijohtaja on lausunut sisäasianministeriön lausunnossa Lapin läänin alueen poliisipalveluista. Hänen mukaansa saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevat poliisilaitokset ovat julkaisseet etukäteen kaikilla saamen kielillä valitusosoitukset ja lisäksi vuosittain 1-3 tiedotetta tai tiedoksiantoa saamen kielellä. Vuositasolla poliisilaitokset ovat laatineet asianomaisen pyynnöstä ja asianomaisen saamen kielellä 1-3 päätösjäljennöstä /esimerkiksi ampuma- aseen hallussapitolupa ja ajokortti, jotka eivät ole voimassa saamenkielisinä.

Lapin läänin taidetoimikunnassa voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa etukäteen sovittaessa. Lääninhallituksessa voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse ja tulkin välityksellä kokouksissa ja henkilökohtaisessa asioinnissa. Inarin- ja koltansaamenkielistä asiakaspalvelua ei lääninhallituksessa saa edes tulkin välityksellä.

Taulukko 153 Tulkkauksen järjestäminen lääninhallituksessa ja taidetoimikunnassa

Tulkkauksen järjestäminen	Tulkkauspalvelu ostetaan	1
	Henkilökuntaan kuuluva saamen kielen taitoinen tulkkaa tai tulkkauspalvelu ostetaan	1
	Tulkkausta ei järjestetä, tai henkilökuntaan kuuluva tulkkaa tai palvelu ostetaan ulkopuolelta	1
	Tulkkauspalvelu ostetaan, muuten tai tulkkausta ei järjestetä	1

Tulkkauksen järjestämisessä on hyvin erilaisia tapoja. Yllättävää on se, että kaksi mainintaa sai tapa, jonka mukaan tulkkausta ei järjestetä, vaikka vastauksissa kävi ilmi, että palvelu voidaan myös ostaa. Suomen kielen käyttämisen suosittaminen on ilmeistä. Tulkkaus järjestyy joko parin päivän tai viikon sisällä. Läänin poliisijohtajan mukaan tulkkaukset poliisissa on voitu tähän asti hoitaa kaikilla kolmella saamen kielellä pienellä aikaviiveellä, koska tulkkien saanti on ollut rajallista.

Lääninhallituksessa ei joko käännetä asiakirjoja saameksi tai vain yleisimmät asiapaperit käännetään ja toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä. Lääninpoliisijohtajan mukaan lain hengen mukaista olisi laatia entistä useammasta poliisin ohjeesta, julkaisusta, raportista ja lomakkeesta jo etukäteen saamenkieliset versiot, vaikka kysyntä on ollut vielä pientä. Lapissa lääninpoliisijohto käsittelee ja ratkaisee Lapin lääninhallitukselle kuuluvia lupa-asioista vain ampumarata-asioita, joita koko läänin alueella on vuositasolla yhdestä kolmeen. Tältä osin ei ole nähty tarvetta laatia etukäteisasiakirjoja saamen kielellä.

Käännöksien järjestämisessä on myös hyvin erilaisia tapoja. Saamen kielelle ei käännetä asiakirjoja, henkilökuntaan kuuluva työntekijä kääntää työnsä ohessa, palvelu ostetaan tai muulla tavoin. Käännös varmennetaan saamen kielen toimistossa, mikäli käännöstä ei ole tehnyt virallinen kielenkääntäjä. Käännös järjestyy viikon tai kuukauden sisällä. Saamen kielen tulkkaus- ja käännöspalvelut on ostettu lääninpoliisijohtajan mukaan saamen kielen toimistolta tai viralliselta kielenkääntäjältä.

Lääninhallitus osoittaa palvelevansa saamen kielellä tiedottamalla tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista Internetissä, muulla tavoin tai toimialan tiedotuksissa. Lääninhallituksessa on edistetty saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista Internetissä tai asiakaspalvelutilanteessa. Yksi taho edistää saamen kielen käyttöä muulla tavoin tai ei mitenkään. Saamen kielen käyttöä ei ole lääninhallituksessa edistetty käännöksiä ja tulkkipalveluja lisäämällä tai saamenkielistä henkilökuntaa palkkaamalla. Lääninpoliisijohtajan mukaan poliisien koulutuksessa ja päivätoiminnassa on tähdennetty, että asioissa, jotka erityisesti koskevat saamenkielistä väestöä, tulee saamen kieli huomioida viestinnässä viranomaisaloitteisesti. Lääninjohdon ja asianomaisen poliisilaitosten tulosohjauksessa, koulutuksessa ja tarkastuksissa on kiinnitetty huomiota saamen kielilain soveltamiseen ja saamenkielisten palvelujen järjestämiseen.

Yhdellä lääninhallituksen toimialalla laaditaan saamen kielilain toteutumisesta vuosittainen raportti (saamen kielen opetuksen osalta), muilla lääninhallituksen neljällä toimialalla ei seurata saamen kielilain toteutumista. Yksi lääninhallituksen toimiala ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset toiminnassaan täysin, kaksi tahoa täyttää kielilain vaatimukset tyydyttävästi ja yksi taho välttävästi. Lääninhallitus on pieni organisaatio, ja onkin yllättävää havaita, että eri toimialoilla on erilaisia suhtautumistapoja saamen kielilakiin ja näkemyksiä saamen kielilain edellytysten täyttämisestä.

6.3 Tuomioistuimet ja oikeusjärjestelmä

Oikeusjärjestelmään ja tuomioistuimiin kuuluvista viranomaisista korkein hallinto-oikeus jätti vastaamatta kyselyyn. Saamen kielilaki koskee koko Suomen oikeusjärjestelmää.

Lapin käräjäoikeuden toimialueena ovat Enontekiön, Inarin, Kittilän, Muonion, Sodankylän ja Utsjoen kunnat ja sen toimipaikka on Sodankylä. Lapin käräjäoikeuden istuntopaikat ovat Ivalossa, Kittilässä, Muoniossa, Sodankylässä ja Utsjoella.

Käräjäoikeus käsittelee rikos-, riita- ja hakemusasioita. Käräjäoikeuden ratkaisusta valitetaan hovioikeuteen. Lapin käräjäoikeudessa työskentelee laamanni, kaksi käräjätuomaria, käräjäviskaali, kolme notaaria ja kahdeksan kansliahenkilökuntaan kuuluvaa työntekijää.

Rovaniemen hovioikeus käsittelee pääasiassa valituksia käräjäoikeuden päätöksistä. Lisäksi hovioikeus valvoo käräjäoikeuksien toimintaa. Hovioikeus myös ratkaisee käräjäoikeuksien ratkaisuista tehdyt kantelut sekä tietyt sen toimivaltaan kuuluvat virkasyyteasiat ensimmäisenä oikeusasteena. Rovaniemen hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluu Lapin läänin lisäksi pohjoisosia Oulun läänistä. Rovaniemen hovioikeuden istuntosalit ovat Rovaniemellä, Oulussa ja Raahessa. Hallinto-oikeudesta on saatavilla yleistä tietoa hallinto-oikeuksien toiminnasta pohjoissaameksi.

Korkein oikeus on ennakkopäätöstuomioistuin. Ennakkopäätöksiä annetaan sellaisista kysymyksistä, joihin laki ei anna selvää vastausta. Ennakkopäätöksillä annetaan oikeusohjeita vastaavanlaisten oikeusriitojen varalle ja pyritään varmistamaan, että tuomioistuimet eri puolilla maata tulkitsevat lakia samalla tavalla. Korkeimpaan oikeuteen voi valittaa hovioikeuksien ratkaisuista, eräistä vakuutusoikeuden ratkaisuista sekä niistä käräjäoikeuden ratkaisuista, jotka käräjäoikeus on tehnyt maaoikeutena toimiessaan jos korkein oikeus myöntää valitusluvan. Korkein oikeus käyttää ylintä valtaa riita- ja rikosasioissa. Korkeimman oikeuden toimipaikka on Helsinki ja toimialueena on koko Suomi.

Rovaniemen hallinto-oikeuden toimialueena ovat Lapin kunnat ja sen toimipaikka sijaitsee Rovaniemellä. Hallinto-oikeus käsittelee pääasiassa valituksia valtion ja kuntien viranomaisten päätöksistä. Hallinto-oikeuden päällikkönä toimii ylituomari. Hänen lisäkseen oikeudessa työskentelee 5 hallinto-oikeustuomaria, 5 lakimieskoulutuksen saanutta hallinto-oikeussihteeriä sekä toimistohenkilökuntaa. Asioissa, joissa puututaan yksilön henkilökohtaiseen vapauteen, päätöksentekoon osallistuu lainoppineiden jäsenten lisäksi asiantuntijajäseniä. Näitä asioita ovat esim. lasten huostaanottoa tai henkilön omasta tahdosta riippumatta annettavaa mielenterveydenhoitoa koskevat asiat.

Vaasan hallinto-oikeudesta haetaan muutosta ympäristölupavirastojen, alueellisten ympäristökeskusten ja kunnallisten ympäristönsuojeluviranomaisten päätöksistä. Näissä asioissa Vaasan hallinto-oikeuden toimialueena on koko Suomi Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Vesilain ja ympäristönsuojelulain mukaiset asiat käsitellään neljän tuomarin kokoonpanossa, johon yleensä kuuluu tekniikan ja luonnontieteiden alan tuomari. Vaasan hallinto-oikeuden toimipaikka on Vaasa.

Oikeusasiamiehen tehtävä on valvoa, että viranomaiset ja virkamiehet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Viranomaisten ja virkamiesten lisäksi oikeusasiamiehen valvontaan kuuluvat myös muut tahot silloin, kun he hoitavat julkista tehtävää. Oikeusasiamies valvoo laillisuutta etupäässä tutkimalla hänelle tulleita kanteluita. Hän voi puuttua epäkohtiin myös omasta aloitteestaan. Oikeusasiamiehen lisäksi oikeusasiamiehen toimistossa työskentelee kaksi apulaisoikeusasiamiestä. Eduskunta valitsee oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehet neljäksi vuodeksi kerrallaan. Oikeusasiamies antaa vuosittain eduskunnalle kertomuksen toiminnastaan. Kertomuksessaan hän raportoi eduskunnalle lainkäytön tilasta ja puutteista, joita hän on havainnut lainsäädännössä. Erityistä huomiota hänen tulee kiinnittää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Oikeusasiamies tekee lisäksi tarkastuksia virastoissa ja laitoksissa, erityisesti vankiloissa, varuskunnissa ja muissa suljetuissa laitoksissa

6.3.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi

Lapin käräjäoikeudessa on vuosina 1992 - 2003 työskennellyt yksi pohjoissaamen alkeet hallitseva työntekijä ja vuosina 2004 - 2006 kaksi pohjoissaamen alkeet hallitsevaa. Muissa oikeusjärjestelmän yksikössä ei työskentele saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Kyselyyn vastanneet esimiehet eivät osaa saamea. Saamen kielilain johdosta ei ole palkattu saamen kielen taitoista henkilökuntaa oikeusjärjestelmän yksikköihin. Saamen kielilaki ei ole myöskään lisännyt saamen kielen käyttöä oikeusjärjestelmän työyhteisöissä. Saamen kielen taito katsotaan virantäytössä aina erityisenä ansiona korkeimmassa oikeudessa ja Lapin käräjäoikeudessa sekä harvoin eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa. Muissa tuomioistuimissa saamen kielen taitoa

ei katsota erityisenä ansiona virantäytössä. Saamen kielen taito ei ole virantäytön edellytys missään tehtävissä tuomioistuimissa. Kielilisää ei myönnetä oikeusjärjestelmän yksiköissä.

Saamen kielen opiskelua tuetaan pääasiassa muulla tavoin. Lapin käräjäoikeudessa ja oikeuskanslerin virastossa tiedotetaan koulutusmahdollisuuksista. Eduskunnan oikeusasiamiehen kansaliassa saamen kielen opiskelua ei tueta. Lapin käräjäoikeudessa vuosina 1992 – 2003 ja 2004 – 2006 yksi työntekijä on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa. Kaikki vastaajatahot suhtautuvat saamen kielilakiin myönteisesti.

Saamen kielilaista on tiedotettu tuomioistuimissa pääosin tiedottein tai usealla tavalla. Tiedotusta pitää riittävänä kaikki muut tahot paitsi eduskunnan oikeusasiamies. Pääosin saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan tunnetaan työyhteisössä hyvin. Ongelmallista on se, että Rovaniemen hovioikeudessa ja Lapin käräjäoikeudessa, jotka palvelevat ensimmäisenä saamelaisten kotiseutualueen asukkaita, saame kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan tunnetaan huonosti.

Taulukko 154 Tiedotus saamen kielilaista tuomioistuimissa

	Henkilöstömäärä	Miten saamen kielilaista on tietodettu työyhteisössänne	Millainen tiedotuksen taso	Ovatko työyhteisön jäsenet tietoisia kielilain vaikutuksesta työyhteisönne toimintaan?
Vaasan hallinto-oikeus	75,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Hyvin
Rovaniemen hallinto-oikeus	16,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Hyvin
Korkein oikeus	90,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Erittäin hyvin
Rovaniemen hovioikeus	.	Tiedotettu useammalla tavalla	Riittävä	Huonosti
Lapin käräjäoikeus	14,50	Muuten	Riittävä	Huonosti
Eduskunnan oikeusasiamies	.	Tiedotettu useammalla tavalla	Puutteellinen	Hyvin
Oikeuskanslerin virasto	37,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Hyvin

6.3.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamenkieliset palvelut on mainittu Rovaniemen hallinto-oikeuden ja korkeimman oikeuden toimialojen strategioissa siten, että saamenkielisiä palveluja pyritään kehittämään. Vaasan hallinto-oikeuden, Lapin käräjäoikeuden ja oikeuskanslerin viraston strategioissa ei ole mainittu saamenkielisiä palveluja. Eduskunnan oikeusasiamiehen ja Rovaniemen hovioikeuden strategioissa saamenkieliset palvelut ovat esillä muulla tavoin.

Läpin käräjäoikeudessa työskentelee esimiehen mukaan vähän pohjoissaamenkielistä henkilökuntaa (kaksi alkeet hallitsevaa), mutta ei lainkaan koltan- ja inarinsaamentaitoista henkilökuntaa. Muissa oikeusjärjestelmään yksiköissä ei työskentele saamenkielentaitoista henkilökuntaa. Vaasan hallinto-oikeus ja Rovaniemen hovioikeus eivät näe tarpeelliseksi palkata saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Lapin käräjäoikeus ei ole saanut rekrytoitua muut virkaehdot täyttäviä saamen kielen taitoisia. Muissa yksiköissä syy on jokin muu. Kaikki tahot turvaavat riittävät saamenkieliset palvelut käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja.

Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset on ilmoittanut vain Rovaniemen hovioikeus ja eduskunnan oikeusasiamies.

Taulukko 155 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset tuomioistuimille

	Käännöskustannukset 1992-2003, keskiarvo	**Käännöskustannukset vuonna 2004**	**Muut kulut vuonna 2004**	**Käännöskustannukset vuonna 2005**	**Käännöskustannukset vuonna 2006**
Rovaniemen hallinto-oikeus	392,00	657,00		433,00	153,00
Eduskunnan oikeusasiamies	300,00	650,00	700,00	350,00	200,00

Saamen kielilaki on aiheuttanut lähinnä käännöskustannuksia kulut ilmoittaneille tahoille. Tuomioistuimet eivät saa erillisrahoitusta saamen kielilain aiheuttamien kulujen kattamiseen. Oikeuskanslerin viraston mielestä rahoitus on riittämätöntä.

Taulukko 156 Saamenkielellä asiakaspalvelua haluavat tuomioistuimissa

	Pohjoissaameksi asiointia haluavat osina 1992-2003	Pohjoissaamen kielellä asiointia haluavat vuonna 2004	Pohjoissaamen kielellä asiointia haluavat vuonna 2005	Pohjoissaamen kielellä asiointia haluavat vuonna 2006
Rovaniemen hallinto-oikeus	3	3	2	1
Korkein oikeus	.	.	2	.
Lapin käräjäoikeus	5	2	2	1
Eduskunnan oikeusasiamies	15	3	4	4

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa on halunnut asioida pohjoissaameksi 25 henkilöä, jotka ovat äidinkieleltään pohjoissaamenkielisiä. Lisäksi asiakkaina on ollut yksi inarin- ja yksi koltansaamen äidinkielekseen ilmoittanut henkilö. Lapin käräjäoikeudessa kahdeksan äidinkieleltään pohjoissaamenkielistä on ilmoittanut haluavansa asioida pohjoissaameksi käräjäoikeudessa. Myös Rovaniemen hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa on haluttu asioida pohjoissaameksi. Saamen kielellä palvelua haluavista ei pidetä asiakasrekisteriä.

Rovaniemen hallinto-oikeuden osalta pohjoissaameksi käännetään suurin osa opasteista, tauluista ja kulkuohjeista, mutta muita dokumentteja ei automaattisesti käännetä pohjoissaameksi. Lapin käräjäoikeuden osalta kaikki opasteet, kulkuohjeet ja taulut käännetään pohjoissaameksi. Lisäksi käännetään muutamia ilmoituksia, kuulutuksia, pöytäkirjoja, lomakkeita ja päätöksiä pohjoissaameksi. Muita dokumentteja ei käännetä pohjoissaameksi. Inarin- ja koltansaameksi käännetään kaikki opasteet, kulkuohjeet ja taulut sekä muutamia kuulutuksia, lomakkeita ja päätöksiä. Lisäksi inarinsaameksi käännetään muutamia ilmoituksia.

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimistossa käännetään kaikki lomakkeet ja Internet-sivut sekä muutamia vuosikertomuksia, päätöksiä, ohjeita ja julkaisuja pohjoissaameksi. Oikeuskanslerin virasto ja korkein oikeus eivät ole vastanneet tähän kysymykseen. Muissa tuomioistuimissa ei käännetä dokumentteja saamen kielille.

Saamenkielistä asiakaspalvelua voi saada Vaasan hallinto-oikeudessa kokouksissa saameksi etukäteen sovittaessa. Puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa ei voi

saada saamenkielistä asiakaspalvelua. Rovaniemen hallinto-oikeudessa voi saada etukäteen sovittaessa saamenkielistä asiakaspalvelua henkilökohtaisessa asioinnissa ja puhelimitse. Korkeimmassa oikeudessa pohjoissaamenkielinen asiakaspalvelu on mahdollista henkilökohtaisessa asioinnissa ja puhelimitse etukäteen sovittaessa ja kokouksissa tulkin välityksellä. Inarin- ja koltansaameksi pohjoissaamenkielinen asiakaspalvelu on mahdollista etukäteen sovittaessa henkilökohtaisessa asioinnissa, puhelimitse sekä kokouksissa.

Rovaniemen hovioikeudessa voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua kokouksissa etukäteen sovittaessa. Lapin käräjäoikeudessa saamenkielistä asiakaspalvelua voi saada puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa etukäteen sovittaessa. Eduskunnan oikeusasiamiehien kansliassa ja oikeuskanslerin virastossa ei voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua.

Tulkkaus järjestetään siten, että palvelu ostetaan ulkopuolelta. Tulkkaus voi järjestyä parin päivän sisällä tai parin viikon sisällä. Asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä suurimmassa osassa tuomioistuimia. Rovaniemen hallinto-oikeus ei vastannut tähän kysymykseen. Korkeimmassa oikeudessa saamen kielen äidinkielekseen ilmoittaneille lähetetään materiaalit automaattisesti saameksi. Rovaniemen hovioikeudessa kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi, vaikka saameen kielilain mukaan asiakkaalla on oikeus saada häntä koskevat asiakirjat saameksi erillisestä pyynnöstä. Käännökset tilataan viralliselta kielenkääntäjältä tai kääntäjältä. Käännös valmistuu laajuudesta riippuen viikon tai parin sisällä.

Taulukko 157 Tuomioistuimien saamen kielen edistäminen

	Miten olette toiminnassanne edistäneet saamen kielen käyttöä	Miten osoitatte palvelevanne saamen kielellä
Vaasan hallinto-oikeus	Ei mitenkään	Ei mitenkään
Rovaniemen hallinto-oikeus	.	Muuten
Korkein oikeus	Tiedottamalla saamenkielisistä palveluista Internetissä ja asiakaspalvelutilanteessa	Tiedottamalla saamenkielisistä palveluista Internetissä ja asiakaspalvelutilanteessa
Rovaniemen hovioikeus	Ei mitenkään	Tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa
Lapin käräjäoikeus	Ei mitenkään	Tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista asiakaspalvelutilanteessa
Eduskunnan oikeusasiamies	Tiedottamalla kaikissa julkaisuissa ja asiakaspalvelutilanteessa sekä lisäämällä saamenkielisiä käännöksiä ja tulkkipalveluja	Tiedottamalla kaikissa julkaisumuodoissa ja asiakaspalvelutilanteessa
Oikeuskansleri	Tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista Internetissä	Tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista Internetissä

Kaikki muut tuomioistuimet osoittavat palvelevansa saamen kielellä paitsi Vaasan hallinto-oikeus. Pääasiallisesti osoitus tehdään tiedottamalla saamenkielisistä palveluista joko Internetissä tai asiakaspalvelutilanteessa. Saamen kielen käyttöä edistetään tuomioistuimissa pääasiallisesti tiedottamalla saamenkielisistä palveluista, paitsi kolmessa tahossa saamen kielen käyttöä ei ole edistetty.

Saamen kielilain toteutumista ei seurata tuomioistuimissa. Rovaniemen hallinto-oikeus ja korkein oikeus ilmoittavat täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset täysin. Rovaniemen hovi-oikeus, Lapin käräjäoikeus, eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri ilmoittavat täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi. Vaasan hallinto-oikeus ei ole vastannut tähän kysymykseen.

6.4 Ministeriöt

Oikeusministeriö ylläpitää ja kehittää oikeusjärjestystä ja oikeusturvaa sekä huolehtii demokratian rakenteista ja kansalaisten perusoikeuksista. Ministeriö vastaa keskeisimpien lakien valmistelusta, oikeuslaitoksen toimintakyvystä ja tuomioiden täytäntöönpanosta. Tuomiovalta kuuluu riippumattomille tuomioistuimille.

Oikeusministeriössä on oikeushallinto-, lainvalmistelu- ja kriminaalipoliittinen osasto. Ministeriössä on osastoihin kuulumattomina yksikköinä hallinto-, talous-, ja kansainvälisen asian yksikkö sekä sisäisen tarkastuksen yksikkö, tietohallintoyksikkö, viestintäyksikkö sekä johdon tuki. Oikeusministeriön alaisuudessa toimivat mm. kuluttajanvalituslautakunta, kieliasianneuvottelukunta, nimilautakunta, oikeusturva-asian neuvottelukunta, rikosseuraamusalan neuvottelukunta, rikosvahinkolautakunta, saamelaisasiain neuvottelukunta, tietosuojalautakunta ja tuomarinvalintalautakunta. Saamelaisasiat kuuluvat hallinnollisesti oikeusministeriön alaisuuteen. Oikeusministeriön kotisivut ovat suomenkieliset. Oikeusministeriön finlex-tietopankista voi saada saamen kielille käännettyjä lakeja ja asetuksia. Kysymyslomakkeet palautettiin oikeusministeriön tiedotusyksiköstä ja saamelaisasioista vastaavasta yksiköstä.

Maa- ja metsätalousministeriön toimialaan kuuluvat maatalous, maaseudun kehittäminen, metsätalous, kala-, riista- ja porotalous, elintarvikkeiden ja maatalouden tuotantotarvikkeiden turvallisuus ja laatu, eläinten terveys ja hyvinvointi, kasviterveys, maanmittaus ja paikkatietojen yhteiskäyttö sekä vesitalous. Maa- ja metsätalousministeriö jakautuu metsäosastoon, maaseutu- ja luonnonvaraosastoon, kala- ja riistaosastoon sekä elintarvike- ja terveysosastoon.

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sosiaali- ja terveyspolitiikasta, sosiaalisen turvallisuuden ja terveyden edistämisestä, ympäristöterveydenhuollosta, sosiaali- ja terveyspalveluista, sosiaalivakuutuksesta (eläke-, sairaus- ja työttömyysvakuutus),

yksityisvakuutuksen kehittämisestä, työsuojelusta, tasa-arvon edistämisestä sekä hallinnonalan tutkimus- ja kehittämistoiminnasta ja kansainvälisestä yhteistyöstä. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö vastaa toimialaansa liittyvästä lainsäädännön valmistelusta.

Sosiaali- ja terveysministeriö jakautuu esikuntayksikköön, hallinto-osastoon, perhe- ja sosiaaliosastoon, talous- ja suunnitteluosastoon, terveysosastoon, työsuojeluosastoon ja vakuutusosastoon. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivat erillisyksikköinä lapsiasiavaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun toimistot.

Kauppa- ja teollisuusministeriö (KTM) osallistuu ja vaikuttaa elinkeinopolitiikan asiantuntijana talouspoliittiseen päätöksentekoon. Ministeriön päätehtävänä on parantaa elinkeinoelämän kilpailukykyä ja yritysten toimintaedellytyksiä sekä edistää työllisyyttä kestävällä tavalla ja turvata energian saanti. KTM tukee tutkimusta ja tuotekehitystä sekä uuden teknologian tuotannollista hyödyntämistä ja valvoo Suomen elinkeinopoliittisia etuja Euroopan Unionissa. KTM jakautuu elinkeino-, energia-, markkina- ja teknologiaosastoihin sekä esikuntaan ja omistajapolitiikan, tarkastus-, hallinto-, viestintä ja talousyksikköihin.

Työministeriö vastaa Suomessa työ- ja maahanmuuttopolitiikan linjauksista ja toimeenpanosta, kehittää työelämän toimivuutta ja edistää työllisyyttä. Työministeriön tavoitteena on alentaa rakenteellista työttömyyttä, torjua syrjäytymistä sekä varmistaa osaavan työvoiman saatavuus. Työvoima- ja elinkeinokeskukset sekä työvoimatoimistot muodostavat työministeriön alue- ja paikallishallinnon. Työministeriö valmistelee ja kehittää hallinnonalaan liittyvää lainsäädäntöä. Työministeriö vastaa oman toimialansa Euroopan unioniin liittyvien asioiden valmistelusta sekä kansainvälisen työjärjestön ILO: n asioista Suomessa. Työministeriö on Euroopan sosiaalirahaston vastuuviranomainen Suomessa. Tehtäviin kuuluvat myös työmarkkinariitojen sovittelu, yhdenvertaisuuden turvaaminen, siviilipalveluksen ohjaus ja kehittäminen, eräät merimiespalvelut sekä palkkaturva-asiat.

Valtiovarainministeriö valmistelee hallituksen talous- ja finanssipolitiikkaa ja valtion talousarviota sekä toimii veropolitiikan asiantuntijana. Se vastaa myös rahoitusmarkkinapolitiikan valmistelusta ja valtion työnantaja- ja henkilöstöpolitiikasta sekä julkishallinnon kehittämisestä. Ministeriössä on kansantalous-, budjetti-, vero- ja rahoitusmarkkinaosasto sekä hallinnon kehittämisosasto ja henkilöstöosasto, joka toimii samalla valtion työmarkkinalaitoksena. Ministeriön sisäisestä hallinnosta vastaa hallintoyksikkö ja suoraan johdon alaisuudessa toimivat kansainvälisten asioiden sihteeristö, johdon tuki/omistajaohjausryhmä sekä viestintä. Lisäksi ministeriössä toimii valtiovarain controller-toiminto sekä valtioneuvoston tietohallintoyksikkö.

Ulkoministeriön (UM) tehtävänä on edistää Suomen ja suomalaisten turvallisuutta ja hyvinvointia sekä toimia turvallisen ja oikeudenmukaisen maailman hyväksi. Ulkoministeriö huolehtii siitä, että Suomi kykenee mahdollisimman tehokkaasti vaikuttamaan kansainväliseen politiikkaan ja niihin ratkaisuihin, jotka vaikuttavat Suomeen ja sen asemaan. UM ehkäisee ja torjuu turvallisuusuhkia yhteistyötä edistämällä. UM tukee suomalaisen kulttuurin, luovuuden ja osaamisen tunnetuksi tulemista ja menestymistä ulkomailla. Ulkoministeriö tiivistää yhteistyötään kansalaisyhteiskunnan ja taloudellisten toimijoiden kanssa lisäämällä avoimuutta ja kehittämällä uudenlaisia kumppanuuksia. UM tuottaa ja jakaa yhteiskunnan ja sidosryhmiensä kannalta merkityksellistä ja hyödyllistä tietoa.

Puolustusministeriö vastaa kansallisesta puolustuspolitiikasta ja turvallisuudesta sekä kansainvälisestä puolustuspoliittisesta yhteistyöstä. Puolustusministeriö vastaa sotilaallisen maanpuolustuksen voimavaroista ja muista toimintaedellytyksistä; vastaa kansainvälisen kriisinhallinnan toimintaedellytyksistä ja vaikuttaa Euroopan turvallisuusrakenteisiin kansallisten etujen turvaamiseksi.

Sisäasiainministeriö huolehtii aluehallinnon, valtion paikallishallinnon sekä väestökirjanpidon yleisestä kehittämisestä sekä vastaa kuntien toiminnan lainsäädännöllisistä ja taloudellisista edellytyksistä; yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä; pelastustoimen ohjauksesta; Suomen kansalaisuutta, maahanmuuttoa ja turvapaikkaa koskevista asioista sekä vastaa rajavalvonnasta ja

henkilöiden rajatarkastuksista.

Liikenne- ja viestintäministeriö toteuttaa liikenne- ja viestintäpolitiikkaa sekä valmistelee lakeja ja asetuksia. Liikenne- ja viestintäministeriölle kuuluvat hallinnonalaansa kuuluvat toimilupa- ja valtionapuasiat. Toimilupia myönnetään esimerkiksi matkaviestintäverkkojen rakentamiseen sekä radio- ja televisiotoimintaan. Liikenne- ja viestintäministeriö seuraa liikenne- ja viestintäjärjestelmän toimivuutta ja edistää liikenne- ja viestintäalan tasapainoista kehitystä.

6.4.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi

Maa- ja metsätalousministeriössä on ilmoitettu työskennelleen vuosina 1992 - 2006 yksi inarinsaamea äidinkielenään puhuva työntekijä. Saamelaiskäräjien tarkistettujen tietojen mukaan Maa- ja metsätalousministeriössä ei kuitenkaan työskentele inarinsaamea äidinkielenään puhuvaa henkilöä, vaan Inarista kotoisin oleva pohjoissaamea äidinkielenään puhuva henkilö. Liikenne- ja viestintä-, oikeus- ja valtiovarainministeriö ilmoittavat, että heillä ei työskentele saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Muissakaan ministeriöissä ei ole työskennellyt saamen kielen taitoista henkilökuntaa ainakaan esimiesten tietojen mukaan. Puolustusministeriö, yksi oikeusministeriön vastaaja, liikenne- ja viestintäministeriö ja valtionvarainministeriö eivät näe tarpeelliseksi palkata saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Oikeusministeriön yhden vastaajan mukaan syy on jokin muu. Kyselyyn vastanneet esimiehet eivät hallitse saamea.

Maa- ja metsätalousministeriössä ja liikenne- ja viestintäministeriössä saamen kielen opiskeluun voi käyttää työaikaa, muissa ministeriöissä saamen kielen opiskelua ei tueta. Saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi maa- ja metsätalousministeriössä harvoin, muissa ministeriöissä saamen kielen taitoa ei katsota erityiseksi ansioksi. Saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytyksenä missään tehtävissä. Kielilisää ei myönnetä ministeriöissä.

Taulukko 158 Tiedotus saamen kielilaista ministeriöissä

	Henkilöstö-määrä	Miten saamen kielilaista on tietodettu työyhteisössänne	Millainen tiedotuksen taso	Ovatko työyhteisön jäsenet tietoisia kielilain vaikutuksista työyhteisönne toimintaan?
Puolustusministeriö	18000,00	Ei ole tiedotettu	Puutteellinen	Huonosti
Maa- ja metsätalousministeriö	500,00	Tiedotettu useammalla tavalla	Riittävä	Hyvin
Liikenne- ja viestintäministeriö	170,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Hyvin
Oikeusministeriö	260,00	Muuten	.	Hyvin
	260,00	Muuten	Riittävä	.
Valtiovarainministeriö	370,00	Ei ole tiedotettu	.	.
Sosiaali- ja terveysministeriö	.	Informaatiotilaisuus	Riittävä	Hyvin

Oikeusministeriö on valmistellut saamen kielilakia, joten erillisesti laista ei ole tiedotettu työyhteisölle. Valtionvarainministeriössä ja puolustusminiteriössä laista ei ole tiedotettu. Pääasiallisesti tiedotusta pidetään riittävänä ja työyhteisöjen jäsenet tuntevat lain vaikutukset oman toimintaansa hyvin. Saamen kielilain johdosta ministeriöihin ei ole palkattu saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän oikeusministeriössä ja liikenne- ja viestintäministeriössä saamen kielilain johdosta. Muissa ministeriöissä saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt kielilain johdosta.

Maa- ja metsätalousministeriössä, oikeusministeriössä, liikenne- ja viestintäministeriössä sekä sosiaali- ja terveysministeriössä suhtaudutaan saamen kielilakiin myönteisesti. Valtion rahataloudesta vastaava valtiovarainministeriö suhtautuu lakiin myönteisesti, mutta sen mukaan valtion tulee kattaa kaikki saamen kielilaista aiheutuneet kustannukset toimialalle. Näkemystä voidaan pitää erikoisena, koska juuri kyseisellä ministeriöllä on parhaat mahdollisuudet järjestää asia.

6.4.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Oikeusministeriön ja liikenne- ja viestintäministeriön strategioissa on mainittu saamenkieliset palvelut. Muiden toimialojen strategioissa ei ole mainittu saamenkielisiä palveluja ja saamen kieltä.

Maa- ja metsätalousministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö ja oikeusministeriö turvaavat riittävät saamenkieliset palvelut käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Ministeriöiden toiminnan luonteesta johtuen käytetään lähinnä käännöspalveluja. Valtiovarainministeriö turvaa saamenkieliset palvelut muulla tavoin.

Saamen kielilain aiheuttamat käännös- ja muut kustannukset on eritellyt vain liikenne- ja viestintäministeriö. Kielilaki on aiheuttanut käännöskustannuksia vuosittain noin 1000 euron verran vuodesta 1992 lähtien. Saamenkielisten palelujen tuottamiseen ei myönnetä erityisrahoitusta. Saamen kielellä palvelua haluavista ei pidetä asiakasrekisteriä ministeriöissä.

Taulukko 159 Pohjoissaameksi käännettävät ministeriöissä

	Muutamia julkipanoja käännetään	**Muutamia ilmoituksia käännetään**	**Muutamia kuulutuksia käännetään**	**Muutamia lomakkeita käännetään**	**Muutamia Internet-sivuja käännetään**	**Muutamia muita asiakirjoja käännetään (esim. esitteet, lait)**
Puolustusministeriö						
Liikenne- ja viestintäministeriö	1	1	1			
Valtiovarainministeriö						
Oikeusministeriö		1			1	1
Työministeriö				1		

Ministeriöissä käännetään pohjoissaameksi lähinnä muutamia julkipanoja, ilmoituksia, kuulutuksia, lomakkeita ja Internet-sivuja. Oikeusministeriössä käännetään inarin- ja koltansaameksi muutamia ilmoituksia ja muutamia esitteitä ja lakeja. Oikeusministeriössä ja liikenne- ja viestintäministeriössä ei voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua. Puolustusministeriössä ja maa- ja metsätalousministeriössä voi saada inarinsaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa etukäteen sovittaessa. Oikeusministeriössä ja liikenne- ja viestintäministeriössä ei järjestetä tulkkausta. Maa- ja metsätalousministeriössä saamen kielen taitoinen tulkkaa työnsä ohessa ja tulkkaus järjestyy parin päivän sisällä.

Taulukko 160 Käännöksien järjestäminen ministeriöissä

	Asiapaperien toimitus	Saamenkielisten käännösten järjestäminen	Käännöksen oikeellisuuden varmistaminen
Puolustusministeriö	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	.	.
Maa- ja metsätalousministeriö	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä	Henkilökuntaan kuuluva kääntää tai palvelu ostetaan ulkopuolelta viralliselta tai kielenkääntäjältä	.
Liikenne- ja viestintäministeriö	.	Palvelu tilataan ulkopuoliselta kääntäjältä	Käännös varmennetaan virallisella kielenkääntäjällä
Oikeusministeriö	.	Palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä	.
	.	Palvelu tilataan ulkopuoliselta kääntäjältä	.
Valtiovarainministeriö	.	Asiakirjoja ei käännetä saameksi	.

Puolustusministeriössä kaikkia asiapaperit toimitetaan suomeksi ja maa- ja metsätalousministeriössä asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä. Maa- ja metsätalousministeriössä joko henkilökuntaan kuuluva, ulkopuolinen kääntäjä tai virallinen kielenkääntäjä kääntää. Käännöstä ei varmenneta. Liikenne- ja viestintäministeriössä käännös tilataan ulkopuoliselta kääntäjältä ja käännös varmennetaan virallisella kielenkääntäjällä. Oikeusministeriössä käännös tilataan kääntäjältä tai viralliselta kielenkääntäjältä. Käännöstä ei varmenneta.

Sosiaali- ja terveysministeriö ja työministeriö osoittavat palvelevansa saamen kielellä tiedottamalla alansa saamenkielisistä palveluista Internetissä ja muissa tiedotteissa ja julkaisuissa. Maa- ja metsätalousministeriö osoittaa palvelevansa saamen kielellä toimialan tiedotuksissa ja liikenne- ja viestintäministeriö tiedottamalla Internetissä. Sosiaali- ja terveysministeriö ja työministeriö ovat edistäneet toiminnassaan saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialansa saamenkielisistä palveluista Internetissä. Oikeusministeriö edistää saamen kielen käyttöä muulla tavoin, toimimalla saamelaisasioista vastaavana ministeriönä. Liikenne- ja viestintäministeriö on lisännyt saamenkielisiä käännöspalveluja ja edistänyt saamen kielen käyttöä myös muulla tavoin. Puolustusministeriö ei ole edistänyt saamen kielen käyttöä. Maa- ja metsätalousministeriö sekä liikenne- ja viestintäministeriö ilmoittavat täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi. Muut ministeriöt eivät ole vastanneet tähän kysymykseen.

6.4.3 Ministeriöiden lausunnot

Kauppa- ja teollisuusministeriö ei ole vastannut lomakekyselyyn, vaan on antanut lyhyen lausunnon. Ohessa se on kokonaisuudessaan.

> *Kauppa- ja teollisuusministeriö on selvittänyt saamen kielen käyttöä ja saamen kielen taitoisten henkilöiden määrää organisaatiossaan.*
>
> *Saamen kielen käyttö tulee ministeriön toimialalla esille erittäin harvoin, lähinnä kaivosasioiden yhteydessä. Geologian tutkimuskeskuksen Pohjois-Suomen yksikössäkään ei ole tullut tilanteita, joissa olisi tarvittu saamenkieltä, vaikka kenttätöitä saamenkielisillä alueilla on vuosittain. Myöskään Ylä-Lapin virastoissa ei ole saamenkieltä tarvittu. Maanomistajille lähetettävät ilmoitukset ovat suomenkielisiä, eikä yhtään kielikysymykseen liittyvää palautetta ole tullut. GTK:n Pohjois-Suomen yksikössä työskentelee saamen kielen taitoinen henkilö.*

Kauppa- ja teollisuusministeriön suhtautuminen saamen kielilakiin on vain reagointia myös saamelaisten kotiseutualueella tapahtuvaan toimintaan, eikä Ylä-Lapin alueella saamen kielen käyttöä erityisesti edistetä tai osoiteta palveltavan saamen kielellä. Kauppa- ja teollisuusministeriö hallinnoi ja myöntää kaivos- ja valtauslupia sekä tutkimuslupia erityisesti Ylä-Lapin alueelle. Saamenkielinen tiedotus em. lupien myöntämisestä ja muutoksenhausta on ensiarvoisen tärkeää. Maanomistajille on tiedotettava myös saameksi saamelaisten kotiseutualueella. Kauppa- ja teollisuusministeriö ei ole antanut tietoja näiden asiakirjojen kääntämisestä tai kääntämättä jättämisestä saamen kielelle. Kauppa- ja teollisuusministeriön kotisivut ovat suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Hallinnonalalle kuuluvia esitteitä ja tiedotteita ei käännettäne saameksi.

Myöskään sisäasianministeriö ei ole vastannut kysymyslomakkeeseen, vaan antanut lausunnon. Saamenkieliset palvelut ja kielelliset oikeudet on huomioitu kunta- ja palvelurakenneuudistusta koskevan lain (169/2007) valmistelun yhteydessä. Silloin ministeriössä selvitettiin uudistuksen vaikutuksia saamelaisten kielellisten oikeuksien näkökulmasta. Lain tarkoitusta koskevassa pykälässä (1 §) todetaan, että lain mukaisia järjestelyjä suunniteltaessa ja toteuttaessa on otettava huomioon myös saamelaisten kielelliset oikeudet samoin kuin saamelaisten oikeus alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan saamelaisten kotiseutualueella.

Sisäasianministeriön valmistelemia säädöksiä ei ole julkaistu saamen kielellä. Ministeriön muita julkaisuja on käännetty saamen kielille varsin vähän. Muutamia esitteitä on käännetty pohjoissaameksi. Sisäasianministeriön lausunnon yhteydessä on pyydetty lääninpoliisijohtajalta lausuntoa, jota käsitellään lääninhallituksen yhteydessä. Sisäasianministeriön alaisissa laitoksista rajavartiolaitoksessa on tarjottu saamen kielen koulutusta.

Valtioneuvoston kanslia antoi lyhyen lausunnon saamen kielilakikyselyyn. Lausunnossa todetaan, että kansliassa tarvitaan saamenkielisiä käännöksiä erittäin harvoin. Jos valtioneuvoston kansliassa valmisteltava asia koskee saamelaisia, se käännetään saameksi.

Ulkoasianministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö antoi myös lausunnon saamen kielilain toteutumisesta. Ihmisoikeussopimuksista tehtävien määräaikaisraporttien käsittelyn yhteydessä ulkoasianministeriö käännättää pohjoissaamen kielelle eri YK:n ja Euroopan neuvoston komiteoiden antamat lopulliset suositukset. Käännökset on tehnyt saamen kielitoimisto. Ministeriö pyrkii selvittämään yhdessä saamelaiskäräjien kanssa, mitä ihmisoikeussopimuksia on olemassa saamen kielille ja mitä on kääntämättä.

6.5 Valtion erillisyksiköt

Merenkulkulaitos on merenkulun turvallisuudesta, väylänpidosta ja merikartoituksesta sekä talvimerenkulun avustamisesta ja yhteysaluspalveluista vastaava viranomainen. Saamelaisten kotiseutualueella Inarissa sijaitsee Merenkulkulaitoksen Pohjanlahden merenkulkupiirin Inarin väyläasema.

Kuluttajaviraston ja kuluttaja-asiamiehen tehtävänä on turvata kuluttajien taloudellinen, terveydellinen ja oikeudellinen asema sekä toteuttaa kuluttajapolitiikkaa. Kuluttajaviraston ylijohtaja toimii kuluttaja-asiamiehenä. Kuluttaja-asiamies valvoo kuluttajan suojaksi säädetyn lainsäädännön noudattamista.

Kuluttajavirastosta annetun lain mukaan sekä viraston että kuluttaja-asiamiehen on keskityttävä toiminnassaan kuluttajien kannalta keskeisiin alueisiin. Tämän rinnalla virasto suuntaa voimavarojaan ajankohtaisten kuluttajaongelmien nopeaan ja joustavaan käsittelyyn. Kuluttajavirasto toimii neljässä ryhmässä, joita ovat turvallisuus, informaatio, kuluttajaoikeus ja palvelut. Kuluttajaviraston kotisivut on saatavilla suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja viittomakielellä. Kuluttajaviraston julkaisut ovat saatavilla suomeksi ja ruotsiksi.

Kilpailuvirasto on kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalalla toimiva virasto, jonka tehtävänä on turvata taloudellinen kilpailu ja talouden tehokkuuden lisääminen kilpailua edistämällä ja sen esteitä poistamalla. Virasto perustettiin vuonna 1988. Kilpailuvirastossa työskentelee noin 70 henkilöä ja sen päällikkönä toimii ylijohtaja. Virasto sijaitsee Helsingissä ja sen toimialueena on koko Suomi.

Vähemmistövaltuutettu on viranomainen, jonka perustehtävänä on edistää etnisten vähemmistöjen ja ulkomaalaisten asemaa, yhdenvertaisuutta ja oikeusturvaa sekä hyviä etnisiä suhteita Suomessa. Vähemmistövaltuutetun toimivalta on rajattu koskemaan etnisen syrjinnän valvontaa. Se ei siis koske syrjintää pelkästään kielen, sukupuolisen suuntautumisen, maailmankatsomuksen tai vammaisuuden perusteella. Näillä perusteilla tapahtuvan syrjinnän torjunta kuuluu viranomaisille, lähinnä ylimmille laillisuusvalvojille ja työelämässä työsuojeluviranomaisille.

Vähemmistövaltuutetun toimisto sijaitsee hallinnollisesti työministeriön yhteydessä, mutta valtuutettu on kuitenkin itsenäinen ja riippumaton viranomainen. Vähemmistövaltuutetun toimistossa työskentelee vähemmistövaltuutetun lisäksi viisi ylitarkastajaa, suunnittelija ja sihteeri.

Viestintäviraston tehtäviin kuuluu viestintäverkkojen teknisestä toimivuudesta huolehtiminen ja viestintämarkkinoiden taloudellinen valvonta. Viestintävirasto toimii liikenne- ja viestintäministeriön hallinnon alaisuudessa. Viestintävirasto ohjaa radiotaajuuksien käyttöä Suomessa. Viestintäviraston tehtäviin kuuluu Internetin fi-

juuren alaisten verkkotunnusten myöntäminen, verkkotunnusten tekninen rekisterinpito sekä fi-juuren nimipalvelimien hallinnointi. Viestintävirasto valvoo televisio- ja radiomainonnan ja ohjelmistojen sisältöä. Lisäksi virasto antaa lausunnon valtioneuvostolle YLE:n julkisen palvelun kertomuksesta ja kerää toimilupa- ja televisiomaksuja. Viraston tehtäviin kuuluu myös tele- ja postialan standardoinnin kansallinen koordinointi sekä postitoiminnan valvonta ja perille saamattomien postilähetysten selvittäminen (postin varmennuskeskus). Viestintäviraston kotisivut ja esitteet ovat suomen-, ruotsin ja englanninkielisiä.

Tietosuojavaltuutetun tehtävät on määritelty henkilötietolaissa sekä laissa tietosuojalautakunnasta ja – valtuutetusta. Tietosuojavaltuutetun toimialue on Suomi ja toimipaikka Helsinki. Hän ohjaa, neuvoo ja valvoo henkilötietojen käsittelyä, seuraa henkilötietojen käsittelyn yleistä kehitystä, tekee aloitteita ja tiedottaa toimialaansa kuuluvista asioista. Tietosuojavaltuutetun tehtävien pääpaino on ennaltaehkäisevässä toiminnassa, johon kuuluu ennakkovalvonta, tietosuojan yleinen seuranta, yhteistyö ja tiedotus. Tietosuojavaltuutetun kotisivut ovat suomenkieliset.

Lapsiasiavaltuutettu aloitti toimintansa syyskuun 2005 alusta Jyväskylässä. Lapsiasiavaltuutetun toimisto toimii sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on lasten oikeuksien ja etujen edistäminen yleisellä hallinnon, yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön tasolla sekä YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumisen edistäminen. Lapsiasiavaltuutetun tehtäviin kuuluu myös lasten omien mielipiteiden nostaminen julkiseen keskusteluun ja lapsen oikeuksista tiedottaminen. Valtuutettu voi tehdä lasten asemaa ja yhteiskunnassa esiintyviä epäkohtia koskevia aloitteita. Muita vaikutuskeinoja ovat esimerkiksi suositukset, ohjeet ja neuvot. Lapsiasiavaltuutetun kotisivut ovat suomenkieliset.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa tasa-arvolain noudattamista ja erityisesti syrjintäkiellon ja syrjivän ilmoittelun kiellon noudattamista; edistää aloitteiden, neuvojen ja ohjeiden avulla lain tarkoituksen toteutumista; antaa tietoja tasa-arvolaista ja sen soveltamisesta sekä seurata naisten ja miesten tasa-arvon toteutumista

yhteiskuntaelämän eri aloilla. Tasa-arvovaltuutetun ja tasa-arvolautakunnan kotisivut ovat suomenkielisiä.

Ilmatieteen laitos on palvelu- ja tutkimuslaitos, joka tuottaa tietoa ilmakehän tilasta yleisen turvallisuuden edistämiseksi elinkeinoelämän ja yleisön tarpeita varten. Ilmatieteen laitos on perustettu vuonna 1838. Hallinnollisesti laitos on liikenne- ja viestintäministeriön alainen ja sen toiminnasta vastaavat pääjohtaja ja johtokunta. Ilmatieteen laitos havainnoi ilmakehän fysikaalista tilaa, kemiallista koostumusta ja sähkömagneettisia ilmiöitä; tuottaa tietoa ilmakehän entisestä, nykyisestä ja tulevasta tilasta ja tiedottaa ilmakehään liittyvistä asioista. Ilmatieteen laitoksen kotisivut ovat suomen- ja ruotsinkieliset.

Väestörekisterikeskus on sisäasiainministeriön alainen viranomainen. Virasto kehittää ja ylläpitää väestötietojärjestelmää, varmennepalveluja, holhousasioiden rekisteriä ja viranomaisten yhteystietorekisteriä sekä hoitaa vaalitehtäviä. Väestörekisterijärjestelmään ilmoitetaan myös äidinkieli ja haluttu asiointikeli (suomi tai ruotsi). Käytännössä saamen kielen ilmoittamisella äidinkielekseen ei ole käytännön vaikutusta, ja halutessaan saamenkielisiä viranomaistiedotteita niitä tulee vaatia erikseen. Äidinkielitietoja käytetään tilastointitarkoituksessa. Väestörekisterikeskuksen kotisivuilta ei ole saatavilla Internetissä esitteitä saamen kielillä. Kotisivut eivät ole luettavissa millään saamen kielellä.

6.5.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi

Merenkulkulaitoksessa on työskennellyt vuosina 1992 - 2006 yksi pohjoissaamen ja yksi inarinsaamen hyvin hallitseva henkilö. Lisäksi vuosina 2004 - 2006 kolme työntekijällä oli hyvän koltansaamen taito. Viestinvirastossa työskenteli vuosina 2004 - 2006 yksi inarinsaamen alkeet hallitseva työntekijä. Kyselyyn vastanneet esimiehet eivät osaa saamea.

Taulukko 161 Tiedotus saamen kielilaista valtion erillisyksiköissä

	Henkilöstömäärä	Miten saamen kielilaista on tietodettu työyhteisössänne	Millainen tiedotuksen taso	Ovatko työyhteisön jäsenet tietoisia kielilain vaikutuksesta työyhteisönne toimintaan?
Väestörekisterikeskus	119,00	Ei ole tiedotettu	Riittävä	Huonosti
Ilmatieteen laitos	.	Ei ole tiedotettu	Riittävä	Huonosti
Kuluttajavirasto	94,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Hyvin
Vähemmistövaltuutettu	7,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Hyvin
Tietosuojavaltuutettu	21,00	Tiedotettu useammalla tavalla	Erittäin hyvä	Hyvin
Lapsiasiavaltuutettu	3,00	Esite	Riittävä	Hyvin
Viestintävirasto	251,00	Ei ole tiedotettu	Riittävä	Hyvin
Merenkulkulaitos	1,00	Ei ole tiedotettu	Riittävä	Hyvin
Tasa-arvovaltuutettu	.	Ei ole tiedotettu	.	.
Kilpailuvirasto	70,00	Ei ole tiedotettu	.	.

Saamen kielilaista on tiedotettu kuluttajavirastolle, vähemmistövaltuutetulle, tietosuojavaltuutetulle ja lapsiasiavaltuutetulle. Tiedotus on ollut riittävää heidän mukaansa. Huomioitavaa on, että usean yksikön mukaan tiedotus saamen kielilaista on ollut riittävää, vaikka laista ei ole tiedotettu työyhteisössä. Keskeisten viranomaisten työntekijät tuntevat esimiesten mukaan lain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin, väestörekisterikeskuksessa ja ilmatieteen laitoksessa lain vaikutukset tunnetaan huonosti. On huomioitava, että väestörekisterikeskuksen ja ilmatieteen laitoksen mukaan saamen kielilaki ei koske heitä. Kumpikin taho on kuitenkin ristiriitaisesti vastannut kyselyyn, vaikka saamen kielilakia ei heidän vastausten mukaan sovelleta. Luvussa 11 on OTT Korpijaakko-Labban arvio siitä, koskeeko saamen kielilaki em. tahoja. Arviossaan hän päätyy siihen, että saamen kielilaki koskee myös näitä tahoja.

Saamen kielilain johdosta ei ole palkattu saamen kielen taitoista henkilökuntaa erillisyksikköihin. Saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt erillisyksiköiden työyhteisöissä, paitsi vähemmistövaltuutetun toimistossa ja viestintävirastossa saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän. Saamen kielen taito katsotaan virantäytössä erityiseksi ansioksi kuluttajavirastossa ja lapsiasianvaltuutetun toimistossa harvoin. Inarin merenkulkulaitoksen toimipisteessä saamen kielen taito katsotaan virantäytössä aina erityiseksi ansioksi. Muissa yksiköissä saamen kielen taitoa ei katsota erityiseksi ansioksi virantäytössä. Inarin merenkulkulaitoksen yksikössä on ollut vuosina 1992 - 2003 kaksi virkaa auki, joiden kelpoisuusvaatimuksena on ollut saamen kielen taito. Merenkulkulaitoksessa saamen kielen taito on viranhoidon edellytys osissa

esimiestehtäviä Inarin alueella, muissa valtion yksiköissä saamen kielen taito ei ole viranhoidon edellytyksenä. Kielilisää ei myönnetä valtion yksiköissä.

Saamen kielen opiskelua tuetaan valtion erillisyksiköissä ja liikelaitoksissa lähinnä vähemmistövaltuutetun toimistossa, jossa myönnetään palkallista virkavapautta kielen opiskelua varten ja kannustetaan opiskeluun sekä merenkulkulaitoksessa Inarissa, jossa saamen kielen opiskeluun voidaan käyttää työaikaa. Viestintävirastossa ja lapsiasiavaltuutetun toimistossa opiskelua tuetaan muulla tavoin. Muissa tahoissa opiskelua ei tueta tai kysymykseen ei ole vastattu.

Väestörekisterikeskuksen työyhteisö suhtautuu saamen kielilakiin neutraalisti, lailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan. Ilmatieteen laitos ja kilpailuvirasto suhtautuvat myönteisesti, mutta valtion tulisi kattaa kaikki saamen kielilaista aiheutuneet kustannukset. Ilmatieteen laitoksen vastaus on sikäli mielenkiintoinen, koska heidän mukaansa saamen kielilaki ei koske ilmatieteen laitosta eikä laki ole siten voinut aiheuttaa kustannuksia laitokselle. Muut valtion tahot suhtautuvat lakiin myönteisesti. Tasa-arvo valtuutettu ei vastannut tähän kysymykseen.

Vähemmistövaltuutetun toimiston näkemys saamen kielilain toimivuudesta:

> *”Vähemmistövaltuutettu pyrkii edistämään saamenkielisten palvelujen saatavuutta niin omassa toiminnassaan kuin yleiselläkin tasolla. Valtuutetun tekemien selvityspyyntöjen perusteella saamen kielilaki ei täysin toteudu .Omalla kielialueella pitäisi pystyä turvaamaan palvelujen saatavuus ja omankielinen opetus”.*

6.5.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Pääasiallisesti saamen kieltä tai saamenkielisiä palveluja ei ole mainittu valtion erillisyksikköjen strategioissa. Vähemmistövaltuutetun toimistossa pyritään kehittämään saamenkielisiä palveluja ja palvelut ovat esillä myös muulla tavoin valtuutetun strategioissa. Lapsiasiavaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun ja viestintäviraston strategioissa pyritään kehittämään saamenkielisiä palveluja.

Viestintävirastossa työskentelee tyydyttävästi saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Muissa yksiköissä ei työskentele saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Merenkulkulaitos, tasa-arvovaltuutetun toimisto ja kilpailuvirasto eivät vastanneet tähän kysymykseen. Valtion erillisyksiköt eivät näe tarpeellisena palkata saamen kielen taitoista henkilökuntaa, paitsi lapsiasiavaltuutetun toimistolla ei ole resursseja ja jokin muu syy. Kuluttajavirastossa syy miksi saamenkielen taitoista henkilökuntaa ei ole riittävästi on muu.

Saamenkieliset palvelut turvataan väestörekisterikeskuksessa delegoimalla saamelaisia koskettavat asiat Lapin maistraatin hoidettavaksi. Muut tahot turvaavat riittävät palvelut käyttämällä tulkkaus- ja käännöspalveluja. Merenkulkulaitos ja ilmatieteen laitos eivät vastanneet tähän kysymykseen.

Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset on eritellyt vain kuluttajavirasto ja vähemmistövaltuutettu. Kuluttajavirastolle saamen kielilaki on aiheuttanut vuosina 1992 - 2003 käännöskustannuksia yhteensä 5000 euroa. Vuosina 2004 - 2006 saamen kielilaki ei ole aiheuttanut kustannuksia. Vähemmistövaltuutetun toimistolle saamen kielilaki on aiheuttanut vuonna 2006 käännöskustannuksia 400 euroa. Valtion erillisyksiköt eivät saa erityistä rahoitusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen. Kuluttajavirasto pitää rahoitusta riittämättömänä ja vähemmistövaltuutettu kohtuullisena.

Vähemmistövaltuutetun toimistossa käännetään pohjoissaameksi kaikki vuosikertomukset ja esitteet. Lisäksi vuoden 2008 alusta vähemmistövaltuutetun Internet-sivuille avataan saamenkielinen osio. Koltan- ja inarinsaameksi dokumentteja ei käännetä. Muissa erillisyksiköissä ei käännetä saamen kielille automaattisesti mitään.

Vähemmistövaltuutetun toimisto tilastoi ainoana yksikkönä saamen kielellä palvelua haluavia asiakkaita. Kaksi asiakasta on ilmoittanut äidinkielekseen pohjoissaamen. Saamen kielellä palvelua haluavista pidetään rekisteriä, joka on aktiivisessa käytössä.

Väestörekisterikeskuksessa, ilmatieteen laitoksessa ja kuluttajavirastossa ei voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua. Vähemmistövaltuutetun toimistossa voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua kokouksissa etukäteen sovittaessa. Tietosuojavaltuutetun toimistossa, merenkulkulaitoksessa ja viestintävirastossa voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua kokouksissa, henkilökohtaisessa asioinnissa ja puhelimitse etukäteen sovittaessa. Lapsiasiavaltuutetun toimistossa voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua kokouksissa etukäteen sovittaessa. On hyvin positiivista, että tarvittaessa näin monelta valtion yksikön alalta voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua.

Taulukko 162 Tulkkauksen ja asiapapereiden kääntämisen järjestäminen

	Tulkkauksen järjestäminen	Asiapaperien toimitus
Väestörekisterikeskus	Muuten	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi
Ilmatieteen laitos	Tulkkausta ei järjestetä	.
Kuluttajavirasto	Tulkkauspalvelu ostetaan	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi
Vähemmistövaltuutettu	Tulkkauspalvelu ostetaan	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä
Tietosuojavaltuutettu	Tulkkauspalvelu ostetaan	.
Lapsiasiavaltuutettu	Tulkkauspalvelu ostetaan	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä
Viestintävirasto	Tulkkauspalvelu ostetaan	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä
Merenkulkulaitos	Tulkkauspalvelu ostetaan	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä
Tasa-arvovaltuutettu	Tulkkausta ei järjestetä	.
Kilpailuvirasto	.	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä

Ilmatieteen laitoksessa ja tasa-arvovaltuutetun toimistossa tulkkausta ei järjestetä. Väestörekisterikeskus järjestää tulkkauksen muulla tavoin, eli saamenkielisten palvelujen järjestämisvastuu on siirretty Lapin maistraatille. Muissa tahoissa tulkkauspalvelu ostetaan. Tulkkauspalvelu järjestyy tahosta riippuen parin päivän sisällä tai parin viikonkin sisällä. Väestörekisterikeskuksen ja kuluttajaviraston asiapaperit toimitetaan suomeksi. Muiden tahojen asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä. Käännös tilataan viralliselta kielenkääntäjältä niissä tahoissa, jotka toimittavat asiapaperit myös saameksi, paitsi kilpailuvirasto tilaa palvelun kääntäjältä. Käännös järjestyy viikon, parin sisällä.

Vähemmistövaltuutettu, viestintävirasto, merenkulkulaitos, viestintävirasto ja tasa-arvovaltuutetun toimisto osoittavat palvelevansa saamen kielellä muulla tavoin. Muut

tahot eivät osoita palvelevansa saamen kielellä. Kilpailuvirasto ei ole vastannut tähän kysymykseen. Vähemmistövaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun toimistot ovat edistäneet saamen kielen käyttöä lisäämällä saamen kielen tulkki- ja käännöspalveluja. Lapsiasiavaltuutettu on edistänyt saamen kielen käyttöä lisäksi muulla tavoin. Väestörekisterikeskus, kuluttajavirasto ja viestintävirasto ovat edistäneet saamen kielen käyttöä muulla tavoin. Muut tahot eivät ole edistäneet saamen kielen käyttöä tai eivät ole vastanneet kysymykseen.

Saamen kielilain toteutumista seurataan vain vähemmistövaltuutetun toimistossa. Toimisto laatii raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta.

Taulukko 163 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen valtion erillisyksiköissä

	Täyttääkö toimialanne saamen kielilain vaatimukset
Väestörekisterikeskus	Tyydyttävästi
Ilmatieteen laitos	.
Kuluttajavirasto	Välttävästi
Vähemmistövaltuutettu	Tyydyttävästi
Tietosuojavaltuutettu	Tyydyttävästi
Lapsiasiavaltuutettu	Välttävästi
Viestintävirasto	Tyydyttävästi
Merenkulkulaitos	Täysin
Tasa-arvovaltuutettu	Välttävästi
Kilpailuvirasto	Täysin

Saamen kielilain vaatimukset ilmoittaa täyttävänsä täysin kilpailuvirasto ja merenkulkulaitos. Muut tahot täyttävät lain vaatimukset joko tyydyttävästi tai välttävästi.

6.6 Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto

Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto toimii vesilain ja ympäristönsuojelulain velvoittamana alueellisena valtion lupaviranomaisena. Ympäristölupavirasto käsittelee pääasiassa ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaisia lupahakemuksia. Ympäristölupavirasto käsittelee myös vesien pilaantumista koskevia korvausasioita. Lisäksi se päättää ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaisten hallinnollisten pakkokeinojen käytöstä eli voi kieltää säännöksen tai määräyksen vastaisen menettelyn tai velvoittaa poistamaan aiheutetun haitan. Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston toimipaikka on Oulu. Ympäristölupaviraston kotisivut ovat suomenkieliset. Ympäristölupaviraston tehtäviin kuuluvat mm. konekaivauslupien myöntäminen, joita on haettu myös saamelaisten kotiseutualueen alueelta.

6.6.1 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi

Pohjois-Suomen ympäristölupavirastossa työskentelee 21 henkilöä, joista yksikään ei hallitse saamea. Myöskään kyselyyn vastannut esimies ei hallitse saamea. Kielilaista ja sen vaikutuksista on tiedotettu esimiehen mukaan usealla tavalla, ja tiedotus on ollut riittävää. Työyhteisön jäsenet tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin. Saamen kielilain johdosta ei ole palkattu saamenkielentaitoista henkilökuntaa. Saamen kielen käyttö on kuitenkin lisääntynyt ympäristölupavirastossa vähän saamen kielilain myötä.

Saamen kielen opiskelua tuetaan ympäristölupavirastossa tiedottamalla koulutusmahdollisuuksista. Yksikään työntekijä ei ole opiskellut saamea työn ohessa. Saamen kielen taitoa ei katsota viran täytössä erityiseksi ansioksi eikä saamen kielen taitoa edellytetä yhdessäkään virassa.

6.6.2 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamenkieli ja saamenkieliset palvelut ovat esillä ympäristölupaviraston toimialan strategiassa. Ympäristölupavirastossa ei työskentele saamenkielistä henkilökuntaa, joten saamenkieliset palvelut turvataan käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja.

Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto osoittaa palvelevansa saamen kielellä ja edistää saamen kielen käyttöä siten, että viraston koulutustilaisuuksissa ja muissa julkisissa tilaisuuksissa mainitaan asiasta ja saamenkielisistä palveluista tiedotetaan. Yhtään saamenkielistä yhteydenottoa ei ole virastoon tullut. Saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti kuten mihin tahansa lakiin.

Saamen kielilain toteutumista ei valvota erillisesti virastossa. Saamenkielisistä palveluista kerätään erillistä asiakaspalautetta, mutta mitään erityistä niissä ei ole todettu saamenkielisten palvelujen toimivuudesta. Virasto täyttää vastaajan mukaan saamen kielilain vaatimukset tyydyttävästi.

Taulukko 164 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset Pohjois-Lapin ympäristölupavirastolle

Käännös kustannukset 2004	Muut kulut vuonna 2004	Kulut yhteensä vuonna 2004	Käännöskustannukset vuonna 2005	Muut kulut toimialalle vuonna 2005	Kulut yhteensä vuonna 2005	Käännöskustannukset vuonna 2006	Muut kulut toimialalle vuonna 2006	Kulut yhteensä vuonna 2006
714,80	500,00	1214,80	3586,55	1000,00	4586,55	861,65	500,00	1361,65

Saamen kielilaki on aiheuttanut käännös- ja ilmoituskustannuksia ympäristölupavirastolle. Saamen kielilain aiheuttamat kulut vaihtelevat vuosittain riippuen vireille tulevista asioista. Ympäristölupavirastolle ei myönnetä erityistä rahoitusta saamen kielilain aiheuttamien kulujen kattamiseen. Ympäristölupavirastossa ei pidetä asiakasrekisteriä tai tilastoida saamen kielellä palvelua haluavia.

Saamen kielille ympäristölupavirastossa käännetään muutamia ilmoituksia ja julkipanoja. Saamelaiskäräjiä kieliasian neuvottelukunnassa edustavan Esko Aikion

mukaan ympäristölupavirasto ei ole käännättänyt ilmoituksia, kuulutuksiaan ja julkipanoja saameksi ennen tätä kesää. Alkukesästä 2007 Esko Aikio nosti julkisuuteen sen, että saamelaisten kotiseutualueen Lemmenjoen alueen kaivosvaltausten konekaivuuluvat, jotka vaativat ympäristölupaa, on ilmoitettu lehdissä vain suomeksi ja lupa-asiakirjoja ei ole käännetty saameksi. Aikio antoi ymmärtää, että Pohjois-Lapin ympäristövirasto oli rikkonut saamen kielilakia, ja tästä asiasta olisi mahdollisesti tulossa valituksia. Tämän jälkeen Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston käytäntö on muuttunut, ja Aikion mukaan virasto on käännättänyt saameksi ympäristölupahakemuksien ilmoituksia, jotka koskevat saamelaisten kotiseutualuetta (puhelinkeskustelu Esko Aikio kanssa 2007). Tämä osoittaa oikeusjärjestelmään kuuluvalta viranomaiselta välinpitämätöntä suhtautumista saamen kielilakiin, koska laki on huomioitu vasta kun asia on nostettu julkisuuteen.

Saamenkielistä asiakaspalvelua voi saada ympäristölupavirastosta puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa ja kokouksissa etukäteen sovittaessa. Tulkkausta ei ole vielä kertaakaan tarvittu järjestää, mutta tarvittaessa tulkkaus järjestetään ja selvitetään miten tulkkaus järjestetään. Asiapaperit käännetään saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä. Käännös tilataan ulkopuoliselta kääntäjältä tai viralliselta kielenkääntäjältä. Käännöstä ei varmenneta lain edellyttämällä tavalla.

6.7 Muut tahot

Tähän kappaleeseen on koottu erilaisten saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella toimivien tahojen yksittäisiä vastauksia, joita ei ole relevanttia käsitellä omissa kappaleissa. Tahot ovat valtion liikelaitoksia ja paliskuntia.

Paliskuntain yhdistyksen tehtävänä on johtaa porotaloutta, edistää poronhoitoa ja sen tutkimusta sekä hoitaa porotalouden suhteita muuhun yhteiskuntaan. Paliskuntain yhdistyksen toimipaikka sijaitsee Rovaniemellä ja sen toimialueena on Suomen poronhoitoalue. Paliskuntain yhdistys vastaa valtakunnan rajoilla olevien poroesteaitojen rakentamisesta ja niiden kunnossapidosta. Yhdistys hyväksyy uudet poromerkit ja pitää rekisteriä Suomen poromerkeistä. Lapin ja Oulun lääninhallitukset

valvovat alueillaan poronhoitolain noudattamista.

Paliskuntain yhdistyksen jäsenistö muodostuu paliskunnista, jotka ovat osakkaidensa muodostamia yhteisöjä, jotka järjestävät poronhoidon alueellaan. Saamelaisalueen paliskuntien kokouskielenä suomen kieli on tavallisin, joskin yleisten kokousten kutsut ja ilmoitukset ovat myös pohjoissaameksi sanomalehdissä. Seuraavassa on koottuna saamelaisalueen paliskunnat ja niiden kokouskielet sanomalehti-ilmoitusten perusteella: Käsivarsi (suomi ja pohjoissaame), Näkkälä (suomi), Lappi (suomi), Sallivaara (suomi), Hammastunturi (suomi), Muotkatunturi (pohjoissaame ja suomi), Paatsjoki (suomi), Ivalo (suomi), Muddusjärvi (suomi), Näätämö (suomi), Vätsäri (suomi), Paistunturi (pohjoissaame ja suomi) ja Kaldoaivi (pohjoissaame ja suomi). Paliskunnista vain Ivalon paliskunta vastasi kyselyyn. Koska Ivalon paliskunta ei ole työnantaja, sen vastauksia käsitellään vain paliskunnan toimintaan liittyvissä kysymyksissä.

Lapin sotilaslääninin esikunta kuuluu pohjoiseen maanpuolustusalueeseen ja sijaitsee Rovaniemellä. Sen henkilöstömäärä on noin 65 henkilöä. Lapin sotilaslääninin tehtävänä on vastata alueensa puolustuksesta ja siihen varautumisesta, ylläpitää valmiutta, toimeenpanna kutsunnat ja määrätä asevelvolliset suorittamaan varusmiespalvelustaan alueensa joukko-osastoihin, joita ovat jääkäriprikaati Sodankylässä, Lapin ilmatorjuntarykmentti ja Lapin lennosto Rovaniemellä sekä Lapin rajavartioston rajajääkärikomppania Ivalossa. Lapin sotilaslääninin esikunta käskee valvonnassaan olevat reserviläiset kertaus- ja vapaaehtoisiin harjoituksiin sekä tukee vapaaehtoista maanpuolustuskoulutusta. Esikunnan kotisivut ja lomakkeet ovat vain suomenkielisiä. Kutsunnat ovat suomenkieliset.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela hoitaa maanviljelijöiden, metsätilallisten, kalastajien ja poronhoitajien lakisääteistä sosiaalivakuutusta, johon kuuluu tapaturma-, ryhmähenki- ja eläkevakuutukset sekä sairauspäiväraha, maatalouslomitus ja maatalouden luopumistuen myöntäminen. Melassa työskentelee 67 asiamiestä ja pääkonttorissa noin 190 toimihenkilöä. Melan asiamiehet toimivat Inari-Utsjoen alueella, Tunturi-Lapin (Enontekiön, Kittilän, Kolarin ja Muonion) alueella ja Rovaniemen alueella (Rovaniemi, Sodankylä ja Ranua).

Eurooppa-tiedotus on osa valtionhallinnon EU-tiedottamista. Se on ulkoasiainministeriön viestintä- ja kulttuuriosaston alainen yksikkö, jolla on 20 asiakaspalvelupistettä maakunnissa. Ne toimivat pääasiassa maakuntakirjastojen yhteydessä. Asiakaspalvelun toiminnasta vastaa aluetiedottaja. Aluetiedottaja toimii maakuntansa EU-tiedon lähettiläänä ja lähteenä; kansalaisten, kansalaisjärjestöjen, oppilaitosten ja paikallisten tiedotusvälineiden apuna ja asiantuntijana. Aluepalvelut ovat myös avoin jakelukanava kaikille Euroopan Unionin yhdentymisestä ja EU:sta tiedottaville tahoille. Lapin Eurooppa-tiedotus sijaitsee Lapin maakuntakirjastossa Rovaniemellä. Eurooppa- tiedotuksen kotisivut ja julkaisut ovat suomen- ja ruotsinkielisiä.

Finavia ylläpitää Suomen lentoasemaverkostoa ja lennonvarmistusjärjestelmää. Finavia on käyttäjien rahoittama liikelaitos, joka päättää itsenäisesti toiminnastaan, taloudestaan ja investoinneistaan. Saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevat Enontekiön ja Ivalon lentokentät.

Ajoneuvohallintokeskus AKE on liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalaan kuuluva ajoneuvoliikenteen turvallisuutta ja ympäristöystävällisyyttä edistävä hallinto-, palvelu- ja informaatiokeskus. AKE hallinnoi ajoneuvoliikennerekisteriä, jota pidetään liikenneturvallisuuden parantamiseksi, tieliikenteen aiheuttamien ympäristöhaittojen vähentämiseksi sekä tieliikenteen verotustehtävien ja autokiinnityksen hoitamiseksi. Näitä tehtäviä varten rekisterissä ylläpidetään tietoja ajoneuvoista, niiden verotuksesta ja kiinnityksestä, ajoneuvoa kuljettavista, maakuljetusten turvallisuusneuvonantajista sekä tieliikenteen valvontalaitteissa käytettävistä korteista. AKE:n tietopalvelut perustuvat lakiin ajoneuvoliikennerekisteristä (541/2003). AKE:n osalta kysymyslomakkeeseen vastasi katsastus – ja kuljettajatutkinto.

Destia (entinen Tieliikelaitos) suunnittelee, rakentaa ja ylläpitää liikenne- ja teollisuusympäristöjä. Destian asiakkaina ovat valtionhallinnon organisaatiot, teollisuus ja liikeyritykset sekä kunnat ja kaupungit. Destian organisaatio muodostuu kuudesta liiketoimintaryhmästä, jotka ovat rakentaminen, hoito- ja lauttapalvelut, erikoisrakentaminen, konsulttipalvelut, kansainvälinen toiminta sekä myynnin- ja

tuotannonohjaus, ja neljästä toimintaa tukevasta yksiköstä: viestintä, talous- ja rahoitus, yritys- ja lakipalvelut sekä osaamisen kehittäminen.

Tiehallinto tarjoaa tie- ja liikennepalveluja kansalaisten ja elinkeinoelämän tarpeisiin. Tiehallinto vastaa maanteiden tienpidosta. Tiehallinnon tehtävänä on myös kehittää tieverkkoa ja liikennejärjestelmää yhteistyössä asiakkaiden ja sidosryhmien kanssa. Tien kunnossapidosta vastaavat alueelliset tiepiirit.

6.7.1 Suomen Postin lausunto (nyk. Itella)

Suomen Posti on perustettu vuonna 1638. Osakeyhtiönä Posti on toiminut vuodesta 1994 lähtien. Vuonna 2001 Posti (myöh. Itella) muuttui julkiseksi osakeyhtiöksi, Suomen Posti Oyj:ksi. Yleispalveluvelvoitteen mukaisesti Posti huolehtii postipalvelujen tarjoamisesta koko maassa. Postissa työskentelee noin 22 500 henkilöä. Suomen Postin toimilupa sisältää yleispalveluvelvoitteen, joka puolestaan on määritelty postipalvelulaissa. Velvoitteen mukaisesti Postin on huolehdittava mm. siitä, että koko maassa on tarjolla lain edellyttämät yleispalveluun kuuluvat kirje- ja pakettipalvelut. Postilla on velvoite ylläpitää jokaisessa Suomen kunnassa postitoimipaikkaa sekä hoitaa jokaisena työpäivänä tapahtuva postin jakelu ja keräily. Postipalvelulain (313/2001) 15 §:n 3 momentin mukaan postiyrityksen on huolehdittava myös siitä, että saamenkielisen väestön tarpeet otetaan huomioon noudattaen sitä, mitä saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa säädetään viranomaisten velvollisuudesta käyttää saamen kieltä. Postin kotisivut ovat suomen- ja ruotsinkieliset.

Itellan käsityksen mukaan Itella ei ole hoitanut tiedotustaan yleisölle saamen kielellä eikä käännättänyt esimerkiksi lomakkeitaan saameksi. Itellan mukaan saamen kielilaki ei tähän yleisesti velvoita. Vastaajan mukaan voi kuitenkin syntyä tilanteita, jolloin saamenkielisellä asiakkaalla on oikeus omassa asiassaan saada tulkkaus- ja käännöspalvelua omalla kielellään. Luvussa 11 OTT Kaisa Korpijaakko-Labba on arvioinut saamen kielilain velvoitteita Itellalle.

Itella on selvittänyt saamen kielen taitoiset postivirkailijat saamelaisten

kotiseutualueella. Kielitaidon tasoa ei ole kuitenkaan jaoteltu Itellalle toimitettujen kysymyslomakkeiden jaottelun mukaisesti. Tämä estää sen arvioimisen, että minkä tasoista saamenkielistä asiakaspalvelua voi posteissa saada. Utsjoen asiamiespostissa työskentelee neljä pohjoissaamea kotikielenään puhuvaa, Nuorgamissa neljä henkilöä osaa pohjoissaamea (kielitaidon tasoa ei ole tarkemmin selitetty) ja Karigasniemen asiamiespostissa yksi henkilö osaa pohjoissaamea. Enontekiön Hetan, Palojoensuun ja Kilpisjärven asiamiespostien työntekijät eivät osaa saamea. Karesuvannon asiamiespostissa kaksi työntekijää osaa pohjoissaamea. Ivalon, Inarin, Nellimin ja Saariselän asiamiespostien työntekijät eivät osaa saamea. Kaamasen asiamiespostin yksi työntekijä osaa inarinsaamea ja Sevettijärven asiamiespostissa kaksi työntekijää osaa koltansaamea. Sodankylän pääpostissa sekä Lokan ja Tanhuan asiamiespostien työntekijät eivät osaa saamea. Vuotson asiamiespostissa kaksi työntekijää osaa pohjoissaamea. Lisäksi postinjakelussa on Inarissa yksi ja Utsjoella kaksi henkilöä, jotka osaavat auttavasti pohjoissaamea.

6.7.2 Saamen kielen taito ja kannustus kielitaidon hankkimiseksi

Kyselyyn vastanneista esimiehistä yksikään ei hallitse saamea. Saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrän kehitys on ollut laskevaa. Paliskuntain yhdistyksessä pohjoissaamen kielen taitoisen henkilökunnan määrä on lisääntynyt yhdellä. Destiassa ja ilmeisesti Lapin tiepiirissäkin saamenkielisen henkilökunnan määrä on laskenut.

Taulukko 165 Saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrä muissa tahoissa vuosina 1992-2003

	Pohjoissaamen äidinkielen puhujien määrä keskiarvo 1992-2003	Pohjoissaamen kielen hyvä kielitaito 1992-2003	Pohjoissaamen tyydyttävä hallinta 1992-2003	Inarinsaamen tyydyttävä hallinta 1992-2003	Koltansaamen tyydyttävä hallinta 1992-2003
Paliskuntain yhdistys	1,00	.	.	.	.
Destia	3,00	.	2,00	2,00	1,00
Lapin tiepiiri, tiehallinto	1,00	.	.	.	.

Taulukko 166 Saamen kielen taitoiset muissa tahoissa vuosina 2004-2006

	Pohjoissaamen äidinkielen puhujien määrä keskiarvo 2004-2006	Pohjoissaamen kielen hyvä kielitaito 2004-2006	Pohjoissaamen kielen alkeiden hallinta 2004-2006	Inarinsaamen tyydyttävä hallinta 2004-2006	Koltansaamen tyydyttävä hallinta 2004-2006
Paliskuntain yhdistys	1,00	1,00	.	.	.
Destia	3,00	.	.	1,00	1,00

Saamen kielen opiskelua tuetaan paliskuntain yhdistyksessä usealla tavalla, myös siten, että opiskelu voi tapahtua työajalla. Vuosina 1992 - 2003 kaksi yhdistyksen työntekijää ja saamen kielilain voimaantulon jälkeen kolme työntekijää on opiskellut pohjoissaamea työn ohessa. Lapin tiepiirissä saamen kielen opiskelua tuetaan myös usealla tavalla. Pohjoissaamea on opiskellut vuosina 1992 - 2003 seitsemän tiehallinnon työntekijää. Pääasiassa saamen kielen opiskelua ei tueta muissa tahoissa.

Taulukko 167 Saamen kielen opiskelu ja sen tukeminen muissa tahoissa

	Miten työyhteisö tukee saamen kielen opiskelua	**Kuinka moni työntekijä opiskeli pohjoissaamea työn ohessa 1992-2003?**	**Kuinka moni työntekijä opiskeli pohjoissaamea työn ohessa 2004-2006?**
Paliskuntain yhdistys	Usealla tavalla, myös taloudellisesti	2	3
Mela	Muuten	.	.
Lapin Eurooppa tiedotus	Ei mitenkään	.	.
Destia	Tiedottaen koulutusmahdollisuuksista	.	.
Finavia Ivalo	.	.	.
Katsastus- ja kuljettajantutkinto	Ei mitenkään	.	.
Lapin sotilaslääninesikunta	Ei mitenkään	.	.
Lapin tiepiiri, tiehallinto	Usealla tavalla	7	.

Puolessa tahoista saamen kielilaista on tiedotettu pääosin tiedottein tai usealla tavalla. Puolessa tapauksissa saamen kielilaista ei ole tiedotettu. Yli puolet tahoista pitää tiedotusta saame kielilaista riittävänä. Eurooppa-tiedotuksen vastaaja pitää tiedotusta saamen kielilaista riittävänä, vaikka saamen kielilaista ei ole tiedotettu, eivätkä työyhteisön jäsenet tunne saamen kielilain vaikutuksia työyhteisön toimintaan lainkaan. Neljässä tahossa saamen kielilain vaikutukset työyhteisön tunnetaan hyvin, kolmessa tahossa huonosti ja kolmessa tahossa työyhteisön jäsenet eivät tunne saamen kielilain vaikutuksia lainkaan.

Taulukko 168 Tiedotus saamen kielilaista valtion liitelaitoksissa ja yksiköissä

	Henkilöstömäärä	Miten saamen kielilaista on tietodettu työyhteisössänne	Millainen tiedotuksen taso	Ovatko työyhteisön jäsenet tietoisia kielilain vaikutuksesta työyhteisönne toimintaan?
Paliskuntain yhdistys	12,00	Informaatiotilaisuus	Riittävä	Hyvin
Ivalon paliskunta	134,00	Tiedotettu useammalla tavalla	Riittävä	Huonosti
Mela	245,00	Tiedote tai sähköposti	Riittävä	Hyvin
Lapin Eurooppa tiedotus	1,00	Ei ole tiedotettu	Riittävä	En ollenkaan
Destia	100,00	Ei ole tiedotettu	Puutteellinen	En ollenkaan
Finavia Ivalo	26,00	Ei ole tiedotettu	Puutteellinen	Huonosti
Katsastus- ja kuljettajantutkinto	6,00	Ei ole tiedotettu	Puutteellinen	Huonosti
Lapin sotilaslääninesikunta	65,00	Tiedotettu useammalla tavalla	Riittävä	Hyvin
Lapin tiepiiri, tiehallinto	69,00	Tiedotettu useammalla tavalla	Riittävä	Hyvin

Paliskuntain yhdistys on luvussa käsitellyistä tahoista ainoa, joka on palkannut saamen kielilain johdosta saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Se on palkannut yhden pohjoissaamen kielen taitoisen työntekijän. Saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi paliskuntain yhdistyksessä saamen kielilain myötä. Lapin tiepiirissä saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän. Muiden yksiköiden saamen kielen käyttöön lailla ei ole ollut vaikutusta.

Saamen kielen taito katsotaan erityisenä ansiona paliskuntain yhdistyksessä, Lapin sotilaslääninesikunnassa sekä katsastus- ja kuljettajatutkinnossa joskus. Destiassa saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi tavallisesti ja Lapin tiepiirissä harvoin. Muissa tahoissa saamen kielen taitoa ei katsota erityiseksi ansioksi virantäytössä. Saamen kielen taito on virantäytön edellytyksenä kaikista tahoista vain Destiassa ja Paliskuntain yhdistyksessä, jossa saamen kielen taitoa edellytetään osissa muita tehtäviä, jotka ovat saamelaisalueen porotalousneuvojan tehtäviä. Vuosina 1992 - 2003 yhdistyksessä on ollut yksi virka auki, jonka virantäytön edellytyksenä on ollut saamen kielen taito. Destiassa saamen kielen taitoa edellytetään osissa esimiestehtäviä ja muita tehtäviä.

Lapin Eurooppa-tiedotuksessa kielilisää myönnetään joissakin tehtävissä työskenteleville. Katsastus- ja kuljettajatutkinnossa sekä Lapin tiepiirissä kielilisää

myönnetään asiakaspalvelutehtävissä. Muissa yksiköissä kielilisää ei myönnetä.

Saamen kielilakiin suhtaudutaan pääosin myönteisesti, vain Finavian Ivalon lentoasema ei ole vastannut tähän kysymykseen. Destian vastaajan mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan työyhteisössä kielteisesti. Katsastus- ja kuljettajatutkinnossa lakiin suhtaudutaan myönteisesti, mutta valtion tulisi kattaa kaikki saamen kielilaista aiheutuneet kustannukset, vaikka esimiehen mukaan laki ei le aiheuttanut kustannuksia.

6.7.3 Saamenkielisten palvelujen järjestäminen

Paliskuntain yhdistyksen strategiassa mainitaan saamenkieliset palvelut siten, että saamenkielisiä palveluja kehitetään, työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan ja muulla tavoin. Melan saamenkielisiä palveluja pyritään kehittämään. Lapin tiepiirin strategiassa saamen kieltä ja saamenkielisiä palveluja ei ole mainittu, mutta työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan. Muiden tahojen strategioissa ei ole mainittu saamenkielisiä palveluja.

Saamen kielen taitoista henkilökuntaa on esimiehen mukaan tyydyttävästi Destiassa. Pohjoissaamentaitoista henkilökuntaa on tyydyttävästi paliskuntain yhdistyksessä, mutta inarin- ja koltansaamen hallitsevia ei työskentele paliskuntain yhdistyksessä. Syynä tähän on se, että muut virkaehdot täyttäviä saamen kielen taitoisia ei ole saatu rekrytoitua. Muissa tahoissa ei työskentele saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Pääasiassa saamen kielen taitoisen henkilökunnan palkkausta ei pidetä tarpeellisena valtion liikelaitoksissa ja muissa tahoissa. Destialla syynä on resurssien puute ja Lapin sotilaslääninesikunnassa syy saamen kielen taitoisen henkilökunnan puuttumiseen on jokin muu. Kaikki tahot turvaavat riittävät saamenkieliset palvelut käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja.

Taulukko 169 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset muille tahoille vuosina 1992-2003

	Käännökset 1992-2003, keskiarvo	Tulkkaus 1992-2003,	**Kulut yhteensä 1992-2003**
Paliskuntain yhdistys	.	.	**.**
Mela	500,00	.	**500,00**
Destia	300,00	200,00	**500,00**
Lapin sotilaslääninesikunta	.	.	**.**

Taulukko 170 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset muille tahoille vuosina 2004-2006

	Käännökset 2004	Tulkkaus 2004	Muut kulut 2004	**Kulut yhteensä 2004**	Käännökset 2005	Tulkkaus 2005	**Kulut yhteensä 2005**	Käännökset 2006	Tulkkaus 2006	**Kulut yhteensä 2006**
Paliskuntain yhdistys	3112,00	976,00	.	**4090,00**	.	1496,00	**1496,00**	.	478,00	**478,00**
Mela	500,00	.	500,00	**.**	1000,00	.	**1000,00**	150,00	.	**150,00**
Destia	.	.	.	**.**	.	.	**.**	300,00	300,00	**600,00**
Lapin sotilaslääninesikunta	239,00	.	.	**239,00**	243,00	.	**243,00**	296,00	.	**296,00**

Saamen kielilaki on aiheuttanut toimialoille pääasiassa käännöskuluja. Paliskuntain yhdistykselle saamen kielilaki on aiheuttanut myös tulkkauskuluja. Saamenkielen tulkkaus järjestetään vuosittain pidettävään poroparlamentin kokoukseen.

Paliskuntain yhdistyksessä on halunnut asioida pohjoissaameksi vuosina 2004 ja 2005 yksi henkilö ja vuonna 2006 kaksi henkilöä. Yhteensä neljä asiakasta on halunnut asioida pohjoissaameksi. Saamen kielellä palvelua haluavista ei pidetä asiakasrekisteriä.

Melassa vuosina 1992-2006 kuusi henkilöä on ilmoittanut haluavansa asioida pohjoissaameksi. Vuonna 2006 yksi henkilö on ilmoittanut haluavansa asioida pohjoissaameksi, yhteensä seitsemän henkilöä. Yksi asiakas on ilmoittanut äidinkielekseen inarinsaamen. Saamen kielellä palvelua haluavista pidetään rekisteriä Melassa, ja rekisterin avulla hankitaan tarvittaessa tulkki tapaamiseen.

Destiassa kolme asiakasta on ilmoittanut haluavansa asioida pohjoissaameksi vuonna 2006. Asiakkaista pohjoissaamenkielisiä on 90 henkilöä. Inarinsaamen on ilmoittanut äidinkielekseen viisi henkilöä ja koltansaamen samoin viisi henkilöä. Katsastus- ja kuljettajatutkinnossa pohjoissaameksi on halunnut asioida yhteensä kolme asiakasta

vuosina 1992-2003 ja vuonna 2004 ja 2005 yksi henkilö. Asiakkaista viisi on ilmoittanut äidinkielekseen inarinsaamen ja seitsemän koltansaamen. Muissa tahoissa ei saamen kielellä palvelua haluavia ole tilastoitu tai heitä ei ole.

Taulukko 171 Käännökset pohjoissaameksi muissa tahoissa

	Kaikki opasteet ja kulku-ohjeet käänne-tään	Kaikki ilmoi-tukset kään-netään	Suurin osa ilmoituksista kään-netään	Muutamia ilmoi-tuksia kään-netään	Kaikki kuulu-tukset käänne-tään	Muuta-mia kuulu-tuksia käänne-tään	Suurin osa lomakkeista käänne tään	Muuta-mia lomak-keita käänne-tään	Muuta-mia julkaisuja käänne-tään	Muutamia ohjeita käännetään	Muutamia päätöksiä käännetään
Palis-kunt. yhdis-tys			1				1				
Mela								1	1	1	1
Lapin Eurooppa tiedotus											
Destia	1										
Lapin sotilasläänin esikunta	1				1						
Lapin tiepiiri ja tiehallinto	1	1		1		1					

Melassa käännetään muutamia julkaisuja pohjoissaameksi. Paliskuntain yhdistyksessä käännetään suuri osa ilmoituksista ja lomakkeista pohjoissaameksi. Paliskuntain yhdistys on ilmoittanut että Internet-sivuja ei käännetä pohjoissaameksi, vaikka yhdistyksen sivuilla on pohjoissaamenkielinen osio ja joitain uutisia käännetään myös pohjoissaameksi. Tiehallinnossa käännetään opasteita, ilmoituksia ja kuulutuksia saameksi. Lapin Eurooppa-tiedotus, joka tarjoaa yleistajuista tietoa Euroopan Unionista, ei käännä saameksi mitään dokumentteja. Olisi toivottavaa saamelaisten oikeuksien toteutumisen kannalta, että saamelaisille tarjottaisiin yleistä tietoa Euroopan Unionista myös heidän äidinkielellään. Lentoasemilta ei ole saatavilla saamenkielisiä opasteita, esitteitä tai yleistä tietoa saameksi. Ivalon lentoasema sijaitsee kuitenkin saamelaisten kotiseutualueella, ja heidän on noudatettava saamen kielilakia toiminnassaan.

Taulukko 172 Käännökset inarin- ja koltansaameksi muissa tahoissa

	Suurin osa julkipanoista käännetään	Kaikki opasteet käännetään	Kaikki ilmoitukset käännetään	Suurin osa ilmoituksia käännetään	Kaikki kuulutukset käännetään	Suurin osa kuulutukista käännetään	Muutamia päätöksiä käännetään
Mela							1
Lapin sotilasläänin esikunta		1			1		
Lapin tiepiiri, tiehallinto		1	1		1		
Ivalon paliskunta	1			1		1	

Inarin- ja koltansaameksi käännetään opasteita, ilmoituksia, kuulutuksia ja päätöksiä. Eniten inarin- ja koltansaameksi kääntää Ivalon paliskunta.

Paliskuntain yhdistyksessä voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua puhelimitse ja henkilökohtaisessa asioinnissa ja etukäteen sovittaessa kokouksissa. Inarin- ja koltansaameksi voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua henkilökohtaisessa asioinnissa ja puhelimitse etukäteen sovittaessa, muttei kokouksissa. Melassa voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua henkilökohtaisessa asioinnissa.

Lapin Eurooppa-tiedotuksessa, Destiassa ja katsastus- ja kuljettajantutkinnossa ei voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua edes tulkin välityksellä. Lapin sotilasläänin esikunnassa ja Finavia Ivalossa voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua etukäteen sovittaessa. Lapin tiepiirissä voi saada pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua kokouksissa etukäteen sovittaessa.

Taulukko 173 Tulkkauksen ja asiapapereiden kääntämisen järjestäminen muissa tahoissa

	Tulkkauksen järjestäminen	Asiapaperien toimitus	Saamenkielisten käännösten järjestäminen	Käännöksen oikeellisuuden varmistaminen
Paliskuntain yhdistys	Viranhaltija puhuu saamea	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä	Palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä	.
Ivalon paliskunta	Tulkkausta ei järjestetä	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä	.
Mela	Tulkkauspalvelu ostetaan	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä	Palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä	.
Lapin Eurooppa tiedotus	Asiakas järjestää tulkkauksen itse tai muuten	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Asiakirjoja ei käännetä saameksi	.
Destia	Henkilökuntaan kuuluva saamenkielen taitoinen tulkkaa tai tulkkauspalvelu ostetaan	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Palvelu tilataan ulkopuoliselta kääntäjältä	Käännös varmennetaan virallisella kielenkääntäjällä
Finavia Ivalo	Tulkkauspalvelu ostetaan	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Asiakirjoja ei käännetä saameksi	.
Katsastus- ja kuljettajant utkinto	Tulkkausta ei järjestetä ja suosittelemme asiakkaalle suomen kielen käyttöä	Kaikki asiapaperit toimitetaan suomeksi	Asiakirjoja ei käännetä saameksi	.
Lapin sotilaslääninesikunta	Tulkkauspalvelu ostetaan	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä	Palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä	.
Lapin tiepiiri, tiehallinto	Suosittelemme asiakkaalle suomen kielen käyttöä, tulkkauspalvelua ei järjestetä tai ostamme palvelun ulkopuolelta	Asiapaperit toimitetaan saamen kielellä asiakkaan niin erikseen pyydettäessä	Palvelu tilataan ulkopuolelta viralliselta kielenkääntäjältä	Käännös varmennetaan virallisella kielenkääntäjällä

Lapin tiepiirissä, katsastus- ja kuljettajatutkinnossa ja Eurooppa-tiedotuksessa tulkkausta ei järjestetä ensisijaisesti, asiakkaalle suositellaan suomen kielen käyttöä tai asiakas järjestää tulkkauksen itse. Tulkkaus järjestyy vähintään kahden viikon sisällä, paitsi Lapin Eurooppa-tiedotuksessa, jossa tulkkausta ei järjestetä. Asiapapereita ei käännetä Katsastus- ja kuljettajatutkinnossa, Finaviassa, Destiassa ja Ivalon paliskunnassa. Muissa tahoissa asiapaperit toimitetaan saameksi asiakkaan niin erikseen pyytäessä. Ne tahot, jotka kääntävät asiakirjoja saameksi, käyttävät virallisen kielenkääntäjän palveluja tai varmentavat käännöksen virallisella kielenkääntäjällä. Lapin sotilaslääninesikunnassa ja tiehallinnossa käännös järjestyy kuukauden sisällä, muissa tahoissa noin viikon sisällä.

Mela osittaa palvelevansa saamen kielellä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista Internetissä. Paliskuntain yhdistys, Lapin sotilaslääninesikunta ja Lapin

tiepiiri osoittavat palvelevansa saameksi muulla tavoin. Lapin Eurooppa-tiedotus, Destia, Finavia Ivalo ja katsastus- ja kuljettajatutkinto eivät osoita palvelevansa saamen kielellä.

Paliskuntain yhdistys on edistänyt saamen kielen käyttöä lisäämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Mela on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla toimialan saamenkielisistä palveluista Internetissä ja tiehallinto on edistänyt saamen kielen käyttöä tiedottamalla tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista tiedotuksissa. Muut tahot eivät ole edistäneet saamen kielen käyttöä toiminnassaan.

Saamen kielilain toteutumista ei seurata missään tahoissa. Mela ja Ivalon paliskunta ilmoittavat täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset täysin. Paliskuntain yhdistys, Lapin sotilaslääninesikunta ja Lapin tiepiiri ilmoittivat täyttävänsä lain vaatimukset tyydyttävästi. Destia, Finavia ja katsastus- ja kuljettajatutkinto ilmoittavat, etteivät täytä saamen kielilain vaatimuksia. Lapin Eurooppa tiedotus ei ole vastannut tähän kysymykseen.

7 Kuntien ja valtion saamenkielisten palvelujen riittävyys

7.2 Kuntien saamenkielisten palvelujen laajuus ja riittävyys kuntien, valtion ja saamelaistahojen työntekijöiden mukaan

Tämän luvun taulukoissa verrataan saamen kielen taitoisen henkilökunnan näkemyksiä saamenkielisten palvelujen riittävyydestä. Tarkoituksena on tarkastella sitä, että eroavatko saamen kieltä äidinkielenään, hyvin tai tyydyttävästi puhuvien näkemykset saamenkielisten palvelujen riittävyydestä suhteessa saamea osaamattomiin. Tarkastelu tehdään yleisellä tasolla, eli ei tarkastella saamenkielisten palvelujen laajuutta kunnittain. Tämä ratkaisu on siinä mielessä perusteltu, koska kuntien välillä ei ole merkittäviä eroja saamenkielisten palvelujen tuottamisessa, ja jotta tähän analyysiin saadaan mukaan saamelaistahojen ja valtion viranomaisten näkemykset on saamelaisten kotiseutualuetta käsiteltävä yhtenä kokonaisuutena. Lisäksi mukana on kuntayhtymien työntekijöiden vastauksia. Maininnat, jotka koskevat inarin- ja koltansaamea koskevat Inarin kuntaa.

Saamelaistahojen vastauksissa mukana ei ole Giellagas-instituutin vastauksia, koska se sijaitsee saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaistahojen työntekijöiden ja valtion työntekijöiden vastauksissa huomioidaan vain ne, jotka hallitsevat saamen äidinkielenään, tyydyttävästi tai hyvin. Tämä jaottelu on otettu siksi, että he ovat kielitaitonsa perusteella saamenkielisten palvelujen käyttäjiä, ja heidän näkemyksiään halutaan verrata kuntien työntekijöiden näkemyksiin.

Vastaajat ovat voineet vastata useaan kysymykseen kaikkien saamen kielten osalta, eli prosentuaaliset arvot, jotka esitetään, eivät ole absoluuttisia vaan määrittyvät mainintojen perusteella. Kysymykset saamenkielisten palvelujen ja saamenkielisen henkilökunnan riittävyydestä ovat mielipidekysymyksiä, joita kysymällä ei pyritä tavoitellakaan absoluuttista totuutta, vaan lähinnä mielipiteitä ja niiden liittymistä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, jotka heijastuvat näiden vastausten kautta.

Taulukko 174 Työyhteisön saamenkielisen henkilökunnan riittävyys kunnan henkilöstön mukaan

	Työyhteisössä riittävästi pohjois-saamen taitoisia	Riittävästi inarin-saamen taitoisia	Riittävästi koltan-saamen taitoisia	Riittävästi kaikkien saamen kielten taitoisia[47]	Riittävästi pohjois- ja inarin-saamen taitoisia	Riittävästi pohjois- ja koltan-saamen taitoisia	**Yhteensä**	N[48]
Saame äidin-kielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	36	0	0	0	0	0	**36**	89
Saamen alkeet	22	0	0	4	5	1	**32**	75
Ei osaa saamea	52	1	3	22	2	3	**83**	331
Yhteensä	110	1	3	26	7	4	**151**	495

40 % saamen kielen vähintään tyydyttävästi hallitsevaa kokee, että työyhteisössä on riittävästi pohjoissaamen kielen taitoisia työntekijöitä. 43 % saamen kielen alkeet hallitsevista kokee, että työyhteisössä on riittävästi jonkin saamen kielen taitajia. 25 % saamen kieltä osaamattomista kokee, että työyhteisössä on riittävästi jonkin saamen kielen taitajaa.

Taulukko 175 Kuntien työntekijöiden näkemykset saamen kielen taitoisen henkilökunnan tyydyttävästä tai vähäisestä riittävyydestä

	Pohjois-saamen taitoisia	Inarin-saamen taitoisia	Koltan-saamen taitoisia	Kaikkien saamen kielten taitoisia	Pohjois- ja inarinsaamen taitoisia	Inarin- ja koltansaamen taitoisia	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	40	0	0	0	0	0	40
Saame alkeet	21	7	2	2	1	1	34
Ei osaa saamea	48	10	4	13	3	3	81
	109	17	6	15	4	4	155

45 % saamen kieltä vähintään tyydyttävästi osaavista työntekijöistä näkee, että saamenkielistä henkilökuntaa on vähän tai tyydyttävästi. 45 % saamen kielen alkeet hallitsevista näkee, että heidän työyhteisöissään on vähän tai tyydyttävästi saamen kielen taitoisia. 24 % saamen kieltä osaamattoman mukaan työyhteisössä on tyydyttävästi tai vähän saamen kielen taitoisia työntekijöitä.

[47] Kaikilla saamen kielillä tarkoitetaan tässä luvussa inarin-, koltan- ja pohjoissaamea.
[48] N tarkoittaa tässä luvussa otoskokoa.

Taulukko 176 Kuntien työyhteisöissä ei ole saamenkielistä henkilökuntaa

	Pohjois-saamen taitoisia	Koltan-saamen taitoisia	Saamen kielen taitoisia	Pohjois- ja inarinsaamen taitoisia	Pohjois- ja koltansaamen taitoisia	Inarin- ja koltansaamen taitoisia	Yhteen-sä
Saame äidinkielenä, hyvä- tai tyydyttävä kielitaito	13	0	0	0	0	0	13
Saame alkeet	2	3	2	0	0	2	9
Ei osaa saamea	121	5	32	1	1	7	167
Yhteensä	136	8	34	1	1	9	189

15 % saamen kieltä vähintään tyydyttävästi hallitsevan mukaan työyhteisössä ei ole saamenkielistä henkilökuntaa jonkin saamen kielen osalta. 12 % saamen kielen alkeet hallitsevista näkee, että työyhteisössä ei ole saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Valtaosa työyhteisöistä on sellaisia, että niiden jäsenet eivät osaa saamen kieltä lainkaan. 51 % saamen kieltä hallitsemattoman mukaan työyhteisössä ei ole lainkaan saamen kielen taitoista henkilökuntaa. 17 % kuntien työntekijöistä pystyy palvelemaan saamen kielellä, ja 51 % työyhteisöistä on sellaisia, joissa ei ole saamen kielen taitoista henkilökuntaa, eli saamen kielen taitoiset ovat vähälukuisina useissa eri työyhteisöissä saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranomaisissa.

Taulukko 177 Kunnan saamenkielisten palvelujen riittävyys työntekijöiden mukaan

	Pohjois-saamenkielisiä palveluja	Koltansaamen -kielisiä palveluja	Kaikkien saamen kielten palveluja	Pohjois- ja koltansaamenkielisiä palveluja	Yhteensä	N
Saame äidinkielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	25	0	0	0	25	84
Saamen alkeet	16	0	5	1	22	68
Ei osaa saamea	43	1	32	0	76	287
Yhteensä	84	1	37	1	123	439

Noin 30 % saamea vähintään tyydyttävästi hallitsevista työntekijöistä näkee, että kunnat järjestävät riittävästi pohjoissaamenkielisiä palveluja. 32 % saamen kielen alkeet hallitsevista kokee kuntien järjestävän riittävästi saamenkielisiä palveluja. 26 prosenttia saamen kieltä osaamattomista kokee, että saamenkielisiä palveluja järjestetään riittävästi myös kaikilla saamen kielillä. Saamen kielen taidolla ei ole merkittävää eroa näissä mielipiteissä muuten kuin siten, että saamen kieltä vähintään tyydyttävästi osaavat eivät

näe, että koltan- ja inarinsaameksi järjestetään riittävästi saamenkielisiä palveluja.

8 % (3 mainintaa) saamelaistahojen saamen kielen taitoisista työntekijöistä näkee, että kunta tarjoaa riittävästi pohjoissaamenkielisiä palveluja ja 3 %: n (yksi maininta) mukaan riittävästi kaikkien saamen kielten palveluja. Vaikka saamelaistahojen työntekijöiden otos on pienempi, se on kattavampi kuin kuntien työntekijöiden otos. Prosentuaalisesti verrattuna saamelaistahojen työntekijät näkevät saamenkielisten palvelujen riittävyyden hyvin eri tavoin kuin kuntien työntekijät, eivätkä pidä nykyistä saamenkielisten palvelujen tasoa riittävänä.

22 %: n (viisi mainintaa) vähintään tyydyttävän kielitaidon omaavien valtion saamen kielen taitoisten työntekijöiden mukaan kunta järjestää riittävästi pohjoissaamenkielisiä palveluja. Arvio vastaa myös muiden vastaajatahojen näkemyksiä saamenkielisten palvelujen hyvästä riittävyydestä.

Taulukko 178 Kuntien saamenkielisten palvelujen tyydyttävä riittävyys kuntien työntekijöiden mukaan

	Pohjois-saamen-kielisiä palveluja	Inarin-saamen-kielisiä palveluja	Kaikkien saamen kielten palveluja	Pohjois- ja inarinsaamen-kielisiä palveluja	Inarin- ja koltansaamen-kielisiä palveluja	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	33	0	0	0	0	33
Saamen alkeet	18	0	5	2	1	26
Ei osaa saamea	50	3	25	1	1	80
Yhteensä	101	3	30	3	2	139

39 % saamen kieltä vähintään tyydyttävästi osaavista kuntien työntekijöistä näkee, että pohjoissaameksi järjestetään tyydyttävästi palveluja. 38 % saamen kielen alkeet hallitsevista taas näkee, että kunta järjestää riittävästi saamenkielisiä palveluja, myös vähemmistösaamen kielten osalta. 27 % saamen kieltä osaamattomista näkee, että kunta järjestää tyydyttävästi saamenkielisiä palveluja, joista edelleen yli puolet näkee, että palveluja tarjotaan tyydyttävästi kaikkien saamen kielten osalta.

Saamelaistahojen saamen kielen taitoisista työntekijöistä 28 %:n (11 mainintaa) mukaan kunnat järjestävät tyydyttävästi pohjoissaamenkielisiä palveluja ja yhden vastaajan

mukaan kunnat tarjoavat tyydyttävästi kaikkien saamen kielten palveluja. Eli noin 31 %:n saamelaistahon työntekijän näkemyksen mukaan saamenkielisiä palveluja järjestetään tyydyttävästi. Prosentuaalisesti tämä eroaa merkittävästi kuntien saamen kielen taitoisten työntekijöiden näkemyksistä, mutta on lähellä saamen kieltä osaamattomien kuntien työntekijöiden näkemyksiä.

Valtion työntekijöistä 26 prosentin mukaan (kuusi mainintaa) kunnat järjestävät tyydyttävästi saamenkielisiä palveluja pohjoissaameksi Kaikkien Suomessa puhuttavien saamen kielten palveluja järjestetään riittävästi 9 prosentin mukaan (2 mainintaa). Koltansaamenkielisiä palveluja järjestetään tyydyttävästi kunnissa kahden maininnan mukaan ja pohjois- ja inarinsaamenkielisiä palveluja järjestetään tyydyttävästi yhden maininnan mukaan.

Taulukko 179 Kunnan saamenkielisten palvelujen riittämättömyys kuntien työntekijöiden mukaan

	Pohjois-saamen-kielisiä palveluja	Inarin-saamen-kielisiä palveluja	Koltan-saamen-kielisiä palveluja	Kaikkien saamen kielten palveluja	Inarin- ja koltansaamen-kielisiä palveluja	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	15	0	0	0	0	15
Saamen alkeet	6	3	1	6	3	19
Ei osaa saamea	74	4	3	14	7	102
Yhteensä	95	7	4	20	10	136

18 %: n saamen kieltä vähintään tyydyttävästi hallitsevien mukaan kunta järjestää vähän pohjoissaamenkielisiä palveluja. Saamen kielen alkeet hallitsevista työntekijöistä 28 % kokee kunnan tarjoavan vähän saamenkielisiä palveluja. 36 %: n saamen kieltä osaamattomien mukaan kunta järjestää vähän saamenkielisiä palveluja. Saamelaistahojen työntekijöiden vastaukset eroavat tässä kysymyksessä kaikkein eninten kuntien työntekijöiden vastauksista. 59 % vastaajista (23 mainintaa) näkee, että kunta järjestää saamenkielisiä palveluja vain vähän. 28 prosentin mukaan pohjoissaamenkielisiä palveluja järjestetään kunnissa vähän, 13 prosentin mukaan kaikkien saamen kielten palveluja järjestetään vähän ja viiden %: n mukaan koltan- tai/ja inarinsaamenkielisiä palveluja järjestetään kunnissa vain vähän. 22 % (viisi mainintaa) saamelaisten kotiseutualueella työskentelevistä saamen kielen taitoisista valtion työntekijöistä mainitsi, että kunnat tarjoavat pohjoissaamenkielisiä palveluja

vähän. Kaksi mainintaa sai inarin- ja/tai koltansaamenkielisten kunnallisten palvelujen vähäisyys.

Taulukko 180 Kunta ei järjestä lainkaan saamenkielisiä palveluja - kunnan työntekijät

	Pohjoissaamen kelisiä palveluja	Koltansaamen-kielisiä palveluja	Kaikkien saamen kielten palveluja	Pohjoissaamen ja koltansaamen kielisiä palveluja	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä- tai tyydyttävä kielitaito	11	0	0	0	11
Saame alkeet	0	0	0	1	1
Ei osaa saamea	24	2	3	0	29
Yhteensä	35	2	3	1	41

Suurimmat erot saamenkielisten palvelujen riittävyydestä tulee siitä näkemyksestä, että tarjoaako kunta lainkaan saamenkielisiä palveluja. 13 % saamen kieltä vähintään tyydyttävästi hallitsevista näkee, että kunta ei järjestä lainkaan saamenkielisiä palveluja. Yksi prosentti saamen kielen alkeet hallitsevista kokee, että kunta ei järjestä pohjois- ja koltansaamenkielisiä palveluja. 10 % saamea osaamattomien mukaan kunta ei järjestä lainkaan saamenkielisiä tai jonkin saamen kielen palveluja.

26 % (10 mainintaa) saamelaistahojen saamen kieltä osaavista työntekijöistä kokee, että kunta ei palvele lainkaan saamen kielellä. Yhden maininnan sai kumpainenkin, että kunta ei järjestä pohjoissaamen- eikä koltansaamenkielisiä palveluja. Yhden vastaajan mukaan kunta ei järjestä minkään saamen kielen palveluja ja seitsemän mukaan inarin- ja koltansaamenkielisiä palveluja ei järjestetä. Inarin kunnan osalta inarin- ja koltansaamenkieliset palvelut eivät työntekijöiden arvioiden mukaan toimi riittävässä laajuudessa. Valtion työntekijöistä yksi oli sitä mieltä, että kunnat eivät tarjoa saamenkielisiä palveluja lainkaan.

7.3 Valtion saamenkielisten palvelujen riittävyys työntekijöiden mukaan

Valtion saamenkielisen henkilökunnan ja palvelujen riittävyyttä kysyttiin vain valtion työntekijöiltä. Vastaukset on jaoteltu samoin kuin kuntien työntekijöiden vastauksetkin saamen kielen taidon mukaan siten, että saamen kielen taidon äidinkielenä, hyvän tai tyydyttävän taidon omaavien vastauksia käsitellään yhdessä, saamen kielen alkeet hallitsevien vastaukset käsitellään erikseen samoin kuin saamen kieltä osaamattomien vastaukset.

Taulukko 181 Saamenkielisen henkilökunnan hyvä riittävyys työyhteisössä valtion työntekijöiden mukaan

	Pohjois-saamen taitoiset	Koltan-saamen taitoiset	Kaikkien saamen kielten taitoiset	Pohjois- ja inarinsaamen taitoiset	Pohjois- ja koltansaamen taitoiset	Yhteensä	N[49]
Saame äidin-kielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	9	0	0	0	0	9	23
Saamen alkeet	3	0	1	1	2	7	22
Ei osaa saamea	15	1	7	1	1	25	136
Usean saamen kielen hallinta							4
Yhteensä	27	1	8	2	3	41	185

39 % saamen kielen vähintään hyvin hallitsevista työntekijöistä näkee, että työyhteisössä on riittävästi pohjoissaamenkielistä henkilökuntaa. 32 % saamen kielen alkeet hallitsevista taas kokee, että työyhteisössä on riittävästi saamen kielen taitoista henkilökuntaa. 18 %:n saamen kieltä osaamattoman mukaan työyhteisössä on riittävästi saamen kielen taitoista henkilökuntaa.

[49] N tarkoittaa tässä otoskokoa eli vastauksia.

Taulukko 182 Saamen kielen taitoisen henkilökunnan tyydyttävä riittävyys työyhteisössä valtion työntekijöiden mukaan

	Pohjois-saamen taitoiset	Inarin-saamen taitoiset	Kaikkien saamen kielten taitoiset	Pohjois- ja inarinsaamen taitoiset	Inarin- ja koltansaamen taitoiset	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	6	0	0	0	0	6
Saamen alkeet	7	0	0	0	0	7
Ei osaa saamea	14	1	7	2	1	25
Usea saamen kieli	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	28	1	7	2	1	39

Pohjoissaamen kielen taitoisia on tyydyttävästi 26 prosentin saamen kieltä hallitsevan mukaan. 32 prosentin saamen kielen alkeet hallitsevan mukaan pohjoissaamen kielen taitoisia on tyydyttävästi työyhteisössä. 18 prosentin saamen kieltä taitamattoman mukaan saamenkielistä henkilökuntaa on tyydyttävästi heidän työyhteisöissään.

Taulukko 183 Saamen kielen taitoisen henkilökunnan vähäinen riittävyys työyhteisössä valtion työntekijöiden mukaan

	Pohjois-saamen-taitoiset	Inarin-saamen-taitoiset	Koltan-saamen-taitoiset	Saamen kielen taitoiset	Pohjois- ja inarinsaamen taitoiset	Pohjois- ja koltansaa-men tait.	Inarin- ja koltansaa-men tait.	Yhteensä
Saame äidin-kielenä, hyvä tai tyydyttävä kielitaito	2	1	2	2	1	0	1	9
Saame alkeet	2	1	0	1	0	0	1	5
Ei osaa saamea	2	0	1	10	0	1	3	17
Usea saamen kieli	2	0	0	0	0	1	0	3
Yhteensä	8	2	3	13	1	2	5	34

Saamenkielistä henkilökuntaa on vähän 43 prosentin saamen kielen taitoisen vastaajan mukaan. 23 prosentin saamen kielen alkeet hallitsevien mukaan saamenkielistä henkilökuntaa on vähän. 5 prosentin saamen kieltä osaamattomien mukaan saamenkielistä henkilökunta on heidän työyhteisössään vähän.

Taulukko 184 Ei saamen kielen taitoista henkilökuntaa valtion työyhteisöissä työntekijöiden mukaan

	Pohjoissaamen-taitoisia	Inarinsaamen – taitoisia	Saamenkielen taitoisia	Inarinsaamen ja koltansaamen	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä- tai tyydyttävä kielitaito	1	0	0	1	2
Saamen alkeet	1	0	5	1	7
Ei osaa saamea	23	0	43	2	68
Usea saamen kieli	0	1	0	1	2
Yhteensä	25	1	48	5	79

Saamenkielistä henkilökuntaa ei ole lainkaan neljän saamen kieltä osaavan työntekijän mukaan (15 %). 32 prosenttia saamen kielen alkeet hallitsevista työntekijästä saamenkielistä henkilökuntaa ei ole työyhteisössä. 50 prosentin saamen kieltä osaamattoman mukaan työyhteisössä ei ole saamen kielen taitoista henkilökuntaa.

Taulukko 185 Toimialan saamenkielisten palvelujen hyvä riittävyys valtion työntekijöiden mukaan

	Pohjoissaamen-kielisiä palveluja	Saamenkieli-siä palveluja	Pohjoissaamen ja inarinsaamen-kielisiä palveluja	Pohjoiss- ja koltansaa-menkielisiä palveluja	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä- tai tyydyttävä kielitaito	6	0	2	0	8
Saamen alkeet	2	2	1	1	6
Ei osaa saamea	15	14	1	1	31
Usea saamen kieli	0	0	0	1	1
Yhteensä	23	16	4	3	46

33 prosentin saamen kieltä taitavan mukaan valtion toimiala tarjoaa riittävästi pohjoissaamenkielisiä palveluja ja osan vastaajien mielestä myös vähemmistösaamenkielisiä palveluja tarjotaan riittävästi. 27 prosentin saamen kielen alkeet hallitsevan mukaan toimiala tarjoaa riittävästi pohjois- tai muun saamen kielen palveluja. 23 prosentin saamen kieltä taitamattoman mukaan toimiala tarjoaa riittävästi saamenkielisiä palveluja.

Taulukko 186 Toimialan saamenkielisten palvelujen tyydyttävä riittävyys valtion työntekijöiden mukaan

	Pohjoissaamenkielisiä palveluja	Inarinsaamen -kielisiä palveluja	Koltansaamenkielisiä palveluja	Saamen-kielisiä palveluja	Pohjois-saamen ja inarinsaamen -kielisiä palveluja	Inarin-saamen ja koltan-saamen-kielisiä palveluja	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä- tai tyydyttävä kielitaito	7	1	2	0	0	0	10
Saamen alkeet	4	0	0	1	0	0	5
Ei osaa saamea	9	3	0	9	1	1	23
Usea saamen kieli	1	0	0	0	0	0	1
Yhteensä	21	4	2	10	1	1	39

41 prosentin saamen kieltä vähintään tyydyttävästi osaavan mukaan toimiala järjestää tyydyttävästi saamenkielisiä palveluja pohjoissaamen, inarinsaamen tai koltansaamen osalta. 23 prosentin saamen kielen alkeet hallitsevan mukaan saamenkielisiä palveluja järjestetään riittävästi pohjoissaamen tai koltansaamen osalta. 17 prosentin saamen kieltä osaamattoman mukaan toimiala tarjoaa tyydyttävästi saamenkielisiä, pohjoissaamen tai inarinsaamenkielisiä palveluja.

Taulukko 187 Toimialan saamenkielisten palvelujen vähäinen riittävyys valtion työntekijöiden mukaan

	Pohjoissaamen kielisiä palveluja	Inarinsaamen kielisiä palveluja	Koltansaamen kielisiä palveluja	Saamenkielisiä palveluja	Inarinsaamen ja koltansaamen kielisiä palveluja	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä- tai tyydyttävä kielitaito	3	1	1	0	2	7
Saamen alkeet	6	0	1	1	0	8
Ei osaa saamea	22	1	1	12	1	37
Usea saamen kieli	1	1	0	1	0	3
Yhteensä	32	3	3	14	3	55

37 prosentin saamen kieltä osaavan mukaan toimiala järjestää vähän saamenkielisiä palveluja. 36 prosenttia saamen kielen alkeet hallitsevista kokee toimialan järjestävän vähän saamenkielisiä palveluja. 27 prosenttia saamen kieltä osaamattomista kokee, että saamenkielisiä palveluja järjestetään toimialalla vähän.

Taulukko 188 Toimiala ei tarjoa saamenkielisiä palveluja valtion työntekijöiden mukaan

	Pohjois-saamenkielisiä palveluja	Inarin-saamen-kielisiä palveluja	Koltan-saamen-kielisiä palveluja	Saamen-kielisiä palveluja	Pohjoissaamen- ja koltan-saamenkielisiä palveluja	Inarin- ja koltansaamen-kielisiä palveluja	Yhteensä
Saame äidinkielenä, hyvä- tai tyydyttävä kielitaito	3	1	0	0	0	1	5
Saamen alkeet	0	1	0	4	0	0	5
Ei osaa saamea	10	0	1	25	1	4	41
Usea saamen kieli	0	0	0	0	0	2	2
Yhteensä	13	2	1	29	1	7	53

26 prosentin saamen kieltä osaavan mukaan toimiala ei järjestä saamenkielisiä palveluja lainkaan. Saamen kielen alkeet hallitsevista 23 prosentin mukaan toimiala ei tarjoa saamenkielisiä palveluja. 30 prosenttia saamen kieltä osaamattomista kokee, että toimiala ei tarjoa saamenkielisiä palveluja.

7.4 Loppupäätelmiä

Saamen kielen taitoisten työntekijöiden näkemykset saamenkielisten palvelujen toimivuudesta ovat hyvin positiivisia verrattuna tämän selvityksen tuloksiin. Myönteistä on havaita, että saamen kielen taitoisten ja kieltä taitamattomien näkemyksissä ei ole suuria eroja saamenkielisten palvelujen laajuudessa ja saamenkielisen henkilöstön määrässä. Tämä voi antaa viitettä siitä, että saamen kielen taitoiset työntekijät eivät vaadi saamenkielisiä palveluja. Erityisesti jos huomioidaan se, että näiden tahojen virkamiehet ovat verrattain korkeasti koulutettuja ja omaavat työnsä kautta yhteiskunnallisen aseman, jonka perusteella koetaan, että saamenkielisiä palveluja ei voida vaatia. Koska kunnan ja valtion työntekijöiden pääasiallinen työkieli on suomi, lukuun ottamatta päivähoito- ja opetustehtäviä, kokevat he ehkä että heillä on liian hyvä suomen kielen taito, jotta saamenkielisiä palveluja voi vaatia.

Ongelmana on se, että saamelaisten kotiseutualueella suurimpana työllistäjänä on

julkinen sektori ja jos korkeasti koulutetut, jotka tuntevat saamen kielilain kuitenkin työnsä kautta, eivät vaadi omien oikeuksiensa toteutumista ja vaadi saamenkielisiä palveluja ja saamen kielilain toteutumista, on julkisen sektorin ulkopuolella työssä olevien hankalampi perustella ja vaatia saamenkielisiä palveluja itselleen.

Edellä esitettyjen tietojen perusteella voidaan tehdä toinen keskeinen johtopäätös: saamelaisväestö on turtunut saamenkielisten palvelujen vähäiseen saatavuuteen ja tottunut pitämään tilannetta normaalina. Saamen kielen kehittymisen, säilymisen ja saamen kielilain toteutumisen kannalta nykytilannetta ei voida pitää normaalina ja kuntien tarjoamia saamenkielisiä palveluja riittävinä, koska nykyiset palvelut eivät turvaa saamen kielen säilymistä virka- ja asiointikielenä.

Hyvin useassa vastauksessa on tuotu esille, että koltan- ja inarinsaameksi on tarjolla vähintään tyydyttävästi saamenkielisiä palveluja. Tämän selvityksen mukaan vähemmistösaamen kielten osalta palvelutasoa voidaan pitää korkeintaan välttävänä. Kyseiset vastaukset antavat viitteitä siitä, että saamenkielisten palvelujen järjestämistä ei pidetä mielekkäänä usealle saamen kielelle ja osoittavat samalla vähättelevää suhtautumista saamen kielen kielivähemmistöihin.

8 Kyselyyn vastaamatta jättäneet keskeiset viranomaistahot ja valtion liikelaitokset

Suomen perustuslain mukaan korkein hallinto-oikeus käyttää ylintä tuomiovaltaa hallintolainkäyttöasioissa. Korkein hallinto-oikeus toimii kolmena jaostona, jotka voivat käsitellä kaikkia asioita. Korkeimman hallinto-oikeuden ensimmäinen jaosto käsittelee muun muassa kaava-, ympäristö- ja kiinteistöasioita. Toinen jaosto käsittelee muun muassa vero-, tulli-, elinkeino- ja virkamiesasioita. Kolmas jaosto käsittelee muun muassa sosiaalihuoltoa koskevia asioita, ulkomaalais-, koulutus-, kirkollis- ja valvonta asioita sekä patentti- ja rekisteriasioita. Korkeimman hallinto-oikeuden toimipaikka on Helsinki ja toimialue on koko Suomi. Korkeimmasta hallinto-oikeudesta on saatavilla yleistä tietoa pohjoissaameksi Internetistä, mutta tarkempaa tietoa saamenkielisten palvelujen laajuudesta ja suhtautumisesta saamen kielilakiin ei ole tiedossa vastausten puuttumisen johdosta.

Toinen hyvin keskeinen taho, joka on jättänyt vastaamatta kyselyyn, on opetusministeriö. Opetusministeriö vastaa osana valtioneuvostoa koulutus-, tiede-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan kehittämisestä ja kansainvälisestä yhteistyöstä. Ministeriön vastuulle kuuluvat koulutusasiat, tiede, kulttuuri, tekijänoikeusasiat, nuorisoasiat, opintotuki, kirkollisasiat sekä kansainväliset ja EU-asiat.

Opetusministeriö jakaa määrärahoja valtion laitoksille sekä myöntää valtionosuuksia ja -avustuksia kunnille, kuntayhtymille ja yksityisille yhteisöille sekä saamelaiskäräjien kautta jaettavaksi. Opetusministeriön kotisivut ovat suomen, -ruotsin ja englanninkielisiä.

Kolmas hyvin keskeinen taho joka jätti vastaamatta kyselyyn on ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön hallinnonalaan kuuluu 13 alueellista ympäristökeskusta, kolme ympäristölupavirastoa, Suomen ympäristökeskus ja Valtion asuntorahasto. Ympäristöministeriö ohjaa ja rahoittaa Metsähallitusta ja Metsäntutkimuslaitosta luonnonsuojelua koskevissa asioissa. Ympäristöministeriö vastaa valtioneuvoston ja

eduskunnan käsittelyyn tulevien ympäristö- ja asuntoasioiden valmistelusta.

Ympäristöministeriö jakautuu yksiköihin, joita ovat alueidenkäytön osasto, asunto- ja rakennusosasto, ympäristönsuojeluosasto, hallintoyksikkö, kansainvälisten asioiden yksikkö ja viestintäyksikkö. Ministeriön toiminnan ydintavoitteita ovat asumisen, yhdyskuntien ja rakennetun ympäristön laadun parantaminen, luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, ekotehokas yhteiskunta sekä ympäristön ja ilmakehän haitallisten muutosten ehkäiseminen. Ympäristöministeriön kotisivut ja julkaisut ovat suomen-, ruotsin ja englanninkielisiä.

Ympäristöministeriön alueellinen yksikkö Lapin ympäristökeskus jätti myös vastaamatta kyselyyn. Lapin ympäristökeskus on osa Suomen ympäristöhallintoa ja toimii Lapin alueellisena ympäristöstä huolehtivana viranomaisena. Ympäristökeskuksen tehtäviin kuuluu huolehtia ympäristönsuojelusta, alueiden käytöstä ja rakentamisen ohjauksesta, luonnonsuojelusta, kulttuuriympäristön hoidosta sekä vesivarojen käytöstä ja hoidosta. Viranomaistehtävissä keskeisiä toimintamuotoja ovat tiedon tuottaminen ja jakaminen sekä valvontatehtävät. Ympäristökeskus selvittää tietoja Lapin ympäristökuormituksesta, ympäristön tilasta ja ympäristö-, luonto- ja kulttuuriarvoista

Lapin ympäristökeskuksessa käsitellään ympäristönsuojelulain mukaisia ympäristölupia, maankäyttö- ja rakennuslain mukaisia poikkeamislupia sekä luonnonsuojelulain mukaisia poikkeamislupa-asioita. Ympäristökeskus antaa myös lausuntoja toisten lupaviranomaisten käsittelyssä olevista hakemuksista. Lapin ympäristökeskuksesta saa neuvoja ympäristöä koskevan luvan tarpeen arviointiin, hakemuksen laadintaan ja vaikuttamismahdollisuuksiin. Ympäristökeskuksessa olevat asiakirjat, kuten ympäristölupahakemukset ja ympäristölupapäätökset, ovat yleensä julkisia. Lapin ympäristökeskuksen Internet-sivut ja tiedotteet ovat luettavissa vain suomeksi. Ympäristökeskuksen asiakaslehti Lapidaari on vain suomenkielinen. Lapin maakuntalehdissä julkaistavat saamelaisaluetta koskevat kuulutukset ympäristökeskus käännättää pohjoissaameksi.

Lapin liitto ei vastannut saamelaiskäräjien lähettämään kyselyyn. Lapin liiton perussopimuksen mukaan Lapin liitto toimii maakunnan, sen kuntien ja asukkaiden eduksi kehittämis-, suunnittelu-, tutkimus- ja edunvalvonta-asioissa. Lapin liitto on alueellinen poliittisesti ohjattu kuntien muodostama kuntayhtymä. Lapin liiton työtä ohjaa 67-jäseninen maakuntavaltuusto. Enontekiöltä maakuntavaltuustossa on yksi edustaja, Inarista ja samoin Sodankylästä kolme edustajaa ja Utsjoelta yksi edustaja. Lapin liiton valtuusto on maakunnan yhteistoimintaa ja kehittämistä ohjaava liiton korkein päättävä elin.

Lapin liitto on kuitenkin toimittanut tietoja Euroopan neuvoston vähemmistökielten peruskirjaa noudattamista selvittävälle toimikunnalle. Lapin liitolla on oma Interreg Sápmi-ohjelma, jonka kautta rahoitetaan saamelaisille suunnattuja projekteja. Hankkeen julkaisut, lomakkeet ja tiedotteet ovat saamenkielisiä. Suurin osa Lapin liiton tiedotteista ja kaikki viralliset tiedotteet toimitetaan kaikilla kolmella saamen kielillä. Saamenkielinen asiakaspalvelu on mahdollista tulkkien kautta. Liiton työntekijöille on suunniteltu saamen kielen koulutusta (Suomen kolmas raportti.. 2006).

Pohjois-Suomen työsuojelupiiri vastaa Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin maakuntien työpaikkojen työsuojelusta annettujen säännösten noudattamista ja vastaa alueellaan työolojen kehittämisestä. Työsuojelupiiri on sosiaali- ja terveysministeriön alainen aluehallintoviranomainen. Työsuojelupiirin toimisto sijaitsee Oulussa ja Sodankylässä ja Rovaniemellä ovat työsuojelupiirin toimipisteet. Työsuojelupiirin työsuojeluvalvonnan perustana ovat työpaikkatarkastukset. Työsuojelupiirin kotisivut, lomakkeet ja julkaisut ovat suomenkieliset. Työsuojelupiiri vastaa työelämässä tapahtuvan syrjinnän tutkimisesta yhdenvertaisuuslaissa asetettujen velvoitteiden mukaisesti, jonka johdosta työsuojelupiirin vastaukset olisivat olleet tärkeä osa tätä selvitystä.

Säteilyturvakeskuksen (STUK) tehtävänä on valvoa ydin- ja säteilyturvallisuutta sekä tuottaa tutkimusta. STUK: in tehtävänä on asettaa ydinenergian käyttöä koskevat vaatimukset ja varmistaa, että energiaa tuottavat voimayhtiöt toimivat vaatimusten

mukaisesti. STUK valvoo säteilyn ja radioaktiivisten aineiden käyttöä terveydenhuollossa, teollisuudessa, tutkimuksessa ja opetuksessa. STUK tuottaa uutta tietoa säteilyn esiintymisestä, säteilyn vaikutuksista ja säteilyn haittojen ehkäisemisestä. STUK kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan. Turvallisuusviranomaisena STUK valvoo ydinvoimalaitoksia ja säteilyn käyttöpaikkoja. Säteilyturvakeskuksen kotisivut ovat suomenkieliset.

Yle Sámiradion tehtävänä on tarjota radio-ohjelmistoa saamenkieliselle yleisölle. Säännölliset radiolähetykset saameksi alkoivat Suomessa syksyllä 1947. Saamen Radion toimintakeskus sijaitsee Inarin kirkonkylässä, paikallistoimitukset sijaitsevat Utsjoella ja Enontekiön Kaaresuvannossa. Ohjelmiston pääpaino on uutis- ja ajankohtaistoimituksessa. Pääosa ohjelmistosta on pohjoissaamenkielistä, inarin- ja koltansaamenkielisille kuuntelijoille on oma ohjelmatarjontansa. Saamenkieliset tv-uutiset, Ođđasat, aloittivat lähetyksensä vuoden 2002 alussa. YLE Sámiradio tuottaa uutiset pohjoismaisena yhteistyönä NRK Sámi radion ja SVT Sápmin kanssa. YLE Sámi radio lähetti vuonna 2004 yhteensä 1987 tuntia ohjelmaa. YLE Sámi radion kotisivut ovat pohjoissaamen- ja suomenkieliset. Saamelaisradio on nähty saamelaisyhdistysten ja saamelaistahojen vastauksissa yhdeksi tärkeimmistä saamenkielisistä palveluista, jonka johdosta saamelaisradion vastaukset olisivat olleet hyvin tärkeät. Vastausten puuttumisen johdosta saamelaisradion saamenkielisten palvelujen laajuutta ja vaikuttavuutta ei ole voitu arvioida.

Euroopan komission edustusto toimii Euroopan komission lehdistö- ja viestintäpääosaston alaisuudessa. Pääosaston tehtävänä on tiedottaa tiedotusvälineille ja kansalaisille komission toiminnasta ja tavoitteista sekä raportoida komissiolle yleisen mielipiteen kehittymisestä jäsenvaltioissa. Lehdistö- ja viestintäpääosasto toimii suoraan komission puheenjohtajan alaisuudessa. Edustusto tuottaa ja välittää tiedotteita ja muuta tiedotusmateriaalia sekä järjestää tiedotustilaisuuksia ja haastatteluja. Lisäksi edustusto ylläpitää yhdessä Euroopan parlamentin Suomen tiedotustoimiston kanssa Helsingissä tietopistettä, joka välittää yleistietoa EU:sta. Edustuston julkaisut ja kotisivut ovat suomen- ja ruotsinkielisiä.

Ylioppilastutkintolautakunta vastaa ylioppilastutkinnon johtamisesta, järjestämisestä ja

toimeenpanosta. Opetusministeriö nimittää ylioppilastutkintolautakuntaan kolmeksi vuodeksi puheenjohtajan ja tarpeellisen määrän jäseniä yliopistojen ja korkeakoulujen sekä opetushallituksen esityksestä. Lautakunta valitsee keskuudestaan kaksi varapuheenjohtajaa. Lautakunta voi ottaa apujäseniä kokeiden laatimista ja arvostelua varten. Tutkinnon toimeenpanoa varten lautakunnalla on kanslia, jossa on yli 20 kokopäivätoimista virkailijaa. Ylioppilastutkintolautakunnan kotisivut ovat suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Kolttaneuvoston vastaukset puuttuvat raportista ilmeisesti sen johdosta, että posti on kadottanut kolttaneuvoston ja kyläkokouksen vastaukset. Tämä on suuri puute koltansaamenkielisten palvelujen ja saamen kielilain toteutumisen toimivuuden arvioinnin kannalta. Vastaukset puuttuivat myös valtion liikelaitoksen Alkon saamelaisten kotiseutualueen toimipaikoista. Enontekiön ja Kittilän lentoasemat eivät myöskään vastanneet kielilakiselvitykseen. Lapin pelastuslaitos ja kaikki alueelliset pelastus- ja palokuntayksiköt ovat jättäneet vastaamatta saamen kielilakikyselyyn. Liikkuva poliisi, joka vastaa nopeusvalvonnasta koko Lapin alueella, ei ole vastannut saamen kielilakikyselyyn. Raha-automaattiyhdistys ei ole vastannut kielilakikyselyyn. RAY rahoittaa erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamista myös saamelaisten kotiseutualueella. Tullin yksiköistä Kilpisjärven, Kivilompolon, Näätämön ja Polmakin tullit eivät ole vastanneet kyselyyn. Siilastuvan rajavartioasema ei ole vastannut kyselyyn.

Rikosuhripäivystys ei ole vastannut saamen kielilakikyselyyn. Rikosuhripäivystyksen tehtävänä on auttaa rikoksen uhreja ja heidän läheisiään. Rikosuhripäivystys toimii myös pohjoissaamen kielellä ja joitain esitteitä on käännetty pohjoissaameksi.

Evankelis-luterilaisen kirkon Enontekiön seurakunta on jättänyt vastaamatta saamen kielilakiselvitykseen. Kirkon saamenkielisistä palveluista ei ole mainintaa seurakunnan kotisivuilla. Jumalanpalveluksia pidetään pääasiassa suomen kielellä, kirkkoherra ei ole saamen kielen taitoinen. Saamelaisten pappi käy Inarista käsin pitämässä pohjoissaamen- ja suomenkielisiä jumalanpalveluksia muutaman kerran vuodessa. Seurakuntauutisia tiedotetaan viikoittain sekä pohjoissaameksi että suomeksi Pohjois-

Suomen maakuntalehdissä. Käytännössä kääntämisen pohjoissaameksi hoitaa saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto.

9 Saamelaisorganisaatiot

9.1 Saamen kielen taito ja käyttö

Saamelaistahoiksi on määritetty saamelaiset edunvalvontaelimet Suomessa, keskeisimmät saamen kielen opetuslaitokset, saamelaismuseo Siida sekä valtiollista instituutioista Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus), joka tarjoaa pohjoissaamen kielen huolto- ja tutkimuspalveluja. Kotuksen esimiehelle suunnattiin kysymyslomake 3, koska Kotus on valtion laitos eikä puhtaasti saamelaisinstituutio. Saamelaisneuvostosta palautettiin vain työntekijöiden lomakkeita.

Taulukko 189 Saamelaisyhteisöjen viralliset kielet

	Pohjoissaame	Suomi	Saamet kielet ja suomi	Pohjoissaame ja suomi	Yhteensä
Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta	0	0	1	0	1
Saamen kielineuvosto	0	0	1	0	1
Vaalilautakunta	0	0	1	0	1
Saamen kielen toimisto	0	0	1	0	1
Kulttuurilautakunta	0	0	1	0	1
Sihteeristö	0	0	1	0	1
Siida	0	1	1	0	2
Saamen kielilautakunta	1	0	0	0	1
Giellagas	1	0	0	0	1
SAKK	0	0	0	1	1
Yhteensä	2	1	7	1	11

Saamelaistahojen virallisena kielenä on pohjoissaame Giellagas-instituutissa ja yhteispohjoismaisessa saamen kielilautakunnassa. Saamelaismuseo Siidassa sekä Saamelaiskäräjien elimissä virallisina kielinä ovat saamen kielet ja suomi. Pohjoissaame ja suomi ovat SAKK:in viralliset kielet. Pääasiallisena suullisena työkielenä pohjoissaame on koulutus- ja oppimateriaalilautakunnassa, vaalilautakunnassa ja saamen kielilautakunnassa sekä saamen kielen toimistossa ja Giellagas-instituutissa. Toissijaisena kielenä näissä tahoissa on suomi. Suomi on pääasiallisena työkielenä saamen kielineuvostossa, Siidassa, SAKK:issa, sihteeristössä ja kulttuurilautakunnassa.

Toissijaisena kielenä näissä tahoissa on pohjoissaame, paitsi kielineuvostossa, jossa on pohjoissaamen lisäksi myös inarinsaame toissijaisena suullisena työkielenä.

Pääasiallisena kirjallisena työkielenä pohjoissaame on koulutus- ja oppimateriaalilautakunnassa, vaalilautakunnassa ja saamen kielilautakunnassa sekä saamen kielen toimistossa ja Giellagas-instituutissa eli samoissa tahoissa, joissa pääasiallisena suullisena toimintakielenä on pohjoissaame. Näiden tahojen toissijaisena kirjallisena kielenä käytetään suomea. Suomi on pääsiallisena kirjallisena työkielenä samoissa tahoissa kuin suullisena työkielenäkin, eli saamen kielineuvostossa, Siidassa, SAKK:issa, sihteeristössä ja kulttuurilautakunnassa. Näiden tahojen toissijaisena kirjallisena työkielenä on pohjoissaame.

Suullisesti saamen kieltä käyttää virallisessa asioinnissa aina vain yhteispohjoismainen saamen kielilautakunta ja saamenkielistä koulutusta tarjoava Giellagas-instituutti. Usein saamen kieltä käyttää virallisessa asioinnissa saamen kielineuvosto, kulttuurilautakunta ja SAKK. SAKK:in oikeutena onkin saamen kielilain 5 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen luona asioidessaan käyttää saamen kieltä oppilaitosta ja sen toimintaa koskevissa asioissa. Harvoin saamea käytetään virallisessa asioinnissa koulutus- ja oppimateriaalilautakunnassa, vaalilautakunnassa, saamen kielen toimistossa, sihteeristössä ja Siidassa.

Kirjallisesti saamen kieltä käyttää virallisessa asioinnissa aina Giellagas ja saamen kielilautakunta. Usein kirjallista saamea käyttää saamen kielineuvosto virallisessa asioinnissa. Harvoin kirjallista saamea käyttää virallisessa asioinnissa koulutus- ja oppimateriaalilautakunta, saamen kielen toimisto, kulttuurilautakunta, sihteeristö, Siida ja SAKK. Vaalilautakunta ei käytä kirjallista saamea koskaan kirjallisessa virallisessa asioinnissa.

Taulukko 190 Saamelaistahoille saapuvien virallisten asiakirjojen ja lausuntopyyntöjen kieli

	Taholle toimitettujen virallisten asiakirjojen kieli			Vastauskieli toimitettuihin virallisiin asiakirjoihin		
	Pohjoissaameksi	**Pääasial-lisesti suomeksi**	**Vain suomeksi**	**Pohjoissaameksi**	**Pääasial-lisesti suomeksi**	**Vain suomeksi**
Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta	0	1	0	0	1	0
Saamen kielineuvosto	0	1	0	0	1	0
Vaalilautakunta	0	1	0			0
Saamen kielen toimisto	0	1	0	0	1	0
Kulttuurilautakunta	0	1	0	0	1	0
Sihteeristö	0	1	0	0	1	0
Siida	0	1	1	0	1	1
Saamen kielilautakunta	1	0	0	1	0	0
Giellagas	0	1	0	0	1	0
SAKK	0	1	0	0	1	0
Yhteensä	**1**	**9**	**1**	**1**	**8**	**1**

Vain yhteispohjoismaiselle saamen kielilautakunnalle toimitetaan kaikki viralliset asiakirjat pohjoissaameksi. Kaikille muille tahoille paitsi Siidalle kaikki asiakirjat toimitetaan pääasiallisesti suomeksi, eli joitakin asiakirjoja kuitenkin toimitetaan saameksi. Siidalle toimitetaan kaikki asiakirjat suomeksi. Saamen kielineuvosto vastaa virallisiin asiakirjoihin pohjoissaameksi. Kaikki muut tahot vastaavat pääasiallisesti suomeksi virallisiin asiakirjoihin. Siidan vastausten mukaan lausuntoihin vastataan joko pääasiallisesti suomeksi tai vain suomeksi.

Taulukko 191 Saamelaistahojen henkilöstön saamen kielen taito

Toimiala	Pohjois-saame äidin-kielenä	Pohjois-saame äidinkie-lenä ja inarin-saamen tyydyt-tävä taito	Poh-jois-saa-men hyvä taito	Poh-jois-saamen hyvä taito ja inarin-saamen tyydyt-tävä taito	Pohjois- ja inarin-saamen hyvä hallinta ja koltan-saamen tyydyt-tävä taito	Pohjois-saamen tyydyt-tävä taito	Inarin-saamen tyydyt-tävä taito	Pohjois-saame alkeet	Pohjois- ja inarin-saamen alkeet	Inarin-saamen alkeet	Ei osaa saa-mea	Yh-teen-sä
Saamelais-käräjät	9	1	2	1		3	1	2	1		1	**21**
Giellagas	2		2		1							**5**
SAKK opetus	2		1			6		1			5	**15**
SAKK hallinto	3		0				1		1		2	**7**
SAKK muu	2		1					2			3	**8**
Siida	0		1			1				1	1	**4**
Saamelais-neuvosto	1		1			1						**3**
Kotus	1											**1**
Saamen kielilauta-kunta	1											**1**
Yhteensä	**21**	**1**	**8**	**1**	**1**	**11**	**2**	**5**	**2**	**1**	**12**	**65**

Odotetusti saamelaistahojen henkilöstössä on runsaasti saamen kielen taitoisia henkilöitä töissä. 69 % saamelaistahojen työntekijöistä hallitsee saamea vähintään tyydyttävästi, 18 % ei osaa saamea lainkaan. Lisäksi osa henkilöistä, jotka puhuvat saamea vähintään tyydyttävästi, hallitsevat myös toisen tai useamman saamen kielen alkeet tai kirjallisen taidon (kuusi työntekijää). Työntekijöiden osalta valtaosa hallitsee pohjoissaamea, mutta yhtään äidinkieleltään inarin- tai koltansaamen puhuvaa ei ole töissä saamelaistahoissa. Inarinsaamea osaa vähintään tyydyttävästi neljä työntekijää, joista kolme työskentelee Saamelaiskäräjillä ja kaksi Oulun yliopistossa. Koltansaamea hallitsee tyydyttävästi vain yksi Oulu yliopiston työntekijä. Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa työskentelee suhteellisesti eninten saamea osaamattomia työntekijöitä eli noin 33 prosenttia.

Taulukko 192 Saamelaistahojen luottamushenkilöiden ja virkamiesten kielitaito

Toimiala	Pohjoissaame äidinkielenä	Pohjoissaame äidinkielenä ja inarinsaamen tyydyttävä taito	Pohjois-saamen hyvä taito	Pohjois-saamen tyydyttävä taito	Pohjois-saame alkeet	Yhteensä
Saamelaiskäräjät sihteeristö		1				
Giellagas			1			
SAKK	1					
Siida				1		
Saamelaisneuvosto						
Kotus					1	
Saamen kielilautakunta	1					
Vaalilautakunta	1					
Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta	1					
Kulttuurilautakunta	1					
Saamen kielen toimisto		**1**				
Yhteensä	**5**	**2**	**1**		**1**	**9**

Saamelaiskäräjien osalta esimieslomakkeet (kysymyslomake 5) lähetettiin myös saamelaiskäräjien eri lautakunnille, joista kyselyyn jätti vastamaatta elinkeino- ja oikeuslautakunta sekä sosiaali- ja terveyslautakunta. Osa kielitaitovastauksista voi koskea täten myös luottamushenkilöitä. Pohjoissaame on äidinkielenä seitsemällä saamelaistahon esimiehellä, joista kaksi hallitsee lisäksi tyydyttävästi inarinsaamen. Giellagaksen ja Siidan kyselyyn vastanneet esimiehet hallitsevat saamen hyvin tai tyydyttävästi. Kaikki esimiehet osaavat saamea.

Taulukko 193 Suullinen työkieli saamelaistahoissa

	Pohjoissaame	Pohjoissaame ja suomi	Työntehtävissä ei edellytetä saamen kielen käyttöä	Yhteensä
Saamelaiskäräjät	3	13	1	17
Giellagas	4	1	0	5
SAKK opetus	1	6	2	9
SAKK hallinto	0	3	1	4
SAKK muu	0	3	4	7
Siida	0	3	0	3
Saamelaisneuvosto	1	2	0	3
Kotus	0	1	0	1
Saamen kielilautakunta	1	0	0	1
Yhteensä	10	32	8	50

Suullisena työkielenä pohjoissaame on 42 työntekijällä eli melkein kaikilla, jotka osaavat pohjoissaamea vähintään tyydyttävästi (43 henkilöä). Esimiesten osalta suullisena työkielenä pohjoissaame on koulutus- ja oppimateriaalilautakunnassa ja saamen kielilautakunnassa. Pohjoissaame ja suomi ovat työkielenä vaalilautakunnan, saamen kielen toimiston, kulttuurilautakunnan, sihteeristön ja SAKK:in esimiehillä. Inarinsaame ja pohjoissaame ovat työkielinä saamen kielineuvoston ja Giellagaksen esimiehillä. Kotuksen esimies ei käytä suullisena kielenä saamea.

Taulukko 194 Suullisen saamen kielen käytön useus saamelaistahoissa

	Päivittäin	Viikoittain	Harvoin	Päivittäin ja työkaverien kanssa keskustellessa	Päivittäin, kokouksissa ja työkaverien kanssa keskustellessa	Työkaveri-en kanssa keskustel-lessa viikoittain	Ei koskaan, koska työyhteisö on suomen-kielinen	Yhteensä
Saamelais-käräjät	2	1	3	2	9	0	0	17
Giellagas	0	0	0	1	4	0	0	5
SAKK opetus	2	2	4	0	2	2	2	13
SAKK hallinto	1	0	2	1	1	0	0	5
SAKK muu	0	0	1	0	3	1	1	5
Siida	0	0	3	0	0	0	0	3
Saamelais-neuvosto	2	0	0	0	1	0	0	3
Kotus	1	0	0	0	0	0	0	1
Saamen kielilautakunta	0	0	0	0	1	0	0	1
Yhteensä	8	3	13	4	21	1	3	53

Saamea usein käyttää 33 saamelaistahojen työntekijää ja harvemmin 17 työntekijää. Kaikki saamea vähintään hyvin hallitsevat sekä osa saamen kielen alkeet hallitsevista käyttää työssään suullisena kielenä saamea. Esimiesten osalta saamea käytetään pääasiassa päivittäin sekä myös kokouksissa. Harvoin saamea käytetään Siidassa. Kotuksen esimies ei käytä saamea työssään. Kirjallisena työkielenä pohjoissaame on kuudella työntekijällä ja 34 käyttää työssään kirjallisesti sekä pohjoissaamea että suomea. Melkein kaikki pohjoissaamea vähintään tyydyttävästi hallitsevat käyttävät työssään kirjallisesti pohjoissaamea. Esimiehistä kahdeksalla kirjallisena työkielenä on joko pohjoissaame tai pohjoissaame ja suomi. Kotuksen esimies ei käytä työssään kirjallisesti saamea.

Taulukko 195 Saamen kielen taidon edellytys virassa saamelaistahoissa

	Pohjoissaamen taito	Edellytyksenä yhden saamen kielen hallinta	Pohjois-saamen taito ansiona	Inarin-saamen taito ansiona	Yhden saamen kielen hallinta ansiona	Ei edellytetä	Yhteensä
Saamelais-käräjät	8	6	0	0	4	1	19
Giellagas	3	1	0	0	0	0	4
SAKK opetus	5	4	2	0	3	2	16
SAKK hallinto	1	1	1	1	1	1	6
SAKK muu	3	0	0	0	2	3	8
Siida	0	0	0	0	4	0	4
Saamelais-neuvosto	3	0	0	0	0	0	3
Kotus	1	0	0	0	0	0	1
Saamen kielilautakunta	1	0	0	0	0	0	1
Yhteensä	25	12	3	1	14	7	62

Saamen kielen taitoa edellytetään 37 saamelaistahojen työntekijän toimessa. Saamen kielen taito on ansiona 18 toimessa. Seitsemässä toimessa saamen kielen taito ei ole viranhoidon ansio tai edellytys, näistä kuusi on saamelaisalueen koulutuskeskuksen toimia. Giellagaksen yhdessä virassa edellytetään kaikkien saamen kielten hallintaa. Esimiesten osalta pohjoissaamen taito on viranhoidon edellytyksenä saamen kielilautakunnan ja Giellagaksen esimiesten toimissa. Yhden saamen kielen hallinta on viranhoidon edellytyksenä saamelaiskäräjien saamen kielen toimiston, sihteeristön ja Siidan esimiesten viroissa. SAKK:in esimiehen tehtävissä yhden saamen kielen hallinta on ansiona. Kotuksen esimiehen toimessa ei edellytetä tai nähdä ansiona saamen kielen taitoa.

Saamen kielen taito katsotaan aina erityiseksi ansioksi kaikissa saamelaistahojen tehtävissä esimiesten ja luottamushenkilöiden mukaan. Kotuksessa saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi virantäytössä harvoin.

Taulukko 196 Saamen kieli virantäytön edellytyksenä saamelaistahoissa

	Kaikissa hallinto-tehtävissä	Kaikissa tehtävissä	Osissa asiakaspalvelu ja muita tehtäviä	Osissa asiakaspalvelu-, hallinto ja esimiestehtäviä	Osissa opetus, hallinto ja esimies-tehtäviä	Kaikissa opetus-, osissa asiakaspalvelu ja osissa hallintotehtäviä	Yhteensä
Vaali-lautakunta	0	0	1	0	0	0	1
Kulttuuri-lautakunta	0	1	0	0	0	0	1
Sihteeristö	0	1	0	0	0	0	1
Siida	0	0	0	1	0	0	1
Saamen kielilauta-kunta	1	0	0	0	0	0	1
Giellagas	0	0	0	0	1	0	1
SAKK	0	0	0	0	0	1	1
Yhteensä	1	2	1	1	1	1	7

Saamen kielen taito on virantäytön edellytyksenä saamen kielilautakunnassa kaikissa hallintotehtävissä, sihteeristössä ja kulttuurilautakunnassa kaikissa tehtävissä sekä vaalilautakunnassa osissa asiakaspalvelu- ja muita tehtäviä. SAKK:issa saamen kielen taito on viranhoidon edellytys kaikissa opetustehtävissä ja osissa asiakaspalvelu ja hallintotehtäviä. Giellagaksessa saamen kielen taito on viranhoidon edellytys osissa opetus- hallinto ja esimiestehtäviä. Siidassa saamen kielen taito on viranhoidon edellytys osissa asiakasapalvelu, hallinto ja esimiestehtäviä. Saamelaistahoissa ei myönnetä kielilisää esimiesten mukaan. Kotuksessa saamen kielen taito on virantäytön edellytyksenä osissa muita tehtäviä, saamen kielen huoltajien toimissa.

9.2 Saamen kielen opiskelu ja kannustus saamelaistahoissa

Saamelaistahojen työntekijöistä 38 kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön joko työnantajan, työyhteisön tai kummankin toimesta. 14 työntekijää kokee, että heitä ei kannusteta saamen kielen käyttöön. 53 saamelaistahon työntekijää osaa saamea vähintään alkeiden verran, joten 72 % saamea hallitsevista kokee, että heitä kannustetaan saamen kielen käyttöön ja 28 % ei koe että heitä kannustetaan. Kielilisää myönnetään viidelle SAKK:in opettajista ja yhdelle hallinnossa työskentelevälle. Muilla toimialoilla kielilisää ei saa yksikään työntekijä. 12 saamelaistahojen työntekijää ei ole

tietoinen kielilisästä. Kielilisää ei myönnetä esimiesten mukaan saamelaistahoissa tai kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa.

Saamen kieltä on opiskellut työn ohessa 59 % saamelaistahojen työntekijöistä. Pohjoissaamea on opiskellut 22 henkilöä, pohjoissaamea ja inarinsaamea neljä henkilöä, inarinsaamea kolme henkilöä ja koltan- ja inarinsaamea yksi henkilö. Aktiivisemmin saamea on opiskeltu opetusaloilla eli SAKK:issa ja Giellagaksessa (yhteensä 20 työntekijää). Saamelaiskäräjiltä kuusi työntekijää on opiskellut saamea työn ohessa (30 % käräjien työntekijöistä). 17 työntekijää olisi kiinnostunut opiskelemaan saamea työn ohessa, joista osa toivoo työnantajan tarjoavan mahdollisuutta opiskeluun. Eniten kiinnostusta opiskeluun olisi saamelaiskäräjillä, seitsemän käräjien työntekijää olisi kiinnostunut opiskelemaan saamen kieltä.

Taulukko 197 Saamen kielen opiskelu työn ohessa saamelaistahoissa esimiesten mukaan

	Pohjois-saamea 1992-2003	**Inarin-saamea 1992-2003**	**Koltansaamea 1992-2003**	**Pohjoissaamea 2004-2006**	**Inarin-saamea 2004-2006**	**Koltansaamea 2004-2006**
Saamen kielen toimisto	1			2		
Siida	4	2		2	2	
Giellagas						
SAKK	10			10	1	
Kotus	2	1	1	3	2	2

Esimiesten mukaan saamen kielen opiskelu ei ole juuri lisääntynyt saamen kielilain myötä. SAKK:issa saamen kielen opiskelijoiden määrä on pysynyt kutakuinkin samana. Huomioitavaa on se, että inarinsaamea on opiskellut työn ohessa viisi henkilöä, mutta koltansaamea ei ole opiskellut esimiesten mukaan yksikään työntekijöistä työn ohessa. Kotuksessa saamen kielen opiskelu on lisääntynyt selkeästi saamen kielilain jälkeisenä aikana. Erityisesti koltan- ja inarinsaamen opiskelijoiden määrä on kasvanut.

Taulukko 198 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle saamelaistahoissa

	Järjestää pohjois- tai inarin-saamen koulu-tusta	Tukee usealla tavalla	Myöntää palkallista virkavapa-utta kielen opiskelua varten	Saamen kielen opiske-luun voi käyttää työaikaa	Kannustaen opiskelemaan tai tiedottaa koulutus-mahdollisuuksista ja myöntää palkatonta virkavaputta	Opiskeluun voi käyttää työaikaa ja työnantaja kannustaa opiskeluun	Muuten	Ei miten-kään	Yhteensä
Saamelais-käräjät	1	0	1	4	2	0	0	6	14
Giellagas	0	3	0	2	0	0	0	0	5
SAKK opetus	4	5	1	0	4	0	1	1	16
SAKK hallinto	3	1	0	0	5	0	0	0	5
SAKK muu	2	1	0	0	0	0	1	2	6
Siida	2	1	0	0	0	1	0	0	4
Saamelais-neuvosto	0	1	2	0	0	0	0	0	3
Kotus	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Saamen kielilauta-kunta	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Yhteensä	11	12	4	7	7	1	2	10	55

Saamen kielen opiskelua tuetaan kattavasti valtaosissa saamelaistahoja. Koulutusorganisaatiot kuten SAKK ja Giellagas mahdollistavat myös työntekijöiden osallistuvan järjestämäänsä saamen kielen koulutukseen. Saamelasikäräjillä kahdeksan työntekijän mukaan työnantaja tukee saamen kielen opiskelua taloudellisesti, mutta toisaalta kuusi työntekijää kokee, että opiskelua ei tueta millään tavalla.

Esimiesten ja luottamushenkilöiden mukaan saamen kielen opiskelua tuetaan usealla tavalla saamen kielen toimistossa, sihteeristössä, Siidassa, Giellagaksessa ja SAKK:issa. Opiskelua ei tueta mitenkään saamen kielineuvoton mukaan. Kotuksessa opiskelua tuetaan esimiehen mukaan siten, että opiskeluun voi käyttää työaikaa.

9.3 Saamen kielilain toteuttaminen

Saamen kielilaista on tiedotettu saamen kielilautakunnassa tiedotteella. Kulttuurilautakunnassa on pidetty koulutusta saamen kielilaista. Saamen kielen toimistossa, SAKK:issa ja Siidassa on pidetty tiedotustilaisuus saamen kielilaista. Saamen kielineuvosto on ollut valmistelemassa saamen kielilakia. Koulutus ja

oppimateriaalilautakunnassa, vaalilautakunnassa ja Giellagas-instituttissa laista on tiedotettu muulla tavoin. Saamelaiskäräjien sihteeristössä saamen kielialista ei ole tiedostettu työyhteisössä. Kotuksessa saamen kielilaista on tiedotettu useammalla tavalla.

Taulukko 199 Tiedotus saamen kielilaista saamelaistahoissa

	Tiedote tai sähköposti	Informaatiot ilaisuus	Esite	Tiedotettu useammalla tavalla	Muuten	Ei ole tiedotettu	Yhteensä
Saamelais-käräjät	3	2	2	2	0	3	18
Giellagas	0	0	0	0	3	2	5
SAKK opetus	4	2	6	6	0	4	16
SAKK hallinto	1	4	0	0	0	1	6
SAKK muu	2	2	0	0	0	1	6
Siida	1	0	1	1	0	1	4
Saamelais-neuvosto	0	0	0	0	0	3	3
Kotus	0	1	0	0	0	0	1
Saamen kielilautakunta	0	0	0	0	1	0	1
Yhteensä	11	11	10	9	4	15	60

Saamen kielilaista on tiedotettu saamelaistahojen työntekijöille (75 %). Valtaosa tiedotuksesta on kuitenkin pääasiallisesti kirjallista materiaalia kuten esitteitä ja tiedotteita (42 % vastaajan mukaan). SAKK:issa usean vastaajan mukaan saamen kielilaista on tiedotettu informaatiotilaisuudessa tai usealla tavalla (43 % SAKK:in työntekijöistä).

Riittävänä tiedotusta pitää 10 käräjien työntekijää ja seitsemän kokee tiedotuksen olevan puutteellista. Giellagaksen osalta puolet vastaajista piti tiedotusta riittävänä ja puolet puutteellisena. SAKK:in työntekijöistä yksi piti tiedotusta erittäin hyvänä. 18 työntekijän mielestä tiedotus on riittävää ja puutteellisena tiedotusta pitää 11 SAKK:in työntekijää. Siidan osalta kolme työntekijää piti tiedotusta riittävänä ja yksi puutteellisena.

Saamen kielilautakunnan mukaan tiedotus saamen kielilaista on ollut erittäin hyvä. Giellagaksen mukaan tiedotus on ollut riittävää. Kaikkien muiden tahojen mukaan tiedotus on ollut puutteellista. Kotuksen esimiehen mukaan tiedotus saamen kielilaista

on ollut erittäin hyvää.

Taulukko 200 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan saamelaistahoissa

	Erittäin hyvin	Hyvin	Huonosti	En ollenkaan	Yhteensä
Saamelaiskäräjät	1	9	8	0	18
Giellagas	0	2	3	0	5
SAKK opetus	2	7	4	2	15
SAKK hallinto	0	3	1	1	5
SAKK muu	0	2	3	2	7
Siida	0	3	1	0	4
Saamelaisneuvosto	0	0	0	1	1
Kotus	1	0	0	0	1
Saamen kielilautakunta	0	1	0	0	1
Yhteensä	4	27	20	6	57

Saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaa tuntee erittäin hyvin yksi Kotuksen ja yksi käräjien työntekijä sekä kaksi SAKK:in työntekijää. Kielilain vaikutukset tuntee hyvin laajempi joukko saamelaistahojen työntekijöistä, 27 työntekijää. Hyvin tai erittäin hyvin lain vaikutukset tuntee 54 % vastaajista. Huonosti lain vaikutukset tuntee 30 työntekijää, joista kahdeksan on saamelaiskäräjien työntekijöitä. Lain vaikutuksia työyhteisön toimintaan ei tunneta lainkaan muutamien SAKK:in työntekijöiden ja saamelaisneuvoston työntekijän mukaan. Huonosti tai ei lainkaan, saamen kielilain vaikutuksia tuntee 46 % saamelaistahojen työntekijöistä. Tämä on hyvin suuri määrä, ja tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista ei ole merkittävästi parempi kuin esimerkiksi kuntien työntekijöiden.

Esimiesten ja luottamushenkilöiden mukaan työyhteisön tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan on erittäin hyvä koulutus- ja oppimateriaalilautakunnassa, saamen kielineuvostossa ja -lautakunnassa, saamen kielen toimistossa, Siidassa ja kulttuurilautakunnassa. Hyvin lain vaatimukset tunnetaan vaalilautakunnassa, sihteeristössä, Giellagaksessa ja SAKK:issa. Siidan yhden vastauksen mukaan lain vaikutukset tunnetaan huonosti. Kotuksen työntekijät tuntevat saamen kielilain vaikutukset työyhteisön toimintaan hyvin.

Kaikki saamelaistahot ovat käyttäneet saamen kieltä jo ennen saamen kielilakia, mutta

saamen kielilain toteutumisen kannalta on tärkeää tarkastella lain vaikutusta saamen kielen käyttöön. Saamelaistahojen työntekijöistä seitsemän kokee, että saamen kielen käyttö on lisääntynyt työyhteisössä merkittävästi lain seurauksena. 14 työntekijää kokee lain lisänneen saamen kielen käyttöä vähän ja 19 mukaan saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt lainkaan. Toimijoittain tarkasteltuna saamen kielilaki on lisännyt saamen kielen käyttöä saamelaiskäräjillä kolmen työntekijän mukaan merkittävästi, seitsemän mielestä vähän ja kahden mukaan ei lainkaan. Giellagaksessa saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt. SAKK:issa kolmen työntekijän mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi, 15 mukaan vähän ja yhdeksän mukaan ei lainkaan. Siidassa saamen kielen käyttö on lisääntynyt kahden työntekijän mukaan vähän ja yhden mielestä ei lainkaan. Saamelaisneuvoston saamen kielen käyttöön laki ei ole vaikuttanut, mutta Kotuksessa saamen kielen käyttö on lisääntynyt merkittävästi.

Taulukko 201 Onko saamen kielilaki lisännyt omaa saamen kielen käyttöä saamelaistahoissa?

	Merkittävästi	Vähän	Ei ollenkaan	Yhteensä
Saamelaiskäräjät	4	3	11	18
Giellagas	0	0	5	5
SAKK opetus	1	6	8	15
SAKK hallinto	0	3	3	6
SAKK muu	1	0	5	6
Siida	0	2	1	3
Saamelaisneuvosto	0	0	2	2
Kotus	1	0	0	1
Saamen kielilautakunta	0	0	1	1
Yhteensä	7	14	36	57

Oman saamen kielen käytön kokee lisääntyneen saamen kielilain johdosta seitsemän työntekijää. Saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän 14 työntekijällä ja ei lainkaan 36 työntekijällä. Esimiesten ja luottamushenkilöiden mukaan saamen kielen käyttö on lisääntynyt vähän työyhteisössä saamen kielilain myötä saamen kielineuvostossa, kulttuurilautakunnassa, sihteeristössä ja Siidassa. Saamen kielilaki ei ole lisännyt saamen kielen käyttöä koulutus- ja oppimateriaalilautakunnassa, saamen kielen toimistossa, saamen kielilautakunnassa, Giellagaksessa ja Siidassa. Kotuksessa saamen kielen käyttö ei ole lisääntynyt saamen kielilain johdosta esimiehen mukaan.

Taulukko 202 Saamen kielen taitoiset työntekijät saamelaistahoissa vuosina 1992 - 2003[50]

Toimiala	Pohjois-saame äidinkielenä	Pohjois-saame hyvä hallinta	Pohjois-saame tyydyttävä hallinta	Pohjois-saame alkeet	Inarin-saame äidinkieli	Inarin - saame hyvä hallinta	Inarinsaame tyydyttävä taito	Koltans aame äidinkiel i
Saamen kielen toimisto	4		2		1			
Sihteeristö	14				4	1		1
Siida	2	2	1		1			
SAKK	10	3	5	2			2	
Yhteensä	**30**	**5**	**8**	**2**	**6**	**1**	**2**	**1**

Taulukko 203 Saamen kielen taitoiset työntekijät vuosina 2004 - 2006 saamelaistahoissa[51]

Toimiala	Pohjois saame äidinki elenä	Pohjois -saame hyvä hallinta	Pohjois-saame tyydyt-tävä hallinta	Pohjois-saamen ja toisen saamen kielen hallinta	Inarin-saame äidin-kieli	Inarin-saame hyvä hallinta	Inarin-saame tyydyt-tävä taito	Inarin-saame alkei-den hallinta	Koltan-saame äidin-kieli	Koltan -saame hyvä taito	Koltan - saame alkeet
Saamen kielen toimisto	5				0,5				0,5		
Sihteeristö	17			1	2 hlöv.	1			1, 5 hlöv.		
Siida	2	2	1	1							
SAKK	12	5					1				
Giellagas	2 virkaa, 11 hlöv.	2	2,8hlöv.	0,5		1		1, 11 hlöv.		1	3 hlöv.
Vaali-lautakunta	1										
Yhteensä	**39 ja 11 hlöv.**	**9, 8 hlöv.**	**1, 2 hlöv.**	**2,5**	**0,5 ja 2 höv.**	**2**	**1**	**1, 11 hlöv.**	**,5 ja 1,5 hlv.**	**1**	**3 hlöv.**

Saamelaiskäräjillä saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrä on kasvanut vuoden 2003 jälkeen, mutta toisaalta myös saamelaiskäräjien henkilöstömäärä on kasvanut. Koltan- ja inarinsaamen kielten osalta tilanne on saamelaiskäräjillä huono – saamen kielen toimistossa on työskennellyt osa-aikaisesti koltan- ja inarinsaamen kääntäjiä. Kotuksessa on työskennellyt ajanjaksolla 1992 - 2003 yksi pohjoissaamea äidinkielenään puhuva ja yksi inarinsaamen alkeet hallitseva työntekijä. Saamen kielilain voimaantulon jälkeen vuosina 2004 - 2006 Kotuksessa työskenteli yksi pohjoissaamea äidinkielenään puhuva, yksi pohjoissaamen hyvin hallitseva työntekijä sekä yksi kielen tyydyttävästi hallitseva ja yksi alkeet hallitseva. Inarinsaamea

[50] Luvut voivat pitää sisällään usean saamen kielen taitajan tietoja
[51] Luvut voivat pitää sisällään usean saamen kielen taitajan tietoja

äidinkielenään puhuvia on työskennellyt yksi henkilö puoliaikaisena. Lisäksi yksi työntekijä hallitsee inarinsaamen alkeet. Koltansaamen osalta Kotuksessa on työskennellyt yksi äidinkielenä puhuva ja yksi tyydyttävän kielitaidon omaava työntekijä.

Saamen kielilain johdosta saamen kielen toimistoon on palkattu 2,5 pohjoissaamen kielen taitoista ja yksi inarin- ja yksi koltansaamentaitoinen henkilö. Sihteeristöön on palkattu 0,5 tointa kaikkien saamen kielten osalta. Saamen kielineuvostoon on palkattu yksi pohjoissaamentaitoinen työntekijä. Giellagakseen, saamen kielilautakuntaan ja SAKK:iin ei ole palkattu saamen kielen taitoista henkilökuntaa lain johdosta. Siidaan on palkattu saamen kielen taitoista henkilökuntaa lain johdosta, mutta Siida ei ole erotellut vastauksessaan kuinka monta ja minkä saamen kielen taitoista henkilökuntaa on palkattu. Kotukseen ei ole palkattu saamen kielilain johdosta saamen kielen taitoista henkilökuntaa.

Esimiesten ja luottamushenkilöiden mukaan pohjoissaamenkielistä henkilökuntaa on riittävästi töissä Giellagaksessa, saamen kielen toimistossa, sihteeristössä, saamen kielilautakunnassa ja vaalilautakunnassa. Siidassa työskentelee tyydyttävästi saamenkielen taitoista henkilökuntaa. SAKK:issa on vähän pohjois-, inarin- ja koltansaamen taitajia. Sihteeristössä työskentelee vähän inarinsaamentaitoisia, mutta ei lainkaan koltansaamentaitoisia työntekijöitä. Siidassa työskentelee vähän koltan- ja ianrinsaamen taitajia. Giellagaksessa on vain vähän koltan- ja inarinsaamen puhujia. Vaalilautakunnassa ja saamen kielen toimistossa ei työskentele koltan- ja inarinsaamen taitoisia työntekijöitä. Kotuksessa työskentelee vähän pohjois-, inarin- tai koltansaamen taitajia.

Syynä siihen, miksi koltan- ja inarinsaamen taitajia ei ole on resurssien puute saamelaiskäräjien sihteeristössä, saamen kielen toimistossa ja Kotuksessa. Siidassa ja Giellagaksessa syy on jokin muu inarin- ja koltansaamen puhujien vähäiseen määrään. SAKK:issa syynä saamenkielisen henkilökunnan vähäiseen riittävyyteen on se, että muut virkaehdot täyttäviä saamenkielientaitoisia ei ole saatu rekrytoitua ja muu syy. Saamenkieliset palvelut turvataan Kotuksessa muulla tavoin. Oheisiin taulukkoihin on

merkitty tummennuksella ne asiakirjat, jotka saamelaistahot kääntävät ja käännöksien laajuus. Osa saamelaistahoista tekee tekstit suoraan saameksi.

Taulukko 204 Opasteiden ja kuulutuksien käännös pohjoissaameksi saamelaistahoissa

	Muutamia pelastusohjeita käännetään	Kaikki julkipa-not käännetään	Suurin osa julkipanoista käännetään	Kaikki opasteet käännetään	Suurin osa opasteis-ta käännetään	Kaikki ilmoituk-set käännetään	Suurin osa ilmoituk-sista käännetään	Kaikki kuulutukset -käännetän
Vaalilautakunta								
Saamen kielen toimisto								
Kulttuurilautakunta								
Sihteeristö								
Saamen kielineuvosto								
SAKK								
Siida								
Giellagas								

Taulukko 205 Esityslistojen ja pöytäkirjojen käännös pohjoissaameksi saamelaistahoissa

	Kaikki esityslistat käännetään	Suurin osa esityslistoista käännetään	Alle puolet esityslistoista käännetään	Muutamia esitys-listoja kään-netään	Esityslistoja ei käännetä	Kaikki pöytäkirjat käännetään	Suurin osa pöytäkirjoista käännetään	Muutamia pöytäkirjoja käännetään	Pöytä-kirjoja ei kään-netä	Suu-rin osa toimi-alan yleisis-tä sään-nöistä kään-netään	Muut-amia yleisiä sään-töjä kään-netään
Vaalilautakunta											
Saamen kielen toimisto											
Kulttuurilautakunta											
Sihteeristö											
Saamen kielineuvosto											
SAKK											
Siida											
Giellagas											

Taulukko 206 Kokousasiakirjojen ja lomakkeiden käännös pohjoissaameksi

	Suurin osa kokous asia-kirjois-ta käänne-tään	Muutamia kokousasia kirjoja käännetään	Kokousasia kirjoja ei käännetä	Muuta mia kokous-liitteitä käänne tään	Kokouslii tteitä ei käännetä	Kaikki lomakk eet käänne tään	Suurin osa lomak-keista käänne tään	Muuta mia lomakk eita käänne tään	Lomak keita ei käännet ä
Vaalilautakunta									
Saamen kielen toimisto									
Kulttuurilautakunta									
Sihteeristö									
Saamen kielineu-vosto									
SAKK									
Siida									
Giellagas									

Taulukko 207 Julkaisujen, ohjeiden ja päätöksien käännös pohjoissaameksi

	Kaikki julkaisu käännetä än	Suurin osa julkaisuis ta käännetä än	Alle puolet julkai-suista käänn e-tään	Muutami a julkaisuja käännetä än	Kaikki ohjeet käänn e-tään	Suurin osa ohjeista käännetä än	Alle puolet ohjeist a käänn e tään	Kaikk i päätö k-set kään ne-tään	Suuri n osa päätö k-sistä käänn e tään	Päätöks iä ei käännet ä
Vaalilautak.										
Saamen kielen toimisto										
Kult. lautakunat a										
Sihteeristö										
Saamen kielineuvosto										
SAKK										
Siida										
Giellagas										

Taulukko 208 Raporttien ja julkaisujen käännös pohjoissaameksi saamelaistahoissa

	Suurin osa raporteista käännetään	Alle puolet raporteista käännetään	Muutamia raportteja käännetään	Raportteja ei käännetä	Kaikki Internet-sivut käännetään	Suurin osa Internet-sivuista käännetään	Alle puolet Internet-sivuista käännetään	Muutamia Internet-sivuja käännetään	Vuosikertomuksia ei käännetä
Vaalilautakunta					■				
Saamen kielen toimisto			■			■			■
Kulttuurilautakunta								■	
Sihteeristö		■					■		■
Saamen kielineuvosto									
SAKK			■						
Siida				■	■				■
Giellagas	■				■				

Taulukko 209 Käännökset inarinsaameksi saamelaistahoissa

	Pelastusohjeita ei käännetä	Muutamia julkipanoja käännetään	Suurin osa opasteista ja kulkuohjeita käännetään	Muutamia opasteita käännetään	Kaikki ilmoitukset käännetään	Muutamia ilmoituksia käännetään	Kaikki kuulutukset käännetään	Kuulutuksia ei käännetä	Esityslistoja ei käännetä	Muutamia pöytäkirjoja käännetään	Pöytäkirjoja ei käännetä
Vaalilautakunta					■		■		■		■
Saamen kielen	■	■		■	■		■		■	■	
Kulttuurilautakunta					■		■		■		■
Sihteeristö	■		■		■			■	■	■	
Saamen kielineuvosto										■	
SAKK				■		■			■		
Siida	■			■		■		■	■		■
Giellagas											

Taulukko 210 Käännöksiä inarinsaameksi saamelaistahoissa

	Muutamia kokousasiakirjoja käännetään	kokousasiakirjoja ei käännetä	Muutamia kokouslitteitä käännetään	Kokouslitteitä ei käännetä	Kaikki lomakkeet käännetään	Alle puolet lomakkeista käännetään	Lomakkeita ei käännetä	Alle puolet julkaisuista käännetään	Muutamia julkaisuja käännetään	Julkaisuja ei käännetä
Vaalilautakunta										
Saamen kielen toimisto										
Kulttuurilautakunta										
Sihteeristö										
Saamen kielineuvosto										
SAKK										
Siida										
Giellagas										

Taulukko 211 Käännöksiä inarinsaameksi saamelaistahoissa

	Kaikki ohjeet käännetään	Muutamia ohjeita käännetään	Ohjeita ei käännetä	Päätöksiä ei käännetä	Raportteja ei käännetä	Kaikki Internet-sivut käännetään	Alle puolet Internet-sivuista käännetään	Muutamia Internet-sivuja käännetään	Internet sivuja ei käännetä	Vuosi-kertomuksia ei käännetä
Vaalilautakunta										
Saamen kielen toimisto										
Kulttuurilautakunta										
Sihteeristö										
Saamen kielineuvosto										
SAKK										
Siida										
Giellagas										

Taulukko 212 Käännöksiä koltansaameksi saamelaistahoissa

	Pelastus ohjeita ei käännetä	Muutamia julkipanoja käännetään	Alle puolet käännetään	Muutamia opasteita käännetään	KaikKi ilmoitukset käännetään	Muutamia ilmoituksia käännetään	Kaikki kuulutukset käännetään	Kuulutuksia ei käännetä	Esityslistoja ei käännetä	Muutamia pöytäkirjoja käännetään	Pöytäkirjoja ei käännetä
Vaalilautakunta											
Saamen kielen toimisto											
Kulttuurilautakunta											
Sihteeristö											
Saamen kielineuvosto											
SAKK											
Siida											
Giellagas											

Taulukko 213 Käännöksiä koltansaameksi saamelaistahoissa

	Muutamia kokousasia kirjoja käännetään	Kokousasia kirjoja ei käännetä	Muutamia kokouslii tteitä käännetä än	Kokouslii tteitä ei käännetä	Kaikki lomakkeet käännetään	Muutamia lomakkeita käännetään	Lomakkeita ei käännetä	Muutamia julkaisuja käännetään	Julkaisuja ei käännetä
Vaalilautakunta									
Saamen kielen toimisto									
Kulttuurilautakunta									
Sihteeristö									
Saamen kielineuvosto									
SAAK									
Siida									
Giellagas									

Taulukko 214 Käännöksiä koltansaameksi saamelaistahoissa

	Kaikki ohjeet käännetään	Muutamia ohjeita käännetä än	Ohjeita ei käännetä	Päätöksiä ei käännetä	Raportteja ei käännetä	Kaikki Internet-sivut käännetä än	Muutamia Internet-sivuja käännetä ä n	Internet sivuja ei käännetä	Vuosikertomuksia ei käännetä
Vaalilautakunta									
Saamen kielen toimisto									
Kulttuurilautakunta									
Sihteeristö									
Saamen kielineuvosto									
SAAK									
Siida									
Giellagas									

Saamelaistahoissa luonnollisesti käännetään tai tehdään dokumentteja saameksi huomattavasti enemmän kuin valtion ja kuntien viranomaisissa. Koltan- ja inarinsaamen osalta tilanne ei kuitenkaan ole hyvä. Kaikkia lomakkeita, Internet-sivuja, kuulutuksia, ilmoituksia, päätöksiä tai ohjeita ei käännetä inarin- ja koltansaameksi saamelaistahoissa ja erityisesti saamelaiskäräjillä tai niitä ei käännetä lainkaan. Kotuksessa käännetään alle puolet Internet-sivuista pohjoissaameksi. Muita dokumentteja ei käännetä pohjoissaameksi tai muille saamen kielille.

Kaikki muut saamelaistahot paitsi SAKK osoittaa palvelevansa saamen kielellä. Yleisimmin saamelaistahot tiedottavat antamistaan saamenkielisistä palveluista Internetissä, näin tekevät vaalilautakunta, saamen kielen toimisto ja Siida. Sihteeristö osoittaa palvelevansa saamen kielellä asiakaspalvelutilanteessa. Giellagas osoittaa palvelevansa saameksi tiedottamalla julkaisuissa, tiedotteissa, Internetissä ja asiakaspalvelutilanteessa. Kotus osoittaa palvelevansa saamen kielellä tiedottamalla Internetissä ja asiakaspalvelutilanteessa toimialan saamenkielistä palveluista.

Taulukko 215 Saamen kielen käytön edistäminen saamelaistahoissa

	Tiedotta-malla kaikissa julkaisuissa ja asiakas-palvelu-tilanteessa	Lisäämällä saamenkielisiä käännöksiä ja tulkkipalveluja	Muuten	Tiedottamalla saamenkielisistä palveluista Internetissä tiedotuksissa ja julkaisuissa,	Tiedottamalla Internetissä, asiakaspalvelutilanteessa saamenkielisistä palv. ja palkkaamalla saamenkielistä henkilökuntaa	Lisäämällä saamenkielisiä tulkki-. ja käännös-palveluja ja palkkaamalla lisää – saamen-kielistä hlö	Yhteensä
Saamen kielen toimisto	0	0	0	1	0	0	1
Kulttuuri-lautakunta	0	1	0	0	0	0	1
Sihteeristö	0	0	0	0	1	0	1
Siida	0	0	0	0	0	1	1
Giellagas	1	0	0	0	0	0	1
SAKK	0	0	1	0	0	0	1
	1	1	1	1	1	1	6

Saamelaistahot ovat edistäneet saamen kielen käyttöä pääasiassa tiedottamalla saamenkielisistä palveluista, lisäämällä saamenkielisiä käännöksiä ja tulkkipalveluja ja myös saamen kielen taitoista henkilökuntaa on lisätty. Kotus on edistänyt saamen kielen käyttöä kannustaen asiakkaita käyttämään saamen kieltä.

Kotus ei saa erillisrahoitusta saamenkielisten palvelujen tuottamiseen, ja rahoitus on täten riittämätöntä. Kotuksessa ei pidetä saamenkielisistä asiakkaista asiakarekesiteriä. Asiakaspalvelu on Kotuksessa mahdollista pohjoissaameksi puhelimitse, henkilökohtaisessa asioinnissa sekä kokouksissa. Inarin- ja koltansaamen osalta ei ole mahdollista saada saamenkielistä asiakaspalvelua. Pohjoissaamen osalta viranhaltija puhuu saamea, eli toimialalla ei tarvita tulkkia. Saamen kielen äidinkielekseen ilmoittaneille lähetetään materiaalit automaattisesti saameksi. Materiaalit kääntää saamenkielentaitoinen viranhaltija itse, ja käännökset valmistuvat parin päivän sisällä.

9.4 Suhtautuminen saamen kielilakiin

Kaikkien Suomessa pääasiassa toimivien saamelaistahojen toimialojen strategioissa mainitaan saamenkieliset palvelut. Saamelaiskäräjillä tärkeimpänä tavoitteena on saada

rekrytoitua lisää kaikkien saamen kielten taitoista henkilökuntaa, sihteeristössä nähdään erityisen tärkeänä inarin- ja koltansaamenkielisten palkkaaminen saamelaiskäräjille. Siidassa ja Giellagaksessa panostetaan työntekijöiden saamen kielen opiskelun tukemiseen. Kotuksen strategiassa kaikkien saamenkielten taitoisten pyritään rekrytoimaan ja työntekijöitä koulutetaan.

Saamelaisten kotiseutualueella työskentelevän valtion/kunnan työntekijätaholta on tullut kaksi mainintaa kysymyslomakkeiden avoimissa kysymyksiin ja niiden mukaan inarin- ja koltansaame ovat heikommassa asemassa myös saamelaiskäräjien itsensä vuoksi:

> *”Inarinsaame ja koltansaame heikommassa asemassa myös Saamelaiskäräjien omien toimintatapojen osalta. Ei liene saamen kielilain ja tasavertaisuuden edistämistä jos saamelaiskäräjien työntekijä soittelee eri organisaatioihin ja ”ehdottaa” avoinna olevaan virkaan valittavaksi pohjoissaamenkielistä hakijaa, kun organisaatioon haetaan saamenkielistä työntekijää.”*

Taulukko 216 Saamenkielisten palvelujen huomioiminen saamelaistahojen toimialojen strategioissa

	Saamenkielisiä palveluja pyritään kehittämään	Kaikkien saamenkielten taitoisten pyritään rekrytoimaan	Inarin- ja koltansaamenkielisiä pyritään rekrytoimaan lisää	Saamenkielisiä palveluja kehitetään, työntekijöiden saamen opiskelua tuetaan, kaikkien saamenkielen taitajia rekrytoidaan	Saamenkielisiä palveluja kehitetään ja työntekijöiden saamen kielen opiskelua tuetaan	Yhteensä
Saamen kielineuvosto	0	1	0	0	0	1
Saamen kielen toimisto	0	1	0	0	0	1
Kulttuurilautakunta	1	0	0	0	0	1
Sihteeristö	0	0	1	0	0	1
Siida	0	0	0	1	0	1
Giellagas	0	0	0	0	1	1
SAKK	0	0	0	1	0	1
Yhteensä	1	2	1	2	1	7

Taulukko 217 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin saamelaistahoissa

	Myönteinen	Kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan	Saamen kielilaista ei tiedetä	Muuten	Yhteensä
Saamelaiskäräjät	18	0	0	0	18
Giellagas	5	0	0	0	5
SAKK opetus	10	1	0	2	13
SAKK hallinto	4	0	0	2	6
SAKK muu	3	1	1	0	5
Siida	3	0	0	0	3
Saamelaisneuvosto	2	0	1	0	3
Kotus	1	0	0	0	1
Saamen kielilautakunta	1	0	0	0	1
Yhteensä	47	2	2	4	55

Saamelaistahojen työntekijöiden mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan myönteisesti työyhteisössä. SAKK:ssa, jossa on eniten saamen kieltä osaamatonta henkilökuntaa, kahden vastaajan mukaan työyhteisö suhtautuu lakin siten, että saamen kielilailla ei ole merkitystä työyhteisön toimintaan ja neljän vastaajan mukaan suhtautuminen on muunlaista. Kotuksen esimiehen mukaan saamen kielilakiin suhtaudutaan työyhteisössä myönteisesti.

Taulukko 218 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin saamelaistahoissa

	Myönteinen	Ei turvaa saamen kielen asemaa	Ei merkitystä	En tiedä saamen kielilaista	Muuten	Yhteensä
Saamelaiskäräjät	12	6	1	0	1	20
Giellagas	4	1	0	0	0	5
SAKK opetus	11	0	1	1	3	16
SAKK hallinto	4	1	0	0	1	6
SAKK muu	2	1	2	2	0	7
Siida	3	1	0	0	0	4
Saamelaisneuvosto	3	0	0	0	0	3
Kotus	1	0	0	0	0	1
Saamen kielilautakunta	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	41	10	4	3	5	63

Saamelaistahojen työntekijät suhtautuvat lakiin myönteisesti. Kymmenen työntekijää näkee lain kuitenkin olevan riittämätön saamelaisten kielellisten oikeuksien turvaamiseksi. Yksi saamelaiskäräjien ja kolme SAKK:in työntekijää kokee, että lailla

ei ole merkitystä. Kolme SAKK:in työntekijää ei tiedä laista tarpeeksi. Lisäksi yksi saamelaiskäräjien ja neljä SAKK:in työntekijää suhtautuu lakiin jollain muulla tavalla.

Taulukko 219 Saamen kielilain toteutumisen valvonta saamelaistahoissa

	Toimiala laatii vuosittaisen raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta	Laitos laatii raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta	Saamenkieliset palvelut ovat esillä toimialan tilinpäätöksessä budjettitalouden kautta	Yhteensä
Saamen kielen toimisto	0	1	0	1
Kulttuurilautakunta	1	0	0	1
Sihteeristö	0	0	1	1
Siida	0	0	1	1
Giellagas	0	0	1	1
SAKK	0	0	1	1
Yhteensä	1	1	4	6

Saamen kielilain toteumista seurataan saamelaistahoissa pääosin budjettitalouden kautta. Kulttuurilautakunta laati vuosittaisen raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta ja saamen kielen toimiston mukaan saamelaiskäräjät laatii raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta. Kotus laatii vuosittain raportin saamenkielisten palvelujen toteutumisesta ja kerää saamenkielisistä palveluista asiakaspalautetta.

Taulukko 220 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen saamelaistahoissa

	Täysin	Tyydyttävästi	Välttävästi	Ei täytä	Yhteensä
Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta	0	1	0	0	1
Saamen kielineuvosto	0	1	0	0	1
Saamen kielen toimisto	0	1	0	0	1
Kulttuurilautakunta	0	0	0	1	1
Sihteeristö	0	1	0	0	1
Siida	0	0	1	0	1
Giellagas	1	0	0	0	1
SAKK	0	1	0	0	1
Yhteensä	1	5	1	1	8

Giellagas ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain edellytykset täysin omassa toiminnassaan. Saamelaiskäräjien elimet täyttävät lain vaatimukset pääosin

tyydyttävästi, ongelmana on vastausten perusteella inarin- ja koltansaamenkielisen henkilökunnan ja palvelujen vähäisyys. Myös SAKK ilmoittaa täyttävänsä lain vaatimukset tyydyttävästi. Siida täyttää saamen kielilain edellytykset välttävästi, ja kulttuurilautakunta ilmoittaa, että ei omassa toiminnassaan täytä saamen kielilain edellytyksiä. Kotus ilmoittaa täyttävänsä saamen kielilain vaatimukset välttävästi omassa toiminnassaan.

9.5 Saamenkielisten palvelujen ja kielilain toimivuus saamelaistahoissa

Saamelaistahojen esimieheltä ja lautakunnilta kysyttiin myös näkemyksiä saamen kielilain toimivuudesta. Saamelaisyhdistyksiltä kysyttiin myös samansuuntaisia kysymyksiä. Saamen kielilautakunta ei ole vastannut saamen kielilain toimivuutta koskeviin kysymyksiin. Saamelaistahoilta kysyttiin heidän näkemyksiä siitä, että turvaako saamen kielilaki saamelaisten kielelliset oikeudet saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Kaikkien tahojen mielestä saamen kielilaki turvaa oikeudet puutteellisesti, paitsi SAKK:in näkemyksen mukaan laki ei turvaa saamelaisten oikeuksia lainkaan saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaisissa koulutus- ja oppimateriaalilautakunta näkee saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuvan hyvin. Kulttuurilautakunnan ja SAKK:in mielestä laki ei turvaa saamelaisten kielellisiä oikeuksia valtion viranomaisissa lainkaan. Muiden vastaajien mielestä laki turvaa puutteellisesti saamelaisten kielelliset oikeudet saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaisissa.

Toinen keskeinen lähtökohta on tarkastella sitä, että minkälaisen kuvan viranomaiset antavat tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista. Yhden Siidan vastaajan ja kulttuurilautakunnan mukaan saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranomaiset antavat todellisuutta vastaavan kuvan tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista. Muiden saamelaistahojen ja Siidan yhden vastaajan mukaan (kuusi tahoa) kuntien viranomaiset antavat todellisuutta paremmin kuvan julkisuuteen tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista.

Saamelaisalueen kotiseudun valtion viranomaiset antavat todellisuutta vastaavan kuvan tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista kulttuurilautakunnan ja koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan mukaan. Siidan yhden vastaajan mukaan valtion viranomaiset antavat julkisuuteen todellisuutta huonomman kuvan tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista. Muiden vastaajien mukaan ja yhden Siidan vastaajan (viisi tahoa) mukaan saamelaisten kotiseutualueen viranomaiset antavat julkisuuteen todellisuutta paremman kuvan tarjoamistaan saamenkielisistä palveluista.

Kaikkien kahdeksan saamelaistahon mukaan saamen kielilaki toimii puutteellisesti sekä saamelaisalueen kuntien että valtion viranomaisissa.

Taulukko 221 Miten saamen kielilaki toteutuu parhaiten saamelaisten kotiseutualueella saamelaistahojen esimiesten mukaan

	Tekemällä saamen-kielisistä palvelui-sta luontevaa	Tiedot-tamalla saamelai-sille heidän oikeuk-sistaan	Tiedottamalla viranomaisille saamen kielilainsää-dännön vaatimuksista	Lisäämällä saamen-kielisiä palveluja	Lisäämällä luontevia tapoja käyttää saamen kieltä arkipäivän tilanteissa	Kääntämällä kaikki tarpeelliset viralliset asiakirjat saamen kielille	Saamelaisen aikuisväestön saamen kielen opetusta lisäämällä	Kaikki vaihto-ehdot
Koulutus- ja oppimateriaali-lautakunta	0							1
Saamen kielineuvosto	1							0
Vaali-lautakunta	1	1	1	1				0
Saamen kielen toimisto	1							0
Kulttuuri-lautakunta	1			1		1		0
Sihteeristö	1							0
Siida	2				1		1	0
SAAK	1		1		1			0
Yhteensä mainintoja	8	1	2	2	2	1	1	1

Saamelaistahot näkevät kaikkein parhaimpana keinona saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiselle saamenkielisten palvelujen luontevaksi tekemisen. Muina tärkeinä keinoina on viranomaisille tiedottaminen saamen kielilaista, saamenkielisten palvelujen lisääminen ja lisäämällä luontevia tapoja käyttää saamen kieltä arkipäivän tilanteissa. Näiden toteutuminen vaatii ehdottomasti kuntien ja valtion viranomaisten saamen kielen taidon parantamista tai saamenkielisen henkilökunnan palkkausta.

Taulukko 222 Kunnan tärkeimmät saamenkieliset palvelut saamelaistahojen mukaan

	Maininnat
Kaavoitus ja maankäyttö	**3**
Eläinlääkäri	**3**
Ympäristöteknisen hallinto	2
Ympäristösuojelu ja jätehuolto	2
Maataloustoimi	**5**
Yleishallinto	3
Elinkeinotoimi	3
Tukitoimet	2
Saamenkielinen asiakaspalvelu	**7**
Saamenkielinen tiedotus kunnan asioista	**6**
Kunnan saamenkieliset julkaisut, tiedotteet ja asiakirjat	5
Esiopetus	**8**
Peruskoulu	**7**
Nuorisotoimi	3
Toisen asteen koulutus	2
Kansalaisopisto	1
Päivähoito	**11**
Vanhustenhoito	**6**
Lastensuojelu ja perhetyö	**4**
Kouluterveydenhoito	2
Terveydenhoito ja hammashoito	2
Sosiaalipalvelut	1

Saamelaistahot näkevät tärkeimpinä kunnan sivistystoimen palveluina, jotka tulee turvata saamenkielisenä, esiopetuksen ja perusopetuksen. Sosiaali- ja terveystoimen tärkeimpinä palveluina saamelaistahot näkevät päivähoidon, vanhustenhoidon ja lastensuojelu- ja perhetyön, jotka tulee turvata saamenkielisenä. Ympäristöteknisellä puolella saamelaisille tärkeitä palveluja ovat saamelaistahojen mielestä eläinlääkäri ja kaavoituspalvelut. Kunnan hallinnossa tärkein saamenkielinen palvelu on maataloustoimi, joka vastaa poronhoitajien asioista kunnassa. Koko kunnan palveluja ajatellen saamenkielinen asiakaspalvelu olisi kaikkein tärkein kunnan tiedotuksesta.

Taulukko 223 Valtion tärkeimmät saamenkieliset palelut saamelaistahojen mukaan

	Maininnat
Saamelaisradio	**7**
Saamenkielinen asiakaspalvelu	**7**
Kela	**7**
Saamen tv-uutiset	**6**
Hätäkeskus	4
Saamenkielinen viranomaistiedotus	4
Poliisi	2
Rajavartiosto	2
Tuomioistuimet	5
Muu saamelainen ohjelmatuotanto	2
Työvoimatoimistot	2
Saamenkieliset tiedotteet, julkaisut ja asiakirjat	2
Veroviranomaiset	2

Valtion palveluista tärkeimpinä nähdään saamelaisradio, Kela ja yleisesti saamenkielinen asiakaspalvelu. Muita tärkeitä saamenkielisiä palveluja ovat saamen tv-uutiset, hätäkeskus ja saamenkielinen viranomaistiedotus.

Saamen kielen opetus ja saamen kielen luontevien käyttötilanteiden luominen turvaa osaltaan saamen kielen kehittymistä. Lapsille ja nuorille saamenkielinen opetus- ja kerhotoiminta luo tällaisia tilanteita. Kahdeksan saamelaistahon mielestä saamelaisten kotiseutualueella on saamenkielistä lasten ja nuorten opetus- ja kerhotoimintaa huonosti. Kulttuurilautakunnan mielestä tällaista toimintaa ei ole lainkaan. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielistä lasten ja nuorten opetustoimintaa on neljä saamelaistahon mukaan huonosti ja viiden mielestä tällaista toimintaa ei ole lainkaan.

Taulukko 224 Miten saamenkieliset lapsi- ja perhepalvelut sekä opetus voidaan turvata saamelaisalueen ulkopuolella saamelaistahojen mukaan?

	Saamelaisalueen ulkopuolinen opetus myös erityiskorvattavaksi valtiolle	Saamelaisyhdistyksille tulisi antaa taloudelliset resurssit järjestää saamenkielisiä palveluja ja opetusta	Yhteensä
Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta	1	1	2
Saamen kielineuvosto	1	0	1
Vaalilautakunta	1	0	1
Saamen kielen toimisto	1	0	1
Kulttuurilautakunta	0	1	1
Sihteeristö	1	0	1
Siida	1	1	2
Yhteensä	6	2	9

Saamelaisalueen ulkopuolinen saamen kielen ja – kielinen opetus on saamelaistahojen mukaan saatava myös erityiskorvattavaksi saamelaisalueen ulkopuolisille kunnille valtion rahoituksen kautta. Toinen vaihtoehto saamenkielisten palvelujen turvaamiseksi on antaa saamelaisyhdistyksille taloudelliset resurssit saamenkielisen opetuksen ja koulutuksen järjestämiseen.

Vanhemmalla saamelaisella aikuisväestöllä ei ole ollut mahdollisuutta opiskella saamen kirjakieltä koulussa. Kaikki saamelaistahot näkevätkin tärkeänä, että saamelaiselle aikuisväestölle tulisi tarjota mahdollisuus opiskella saamea. Saamelaistahojen mielestä saamelaisille tulisi tarjota mahdollisuutta opiskella saameksi myös muuta, ns. vapaan sivistystyön aineita. Saamenkielinen opetus lomakkeiden ja virallisten asiakirjojen täytöstä sai saamelaistahoilta neljä mainintaa. Saamelaisille tulisi tarjota opetusta saamen kielilaista kolmen maininnan mukaan. Saamelaisille tulisi tarjota myös muuta erityistä saamenkielistä opetusta. Tämä sai kolme mainintaa. Neljän tahon mielestä saamelaisille tulisi tarjota kaikkia edellä mainittuja opetusmuotoja ja lisäksi saamenkielistä ATK-opetusta. SAKK:n mukaan saamelaisille ei tulisi tarjota tai järjestää erityistä saamenkielistä opetusta.

10 Saamelaisyhdistykset

Kyselyyn vastasi kahdeksan saamelaisyhdistystä. Vastanneet olivat Ánaraškiela servi, Eanodaga Sámiid Searvi, Sámi Duodji, Saa´mi Nue´tt, Sámi Siida, Sami Soster, Soađegili Sámiid Searvi ja Suoma Sámi Daiddarsearvi. Yksikään saamelaisalueen ulkopuolella toimivista yhdistyksistä ei vastannut kyselyyn. Kaikki vastanneet ovat rekisteröityjä yhdistyksiä. Viiden yhdistyksen toiminta-alueena on saamelaisten kotiseutualue, yhden saamelaisten kotiseutualue ja muu suomi ja kahden toiminta-alueena on kansainvälinen saamelaisalue, muu suomi ja saamelaisten kotiseutualue. Kuuden yhdistyksen toimialana on yleisenä saamelaisena kulttuuriyhdistyksenä toimiminen, yksi toimii sekä kulttuuriyhdistyksenä että edunvalvontayhdistyksenä ja yksi taide- ja kulttuurijärjestönä. Kaikki yhdistykset rahoittavat toimintaansa usealla eri tavalla, mutta kaikki rahoittavat saamelaiskäräjien myöntämän valtionavustuksen avulla toimintaansa tai projektejaan. Kaikilla yhdistyksillä on eri toimintamuotoja, mutta kaikille yhteisenä toimintamuotona on saamelaiskulttuurin edistäminen ja tukeminen.

Yhdistysten jäsenmäärät vaihtelevat 30 henkilöstä vajaaseen 300 henkilöön. Keskimääräinen yhdistysten jäsenmäärä on vajaa 180 jäsentä, joista varsinaisia jäseniä on keskimäärin 120 henkilöä. Yhdistyksillä on myös kannattaja- ja kunniajäseniä. Yhteensä yhdistyksillä on jäseniä 1179 henkilöä, joista varsinaisina jäseninä on 851 henkilöä. Pohjoissaamenkielisiä jäseniä yhdistyksillä on 482, inarinsaamenkielisiä 214, koltansaamenkielisiä 29 ja suomenkielisiä 98 henkilöä. Kyselyyn vastanneet saamelaisyhdistykset edustavat vajaata 2000 henkilöä, eli heidän kauttaan kuuluu usean saamelaisen ääni ja saamenkielisten palvelujen käyttäjien kokemukset.

10.1 Yhdistysten toiminta ja saamen kieli yhdistysten kielenä

Pohjoissaame on yhdistyksen virallisena kielenä kahdella yhdistyksellä ja pohjoissaame ja suomi kolmella yhdistyksellä. Inarinsaame on virallisena kielenä yhdellä yhdistyksellä, suomi yhdellä ja koltansaame ja suomi ovat virallisena kielenä yhdellä

yhdistyksellä. Pääasiallisena suullisena toimintakielenä pohjoissaame on kolmessa yhdistyksessä, inarin- ja koltansaame kumpainenkin yhdessä yhdistyksessä ja suomi on pääasiallisena toimintakielenä kahdessa yhdistyksessä. Yhdessä järjestössä pääasialliset kielet ovat kaikki saamen kielet sekä suomi.

Toissijaisena toimintakielenä yhdistykset käyttävät toiminnassaan pohjoissaamea (kaksi mainintaa), suomea (kolme mainintaa) ja yksi käyttää kaikkia saamen kieliä ja suomea. Kaikissa yhdistyksissä käytetään joko pääasiallisena tai toissijaisena toimintakielenä saamen kieltä.

Pääasiallisena kirjallisena toimintakielenä pohjoissaame on neljällä yhdistyksellä, inarinsaame yhdellä ja suomi kolmella yhdistyksellä. Toissijaisena kirjallisena kielenä pohjoissaame on yhdellä yhdistyksellä, yhdellä koltansaame ja neljä yhdistystä käyttää toissijaisena kirjallisena kielenään suomea. Kaikki yhdistykset käyttävät saamea joko ensi- tai toissijaisena kirjallisena toimintakielenään.

Taulukko 225 Saamen kielen käyttäminen virallisessa asioinnissa yhdistyksissä

Useus		Maininnat
	Aina	1
	Usein	4
	Harvoin	3
	Yhteensä	8

Yhdistysten vastausten perusteella saamen kielellä on vaikeaa asioida virallisissa yhteyksissä, koska viranomaiset eivät osaa saamea. Saamen kielilaki antaa yhdistyksille oikeuden asioida saamen kielellä viranomaisissa, mutta viranomaiset eivät ilmeisesti tästä oikeudesta tiedä riittävästi. Erityisen hankalaa asiointi saamen kielillä on virallisissa yhteyksissä vähemmistösaamen kieliä edustavilla yhdistyksillä. Yksi yhdistys käyttää aina saamea asioidessaan virallisissa yhteyksissä, usein saamea käyttää puolet yhdistyksistä (neljä) ja harvemmin kolme yhdistystä.

Yhdistyksen aktiiviset jäsenet, kuten hallituksen ja työryhmien jäsenet tuntevat saamen kielilain yhdessä yhdistyksessä erittäin hyvin. Kolmen yhdistyksen mukaan laki

tunnetaan siellä hyvin ja neljässä yhdistyksessä laki tunnetaan tyydyttävästi. Yhdistykset ovat saaneet tietonsa saamen kielilaista hyvin eri tavoin. Viisi yhdistystä on saanut tietonsa pääosin saamelaisista tiedotusvälineistä. Lisäksi tietoa on saatu saamelaiskäräjiltä, esitteistä, Internetistä, oikeusministeriöistä ja itse lakiin tutustumalla tai lain valmistelusta on annettu lausunto. Kaikki yhdistykset ovat saaneet tietoa saamen kielilaista. Puolet yhdistyksistä pitää tiedotusta saamen kielilaista riittävänä ja puolet puutteellisena.

Yhdistyksen aktiivit, eli hallituksen jäsenet tai erilaisten työryhmien jäsenet, tuntevat kahdessa yhdistyksessä lain vaikutukset yhdistyksen toimintaan erittäin hyvin. Kaksi yhdistystä tuntee lain vaikutukset hyvin, kaksi huonosti ja kaksi ei tunne vaikutuksia lainkaan. Yhdistyksien osalta saamen kielilaki ei tietenkään lisää velvollisuuksia, vaan oikeuksia.

Taulukko 226 Miten saamen kielilaki on vaikuttanut yhdistyksen toimintaan

Vaikutus	Maininnat
Lisännyt tietoisuutta saamelaisten kielellisistä oikeuksista	3
Kielilailla ei ole ollut vaikutusta yhdistyksen toimintaan	2
Muuten	1
Lisännyt saamen kielen käyttöä ja lisännyt tietoisuutta saamelaisten kielellisistä oikeuksista	1
Lisännyt saamen kielen käyttöä viranomaisten kanssa asioidessa	1
Yhteensä	8

Saamen kielilaki on vaikuttanut pääasiallisesti ainakin vähäisesti yhdistyksien toimintaan. Laki on lisännyt yhden yhdistyksen saamen kielen käyttöä viranomaisasioinnissa. Pääosin saamen kielilaki on lisännyt yhdistysten tietoisuutta saamelaisten kielellisistä oikeuksista. Kahden yhdistyksen toimintaan saamen kielilailla ei ole ollut vaikutusta. Neljä saamelaisyhdistystä on tiedottanut jäsenistölle saamen kielilaista joko yhdistyksen kokouksissa tai jäsentiedotteissa tai muuten. Neljä yhdistystä ei ole tiedottanut saamen kielilaista.

10.2 Yhdistysten näkemykset saamen kielilaista ja sen toimivuudesta

Yhdistyksiltä kysyttiin näkemyksiä myös siitä, että turvaako saamen kielilaki saamelaisten kielelliset oikeudet. Yhdistysten näkemykset ja kokemukset saamen kielilain toimivuudesta ja viranomaisten antamasta julkisuuskuvasta saamenkielisten palvelujen tarjoamisesta ovat paljon negatiivisemmat ja luultavasti totuudenmukaisemmat kuin viranomaisten antamat tiedot saamen kielilain toteutumisesta (ks. luvut 3-5). Muutama yhdistys oli avoimien kysymyksien vastauksissa pohtinut saamen kielilain toimimattomuuden syitä.

Eanodaga Sámiid Searvi:

> *"Kielilaki ei toimi, koska kielenkäyttötilanteet viranomaispalveluissa eivät ole luontevia. Viranomaiset eivät omaehtoisesti tarjoa saamenkielisiä palveluja. Enontekiön kunnassa esim. terveydenhoito- ja vanhustenhoito ei toimi saamen kieltä ja saamelaiskulttuuria huomioiden. ESS on asiasta antanut mm. julkilausuman (ks. liite). Viranomaiset eivät osaa riittävästi saamen kieltä. Saamen kielen huomioonottaminen ei ole riittävää, osin se johtuu kunnan ja kuntalaisten vähäisestä kunnioituksesta saamen kieltä ja saamelaisia kohtaan."*

Sámi Siida:

> *"Meidän näkemyksemme mukaan kielilaki ei toimi hyväksyttävästi. Saamen kielen käyttö julkisissa yhteyksissä ei ole lisääntynyt kielilaista huolimatta. Kielenkäyttöä ei ole tehty luontevaksi vaan pikemminkin kankeaksi tulkkauksen ja kääntämisen kautta. Saamenkielistä palvelua saa vain jos sattumalta tavataan saamenkielisen virkamiehen kanssa. Jotkut viranomaiset eivät järjestä tulkkausta vaikka sitä vaaditaankin. Viranomaisilla ja yksittäisillä virkamiehiltä puuttuu selvästi tietoa kielilaista. Voidaankin mainita, että muutama valtiollinen laitos Utsjoella palvelee ihmisiä saamen kielellä: tulli ja työvoimatoimisto."*

Viiden yhdistyksen mukaan saamen kielilaki turvaa saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranomaisissa saamelaisten kielelliset oikeudet puutteellisesti ja kolmen yhdistyksen mielestä laki ei turvaa kielellisiä oikeuksia lainkaan. Valtion viranomaisissa saamen kielilaki turvaa yhdistysten mielestä saamelaisten kielelliset oikeudet samalla tavoin, viiden mukaan puutteellisesti ja kolmen yhdistyksen mukaan ei lainkaan. Kaikkien yhdistysten mukaan saamen kielilaki toimii puutteellisesti saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Seitsemän yhdistyksen mukaan saamen kielilaki toimii

puutteellisesti saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaisissa ja yhden yhdistyksen mielestä saamen kielilaki ei toimi lainkaan valtion viranomaisissa.

Saamen kielilain toteutumiselle ja saamenkielisten palvelujen arvioimiselle on oleellista selvittää millaisen julkisuuskuvan saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion viranomaiset antavat omista tarjoamistaan saamenkielisistä palveluistaan. Kuuden saamelaisyhdistyksen mukaan saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranomaiset antavat todellisuutta paremmin kuvan antamistaan saamenkielisistä palveluista ja kahden yhdistyksen mukaan kunnat antavat todellisuutta vastaavan kuvan antamistaan saamenkielisistä palveluista. Saamelaisten kotiseutualueen valtion saamenkielisten palvelujen osalta kuusi yhdistystä näkee, että valtion yksiköt antavat todellisuutta paremman kuvan julkisuuteen antamistaan saamenkielisistä palveluista. Yhden yhdistyksen mukaan valtion viranomaiset antavat todellisuutta vastaavan kuvan antamistaan palveluista.

Sámi Soster – yhdistyksen vastaus siihen millaisen kuvan kunnan ja valtion viranomaiset antavat saamekielisistä palveluistaan:

> *”Todellisuutta paremman kuvan, ja huomattavasti paremman kuvan. Yhdessäkään kunnassa esim. saamenkieliset dementoituneet ihmiset eivät saa palveluja omalla kielellään. Kielilain tavoite ei toteudu, saamelaisten on aina erikseen vedottava kielellisiin oikeuksiinsa.”*
>
> *”Valtion viranomaiset antavat todellisuutta paremman kuvan, vain kirjalliset tiedotteet jollakin lailla toimivat.”*

Saamelaisyhdistyksiltä pyydettiin näkemyksiä myös siitä, mitkä ovat kunnan ja valtion tärkeimmät palvelut, jotka tulisi turvata erityisen hyvin. Kuntien ja valtioiden kaikki palvelut ovat tietenkin tärkeitä, mutta yhdistyksiltä haluttiin erityisesti tietoa niistä palveluista, joita he pitävät kaikkein tärkeimpinä, jotta heidän näkemyksiään voidaan verrata kyseisten toimialan tarjoamiin palveluihin. Vastaajia pyydettiin nimeämään jokaiselta toimialalta kolme tärkeintä palvelua.

Taulukko 227 Kuntien tärkeimmät saamenkieliset palvelut saamelaisyhdistysten mukaan

Palvelut		Määrät
	Esiopetus	**7**
	Peruskoulu	**8**
	Toisen asteen koulutus	2
	Nuorisotoimi	2
	Päivähoito	**11**
	Terveydenhoito ja hammashoito	4
	Vanhustenhoito	4
	Vammaishoito	1
	Kouluterveydenhoito	1
	Työnterveyshoito	1
	Sosiaalipalvelut	1
	Mielenterveystyö	1
	Kaavoitus ja maankäyttö	**4**
	Ympäristösuojelu ja jätehuolto	2
	Eläinlääkäri	2
	Ympäristöteknisen hallinto	1
	Elinkeinotoimi	**6**
	Tukitoimet	**5**
	Maataloustoimi	2
	Yleishallinto	2
	Saamenkielinen tiedotus kunnan asioista	**6**
	Kunnan saamenkieliset julkaisut, tiedotteet ja asiakirjat	**6**
	Saamenkielinen asiakaspalvelu	4

Sivistystoimen osalta tärkeimpinä saamenkielisinä palveluina nähtiin esiopetus ja peruskoulu. Sosiaali- ja terveystoimessa tärkeimpinä nähtiin saamenkielinen päivähoito, terveydenhoito ja hammashoito sekä vanhuspalvelut. Kunnan tiedotuksessa kaikkein tärkeimmiksi nähtiin saamenkielinen tiedotus ja saamenkielinen asiakaspalvelu. Kuntien antamien tietojen perusteella voidaan todeta, että saamenkielinen asiakaspalvelu ei toteudu erityisesti Enontekiön, Inarin ja Sodankylän kuntien alueella. Yhdistykset pitävät kuitenkin saamenkielistä asiakaspalvelua tärkeänä.

Taulukko 228 Saamelaisyhdistysten näkemykset valtion tärkeimmistä saamenkielisistä palveluista

Palvelut	Maininnat
Saamelaisradio	**7**
Saamen tv-uutiset	**6**
Hätäkeskus	**5**
Saamenkielinen viranomaistiedotus	**5**
Työvoimatoimistot	**5**
Kela	**5**
Poliisi	3
Tulli	3
Muu saamelainen ohjelmatuotanto	2
Pelastustoimi	2
Saamenkieliset tiedotteen, julkaisut ja asiakirjat	1
TE-keskus	1
Veroviranomaiset	1
Saamenkielinen asiakaspalvelu	1

Saamelaisyhdistykset priorisoivat tärkeimmiksi turvattaviksi saamenkielisiksi valtion palveluiksi saamenkieliset tv-uutiset, saamelaisradion, hätäkeskuksen, saamenkielisen viranomaistiedotuksen, työvoimatoimistot ja Kelan. Hätäkeskuksesta ei voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua muuten kuin tulkin välityksellä, eli hätätilanteessa saamenkielinen asiakaspalvelu ei ole mahdollista. Saamenkielinen viranomaistiedotus järjestyy toimialoista riippuen jotenkin, mutta käännöspalvelujen odottamisessa voi mennä aikaa. Työvoimatoimistoissa vain Kaaresuvannossa voi saada saamenkielistä asiakaspalvelua, muissa työvoimatoimistoissa vain tulkin välityksellä. Työvoimatoimiston lomakkeisto on käännetty osittain vain pohjoissaameksi. Kelan osalta pohjoissaamenkielistä asiakaspalvelua voi saada Enontekiöllä ja koltansaameksi Ivalossa. Utsjoen kunnassa, jossa saamenkieliset ovat enemmistönä, ei ole saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Kaikkien tärkeiden toimialojen tulisi erityisesti panostaa saamenkielisten palvelujen ja asiakaspalvelun saatavuuteen.

Taulukko 229 Saamen kielilain paras toteutuminen saamelaisyhdistysten mukaan

Toimenpide		Määrä
	Saamenkielisistä palveluista tehdään luonteviksi	**7**
	Kuntiin palkataan asiamiehiä, jotka toimivat tulkkeina ja auttavat saamenkielisissä palveluissa	**5**
	Lisäämällä saamenkielisiä palveluja	**5**
	Tiedotetaan saamelaisille heidän oikeuksistaan	3
	Lisätään luontevia tapoja käyttää saamen kieltä arkipäivän tilanteissa	3
	Tiedotetaan viranomaisille saamen kielilainsäädännön vaatimuksista	3
	Käännetään kaikki tarpeelliset viralliset asiakirjat saamen kielille	1
	Kaikki edellä mainitut	1

Saamelaisyhdistysten mukaan paras keino turvata saamenkielisiä palveluja ja saamen kielilain toteutumista saamelaisten kotiseutualueella on tehdä saamenkielisistä palveluista luontevia. Tämä vaatisi kuntien ja saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaisten saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrän kasvattamista reilusti nykyisestä vajaasta 10 %. Toiseksi tärkeimpänä keinona saamenkielisten palvelujen turvaamiseksi yhdistykset näkevät saamelaisasiamiesten virkojen perustamisen, jotka tarjoaisivat keskitetysti saamenkielisiä palveluja. Lisäksi yhdistykset näkivät tärkeänä saamelaisten oikeuksista tiedottamisen saamelaisille itselleen. Tärkeä asia on saamenkielisten palvelujen lisääminen sekä saamen kielen luontevien tapojen käyttämisen lisääminen arkipäivän tilanteissa.

Sámi Siida:

> *”Saamen kielilaki toteutuu parhaiten lisäämällä luontevia tapoja käyttää saamen kieltä arkipäivän tilanteissa. Saamenkielistä henkilöstöä julkisille työpaikoille.”*

Saamelaisyhdistyksiltä kysyttiin myös lasten ja nuorten saamenkielisestä opetus- ja kerhotoiminnasta saamelaisalueella ja sen ulkopuolella. Lasten ja nuorten kielen kehittymisen kannalta on tärkeää, että heille luodaan luontevia tilanteita, joissa kieltä voidaan käyttää samanikäisten lasten ja nuorten seurassa. Seitsemän saamelaisyhdistyksen mielestä saamelaisten kotiseutualueella on huonosti saamenkielistä lasten ja nuorten kerho- ja opetustoimintaa ja yhden mielestä tällaista toimintaa ei ole lainkaan. Yhden yhdistyksen mukaan saamelaisten kotiseutualueen

ulkopuolella saamenkielistä kerhotoimintaa on riittävästi, kolmen yhdistyksen mukaan huonosti ja neljän yhdistyksen mielestä kerho- ja opetustoimintaa ei ole lainkaan.

Saamelaisalueen ulkopuoliset lapsi- ja perhepalvelut sekä opetus- ja kerhotoiminta turvattaisiin saamelaisyhdistysten mukaan parhaiten siten, että saamelaisalueen ulkopuolinen opetus tulisi myös valtion erityiskorvauksen alaiseksi. Lisäksi ehdotettiin, että saamelaisyhdistyksille tulisi antaa taloudellisia resursseja järjestää saamenkielisiä palveluja ja opetusta. Kolme yhdistystä olisi kiinnostunut antamaan saamenkielistä opetusta ja yksi yhdistys on kiinnostunut antamaan sekä saamenkielistä että saamen kielen opetusta lapsille ja nuorille saamelaisalueen ulkopuolella. Kolme yhdistystä ei ole kiinnostunut opetuksen järjestämisestä.

Saamen kielen kirjakieli on verrattain nuori, ja vanhempi saamelaisväestö ei ole oppinut kirjoittamaan saamen kieltä koulussa tai kotona. Saamenkieltä äidinkielenään puhuvien saamelaisten oikeuksien toteutumiselle olisi hyödyllistä taata heille saamen kielen kirjakielen opetusta. Seitsemän yhdistystä näkee saamen kielen opetuksen tärkeänä aikuisväestölle ja yhden yhdistyksen mukaan tällainen opetus ei ole tarpeellista. Saamelaisyhdistyksiltä kysyttiin myös, että onko saamelaisaikuisväestöllä tarvetta muuhun erityiseen saamenkieliseen opetukseen. Saamenkielinen ATK-opetus sai kaksi mainintaa yhdistyksiltä, yhden yhdistyksen mukaan saamelaisille tulisi tarjota opetusta virallisten asiakirjojen täytöstä, opetus saamen kielilaista sai kaksi mainintaa ja yksi yhdistys ehdotti koulutusta jostain muusta. Kaikkien edellä mainittujen alojen opettamista aikuisväestölle koki tärkeäksi kolme yhdistystä. Yhdistystä yksi ilmoitti olevansa kiinnostunut tarjoamaan saamen kielen opetusta, kolme olisi valmis tarjoamaan muuta erityistä saamenkielistä opetusta ja yksi yhdistys olisi halukas tarjoamaan kumpaakin opetusmuotoa. Neljä yhdistystä ei ole kiinnostunut tarjoamaan opetusta.

Moni yhdistys on pohtinut miten saamen kielilakia saataisiin nykyistä toimivammaksi:

Sámi Siida:

> *Kielilaki tai sen toteuttaminen pitäisi olla vahvempi sen suhteen, että saamenkielisen henkilöstön määrä lisääntyy saamelaisalueen viranomaisissa. Tai kielilaissa tulisi asettaa yleiseksi kelpoisuusvaatimukseksi saamen kielen taito saamelaisalueen kuntien ja valtion viroissa ja toimissa. Kielilain toteutumista tulee seurata tiukemmin.*

Eanodaga Sámiid Searvi:

> *Sanktiojärjestelmää kehittämällä siten, että jos saamen kielilain mukaisia kielellisiä oikeuksia ei toteuteta, niin kuntien ja valtion viranomaiset sekä kunnat ja kuntayhtymät saisivat konkreettisia taloudellisia rangaistuksia. Esim. lääninhallitus voisi olla kuntien saamenkielisten palveluiden toteuttamisen valvojataho. Mahdolliset kuntaliitokset eivät saa muuttaa saamelaisten kotiseutualueen rajoja pienemmiksi. Kuntien palveluiden yksityistämisen ja yhdentymisen lisääntyessä saamen kielilain tulee koskea samoin kuin saamelaisten kotiseutualueen kuntia, niitä säätiöitä, kuntayhtymiä, liikelaitoksia ja yksityisiä yrityksiä jotka tuottavat tai myyvät kunnallisia palveluita. Resursseja tulisi panostaa puhutun saamen kielen tukemiseen, ts. olisi palkattava lisää saamenkielistä henkilöstöä.*

11 Arvio saamen kielilain sitovuudesta tiettyihin viranomaistahoihin ja julkisia palveluja tuottaviin yhteisöihin ja yksityisiin nähden

Laatinut OTT, dosentti Kaisa Korpijaakko-Labba

11.1 Johdanto

Uuden, vuoden 2003 saamen kielilain (1086/2002) 29 §:n mukaan saamen kielen toimisto antaa yhdessä saamelaiskäräjien asettaman saamen kielineuvoston kanssa vaalikausittain saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä.

Saamelaiskäräjävaalit pidettiin syksyllä 2007, ja uusi vaalikausi alkaa vuoden 2008 alusta. Saamelaiskäräjät on saamen kielilain 29 §:n edellyttämällä tavalla antanut pykälässä tarkoitetun kertomuksen valmistelua varten FL Klemetti Näkkäläjärvelle tehtäväksi laajan kyselytutkimukseen perustuvan perusselvityksen laatimista koskevan tehtävän, jossa Näkkäläjärvi on osoittanut kyselykaavakkeen muodossa suurelle ja kattavalle joukolle (169 tahoa) viranomais- ja julkisia palveluja tuottavia tahoja vastattavaksi saamen kielilain 29 §:ssä mainittuja seikkoja, lopulta myös kysymyksen siitä, katsooko viranomainen tai palveluyksikkö saamen kielilain yleensä sitovan asianomaista tahoa.

Saamani käsityksen mukaan laajan kyselyn lopputulos voidaan karkeasti jakaa muutamaan pääjakaumaan. Joko saamen kielilain on ilman muuta katsottu koskevan ja sitovan lomakkeeseen vastaajaa, tai sitten kyselyyn ei ole vaivauduttu vastaamaan lainkaan; vastaamatta kokonaan jättäneitä on valitettavan paljon, 169 tahosta peräti 52 kappaletta. Kolmas vaihtoehto on se, että vastaajataho on ilmoittanut kuuluvansa viranomaisiin tai palveluyksiköihin, joita saamen kielilaki ei vastaajatahon mukaan missään tapauksessa tai ”sinänsä” sido. Kysymyksessä on ennen kaikkea saamen

kielilain 2 §:n lain soveltamisalaa koskevasta 1-8 kohdan mukaisesta viranomaisluettelosta: kielteisesti vastanneet näyttävät lähinnä vain katsoneet luettelon läpi, ja jos viranomaisen nimeä ei suoraan luettelosta ilmene, lain ei ole katsottu ulottuvan vastaajaan.

Tässä arviossa päätarkoitus on tarkastella tällaisia – voidaan sanoa rajatapauksia – ja pohtia kysymystä siitä, onko vastaaja tulkinnut saamen kielilakia kussakin tapauksessa oikein. Tätä arviota laadittaessa on kuitenkin käynyt ilmi seikkoja, joiden mukaan näyttäisi olevan perusteltua pohtia asiaa myös hieman laajemmin, lähtien saamen kielilain yleisestä juridisesta statuksesta ja sen kehityksestä Suomen oikeusjärjestelmässä sekä tähän liittyen saamen kielilain perimmäisestä ratiosta eli lain tarkoituksesta. Lain tarkoitus ei selviä pelkästään kielilain 2 §:n luetteloa tutkailemalla, vaan lakia tulee tarkastella suhteessa Suomen voimassa olevaan perustuslakiin, yleiseen kielilakiin sekä saamen kielilakiin kokonaisuutena.

11.2 Saamen kielilain asema ja sen kehitys Suomen oikeusjärjestelmässä

Suomen ensimmäinen saamen kielilaki säädettiin vuonna 1991 (516/1991). Suomessa oli tuossa vaiheessa voimassa vanha, vuoden 1919 hallitusmuoto, joka ei tunnustanut saamelaiselle kulttuurille tai kielelle sen minkäänlaista erityisasemaa perustuslaillisena oikeutena. Saamelaisia varten oli kyllä tavallisessa lainsäädännössä – mutta siinäkin asetuksentasoisena – voimassa vuoden 1973 asetus saamelaisvaltuuskunnasta määräyksineen saamelaisten kotiseutualueesta, siitä, ketä on pidettävä saamelaisena sekä mitkä ovat saamelaisvaltuuskunnan tehtävät jne.

Perustuslain tasolla saamelaisella kulttuurilla tai kielellä ei sen sijaan ollut laissa säädettyä erityissuojaa tai asemaa. Vuoden 1919 hallitusmuodon (94/1919) 14 §:n mukaan Suomen perustuslailliset kansalliskielet olivat yksinomaan suomi ja ruotsi. Saamen kielilaki vuodelta 1993 asettui perustuslaillisessa katsannossa tähän suhteellisen vaatimattomaan asetelmaan, joskin lain säätäminen itsessään oli merkittävä edistysaskel

ensimmäisenä pohjoismaisena saamen kielilakina. Lain asema puuttuvine perusoikeussuojineen oikeusjärjestyksessä jäi kuitenkin enemmän periaatteelliselle kuin velvoittavalle tasolle. Tosin Suomea sitoivat jo tuolloin erinäiset kansainväliset ihmisoikeussopimukset kuten muiden muassa rotusyrjintäsopimus (verr. asetus kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta) sekä erityisesti vuoden 1966 kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus ja varsinkin sen 26. artikla (verr. laki eräiden tämän sopimuksen määräysten voimaansaattamisesta 107/1975), jotka omalla tasollaan tarkoittivat ainakin kieltää saamelaisten syrjinnän etnisenä ryhmänä, siis kielellisessä dimensiossa, ja jolloin erityisesti KP-sopimus (SopS 7-8/1976) edellytti ja edellyttää sopimuksen tulkinnan mukaan myös etnisen ryhmän – Suomessa erityisesti saamelaisten – *positiivista erityiskohtelua* suhteessa valtaväestöön.

Vanhan perustuslain osittaisuudistuksen myötä vuonna 1995 (969/1995) saamen kielen ja kulttuurin perustuslaillisessa asemassa tapahtui kerta heitolla raju muutos parempaan, mittakaavaltaan ehkä suurempi kuin alkujaan osattiin ajatella. Uusitun hallitusmuodon 14.3 §:ssä vahvistettiin saamelaisten oikeus Suomen (ainoana) alkuperäiskansana omaan kieleen ja kulttuuriin, ja 51 a §:ssä oikeus kieltään ja kulttuuriaan koskevaan itsehallintoon. Samassa yhteydessä astui lain tasolla voimaan itsehallinnon toteuttamista koskeva saamelaiskäräjälaki (974/1995) *perustuslakia toteuttavaksi laiksi.*

Tämän päivän tilannetta tarkasteltaessa tilanne on kuitenkin muuttunut vielä edellisestäkin monessa suhteessa uudelle tasolle. Suomessa astui vuoden 2000 alusta voimaan kokonaan uusi ja perusteellisesti uudistettu perustuslaki (731/1999). Vaikka saamelaisten alkuperäisasemaa ja oikeutta itsehallintoon koskevien pykälien (17.3 § ja 121.4 §:t) sanamuodot ovat samat kuin vuoden 1995 uusitussa hallitusmuodossa, varsinkin perustuslain laillisuusperiaate yhdessä *laillisuusvalvontaa* koskevan säännöksen kanssa on saanut täysin uuden sisällön entiseen verrattuna. Perustuslain 6.2 § kieltää asettamasta ketään eri asemaan alkuperän tai kielen perusteella. Perustuslain 22 §:ssä on säädetty erikseen julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Perustuslain 106 § velvoittaa nyt tuomioistuimia suoraan sen käsiteltäviksi tulevissa asioissa noudattamaan perustuslakia ehdottomaan sävyyn, ja

oikeuskanslerin samoin kuin eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on erityisesti valvoa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. *Kääntäen nämä uuden perustuslain 6.2, 22, 108 ja 109 §:t tarkoittavat myös sitä, että viranomaisten, julkisyhteisöjen työntekijöiden ja muiden julkisia tehtäviä hoitavien tulee tehtäviään hoitaessaan oma-aloitteisestikin ja suoraan noudattaa perustuslakia ja ihmisoikeusvelvoitteita.*

Tällä tavalla perustuslain mukaiset perusoikeudet ja ihmisoikeudet läpäisevät tai niiden tulisi läpäistä koko suomalaisen laillisuusvalvonnan kenttä.

Kaiken tämän lisäksi Suomessa on säädetty tiettyjä uusia erityislakeja, jotka koskettavat saamelaisen kulttuurin ja kielen muutenkin vahventunutta statusta uusin erityissäännöksin. Esimerkkinä voidaan mainita varsinkin vuoden 2004 *yhdenvertaisuuslaki* (21/2004) etnisiä vähemmistöjä koskevien syrjinnän kieltämistä koskevine erityissäännöksineen ja velvollisuuksineen yhdenvertaisuussuunnitelmien tekemiseen laissa mainituissa viranomaisissa ja julkisia tehtäviä hoitavissa yksiköissä. Erityisesti on painotettava lain 4 §:ää, jonka mukaan viranomaisen tulee kaikessa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan yhdenvertaisuuden edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Viranomaisella tarkoitetaan laissa valtion ja kuntien viranomaisia sekä itsenäisiä julkisia laitoksia, samoin julkisoikeudellista yhdistystä ja yksityisiä toimijoita niiden hoitaessa julkisia hallintotehtäviä sekä valtion liikelaitoksia.

Yhdenvertaisuuslain soveltamisala yhtyy näin silmiinpistävän selvästi saamen kielilain yleiseen viranomaiskäsitteeseen. Yhdenvertaisuuslaki toteuttaa myös KP-sopimuksen vakiintunutta tulkintaa, jonka mukaan tietyn lain tarkoittaman ryhmän kuten etnisten saamelaisten positiivinen erityiskohtelu ei ole lain tarkoittamaa syrjintää muita ei-erityiskohtelua saavia vastaan. Saamen kielilaissa vastaava säännös löytyy lain 24 §:stä, jonka mukaan viranomainen voi antaa parempaakin kielellistä palvelua saamen kielellä kuin kielilaki edellyttää.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kaiken tämän lainuudistustyön tuloksena saamen kielen asema on – tai sen tulisi olla – perusoikeutena liki vastaavalla tasolla kuin perustuslaillisten kansalliskielten, suomen ja ruotsin asema on. Selvin ero koskee virkamiehiltä vaadittua kielitaitoa. Saamen kielilaki edellyttää, että – sikäli kuin saamen kielen taito liitetään tietyn viran kelpoisuusehtoihin – asiasta on kussakin tapauksessa säädettävä erikseen. Kaksikielisten suomalais-ruotsalaisten kuntien kohdalla virkamiehen tulee ilman erityissäännöstäkin osoittaa kielitaito vähintäänkin asianmukaisella kielitodistuksella.

Saamen kielilaki vuodelta 2003 pyrkii myös sanamuodoltaan ja rakenteeltaan noudattamaan paitsi perustuslakia, myös yleistä kielilakia, joskin lakiin näyttää ikään kuin ”vanhana perintönä” vuoden 1991 saamen kielilaista jääneen tiettyjä elementtejä, jotka ovat omiaan hämärtämään saamen kielen vahvaa juridista statusta siihen nähden mikä sen lainsäädännön mukaan tulee olla. Tällä tarkoitan erityisesti lain 2 §:n viranomaisluetteloa siltä osin, kuin siinä nimetään muutamia harvoja valtakunnantason viranomaisia lain soveltamisalaan kuuluviksi. Tämä esitellään kuitenkin jäljempänä erinäisten viranomaisten ja julkisia palveluja tuottavien yksiköiden vastauksien erittelyn yhteydessä.

Ennen kuin siirryn arvioimaan näitä vastauksia lähemmin tapaus tapaukselta – tosin tällaisia kannanottoja ei ole kuin kahdeksan - on kuitenkin vielä aivan lyhykäisesti syytä kerrata vuoden 2003 saamen kielilain kokonaisrakenne lain perimmäisen tarkoituksen hahmottamiseksi.

11.3 Vuoden 2003 saamen kielilaki pähkinänkuoressa

Sopusoinnussa kaiken edellä todetun kanssa saamen kielilain 1 § ilmoittaa lain tarkoituksen olevan osaltaan turvata ja toteuttaa saamen kielen ”uutta” perustuslaillista asemaa eli perustuslain turvaamaa saamelaisten oikeutta alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Suomen yleistä kielilakia noudatellen 1 §:n momentti säätää, että saamelaisten kielelliset oikeudet turvataan ilman että niihin tarvitsee erikseen vedota. Tämä on sopusoinnussa myös sen kanssa, mitä edellä on todettu uuden perustuslain mukaisesta laillisuusperiaatteesta ja laillisuusvalvonnasta.

Lain yleistä tarkoitusta koskee niin ikään se yleisenkin kielilain periaate, jonka mukaan viranomainen ei saa kieltäytyä toteuttamasta saamelaisten kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä kuten suomea tai ruotsia. Saamen kielilain 15 §:n 2 ja 3 momentit korostavat samoja lähtökohtia. Viranomaisten joita laki koskee, on ilman että sitä erikseen pyydetään, käytettävä saamen kieltä vastatessaan sille saamen kielellä toimitettuihin kirjallisiin yhteydenottoihin. Mutta: viranomaisten tulee toiminnassaan muutenkin edistää saamen kielen käyttämistä.

Saamen kielilain yleistä perustuslaillista ja ihmisoikeusvelvoitteita vastaavaa statusta kuvastaa kenties kuitenkin kirkkaimmin lain loppupuoleen sijoitettu 24 §: ”Viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että tämän lain turvaamat kielelliset oikeudet toteutuvat myös käytännössä. Sen tulee osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi. Viranomainen voi antaa parempaakin kielellistä palvelua kuin tässä laissa edellytetään.” Muuten saamen kielilain voidaan katsoa jakautuvan muutamaan portaittaiseen pääluokkaan sen mukaan, missä viranomaisen tai julkisia palveluja tuottavan yhteisön tai yksilön päätoimialue sijaitsee.

Lain 2 § luettelee ne viranomaiset, joita laki koskee. Luettelo kattaa melko sekavasti saamelaisalueen kotiseutualueen kuntien toimielimistä, alueen tuomioistuimista ja valtion piiri- sekä paikallisviranomaisista, Lapin lääninhallituksesta ja saamelaiskäräjistä lähtien myös erinäisiä valtion ylimpään keskushallintoon kuuluvia nimeltä mainittuja viranomaisia päätyen muiden muassa kuluttaja-asiamieheen sekä KELA:een ja maatalousyrittäjien eläkelaitokseen ja Paliskuntain yhdistykseen. Lopuksi mainitaan vielä julkisia palveluja tuottavat liikelaitokset, mutta jopa yksityiset, julkisia palveluja antaviin palveluihin nähden.

Olennaisin on kuitenkin 2 §:n yleisperiaate, jonka mukaan, jos asiaa, esimerkiksi

tuomioistuimessa, on paikallisella tai lain mainitsemissa tapauksissa alkujaan hoidettu saamen kielellä, myös sen jatkokäsittelyn tulee voida tapahtua saamen kieltä käyttäen. Saamen kielilain tämä nimenomainen kohta näyttää varsin yllättävilläkin tahoilla muodostaneen lain varsinaisen Gordionin solmun: erinäiset vastaajatahot eivät nähtävästi ole osanneetkaan pohtia, että saamen kielilain soveltamisvelvoite voi tämän yleissäännöksen nojalla vastaajatahoon asti yltää. Se, että tilanne ei käytännössä ole aktualisoitunut vastaajan toiminnassa, ei tarkoita samaa kuin rajautuminen lain soveltamisalan ulkopuolelle.

Tiukimmat saamen kielen toteuttamista velvoittavat määräykset koskevat saamelaisten kotiseutualueen viranomaisia: saamelaisella tulee asioidessaan olla oikeus aina käyttää saamen kieltä itseään tai etuaan koskevaa asiaa käsiteltäessä. Toisaalta saamelaiselle on pyynnöstä annettava esimerkiksi haastehakemus ja vastaavat asiakirjat saamen kielellä.

Käytännön tasolla epäilemättä merkittävin vaikutus sisältyy lain 14 §:n edellyttämään kielitaitovaatimukseen. Yleisperiaatteena voidaan sanoa tavoitteena olevan, että saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa ja muissa lain tarkoittamissa palveluyksiköissä tulisi aina löytyä ainakin yksi saamen kieltä sujuvasti taitava henkilö, jonka kanssa saamelainen voi asioidessaan käyttää suoraan omaa äidinkieltään ilman tulkkausta. Kunnallisten viranomaisten toimintaa ajateltaessa - joka kattaa paikallistasolla yhteiskuntaelämän liki kaikki olennaisimmat tasot – lain tarkoitus ei varmasti rajoitu siihen että yksi saamen kielen taitava henkilö toimii kunnan ”yleisenä kielitaiturina”, jolloin hänen tulisi hallita pelkän kielen ohella mitä moninaisimpien alojen tietotaitoa rakentamisesta ja kaavoituksesta oikeusapuun ja sosiaalihuollon kysymyksiin.

Niissä lain 2 §:n luettelemissa viranomaisissa, joita ”laki koskee”, ei lain 19 §:n mukaan sen sijaan välttämättä tarvitse olla saamen kieltä taitavaa henkilöä. Tällöin, jos saamen kieltä taitavaa henkilöä ei ole, asia on hoidettava maksuttomalla tulkkauksella. Tämä koskee siis tilanteita, jolloin asiaa ensivaiheessa käsiteltäessä on suullisesti toimittu saamen kielellä. Tällöin myös viranomaisella on oikeus saada saamen kielen toimistolta saamenkielinen käännös toimituskirjastaan. – Laajimmillaan tällainen velvollisuus

syntyy tilanteissa, joissa asiaa on tuomioistuimessa tai hallinnossa alun perin hoidettu saamen kielellä, mutta asia on edennyt muutoksenhakuviranomaiselle, jota ei lain 2 §:ssä tai 3. luvussa nimenomaan mainita.

Jos kyseessä on viranomainen, jota ei nimenomaan mainita lain 2 §:ssä, saamen kielilain henki on se, että saamelainen saa tällöinkin hoitaa omaa tai etuaan koskeva asia saamen kielellä. Tällöin viranomaisen velvollisuus on hankkia asiakirjasta käännös asianomaisen kustannuksella.

Tämän päivän tilanteessa uuden erikoisongelmansa näyttäisivät muodostavan saamen kielilain 2 §:n 3 momentin ja 17 ja 18 §:n mainitsemat julkisia palveluja tuottavat liikelaitokset mutta erityisesti vielä yksityiset, joille lain säännöksin on delegoitu julkista valtaa. Tässä kohdassa tilanne näyttää muuttuvan kiihkeään tahtiin, jolloin kielilain sitovuuden tulkinta tuottaa vaikeuksia sekä laitokselle itselleen että saamen kielen käyttöön oikeutetuille erityisesti. Myös edellä todettu kuvastuu niistä FL Klemetti Näkkäläjärven kyselyyn annetuista vastauksista, joita lopulta nyt yksityiskohtaisemmin tarkastelen tapaus tapaukselta.

11.4 Viranomaiset ja julkisia palveluja tuottavat tahot, jotka eivät katso saamen kielilain koskevan ao. tahoa

a.Valtakunnansyyttäjänvirasto

Ensimmäisenä olen valinnut tarkasteluun valtakunnansyyttäjänviraston, jonka toimintaa säätelevät paitsi laki yleisistä syyttäjistä (199/1997), myös asetus valtakunnansyyttäjänvirastosta (209/1997).

Tämän viraston puolesta annetussa vastauksessa Klemetti Näkkäläjärven kyselytutkimukseen todetaan lakonisesti, että, koska saamen kielilaki ei virastoa koske, ei kyselyyn ole voitu edes vastata.

Saamen kielilain 2 §:ään ei erikseen sisälly nimeltä mainittuna valtakunnansyyttäjänvirastoa. Yleisistä syytäjistä annetun lain 2 §:n mukaan valtakunnansyyttäjä on kuitenkin yleinen syyttäjä, tosin ylimpänä yleisenä syyttäjäviranomaisena, ja valtakunnansyyttäjänvirasto on samalla yleisten syytäjien keskushallintoviranomainen. Valtakunnansyyttäjän toimivalta kattaa koko maan, ja valtakunnansyyttäjän tehtävänä on ajaa syytettä, jonka nostamisesta oikeuskansleri tai eduskunnan oikeusasiamies on päättänyt. Edelleen, valtakunnansyyttäjä on kaikkien syyttäjien esimies, ja hän voi itse ottaa ratkaistavakseen alaiselleen syyttäjälle kuuluvan asian (3-10 §). Tässä on mainittu keskeisimpiä tätä viranomaista koskevia tehtäviä.

Arvio

Valtakunnansyyttäjänviraston antama vastaus Klemetti Näkkäläjärven kyselytutkimuksen on nähdäkseni tyyppiesimerkki viranomaistraditiosta, jossa saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien nähdään kuuluvan paitsi alueellisesti, myös lainsäädännöllisesti periferiaan. Etelä-pohjoinen -ajattelu ja toisaalta valtion keskushallinnon ja paikallishallinnon näkeminen kahtena tyystin eri asiana määräävät tämän erityisesti Suomessa tyypillisen viranomaistradition sisältöä vielä nyt, vuonna 2007, vankkumattomin ottein: siitä huolimatta, että itsenäinen Suomi juuri vietti 90-vuotisjuhlaansa.

Valtionsyyttäjänviraston kyselyyn vastanneelle virkamiehelle saamen kielen ja kulttuurin perustuslaillinen asema, saamen kielilaki mutta niihin liitettynä jopa itse virastoa koskeva lainsäädäntö ovat jääneet joko hämäriksi tai ainakin vaille loogisia kytkentöjä toisiinsa saamen kielilain sisältö täysin syrjäyttäen. Valtakunnansyyttäjänviraston nimi ei sellaisenaan seiso painettuna saamen kielilain 2 §:n nimeltä mainittujen viranomaisten luettelossa. Kielilain yleinen soveltamisklausuuli[52] johtaa mielestäni kuitenkin selvääkin selvemmin aivan toisenlaiseen lopputulokseen kuin viraston vastaus.

[52] Klausuuli tarkoittaa ehtoa.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnat ja Sodankylän Lapin paliskunnan alue kuuluvat tai kuuluivat ainakin vielä vuonna 2006 yleisistä syyttäjistä annetun lain mukaan joko Käsivarren kihlakunnanvirastoon (syyttäjäosasto) tai Sodankylän kihlakunnanvirastoon syyttäjäviraston tasolla. Inari- Utsjoen kihlakunnanvirastossa oli erillinen ulosottovirasto, mutta syyttäjäosaston tasolla virasto oli Sodankylän alainen. – Nyt, vuoden 2007 lopussa koko poliisiorganisaatio yleisiä syyttäjiä myöten on perustavaa laatua olevien muutosten myllerryksessä; lähin ja toimivaltainen yleinen syyttäjä toimii koko saamelaisten kotiseutualuetta ajatellen Rovaniemellä. Organisaation lopullista selkiytymistä voidaan joutua odottelemaan jopa vuoteen 2009.

Organisaation rakenteesta riippumatta **nämä virastot kuuluvat ilman muuta saamen kielilain 2 §:n 2-kohdan tarkoittamiin valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaisiin, joissa lakia sovelletaan.** Saamelaisella on saamen kielilain 4 §:n mukaan oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää viranomaisessa saamen kieltä. Jos esimerkiksi, juuri tällä hetkellä, Rovaniemellä toimipaikkansa pitävä yleinen syyttäjä ajaa syytettä saamelaisten kotiseutualueella saamenkielistä henkilön vastaan, saamelaisilla tulee olla oikeus käyttää asiassa omaa äidinkieltään. Asian edetessä vaikkapa tuomioistuimeen, toimivaltaisia viranomaisia ovat saamelaisten kotiseutualueen kihlakunnanvirastot sekä Lapin käräjäoikeus, joissa tulkkaamisperinne lienee jo vakiintunut.

Koska yleisistä syyttäjistä annetun lain ja valtakunnansyyttäjänvirastosta annetun asetuksen mukaan valtakunnansyyttäjällä on – esimerkin mainitakseni – ottaa oman harkintansa mukaan syyteoikeus itselleen miltä tahansa yleiseltä syyttäjältä, voi asia, jossa ensiasteessa on saamelaisten kotiseutualueella toimittu saamen kielellä, edetä tätä kautta valtakunnansyyttäjänvirastoon asiana, jossa edelleen tulee haluttaessa voida käyttää saamen kieltä saamen kielilain 4 §:n tarkoittamalla tavalla. Se, että asiaa hoidetaan tulkkauksen tai kääntämisen voimin, ei tarkoita, etteikö saamen kielilaki sinänsä koskisi virastoa. Ehkä vielä selvemmin asia konkretisoituu sellaisissa itsessään täysin mahdollisissa tilanteissa, että saamen kieleen käyttämiseen oikeutettu henkilö saamelaisten kotiseutualueella joutuisi syystä tai toisesta tekemään aloitteen syytteen nostamiseksi asianomaista yleistä syyttäjää vastaan. On mahdotonta ajatella, etteikö

asianomainen saamen kielen käyttöön oikeutettu voisikaan tällaisessa tilanteessa toimia asiassa saamen kieltä käyttäen. Tämä päättelyketju ei voi muuttua miksikään sen johdosta, että yleisesti tiedossa olevien tapausten mukaan varsinkin juuri poliisivirkamiehet suhtautuvat saamen kielilain mukaisiin oikeuksiin huomattavan negatiivisella ja halveksuvalla tavalla.

Edellä todettu on joka tapauksessa oma arvioni asiassa, jossa perustana on yksinomaan lakitekstien sisältö ja eri lakien sovittaminen loogisesti yhdenmukaiseksi kokonaisuudeksi.

b. Terveydenhuollon oikeusturvakeskus (TEO)

Toinen taho, jonka kohdalla yksilön oikeusturva yleensä sekä tässä tapauksessa saamelaisten oikeusturva erityisesti ovat herkimmillään joutua uhanalaisiksi, konkretisoituu potilaiden oikeusturvassa sekä tavallisen että vielä enemmän erikoissairaanhoidon kohdalla. Loppusyksyllä 2007 vahvasti uutisoidut tilanteet ovat tästä murheellinen esimerkki.

TEO:n puolesta annettu vastaus Klemetti Näkkäläjärven kyselyyn vastaa asiallisesti valtakunnansyyttäjänvirasto antamaa vastausta. Vastaus on kaikessa lyhykäisyydessään kenties vielä konkreettisempi osoitus kaikesta edellisessä kohdassa todetusta, joten toistan sen tässä sanasta sanaan.

”Olette lähettänyt Terveydenhuollon oikeusturvakeskukseen (TEO) saamen kielilakia koskevan kielilakiselvityksen. *TEO ei ole saamen kielilain 2 §:n 1 momentin 1-8 kohdassa tarkoitettu viranomainen.* Olen kuitenkin selvittänyt virastossamme, että emme koskaan ole saaneet saamenkielisiä hakemuksia tai kanteluita tai muitakaan yhteydenottoja” (kurs. tässä).

Mitä ensinnäkin tulee toteamukseen, ettei virastoon koskaan ole saapunut saamenkielisiä yhteydenottoja, ei sitä tämän päivän lainsäädännöllisessä tilanteessa

voida pitää minkäänlaisena ihannetilana saati ylpeydenaiheena. Päinvastoin tosiasia kuvastaa paremminkin sitä, etteivät saamelaisten perus- ja ihmisoikeudet todellakaan ole lähelläkään perustuslain tarkoittamaa toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Terveydenhuollon oikeusturvakeskusta ei mainita nimeltä saamen kielilain 2 §:ssä: se on kyllä tosiasia. Saamen kielilain 32 § (Saamen kielen asema eräillä hallinnonaloilla) koskee kuitenkin 3 momentissaan nimenomaan ja erityisesti potilaan asemasta ja oikeuksista annettua lakia (785/1992).

Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksesta annetun lain 1 § määrittää viranomaisen toimialan siten, että oikeusturvakeskus voitaisiin hyvällä syyllä rinnastaa ns. erityistuomioistuimiin. Oikeusturvakeskuksen tehtävänä on huolehtia terveydenhuollon ammattihenkilöiden valvontaa sekä raskauden keskeyttämistä, steriloimista, kuolemansyyn selvittämistä ja oikeuspsykiatriaa koskevassa lainsäädännössä sille säädetyistä tehtävistä samoin kuin muussa lainsäädännössä tai sosiaali- ja terveysministeriön määräyksestä sille erikseen määrätyistä tehtävistä. Ja edelleen: oikeusturvakeskus hoitaa kansainvälisissä toimielimissä käsiteltäviin terveydenhuoltoa ja sosiaalihuoltoa koskeviin *ihmisoikeusasioihin* liittyvät tehtävät, jotka ministeriö sille määrää.

Terveydenhuollon – sama koskee sosiaalihuoltoa – ammattihenkilökuntaa vastaan tehdyt valitukset käsitellään siis ensiasteessa juuri terveydenhuollon oikeusturvakeskuksessa. Pääsäännön mukaan oikeusturvakeskuksen päätöksestä saa valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen (3-4 §).

Oman käsitykseni mukaan saamen kielilakia olisi tulevaisuudessa kenties syytä selkiyttää muun ohella nimenomaan terveyspalvelujen tuottamista koskevissa kysymyksissä. Totean tämän sitäkin paremmalla syyllä, koska vähemmistövaltuutettu on loppuvuonna 2007 ryhtynyt laajoihin toimiin puuttuakseen Enontekiön kunnan kohdalla muiden ohella juuri terveydenhuollossa havaitsemiinsa epäkohtiin saamenkielisen terveydenhuoltopalvelujen liki totaalisen puuttumisen vuoksi kunnassa. Eräiden mediassakin julkaistujen haastattelujen mukaan terveyspalvelujen tuottaja tällä alueella (tarkemmin itse asiassa Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymä)

on puolustellut saamenkielisten palvelujen puuttumista juuri sillä perusteella, jonka saamen kielilain 4 § nimenomaan kieltää: viranomainen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta kielilaissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä.

Vaikka terveydenhuollon käytännön toteuttamista varten olisi perustettu kuntainliitto (esimerkiksi Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymä), tämä seikka ei vaikuta saamen kielilain soveltamiseen supistavalla tavalla. Tämä on todettu saamen kielilain 2 §:n 1 kohdassa: viranomaisia, joihin saamen kielilakia sovelletaan, ovat saamelaisten kotiseutualueen kunnat *sekä sellaisten kuntayhtymien toimielimet, joissa joku näistä kunnista on jäsenenä.*

Arvio

Välttääkseni arvion liiallista pitkittymistä viittaan jo valtionsyyttäjänviraston kohdalla tekemiini yleisiin johtopäätöksiin. Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ja kuntainliitoissa, joihin tietty kunta tai sen osa kuuluu, tulisi saada edellä todetun mukaan toteuttaa ja toisaalta saada palveluja suoraan saamen kielellä.

Palvelun puuttuminen on jo sinänsä korjausta välittömästi vaativa seikka, mutta terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen toimialaa ajatellen kysymykseen tulisivat muiden keskusta koskevien ja ihmisoikeuksia hyvin keskeisellä tasolla konkretisoivien valvontatehtävien lisäksi ennen kaikkea mahdolliset terveydenhuollossa tapahtuvat hoitovirheet. **Käsitykseni mukaan saamen kielilain 34 § tarkoittaa sitä, että hoitovirheasioiden käsittelynkin tulee voida tapahtua saamen kieltä käyttäen.** Saamen kielitoimiston velvollisuus on huolehtia tarpeellisen kirjallisen aineiston kääntämisestä kielestä toiseen, mutta tällaisissa asioissa - jos missä – tulkkauksen järjestäminen tuntuisi lähinnä kysymykseen tulevalta vaihtoehdolta. Kääntämiseen ja tulkkaukseen turvautuminen ei taas tarkoita sitä, etteikö saamen kielilaki sinänsä ”koskisi” kyseistä viranomaista.

c.Patentti- ja rekisterihallitus

Viimeisestä toteamuksesta on helppo siirtyä patentti- ja rekisterihallituksen antamaan vastaukseen Klemetti Näkkäläjärven kyselyyn. Tämän viranomaisen vastaus on äärimmäisen riisuttu: ”*Koska Saamen kielilaki ei sinänsä lain 2 §:n soveltamisalan mukaan koske Patentti- ja rekisterihallitusta, ei PRH:lla ole erityistä lausuttavaa selvityksen osalta”* (kurs. tässä).

Saamen kielilain 5 § takaa yhdistyksille säätiöille, joiden pöytäkirjakieli on saame, oikeus viranomaisessa asioidessaan käyttää pöytäkirjakieltään. Yhdistyslaissa (503/1989) on jo vanhastaan säännös (9 §:n 2 momentti), jonka mukaan yhdistyksellä voi olla suomenkielinen, ruotsinkielinen tai saamenkielinen nimi tai nimi kahdella mainituista kielillä, jolloin mitä tahansa nimeä voidaan käyttää yhdistyksen nimenä. Lain 50 §:n 2 momentin mukaan saamenkielisen yhdistyksen nimeen lisätään lyhenteenä sanat ”registrerejuvvon searvi” tai lyhenne ”rs”.

Yhdistyslain yhdistyksen sääntöjen rekisteröimistä koskeva 51 § on jäänyt koskemaan lain iästäkin johtuen vain suomen- ja ruotsinkielisten yhdistysten sääntöjen merkitsemistä rekisteriin yhdistyksen perustamistoimien yhteydessä. Tästä pykälästä ilmenee, että kaksikielisten yhdistysten sääntöjen kohdalla yhdistyksen on toimitettava – jommin kummin päin – virallisen kääntäjän antama todistus siitä, että säännöt ovat keskenään samansisältöiset.

Säätiölaki on iältään vielä yhdistyslakiakin huomattavasti vanhempi, vuodelta 1930 (109/1930). Säätiöiden kohdalla patentti- ja rekisterihallituksen valvontavelvollisuus ulottuu vielä selvästi pitemmälle kuin yhdistysten kohdalla, johtuen säätiöiden perustamisen yleisistä päämääristä: säätiöissä voidaan liikutella merkittäviäkin omaisuuksia, jolloin säätiön toiminnassa on tarkoin noudatettava säätiön perustamistarkoitusta. – Säätiölakiin ei sisälly minkäänlaista myöhemmin tehtyä lisäystä saamenkielisistä säätiöistä, vaan asiaa täytyy tässä – kuten osin yhdistystenkin kohdalla – tulkita perustuslain ja saamen kielilain nojalla. Suomalaisen oikeusjärjestyksen mukaan noudatetaan sääntöä, jonka mukaan määräävä on tällöin erityislaki (lex

specialis), joka tässä nähdäkseni on saamen kielilaki. Toisaalta ja kuten arvion alkupuolella on todettu, viranomaisen on toiminnassaan Suomen uuden perustuslain mukaan suoraan noudatettava perustuslakia, tässä tapauksessa siis omalta osaltaan toteuttaa perustuslain 17 §:n 3 momentissa säädettyä saamelaisten oikeutta omaa kieltään ja kulttuuria koskevaan itsehallintoon.

Arvio

Patentti- ja rekisterihallituksesta annetun lain (575/1992) 2 §:n mukaan ko. viranomaisen tehtävänä on käsitellä yhdistysrekisteriä, säätiörekisteriä ja säätiöiden valvontaa koskevat asiat sekä tarjota alansa tietopalveluja.

Paljon ennen saamen kielilakia säädetystä yhdistyslaista ilmenee myös periaate, jonka mukaan suomen- ja ruotsinkielisten yhdistysten (sama pätenee myös säätiöihin vaikka selkeä säädös puuttuukin) asioita patentti- ja rekisterihallituksessa viranomaiselle toimitetaan virallisen kielenkääntäjän antama käännös ainakin sääntöjä koskevassa asiassa. Saamenkielisen yhdistyksen nimen kohdalla yhdistyslaki jo itse näyttää velvoittavan viranomaista itseään tarkistuttamaan yhdistyksen saamenkieliseen nimeen liittyvät yhdistyslain määräämät seikat ja nimen oikean kirjoitustavan.

Patentti- ja rekisterihallituksen kohdalla saamen kielilakiin soveltamiseen liittyvä epävarmuus on erinomainen esimerkki siitä, kuinka tietyt nykyaikana varsin vanhat lait (yhdistys- ja ennen kaikkea säätiölaki) kaipaisivat tarkistamista vastatakseen saamen kielilain tarkoitusta ja sen takaamia oikeuksia. Saamen kielilain yhteisöjä ja säätiöitä koskeva 5 § on yleissäännös, joka ei rajoitu edes vain saamelaisten kotiseutualueeseen vaan velvoittaa käännettynä myös viranomaisia yleisen soveltamisklausuulin puitteissa.

Arvioni on, että, vaikka asiassa käytettäisiinkin saamen kielitoimiston palveluja, **saamen kielilain soveltamisala ulottuu patentti- ja rekisterihallitukseen**. En tunne yksityiskohtia tarkemmin, mutta viranomaista koskevan lain 2 § näyttäisi edellyttävän myös alan tietopalvelujen tarjoamista saamenkielisinä.

d.Väestörekisterikeskus

Valtakunnallisiin keskusvirastoihin, jotka erityisen ehdottomaan sävyyn katsovat, että saamen kielilaki ei niitä koske, kuuluu lopuksi vielä väestörekisterikeskus. Väestörekisterikeskuksen vastaus tarkastelun kohteena olevaan kyselyyn kiistää kaikissa esitetyissä kysymyksissä keskuksen kuuluvan saamen kielilain soveltamisalaan. Tämä koskee henkilöstöpolitiikkaa, palvelujen tuottamista, tulkkausta ja yleistä palveluista tiedottamista. Liki jokaisessa kohdassa väestörekisterin kanta on, että asia kuuluu *Lapin maistraatille*, jonka tulee huolehtia näistä tehtävistä.

Saamen kielilakiin sisältyy kohta, lain 7 §, jonka mukaan ”Saamelaisella, jolla on Suomessa kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta, on oikeus ilmoittaa väestötietojärjestelmään tallennettavaksi äidinkielekseen saame.”

Arvio

Väestötietojärjestelmää säätelee väestötietolaki vuodelta 1993 (507/1993). Tämä laaja ja yksityiskohtainen laki osoittaa sen keskuksen vastauksessakin – tosin jokseenkin tylyyn sävyyn - ilmaistun tosiasian, että väestötietojen kirjaaminen ja järjestelmän ylläpito todellakin kuuluvat liki ilman poikkeusta asianomaiselle maistraatille. Saamelaisten kotiseutualueen kohdalla toimivaltainen viranomainen on siis Lapin maistraatti saamen kielilain 2 §:n 2 kohdan mukaan. Väestörekisterikeskus itse on sitä koskevan lain mukaan eräänlainen tietojen kokoajalaitos valtakunnan tasolla, muta se ei itse ota vastaan eikä sen tule huolehtia väestökirjanpitoon liittyvien itsessään moninaistenkin tietojen kirjaamisesta lain edellyttämällä tavalla väestötietojärjestelmään. Lain 2 §:n 1 momentin mukaan väestötietojärjestelmä on automaattisen tietojenkäsittelyn avulla pidettävä yhtenäinen tietojärjestelmä, joka muodostuu alueellisista rekistereistä. Lain 2 §:n 3 momentin mukaan väestörekisterikeskus kyllä vastaa väestötietojärjestelmän ja rekisteritoimintojen yhtenäisyydestä valtakunnassa, mutta vastuu suuntautuu tässä luonnollisesti juuri paikallisviranomaisiin eikä yksityisiin henkilöihin.

Ainoa itse väestötietolakiin sisältyvä kohta, jossa sekä päätösvalta että vastuu

järjestelmän yksityiskohdista ulottuu koskemaan suoraan väestörekisterikeskusta, näyttäisi olevan lain 31-33 §:ssä säädelty tiettyjen henkilötietojen luovuttamista koskeva säännös, päätös valtakunnallisten ja usean maistraatin virka-aluetta koskevien tietojen luovuttamisesta tai ulkomaille yksittäin luovutettavista tiedoista. Henkilötietoja saa lain 28 §:n mukaan – pääsäännön mukaan asianomaisen maistraatin puoleen kääntymällä – saada käyttöönsä henkilötietoja teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla soveltuvalla tavalla. Tietoja saa viranomaisen luvalla tutkia virkatehtävien hoitoa, historiallista tai tieteellistä tutkimusta tai muuta näihin verrattavaa tarkoitusta varten.

Tietojen luovuttamista lain säätelemissä tilanteissa koskee poikkeuksellisesti oikeutta muutoksenhakuun koskeva lain 33 §:n, joka mukaan muutosta haetaan valittamalla noudattaen, mitä hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Tällöin asia vaikka vain asiaa lähtökohtaisesti ajatellen voisi valitusoikeuden kautta siirtyä ao. maistraatilta tai joissakin tilanteissa suoraan väestörekisterikeskuksesta valitusviranomaiseen, viime sijassa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. **Tällöin asiaa koskisi siis saamen kielilain 2 §:n 8 kohta.** Tosin ilman tarkempia tietoja on vaikea kuvitella, mikä nimenomainen saamelaista koskeva tieto olisi valtakunnallinen, usean maistraatin virka-aluetta koskeva tai ulkomaille muutoin kuin yksittäin luovutettava tieto.

Tätä laveammalle en väestötietolain soveltamisalaa koskevan ongelman kohdalla kykene yltämään, ja tarkastelu on edelläkin jokseenkin teoreettinen. Lapin maistraatin kohdalla saamen kielilain ulottuvuus viranomaiseen on sen sijaan selviö ja asia on vielä yksilön oikeusturvan kannalta keskeinen. Esimerkiksi ”historiallisen tai tieteellisen tutkimuksen” käsite ja oikeus saada sitä varten mitä moninaisimpia tietoja väestötietojärjestelmästä on jo viime aikoina näyttänyt paikoin johtavan eettisesti erittäin kyseenalaisiin tilanteisiin, joissa tietoja on käytetty vähintäänkin epäeettisesti tai jopa lain vastaisesti tarkoituksiin joita varten lupaa niiden saamiseen ei ole saatu (verr. saamelaisten kotiseutualueiden asukkaiden luokittelu mitä merkillisimpiin ”etnisiin” ryhmiin aivan muuta tarkoitusta palvelevan tutkimuksen siivellä. Asia on vakava ja ansaitsee osakseen ainakin tarkkaa seurantaa vastaavien väärinkäytösten välttämiseksi.

e. Itella

Itella (entinen Suomen posti Oyj) kuuluu niihin valtion liikelaitoksiin/palvelua tuottaviin yhtiöihin, joista säädetään saamen kielilain 17 §:ssä: valtiolla on laitoksessa määräämisvalta, ja laitoksen on saamelaisten kotiseutualueella annettava kielellistä palvelua saamen kielellä sekä tiedotettava yleisölle myös saameksi toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämällä tavalla. Palvelun tarjoamisvelvollisuus on ehdoton, tiedottamisvelvollisuutta rajaa sen sijaan kohtuullisuusperiaate.

Itellan puolesta annettu vastaus Klemetti Näkkäläjärven kyselyyn on poikkeuksellisen huolellinen ja täsmällinen ja osoittaa, että asiaa on jo ennen saamen kielilain voimaantuloa pohdittu laitoksen sisällä. Eikä todellakaan syyttä, sillä varmuudella jokainen Suomen kansalainen etnisyydestä riippumatta joutuu turvautumaan mutta myös luottamaan postin palveluun päivittäisessä toiminnassaan. Postin toiminnalla on kaiken lisäksi harvinaisen pitkät juuret historiassa: ”postin” kulku on varmennettu jo 1700-luvun lainsäädännössä koskien myös nykyistä saamelaisten kotiseutualuetta.

Itellan vastaukseen näyttäisi kuitenkin mielestäni sisältyvän tulkintavirhe. Kyselyyn vastannut lähtee siitä, että palvelujen tarjoaminen voitaisiin hoitaa tulkkaus- ja käännöspalvelua käyttämällä. Toisaalta vastaaja on liittänyt vastaukseensa tarkan luettelon siitä, missä nimenomaisissa saamelaisten kotiseutualueen Itellan palvelupisteissä toimii kotikielenään saamea puhuva tai ainakin saamea taitava henkilö/henkilöitä.

Kokonaiskuva on osittain hyvin positiivinen, toisaalta murheellinen, osoittaessaan, että saamenkielinen palvelu puuttuu kokonaan saamelaiseen kulttuuriin yleisen tietämyksen mukaan negatiivisimmin suhtautuvissa kuntakeskuksissa: erityisesti Ivalossa sekä Enontekiön Hetan kirkonkylässä ja vielä Kilpisjärvellä. Mutta melko yllättävissäkin pisteissä kielitaito loistaa poissaolollaan: esimerkiksi Inarissa ja Sodankylässä.

Arvio

Saamen kielilaki ei nähdäkseni anna vaihtoehtoja saamenkielisen palveluperiaatteen toteutumisessa saamelaisten kotiseutualueella: **saamenkielisellä henkilöllä on postissa oikeus saada esim. postia lähettäessään tai vastaanottaessaan käyttää saamen kieltä ilman välikäsiä**. Saamen kielilain 14 § toisaalta velvoittaa viranomaista tai toimipaikkaa henkilöstöä palkatessaan huolehtimaan siitä, että virastossa tai toimipaikassa pystytään palvelemaan asiakkaita myös saameksi. - Kysymys on tässä siis loppujen lopuksi yksinkertaisesta henkilöstöpolitiikasta. Varsinkin asiamiesposteissa henkilöstö näyttää vaihtuvan varsin tiuhaan tahtiin, eikä saamenkielisen henkilön palkkaamisen varmentaminen nähdäkseni tuottaisi missään saamelaisalueen kunnassa edes käytännön ongelmia. Itellan kohdalla ongelmat näyttäisivät mitä suurimmassa määrin koskevan yleistä asenneilmapiiriä.

Muiden, esim. **tiedottamista koskevien palvelujen kohdalla Itella ei täytä yleisesti ottaen edes saamen kielilain minimimääräyksiä.** Esimerkkinä voitaisiin ajatella niin yksinkertaista asiaa kuin asiamiespostin aukioloajoista tiedottamista. Tosin en voi väittää tuntevani tilannetta täsmällisemmin muualla kuin Kilpisjärvellä, Kaaresuvannossa ja Hetassa, mutta käsitykseni mukaan näistä toimintapisteistä on turha etsiskellä minkäänlaista saamenkielistä tiedotetta tai ”kylttiä” edes tällaisessa yksinkertaisessa mutta olennaisessa perusasiassa.

f. Saamelaisalueen koulutuskeskus (SOGSAKK)

Saamelaisalueen koulutuskeskukselle lienee osoitettu useampikin kyselykaavake kieliselvitystä varten. Käytettävissäni oleva vastaus lienee suullinen haastattelu, jossa vastaajana on koulutuskeskuksen varsin uusi työntekijä. Lukuisista kommenteista keskeisin on seuraava: ”*Muuten, kielilaki ei koske SAKK:ia, vaan se on unohdettu siitä pois!*” (kurs. tässä).

Arvio

Saamen kielilaki ei ole ”unohtanut” saamelaisalueen koulutuskeskusta pois, vaan sitä koskee muiden vastaavien oppilaitosten tavoin ensinnäkin saamen kielilain 5 §:n 2 momentin yleissäännös: ”Oppilaitoksella, jonka opetuskieli on saame, on vastaavasti oikeus käyttää saamen kieltä siten kuin 1 momentissa säädetään.” – 1 momentti koskee edellä tarkasteltua yhdistysten ja säätiöiden oikeuksia määrittävää oikeutta. Saamelaisten koulutuskeskuksesta on säädetty lainsäädännön tasolla erikseen, ja sen mukaan saamen kieli on koulutuskeskuksen opetuskieli (laki saamelaisalueen koulutuskeskuksesta 545/93, 2 §).

Toinen kysymys koskee oppilaitoksen hallintotason muita tehtäviä. Myös niistä on säädetty oppilaitosta koskevan lain 2 §:ssä. Koulutuskeskuksen tehtävänä on, paitsi antaa koulutusta lähinnä saamelaisalueen tarpeita varten, säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria ja luontaiselinkeinoja sekä edistää saamenkielisen oppimateriaalin tuottamista. Koulutuskeskuksessa voidaan järjestää myös koulutusta tukevaa tai siihen läheisesti liittyvää tutkimus- ja palvelutoimintaa. Tätä ”voidaan” –mahdollisuutta koulutuskeskus on myös toteuttanut ja toteuttaa yhä näkyvämmin muun muassa lukuisten projektien muodossa.

Oppilaitoksen oikeutena taas on saamen kielilain 5 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen luona asioidessaan käyttää saamen kieltä oppilaitosta ja sen toimintaa koskevissa asioissa. ”Viranomainen” tarkoittaa sekä kaikkia kielilain 2 §:n nimeltä mainitsemia viranomaisia että yleisen soveltamisklausuulin mukaisia viranomaisia (ne valtion hallintoviranomaiset, jotka muutoksenhakuviranomaisina käsittelevät sinne saamenkielisinä vireille tulleita asioita).

Käytettävissäni ei valitettavasti ole tämän arvion laatimista varten SAKK:n säädösten mukaisia virkojen kelpoisuusehtoja. Opettajien kohdalla voisi olettaa, että ainakin useimpien opetusvirkojen kelpoisuusehtona on saamen kielen taito. Muissakin tapauksissa kielitaito katsotaan saamen kielilain mukaan erityiseksi ansioksi virkoja täytettäessä. SAKK:sta annetun vastauksen mukaan oppilaitos kyllä huolehtii

henkilöstön saamenkielen taidosta saamen kielilain 14 §:n edellyttämällä tavalla.

Koulutuslaitosta koskevan lain 2 § osoittaa, että laitoksella on pelkkää opetusta huomattavasti laajempi tehtäväkenttä, joka ulottuu tutkimukseen ja palvelutoimintaan. En liene mitään epäilystä myöskään siitä, etteikö laitos käytännössä nimenomaan toimisi ”saamenkielisenä”: tällöin se erityisesti toteuttaa lain 2 §:n mukaista velvoitettaan ”säilyttää ja kehittää saamelaista kulttuuria”.

Oppilaitoksen ja saamen kielilain keskinäisiä suhteita koskeva ilmeinen haparointi voidaan silti katsoa osin oikeutetuksi, koska oppilaitos ei ole varsinaisesti viranomainen eikä toisaalta myöskään, laajasta toimenkuvastaan huolimatta, julkisia palveluja tuottava liikelaitos tai yksityishenkilö. Oppilaitoksen vastauksia voitaisiin tästä lähtökohdasta tulkita eräänlaisena toiveena oppilaitoksen nimen lisäämiseksi eksplisiittisesti saamen kielilain 2 §:n luetteloon.

g. Senaattikiinteistöt

Senaattikiinteistöt on valtion liikelaitos, jota koskee oma lakinsa (1196/2003), mutta jota muuten koskee laki valtion liikelaitoksista (1185/2002). Liikelaitoksella on kiinteistöjä myös saamelaisten kotiseutualueella. Laitoksen puolesta annetun vastauksen lopussa toistellaan yllättävää kyllä yleisen kielilain asettamia velvoitteita laitoksen toimintaan, koskien siis palvelemista ja tiedottamista suomen ja ruotsin kielillä. Vasta vastauksen viimeisessä virkkeessä havahdutaan huomioimaan saamen kielilaki, ja todetaan, että senaattikiinteistöjen tulisi ”vastaavasti” mahdollisuuksien mukaan tiedottaa ja palvella myös saameksi. Vastaus näyttää kuvastavan erityisen selvästi sitä, että saamen kielilaki on useissa viranomaisissa ja laitoksissa vielä jonkinlainen kummajainen: tällöin ei se viesti ole lainkaan mennyt perille, että kysymyksessä on yleisestä kielilaista riippumaton, perusoikeuksia perustuslain mukaan toteuttava laki. Voisi kuvitella, että sama koskee niitä lukuisia tahoja – kuutisenkymmentä kappaletta – jotka eivät lainkaan vastanneet Klemetti Näkkäläjärven kyselyyn. Tästä huolimatta on aivan selvää, että erityisesti saamen kielilain 8 § koskee jo sellaisenaan liikelaitosta:

yleisölle suunnatussa tiedottamisessa on käytettävä myös saamen kieltä.

Arvio

Ei ole mitään epäselvyyttä sen suhteen, etteikö Senaattikiinteistöt –liikelaitosta saamelaisten kotiseutualueen puitteissa koskisi saamen kielilaki siten kuin kielilain 2 § tarkoittaa ja kielilaissa tarkemmin säädetään.

Tämän liikelaitoksen kohdalla kysymys on kaiken lisäksi saamelaisen kulttuurin kannalta keskeisestä elementistä eli maa- ja vesialueista. Tällä hetkellä Senaattikiinteistöjen omistamat kiinteistöt vaihtavat omistajaa (oman kokemukseni mukaan) usein varsin vaivihkaa ja ilman, että ostamis- tai myymisaikeista olisi tiedotettu missään siten kuin saamen kielilain 8 § selvästi edellyttää. Tämä on ilmiselvästi puute ja ristiriidassa kielilain vaatimusten kanssa.

h. Ilmatieteen laitos

Ilmatieteen laitoksen taholta annetussa vastauksessa todetaan: ”Asia ei vielä ole koskettanut minua, sillä työnantajani ei kuulu viranomaisiin, joihin saamen kielilakia sovelletaan.” Ilmatieteen laitoksesta on säädetty oma laki (585/1967). Laki on siis varsin vanha ja sisältää kaiken lisäksi vain muutaman äärimmäisen typistetyn pykälän laitoksen toiminnasta ja velvollisuuksista. Itse laissa ei luonnollisestikaan ole voitu huomioida saamen kielilakia saati saamen kieltä ja kulttuuria koskevia perusoikeusuudistuksia. Lain mukaan ilmatieteen laitoksen tehtävänä on hankkia luotettavaa tietoa Suomen ilmastosta ja *hoitaa sääpalvelu ottaen huomioon erityisesti maamme elinkeinoelämän ja yleisen turvallisuuden vaatimukset* sekä suorittaa myös alan tutkimusta sille mahdollisesti muuten määrättyjen tehtävien ohella.

Luonteensa puolesta Ilmatieteen laitos on sekä julkisia palveluja tuottava valtion määräysvallassa oleva laitos että tutkimuslaitos. Laitoksen laissa säädetty yleinen ja yleisen turvallisuuden kannalta keskeinen tehtävä on tiedotteiden ja sääennusteiden

laatiminen, joiden merkitys nousee asteikon huipulle saamelaisten kotiseutualueen harvaan asutuissa ja säätiloiltaan oikullisissa erämaissa vielä korostetummin kuin muualla Suomen maaperällä – merisäätä kenties lukuun ottamatta. Palveluja tarvitsevat Lapin tuntureilla päivästä toiseen liikkuvat poromiehet ja muut luontaiselinkeinojen harjoittajat, ja tietenkin alati kasvavat turistilaumat, joille säätilojen oikullisuus ja armottomuus eivät selvästikään ole usein lainkaan kirkastuneet (lukuisten omien kokemusteni perusteella). Ylä-Lapissa asuvien poronhoitajien, ketkä tarvitsevat työssään ajantasaista ja tarkkaa tietoa säätilasta, ovat pitäneet ilmatieteen laitoksen sääennusteita epäluotettavina.

Arvio

Saamen kielilain 8 §:n 4 momentissa säädetään valtion viranomaisista (ja laitoksista), joihin lain 2 §:n soveltamisala ei ulotu: ne ovat ”muita” valtion viranomaisia, jotka tuottavat esim. tiedotteita, jotka koskeva saamelaisia tai jolloin tiedottamiseen saamen kielellä muuten olisi erityistä syytä. Elinkeinoelämän tarpeet ja yleisen turvallisuuden tarpeet eivät ole millään tavoin periferiassa pohjoisimman Lapin eli saamelaisten kotiseutualueen teillä ja tuntureilla, **eikä ilmatieteen laitosta ole laissa vapautettu näiden seutujen asukkaiden palvelemisesta tiedotteiden ja ennusteiden laatimisessa**. Lisänä epäkohtiin on mainittava Suomen, Ruotsin ja Norjan välinen saamenkielisen väestön vilkas liikkuminen muualla saamelaisalueella kuin omassa valtakunnassaan niin poronhoitotöissä kuin muuten, jolloin suomenkielinen, huono sääennuste ei palvele, ei ainakaan yleisen turvallisuuden varmistamisen velvoitetta suomea taitamattomien saamelaisten turvaksi.

Sikäli mikäli jokin valtakunnallinen ohjeistus ilmatieteen laitoksen palveluperiaatteiden noudattamisessa on jättänyt kyseiset syrjäseudut jossakin suhteessa alempiarvoiselle tasolle kuin Suomen muut kolkat, asiaan tulisi kiinnittää mitä pikimmiten huomiota laitoksen sisällä. Ilmatieteen laitoksen yleinen toiminta-alue kattaa joka tapauksessa koko Suomen, ja tältä pohjalta katson, että saamen kielilain soveltamisperiaate kyllä koskee myös tätä Suomen osaa. Ennusteita ja tiedotteita olisi tuotettava myös saamen kielellä, eikä se todellakaan ole kohtuutonta kielilain tarkoittamalla tavalla.

11.5 Loppuarvio

Saamen kielilain 28 §:n mukaan jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan saamen kielilain noudattamista. Tärkeä yleissäännös – valtakunnallisellakin tasolla – sisältyy lain 24 §:ään: ”Viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että saamen kielilain turvaamat kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä.”

Nämä periaatteet eivät toteudu suomalaisessa yhteiskunnassa selvästikään saamen kielilain tarkoittamalla tavalla: edellä tarkastelluissa vastauksissa kuvastuu ajattelu, jonka mukaan lakia noudatetaan vasta kun joku lähes asiasta huomauttaa. Juuri tätä tarkoitusta varten saamen kielilaki sisältää myös säännöksen (28 §:n 2 momentti), jonka mukaan saamelaiskäräjät seuraa lain soveltamista ja voi antaa suosituksia sekä tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Näyttää siltä, että syytä tällaisten aloitteiden ja suositusten tekemiseen on, vieläpä kipeästi. Viime kädessä, jos asiassa ei saada aikaan parannusta, asiaa hoitavat luonnollisesi oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies, joihin kielilain soveltamisalue onneksi sananmukaisesti ulottuu.

Kysymys ei saamen kielilain kohdalla todellakaan ole pagatellin omaisista tai edes marginaalisista lainsäännöksistä ja niiden velvoittavuudesta viranomaisia ja lain tarkoittamia muita yhteiskunnan palveluyksiköitä kohtaan. Vaikka saamelaiset ovat lukumäärältään pieni kansa, heidän kohdallaan kysymys on alkuperäiskansana kulttuurin säilymisen kannalta keskeisimpien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Kuten edelläkin on todettu, asian monitahoisuutta on omiaan lisäämään suomalaisessa yhteiskunnassa kiihtyvään tempoon tapahtuva lainsäädännöllinen kehitys, joka siirtää julkista valtaa paikalliselta taholta yhä laajempiin yksiköihin ja toisaalta myös yksityishenkilöille. Jos tänä päivänä puhutaan kuntatason hallinnon vähittäisestä hiipumisesta ja laajentumisesta maakuntien tasolle, mistä sitten puhutaan 20 tai 50 vuoden kuluttua?

Kuitenkin, ja aivan tästä riippumatta, Suomi on sitoutunut edistämään saamelaisen kulttuurin säilymistä ja kehitystä sekä perus- että ihmisoikeustasolla. Tämä velvoite ja sen sitovuus näyttää vastaavasti laajenevan yhä suurempiin yksiköihin erityisesti

saamelaisten kotiseutualueen tietyn kunnan tai sen osan kuuluessa laajentuneeseen hallintoyksikköön, samoin julkisten palveluyksiköiden pirstoutuessa valtakunnantasoisiksikin toiminnoiksi.

Kaikesta tästä huolimatta täytyy lähteä siitä, että saamelaisten niin kielellisten kuin muidenkin perustuslaillisen oikeuksien toteutuminen ja kehittäminen kohtaavat kipeimmät ongelmakohtansa paikallisella tasolla, saamelaisten kotiseutualueen nykyisissä kunnissa, kuntainliitoissa ja vielä lääninhallinnonkin tasolla. Lainsäädännön velvoitteet ovat näillä tasoilla selvimmät ja tiukimmat, mutta yleinen asenneilmapiiri ja perinteinen saamelaiskulttuuria väheksyvä ajattelu toisaalta on negatiivisinta merkittävässä osassa yhteiskuntaelämää. Näillä tasoilla ”paikallisuus” polkee mennen tullen alleen etnisen saamelaisuuden harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta.

Kokonaan toinen kysymys on, voidaanko, ja jos niin miten, tätä epäkohtaa pyrkiä purkamaan lainsäädännön keinoin, tässä tapauksessa esimerkiksi saamen kielilain osittaisuudistuksen voimin. Tehtäväni ei kuitenkaan ainakaan tässä vaiheessa ulotu tämän asian pohtimiseen. Sen uskallan kuitenkin lopuksi todeta, **että saamen kielilain 2 §:n viranomaisluettelo näyttää osin vanhahtavaan muotoon laaditulta nykypäivänä, jolloin se on omiaan välittämään virheellistä tai ainakin harhaanjohtavaa viestiä lain soveltamisvelvollisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa.** Toisaalta lukuisia viranomaisia ja julkisia palveluja tuottavia laitoksia koskevat lait ovat edelläkin todetuin tavoin liki käsittämättömän vanhoja. Tältä osin voidaan ilman muuta päätyä toteamukseen, jonka mukaan lainsäätäjällä olisi sekä täysi syy että velvollisuus korjata lait nykypäivään ja perustuslain asettamia velvoitteita toteuttavalle tasolle.

12 Yhdenvertaisuussuunnitelmat

Yhdenvertaisuuslaki ei erityisesti käsittele saamelaisten kielellisiä oikeuksia, mutta estää esimerkiksi kielen perusteella tapahtuvan syrjinnän. Tässä kielilakiselvityksessä ei ole varsinaisesti kysytty yhdenvertaisuussuunnitelmista, mutta tulevissa kyselyissä kun tietoisuus yhdenvertaisuussuunnitelmista kasvaa, asia olisi otettava mukaan kyselylomakkeisiin. Tämän luvun alakappaleissa on tarkasteltu saamelaisalueen kuntien yhdenvertaisuussuunnitelmia. Kunnilta kysyttiin syksyllä 2007 erikseen puhelimitse kuntien yhdenvertaisuussuunnitelmista ja vain Enontekiön kunnan suunnitelma on valmistunut marraskuuhun 2007 mennessä. Muissa kotiseutualueen kunnissa suunnitelma on vielä valmisteilla. Saamelaisten kotiseutualueen ja siellä toimivien valtion tahojen yhdenvertaisuussuunnitelmia on etsitty yksiköiden kotisivuilta ja www.yhdenvertaisuus.fi -sivustolta. Resurssien, ajanpuutteen ja selvityksen tutkimusintressien johdosta ei ole ollut mahdollisuutta kartoittaa laajemmin saamelaisalueella toimivien yksiköiden yhdenvertaisuussuunnitelmien olemassaoloa ja sisältöä.

Yhdenvertaisuuslaki astui voimaan 1.2.2004. Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista ja parantaa syrjinnän kohteeksi joutuneiden oikeussuojaa. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän mm. iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon tai muun henkilöön liittyvän syyn (esim. varallisuus, raskaus, perhesuhteet) perusteella. Yhdenvertaisuuslaki erottaa välillisen ja välittömän syrjinnän, joista välitön syrjintä tarkoittaa epäsuotuisaa kohtelua ja välillinen syrjintä viittaa niihin käytäntöihin ja tapoihin, jotka ovat syrjiviä, asettaen jonkun tai jotkin ihmisryhmät epäedulliseen asemaan.

Yhdenvertaisuuslaki edellyttää, että valtion ja kuntien viranomaiset laativat yhdenvertaisuussuunnitelman ja työministeriön suositusten mukaan kuntien olisi tullut laatia suunnitelmat vuoden 2005 loppuun mennessä ja suunnitelmissa olisi kiinnitettävä erityistä huomioita saamelaisiin alkuperäiskansana saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa (2004/21 & Vähemmistövaltuutettu 2007). Yhdenvertaisuus-

suunnitelman tarkoituksena on edistää etnistä yhdenvertaisuutta ja ehkäistä sekä välitöntä (ns. suora syrjintä) että välillistä (ns. epäsuoja syrjintä) syrjintää viranomaisen toiminnassa ja toimintaympäristössä (TM 9.9.2004). Suomen perustuslaissa on säädetty saamelaisten kielioikeuksista, yhdenvertaisuusvaatimuksesta ja syrjinnän kiellosta. Edelleen on perustuslain 22 §:ssä säädetty julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Yhdenvertaisuussuunnitelmassa tulee käsitellä vähintään etnisyyteen liittyviä seikkoja. Yhdenvertaisuussuunnitelma koskee sekä palveluja että henkilöstöpolitiikkaa. Yhdenvertaisuuslain valvonta työ- ja virkasuhteissa kuuluu työsuojeluviranomaisille ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän valvonta työ- ja virkasuhteiden ulkopuolella vähemmistövaltuutetun ja uuden syrjintälautakunnan tehtäviin (11 §).

Työministeriön yleisissä suosituksissa yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöiksi on erikseen nostettu esille yhdenvertaisuussuunnittelun erityiskysymykset saamelaisten kotiseutualueella. Suositusten mukaan valtion keskushallinnon sekä saamelaisten kotiseutualueella toimivien alueellisten ja paikallisten viranomaisten tulisi kiinnittää yhdenvertaisuussuunnitelmia laatiessaan erityistä huomiota muun muassa saamenkielisten palvelujen saatavuuteen ja kehittämiseen sekä yleensäkin saamelaisten taloudellisen ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistämiseen ja toteutumiseen. Lisäksi työministeriö suosittelee, että yhdenvertaisuussuunnitelmia laatiessaan viranomaiset tekisivät tiivistä yhteistyötä saamelaisten edustuksellisten elinten ja perinteisten instituutioiden kanssa.

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esitti mietinnössään (7/2003 vp), että se pitää erityisen tärkeänä, että viranomaiset laatiessaan yhdenvertaisuussuunnitelmia ottavat huomioon myös perinteiset kansalliset vähemmistöt, kuten saamelaiset. Valiokunnan mukaan tulee erityistä huomiota kiinnittää saamelaisten oikeuksiin alkuperäiskansana.

Vähemmistövaltuutettu pyysi syrjintälautakunnalta lausuntoa sitä, että tuleeko yhdenvertaisuussuunnitelmissa huomioida kuntien ja viranomaisten rooliin myös työnantajana. Syrjintälautakunta antoi lausunnon, jossa se katsoo, että yhdenvertaisuuslain 4 §:n 2

momentin mukaisen yhdenvertaisuussuunnitelman sisältöön tulee sisällyttää myös viranomaisen toiminta työnantajana. Yhdenvertaisuussuunnitelman tulee koskea viranomaisten kaikkia toimialaoja, kuten myös rekrytointia (Syrjintälautakunta 2006: 10 - 11).

12.1 Saamelaisalueen kuntien suunnitelmat

Saamelaisten kotiseutualueen kunnista Enontekiön kunnassa on hyväksytty tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosille 2007 - 2009. Muissa saamelaisalueen kunnissa suunnitelma on vielä valmisteilla. Utsjoen kunnassa suunnitelma on palautettu uudelleen valmisteluun kunnanvaltuuston käsittelyn jälkeen. Enontekiön kunnan yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainitaan, että suunnitelman tulee koskea sekä palvelujen tuottamista että henkilöstöpolitiikkaa. Suunnitelmassa todetaan, että etnisellä alkuperällä viitataan sekä maahanmuuttajiin että Suomen ns. vanhoihin etnisiin vähemmistöihin, joita ovat saamelaiset, romanit, tataarit, juutalaiset ja vanhat venäläisyhteisöjen edustajat. Laki koskee siis sekä syntyperäisiä suomalaisia että Suomeen myöhemmin muuttaneita, kaiken ikäisiä lapsia, naisia ja miehiä suunnitelman mukaan (Enontekiön kunnan…2007, 11). Suunnitelma ei käsittele saamelaisia alkuperäiskansana kuten työministeriön ohjeet edellyttävät (9.4.2006). Yhdenvertaisuussuunnitelma ei mainitse saamelaisten kielellisiä oikeuksia tai saamelaisten kielellisiä palveluja.

Työministeriön suosittelee, että suunnittelun tulisi mahdollisuuksien mukaan perustua luotettaviin tietoihin ja arvioihin maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien koosta ja rakenteesta sekä viranomaisen toiminnan heitä koskevista tuloksista (Työministeriö 9.4.2006). Enontekiön kunnassa tällaista arviota ei ole tehty. Kunnan toimintaa tulisi suunnitella yhdenvertaisuussuunnitelmassa ohjeiden mukaan huomioiden sekä 1) kaikille suunnatut palvelut että 2) mahdolliset erityistoimet, joita on tarpeen kohdentaa vähemmistöille. Kaikille suunnattujen palvelujen osalta arvioidaan esimerkiksi sitä, miten hyvin ne vastaavat eri vähemmistöjen tarpeisiin, millaiset heidän todelliset mahdollisuutensa käyttää eri palvelumuotoja ovat ja millaisia mahdollisia esteitä on havaittu palvelujen antamisessa. Eritystoimien osalta arvioidaan niiden riittävyyttä, laatua ja

saatuja kokemuksia sekä palveluntuottajan että käyttäjän näkökulmasta. Enontekiön kunnassa palveluja ei ole tarkasteltu tällä tavoin.

Työministeriön ohjeiden mukaan suunnitelman toteutumista seurattaessa on hyvä kerätä palautetta myös eri vähemmistöjä edustavilta tahoilta. Suunnitelmaan olisi hyvä kirjata seurannan konkreettiset aikarajat, vastuutahot ja erilaisia muodot ja menetelmät, joita seurannassa käytetään. Enontekiön kunnassa seurantavastuu on määrätty kunnanhallitukselle ja yt-ryhmälle ilman aikarajoja.

Enontekiön kunnan osalta olisi toivottavaa, että yhdenvertaisuussuunnitelma olisi yksityiskohtaisempi ja käsittelisi saamenkielisen henkilökunnan määrää ja saamenkielisiä palveluja työministeriön ohjeiden mukaan. Olisi tärkeä tehdä kartoitus nykytilanteesta, koska ilman sitä yhdenvertaisuussuunnitelma jää irralliseksi. Enontekiön kunta ei ole myöskään suunnitelman valmistelussa kuullut työministeriön suosituksien mukaisesti saamelaistahoja, kuten saamelaiskäräjiä tai paikallisia saamelaisyhdistyksiä.

12.2 Saamelaisalueen valtion yksiköiden ohjelmat

Pohjois-Lapin työvoimatoimiston yhdenvertaisuussuunnitelman tavoitteena on vaikuttaa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen edellytyksiin: syrjinnän tunnistamiseen, toimenpiteiden ja keinojen kehittämiseen syrjinnän ehkäisemiseksi ja poistamiseksi sekä alentaa kynnystä syrjintään puuttumiselle. Työvoimatoimisto tarkastelee suunnitelmassaan erityisesti vajaakuntoisuutta, pitkäaikaistyöttömyyttä, ikää, saamelaisuutta ja maahanmuuttoa**.** Suunnitelman pohjana on työministeriön ohjeiden mukaisesti tehty tilannekartoitus.

Saamelaisten palveluja koskevassa tilannekartoituksessa selvisi seuraavaa: 11.6.2006 tiedon mukaan äidinkielenään saamea puhuvia on Sodankylän toimipaikassa tilastoitu Uraan (työhallinnon tietokone-ohjelmisto) yksi henkilö. Toimipaikassa ei ole saamea puhuvaa työntekijää. Uraan on saman ajankohtana Ivalossa tilastoitu saamelaisia 72. Toimipaikasta ei ole saatavilla pohjois-, inarin- tai koltansaamenkielisiä palveluja. Virkailijat näkevät toimialan kehittämiskohteina äidinkieliset palvelut, esitteet ja

tiedotteet. Lisäksi työvoimatoimistossa halutaan saamen eri kielet tasavertaisiksi toiminnassa.

Uraan oli 11.6.2006 tiedon mukaan tilastoitu 71 saamelaista Utsjoella. Virkailijoiden mukaan saamelaiseksi tiedettyä asiakasta ei aina oma-aloitteisesti palvella saameksi. Saamelaiset eivät kysy omakielistä palvelua tai materiaalia, koska näitä ei systemaattisesti ole saatavilla. Utsjoen toimipaikassa suullista pohjoissaamenkielistä palvelua antaa yksi äidinkielinen ja yksi pohjoissaamen approbaturin suorittanut virkailija. Utsjoen toimipaikan omat ilmoitukset julkaistaan suomeksi ja pohjoissaameksi. Ammatinvalinnanohjaus on ollut suomenkielistä. Erityistoimenpiteet esim. erilaisia testejä sisältävät työkuntotutkimukset toteutetaan yleensä saamelaisalueen ulkopuolella ja suomeksi. Saamenkieliset (nuoret) voidaan harvoin sijoittaa saamenkielisiin työharjoittelupaikkoihin, koska mahdollisuudet tähän ovat rajoitetut tai niistä ei tiedetä. Työvoimakoulutus on pääosin ollut suomenkielistä.

Pohjoissaamenkielisiä lomakkeita on käytössä n. 10, mutta niitä ei rutiininomaisesti käytetä eikä tarjota asiakkaalle. Kunnollisia esitteitä ei ole saameksi saatavissa eikä liioin työhallinnon lakeja, asetuksia tai ohjeita. Saamen kirjallinen käyttö ja työhallinnon tarvitseman terminologian kehittäminen on näin ollen tähän mennessä jäänyt vähäiseksi.

Yhdenvertaisuussuunnitelmassa saamenkielisten palveluja pyritetään huomioimaan toiminnassa seuraavilla tavoilla. Työvoimatoimisto osoittaa asiakkaille voivansa palvella heitä myös eri saamen kielillä. Positiivisena erityiskohteluna työvoimatoimisto varaa riittävästi ja omakielistä palveluaikaa saamelaiselle asiakkaalle, tarpeen mukaan myös tulkin välityksellä. Erilaisissa tutkimuksissa työvoimatoimisto pyrkii kulttuurivapaisiin testeihin, joihin pyritään järjestämään saamenkielinen tulkkaus. Työvoimatoimiston tavoitteena on myös järjestää saamenkielisiä yritys- ja ammatinvalinnanohjauspalveluja. Työvoimatoimisto pyrkii vaikuttamaan siihen, että työhallinnon normeja käännetään eri saamen kielille, jotta hallinnon tarvitsema saamenkielinen terminologia kehittyisi ja vahvistuisi.

Uutta henkilöstöä palkattaessa työvoimatoimistossa etusija annetaan alueella käytettävää saamen kieltä osaavalle, kun kyse on muutoin tasavertaisista hakijoista. Työvoimatoimisto kannustaa henkilöstöä osallistumaan saamen kielen ja kulttuurin koulutukseen ja järjestää äidinkieleltään saamenkielisille kirjoitus- ja lukutaitokoulutusta, jolloin heidän mahdollisuutensa työllistyä alueella paranee. Positiivisena erityistoimena työvoimatoimisto varaa saamelaisille koulutuspaikkakiintiöitä ja hyväksyy koulutuksen tasa-arvoiseksi lähdeaineistoksi saamelaisen perinteisen tietämyksen. Saamelaisille suunnatussa koulutuksessa koulutukselle ei tule asettaa vähimmäisosallistujamäärää. Työvoimatoimisto vaikuttaa siihen, että Lapin TE-keskukseen perustetaan saamelaisasiamiehen virka ja että valtion ja kuntien virkoihin sijoittuisi saamen kieltä taitavaa henkilöstöä. Saamen kielen määrittely kelpoisuusehdoksi voisi lisätä koulutettujen saamelaisten paluumuuttoa kotiseutualueelle. Työvoimatoimisto edistää osaltaan etnisen syrjinnän vastaisen neuvonnan kehittämistä Pohjois-Lapin alueelle.

Suunnitelma valmistui vuonna 2006 ja sitä päivitetään vuoden 2007 aikana ja seurataan suunnitelman tavoitteiden edistymistä. Suomen saamelaiskäräjät on antanut lausunnon työvoimatoimiston yhdenvertaisuussuunnitelmasta. Yhdenvertaisuus-suunnitelma on esimerkillinen ja huomio hyvin saamenkieliset palvelut ja pohjautuu tilannekatsaukseen. Toivottavaa olisi kuitenkin kattavampi seurantajärjestelmä ja resursointi yhdenvertaisuussuunnitelman tavoitteiden toteuttamiseksi.

Lapin TE-keskuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma on valmistunut vuonna 2006. Yhdenvertaisuussuunnitelmissa huomioidaan saamelaiset etnisenä vähemmistönä ja mainitaan yleisesti saamen kielilain velvoitteista. Suunnitelman mukaan TE-keskuksen henkilöstön keskuudessa ei juurikaan ole etnisiä vähemmistöjä edustettuina. TE-keskus haluaa turvata etnisiin vähemmistöihin kuuluvien asiakkaidensa yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua kaikkiin tarjoamiinsa palveluihin. TE-keskuksen tulee suunnitelman mukaan toimialaansa kuuluvia palveluja ja toimenpiteitä suunniteltaessa ja järjestettäessä huomioida saamelaisten oikeus saamenkielisiin palveluihin. Suunnitelmassa todetaan, että saamelaisella on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää Lapin TE-keskuksessa saamen kieltä, eikä TE-keskus saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta saamen kielilaissa säänneltyjä kielellisiä

oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia. Käännöksissä TE-keskus käyttää saamen kielen toimiston palveluja.

Yhdenvertaisuussuunnitelma toteaa saamenkielisistä käännöksistä sen, että yleisölle suunnatussa tiedottamisessa Lapin TE-keskuksen on käytettävä myös saamen kieltä. Viranomaisen ilmoitukset, kuulutukset ja julkipanot sekä muut yleisölle annettavat tiedotteet sekä opasteet ja yleisön käytettäviksi tarkoitetut lomakkeet täyttöohjeineen on saamelaisten kotiseutualueella (mm. Pohjois- ja Tunturi-Lapin työvoimatoimistot) laadittava ja annettava myös saamen kielellä. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa ei kuitenkaan kerrota, missä laajuudessa ja millä saamenkielillä asiakirjoja käännetään.

Yhdenvertaisuussuunnitelmassa ei todeta, että katsotaanko saamen kielen taito ansioksi TE-keskuksen toimissa, yleisesti todetaan, että TE-keskus ottaa henkilöstöä rekrytoitaessa vahvuuksina huomioon kieli- ja kulttuurikompetenssiin liittyvän osaamisen sekä monikulttuurisuuden lisääntymisen mahdollisuuden työyhteisössä. Suunnitelman mukaan TE-keskus kartoittaa tulkkauspalvelujen saatavuuden sekä henkilöstön valmiuden niiden käyttämiseen v. 2007 aikana. TE-keskus tukee suunnitelman mukaan Pohjois-Lapin työvoimatoimistoon nimetyn saamelaisten työvoimapalvelujen koordinoinnista ja kehittämisestä vastaavan henkilön osaamista saamelaiskysymyksissä.

TE-keskuksen suunnitelman pohjaksi ei ole tehty tilannekartoitusta, joten nykyisten saamenkielisten palvelujen laajuudesta ei ole yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainittu. Yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista seuraa Lapin TE-keskuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokomitea.

13 YHTEENVETO, YLEISIÄ HUOMIOITA JA LOPPUPÄÄTELMIÄ

Tässä kertomuksessa raportoidaan saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2004 – 2006 saamelaisten kotiseutualueella ja keskeisissä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisissa viranomaisissa, joita saamen kielilaki koskee. Vuonna 2004 astui voimaan uusi saamen kielilaki, joka toi parannuksia saamelaisten kielellisiin oikeuksiin. Saamelaisten tuli voida tämän jälkeen mm. asioida saamen kielellä itseään tai omaa etuaan koskevassa asiassa saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion viranomaisissa. Saamen kielilaki edellyttää saamen kielen toimiston yhdessä saamen kielineuvoston kanssa antavan saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä.

Suomen saamelaisten tietoisuus omasta kulttuuristaan ja siten myös kielestään on kasvanut huomattavasti vuoden 1995 jälkeen. Tällöin saamelaisten perusoikeudet turvattiin hallitusmuodossa ja saamelaisille alkuperäiskansana vahvistettiin oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa kuten myös oikeus niitä koskevaan itsehallintoon. Saamen kieli oli saanut jo aiemmin oman lainsäädäntönsä vuonna 1992 ja uudessa hallitusmuodossa tämä vahvistettiin selkeäsanaisesti. Kyseiset säännökset kirjattiin myös uudistettuun vuonna 2000 astuneeseen perustuslakiin. Kuten sanottua saamelainen identiteetti on vahvistunut huomattavasti tämän jälkeen ja se käy ilmi mm. saamelaisten väestömäärän lisääntymisenä. Suomen saamelaisten määrä on vuodesta 1995 vuoteen 2007 kasvanut 2564 henkilöllä, saamelaisten kokonaismäärän ollessa nyt 9425 henkilöä. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, muualla Suomessa asuvien saamelaisten määrä on vuodesta 2003 vuoteen 2007 noussut miltei 40 % ja nyt se muodostaa jo runsaat 54 % saamelaisten määrästä Suomessa.

Kertomuksen perustana on laaja lomakekysely, jossa 169 taholta on kysytty mm. tietoja saamenkielisten palvelujen laajuudesta, saamen kielen taitoa ja käyttöä sekä saamen kielen edellytystä työntehtävissä. Selvityksen kohderyhmäksi valittiin 1) saamelaisten

kotiseutualueen kunnat; 2) kotiseutualueen kuntien työntekijät, 3) saamelaisten kotiseutualueella toimivat valtion yksiköt ja liikelaitokset, 4) saamelaisten kotiseutualueen valtion yksiköiden työntekijät; 5) saamelaisten kotiseutualueen ulkopuoliset valtion viranomaiset, joiden toimialueeseen saamelaisten kotiseutualue kuuluu; 6) saamelaisorganisaatiot ja -tahot; 7) saamelaistahojen työntekijät sekä 8) saamelaisyhdistykset. Suurin kohderyhmistä oli saamelaisten kotiseutualueen kuntien työntekijät, joille lähetettiin vajaat 1400 kysymyslomaketta. Yhteensä kaikkia kysymyslomakkeita lähetettiin 2525 kpl ja lisäksi saamenkielisiä käännöksiä noin 200 kpl.

Vastauksia saatiin 109 eri taholta. Seitsemän tahoa ilmoitti, ettei saamen kielilaki niitä koske. Yhden tahon ilmoituksen mukaan saamen kielilaki ei sitä koske, mutta siitä huolimatta se noudattaa saamen kielilakia. Peräti 52 tahoa jätti kokonaan vastaamatta kyselyyn. Keskeisistä viranomaisista vastaamatta jättivät mm. Lapin ympäristökeskus, korkein hallinto-oikeus, opetusministeriö, ympäristöministeriö, Sodankylän kunnan esimiehet ja saamelaisradio. Vastausprosentiksi muodostui 65 %, jos tarkastellaan vain lähetetyistä tahoista saatuja vastauksia eikä niiden suhteellista määrää. Suurimman kohderyhmän eli kuntien työntekijöiden vastausprosentti vaihteli n. 40 – 50 % välillä.

Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion yksikköjen virkamiehistä ja työntekijöistä saamen kieltä puhuu äidinkielenään 7 % kaikista työntekijöistä. Määrä on vähentynyt vuoden 2000 selvityksestä vajaat 2 %. Muutos on sikäli merkittävä kun otetaan huomioon kuinka pieni saamen kieltä äidinkielenä puhuvien työntekijöiden ryhmän suhteellinen osuus on kuntien ja valtion henkilöstöstä. Saamea työssään käyttämään pystyvien osuus on kasvanut toisaalta merkittävästi vuoden 2000 määrästä, muutos on 4,8 %. Kun vuonna 2000 saamen kielellä pystyi palvelemaan 11,9 % kunnan ja valtion viranomaisista, vuonna 2006 saamen kielellä asiakaspalvelua voi antaa 14,8 % kunnan ja valtion viranomaisista eli 2,9 % enemmän kuin vuonna 2000. Saamea osaamattomien määrä on jonkin verran laskenut: vuonna 2006 heitä oli 70,6 %, kun vuonna 2000 heitä oli 73,4 %.

Viranomaisten saamen kielen taitoa ohjaa sivistys- ja opetustoimessa ja sosiaali- ja

terveystoimessa päivähoitolaki ja opetuslaki. Päivähoidossa ja opetustoimessa työskentelevät muodostavat 36 % siitä joukosta, joka voi antaa saameksi asiakaspalvelua saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ja valtion viranomaisissa. Yleensä päivähoidossa ja opetustoimessa olevia ei lueta saamenkielistä asiakaspalvelua antaviin, koska he antavat asiakaspalvelua vain rajatulle joukolle, lapsille ja kouluikäisille ja toisen asteen opiskelijoille. Kun päivähoidossa ja opetustoimessa olevat vähennetään kokonaisprosenttimäärästä, niin niiden osuus, jotka pystyvät antamaan saamenkielistä asiakaspalvelua laskee 9,5 %: iin.

Todellista muutosta kuntien ja valtion yksiköiden saamen kielen taitoisten henkilöiden määrässä ei ole tapahtunut. Saamen kielilaki ei ole kasvattanut merkittävästi viranomaisten saamen kielen taitoa. Tähän ei ole siis tehty selkeitä panostuksia. Kuntien ja valtioiden yksikköjen on ehdottomasti paneuduttava saamen kielilain toteuttamiseen. Paras keino siihen on saada kaikkien tulevien virkojen ja toimien edellytykseksi tai ainakin erityiseksi ansioksi saamen kielen taito. Näin tulee menetellä myös saamelaiskäräjillä inarin- ja koltansaamen taidon osalta.

Joissakin kuntien ja valtion viranomaisissa ei ole täsmällisiä tietoja eri saamen kielien eroista. Epätietoisuutta oli mm. siitä, mitä saamen kieltä alueella puhutaan, minkä saamen kielen palvelua alueella tarvitaan tai mitä saamen kieltä virastossa olevat työntekijät puhuvat.

Tiedotusta saamen kielilaista ja saamelaisten kielellisistä oikeuksista on lisättävä. Suhtautuminen saamen kielilakiin ei saa olla sellaista mitä se nyt on pääasiassa saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa: reagointia tarpeeseen. Saamenkielisistä palveluista ei ole tehty luontevaa. Monelle viranomaisella on epäselvää, mitä saamen kielilain velvoitteet osoittaa palvelevansa saamen kielellä tai saamen kielen käytön edistäminen konkreettisesti tarkoittavat. Saamen kielilaki edellyttää selkeästi, että viranomaisilla on vastuu järjestää saamenkielisiä palveluja saamelaisten kotiseutualueella. Viranomaiset ovat saamen kielilain vastaisesti siirtäneet tämän vastuun asiakkaille. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että saamenkielisistä palveluista ei tiedoteta kattavasti ja useissa vastauksissa tuodaan esille että saamenkielisille

palveluille ei ole kysyntää. Kysynnän ja tarjonnan laissa on se ongelma, että kysyntä vaatii aina myös tarjonnan, eli viranomaiset eivät voi vierittää vastuuta asiakkaille siitä, etteivät noudata saamen kielilakia kattavasti.

Saamen kielilain toteutuminen vaatii toimintakulttuurin muutosta saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa. Nykyisiä toimintoja kartoittamalla, toimintavastuita selkiyttämällä ja aktiivinen ja osallistava tiedottaminen saamenkielisistä palveluista voivat parantaa huomattavasti saamenkielisten palvelujen järjestämistä ja saamen kielilain toteutumista. Saamen kielilain noudattaminen tulee nähdä viranomaisissa ensisijaisesti prosessina, eli ei riitä, jos laista on tiedotettu työyhteisölle tai saamen kielilain vaikutuksia toimialalle on pohdittu vain kerran. Viranomaisissa olisikin luontevaa yhdistää saamen kielilain toteutumisen seuranta ja palvelujen kartoitus lakisääteiseen yhdenvertaisuussuunnitelman laadintaan.

Saamen kielilain toteutuminen vaatii myös muutosta saamelaisten kielellisessä käyttäytymisessä. Mikäli kehitys saamen kielen käytössä pysyy samanlaisena, on vaara, että kaikki saamen kielet jäävät kotikieliksi, ja kieltä ei käytetä virallisessa asioinnissa lainkaan. Nykytilanteessa saamenkielisten palvelujen vaatiminen tarkoittaa melkein poikkeuksetta erityisjärjestelyjä, palvelu viivästyy ja suomen kielen taitoinen saamelainen ei välttämättä pysty odottamaan saamenkielistä palvelua tai ei koe ilmapiirin olevan myönteinen saamenkielisten palvelujen vaatimiselle.

Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion viranomaisten työpaikat ovat henkilömäärältään pieniä, ja pienissä kunnissa asukkaat tuntevat usein toisensa, ainakin etäisesti. Tällaisessa tilanteessa voi saamen kielen taitoisella henkilöllä olla hankala vaatia yhtäkkiä saamenkielistä palvelua, jos ennen on selviydytty suomen kielellä. Varsinkin vanhemmilla ihmisillä nuoremmat lähisukulaiset toimivat virallisissa asioinneissa tulkkeina tai hoitavat asiat heidän puolestaan. Vaikka saamenkieleltään äidinkielinen henkilö voi puhua suomen kieltä hyvin, erityisesti iäkkäämmällä väestöllä on epävarmuutta suomen kielen käytössä, ja varsinkin hallinnollisessa ja monimutkaisessa kielessä heille voi syntyä epävarmuutta, että ymmärsivätkö he asian oikein. Vaikka saamenkielisiä palveluja ei ole viranomaisissa laajasti vaadittu, se ei

tarkoita etteikö saamenkieliselle palveluille olisi tarvetta.

Saamenkielisten palvelujen vaatiminen vaatii saamelaisilta myös omaa toimintaa ja saamelaisyhteisöt tarvitsevat esimerkkejä niistä ihmisistä, jotka vaativat ja saavat saamenkielisiä palveluja. Viranomaisten tulee saamen kielen käytön edistämistoimillaan estää sellaisten tilanteiden syntyminen, jossa saamen kielen käyttö on hankalaa tai ilmapiiriltään negatiivista.

Kuntien asenneilmapiiri saamen kielilain toteuttamiseksi ei ole myönteinen. Kunnat näkevät asian resurssikysymyksenä, unohtaen etteivät ne ole käyttäneet saamen kielilainsäädännön suomia mahdollisuuksia hyväkseen. Tästä on selkeänä esimerkkinä se, etteivät kunnat ole edellisen saamen kielilainsäädännön voimaantulon jälkeen perustaneet saamen kielen kääntäjien virkoja, vaikka siihen olisi saatu täysi valtionavustus. Saamen kielilaki on nähty useasti resurssikysymyksenä. Vielä nykyisinkään viranomaiset eivät ole aina omalta osaltaan hyödyntäneet saamen kielilain rahoitusmahdollisuuksia. Esimerkiksi vuoden 2006 saamenkielisten palvelujen kattamiseen tarkoitusta määrärahasta käytettiin vain 63,6 prosenttia. Syynä tähän ei voi olla mikään muu kuin välinpitämättömyys saamenkielisten palvelujen tuottamiseen, koska rahoituskriisissä painiskelevien saamelaisten kotiseutualueen kuntien peruspalvelut tarvitsisivat kipeästi lisärahoitusta.

On myös huomioitava, että saamen kielilain kautta kunnat korjaavat aiempien vuosien toimintaansa. Saamenkieliset palvelut eivät olisi resurssikysymys, mikäli viranomaisissa olisi tehty pitkäaikaista työtä saamenkielisten palvelujen parantamiseksi jo vuosikymmeniä sitten. On myös huomioitava, että saamenkielisten palvelujen rahoitus tuo myös suomenkielisten palvelujen tuottamiseen rahoitusta, koska harvoin saamen kielen taitoiset henkilöt työskentelevät vain saamenkielisten asiakkaiden keskuudessa. Hyvät saamenkieliset palvelut tulisi nähdä myös kilpailuvalttina, jonka avulla voidaan yrittää houkutella saamelaisten kotiseutualueelle alueelta pois muuttaneita takaisin.

Selvityksessä on tullut esille, että jotkut viranomaiset, joita saamen kielilaki koskee, rikkovat tietoisesti saamen kielilakia ilmoittaessaan, että ne täyttävät saamen kielilain

edellytykset välttävästi tai eivät lainkaan. Lisäksi muutama viranomainen on ilmoittanut täyttävänsä saamen kielilain edellytykset täysin, vaikka vastausten perusteella tilanne ei todellakaan ole tämä. Tämä osoittaa joka tapauksessa tietämättömyyttä saamen kielilain vaatimuksista ja toisaalta välinpitämättömyyttä saamen kielilakia kohtaan.

OTT Kaisa Korpijaakko-Labban selvityksessä niistä viranomaisista, jotka ovat todenneet että saamen kielilaki ei heitä koske, on käynyt hyvin selkeästi esille suomalaisen lainsäädännön jälkeenjääneisyys sekä toisaalta se, että saamen kielilaissa mainittu viranomaisluettelo, joita saamen kielilaki koskee, on epäselvä ja jättää tilaa tulkinnoille. Lausunnossaan Korpijaakko-Labba päätyy siihen, että saamen kielilaki koskee kaikkia niitä kahdeksaa viranomaista, jotka ovat ilmoittaneet, että saamen kielilaki ei niitä koske. Lausunnossa Korpijaakko-Labba esittää, että saamen kielilain viranomaisluetteloa on selkiytettävä.

Aivan toinen kysymys ovat ne viranomaiset, jotka eivät ole vastanneet kyselyyn, joita on huomattava määrä, eli 52 tahoa 169:stä eivät vastanneet lainkaan kyselyyn. Kaikkia näitä tahoja myös muistutettiin sähköpostitse kyselystä. Näiden viranomaisten osalta ei voi tehdä muuta johtopäätöstä kuin sen, että saamen kielilakiin suhtaudutaan näissä tahoissa väheksyvästi.

Saamelaisyhdistyksiltä ja saamelaisorganisaatioilta saatujen vastausten perusteella saamen kielilaki ei toimi saamelaisten kotiseutualueen valtion ja kuntien viranomaisissa. Itse lakiin ollaan myös pettyneitä, ja saamen kielilain ei nähdä turvaavan riittävän hyvin saamelaisten oikeuksia saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaistahot ja -yhdistykset ovat listanneet tärkeimpiä kuntien ja valtion palveluja, joissa saamenkieliset palvelut on ensisijaisesti turvattava. Päivähoito ja perusopetus mainittiin hyvin tärkeiksi palveluiksi, ja ne toimivatkin kohtuullisesti saamelaisten kotiseutualueella. Terveyspalveluista vanhustenhoitoa ja muita terveyspalveluja pidettiin hyvin tärkeänä saamenkielisenä palveluna. Valitettavasti näillä toimialoilla ei voi saada saamelaisten kotiseutualueella kattavasti saamenkielistä palvelua.

Saamelaisyhdistykset pitivät valtion tärkeimpinä saamenkielisinä palveluina

saamelaisradiota ja saamen tv-uutisia, jolla ei ole vakituista lähetysaikaa. Saamelaisradio ei vastannut kyselyyn. Muita tärkeitä saamenkielisiä palveluja olivat hätäkeskus, joka ei palvele saamen kielellä, tuomioistuimet, työvoimatoimistot ja kansaneläkelaitos (Kela). Kaikilta viranomaiselta toivottiin kykyä saamenkielisen asiakaspalveluun ja saamenkielistä viranomaistiedotusta.

Saamelaisyhdistysten ja -tahojen näkemysten mukaan paras keino saamenkielisten palvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella on saamenkielisten palvelujen luontevaksi tekeminen. Nykyisellä palvelurakenteella tämä ei ole vielä mahdollista, vaan se vaatii valtion ja kuntien viranomaisilta priorisointia ja palvelujen suunnitelmallista kehittämistä. Eri hallinnonalojen välillä tulee lisätä yhteistyötä, jotta saamelaisten kielelliset oikeudet voidaan turvata tasapuolisesti. Saamelaisten kotiseutualueella ei ole saamelaistahojen ja -yhdistysten mukaan riittävästi saamenkielistä lasten ja nuorten kerho- ja opetustoimintaa. Saamenkielinen kerhotoiminta tuo lapsille juuri niitä ensiarvoisen tärkeitä luontevia kielenkäyttötilanteita. Tutkimusten mukaan kasvavan lapsen ja nuoren kielenkäytön kehitykselle on tärkeää saada käyttää kieltä samanikäisten lasten ja nuorten kanssa. Valtion, saamelaiskäräjien ja kuntien on alettava pikaisiin toimiin saamenkielisten kerhojen luomiseksi ja rahoittamiseksi.

Saamelaiskäräjien tulee omalta osaltaan edistää myös luontevien kielenkäyttötilanteiden syntyä. Paras keino tähän on se, että saamelaiskäräjien viranomaiset ja toimihenkilöt käyttävät säännöllisesti osan työaikaansa saamelaisten kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Saamelaiskäräjien tulee toiminnassaan olla oman kansansa apuna ja tukien heitä kielellisten oikeuksien ajamisessa. Saamelaiskäräjien toimistoon on perustettu kieliturvasihteerin virka, jonka vastuuna on saamen kielilain seuraaminen. Saamelaiskäräjien saamen kielen käytön edistämien, saamelaisten kielellisten oikeuksien valvominen ja saamelaisten tukeminen kielellisiä oikeuksia koskevissa asioissa tulee olla koko saamelaiskäräjien henkilöstä koskettava asia, eikä asia voi eikä saa jäädä vain yhden henkilön harteille.

Saamenkielisten palvelujen luontevaksi tekeminen edellyttää ennakoivaa järjestelmää,

eli asiakkaan tullessa vaatimaan saamenkielisiä palveluja, ei oltaisi miettimässä mistä tulkki järjestyy ja mitä saamen kielilaki oikein edellyttää. Kuntiin ja viranomaisiin tulee perustaa asiakasrekistereitä, joihin tietenkin pyydetään asiakkaan suostumus, joiden kautta ohjataan saamenkielinen tiedotus, järjestetään tulkki tai ohjataan henkilö saamen kielen taitoisen viranhaltijan luokse. Viranomaisten yleisissä tiedotuksissa ja virastotalojen opastuksissa tulee kertoa, ketkä työntekijät voivat palvella saameksi, jotta saamenkieliset osaavat hakeutua heidän luokseen.

Saamen kielen kirjakieli on nuorta, ja saamelainen aikuisväestö ei ole välttämättä opiskellut saamen kirjakieltä koulussa tai kotona. Saamen kieliin tulee uusia uudissanoja jatkuvasti, ja saamelaisille on taattava mahdollisuudet opiskella omaa äidinkieltään. Ruotsin saamelaiskäräjillä on saamenkielisen aikuisväestön luku- ja kirjoittamistaidon hanke. Saamelaiskäräjät myöntää taloudellista tukea saamelaiselle aikuisväestölle saamen kielen opiskelua varten. Hanke on osoittautunut menestykseksi ja tarpeelliseksi. Tällainen malli tulee saada myös Suomen saamelaisväestöä varten.

Saamelaisilla ei ole luontaista kanavaa saada saamenkielistä uudistermistöä, koska Suomessa ei ilmesty saamenkielistä päivälehteä. Inarinsaameksi ilmestyy viikoittainen nettilehti, tällainen tulee saada myös koltansaameksi. Pohjoissaameksi ilmestyy Norjassa kaksi päivälehteä. Suurena puutteena on, että Suomen saamelaiset eivät voi lukea Suomessa toimitettua, Suomen pohjoissaamen murteilla toimitettua sanomalehteä. Saamenkielinen sanomalehti tuo luontevia kielenkäyttötilanteita ja edistää saamen kielen käyttöä.

Norjan saamelaiskäräjien budjetissa saamen kielen hallintoalueen saamenkielisiä palveluja rahoitetaan vuosittain vajaalla 6,3 milj. eurolla. Rahoitusta myönnetään mm. saamen kielen hallintoalueelle kaksikielisyyden tukemiseen 4 800 000 euroa sekä pohjoisiin kuntiin perustetuille saamen kielen kielikeskuksille 522 650 euroa. Ruotsissa saamen, suomen ja meän kielen edistämistoimia rahoitetaan 650 000 eurolla vuosittain Norrbottenin lääninhallituksen kautta. Lisäksi saamelaiskäräjät edistää saamen kielen toimia 216 000 eurolla vuosittain.

Suomessa saamenkielisiä palveluja tuetaan vuosittain vajaalla 800 000 eurolla. Tämä koostuu saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoituksesta saamelaisalueen kunnille, saamen kielilain soveltamisen lisäkustannusten rahoituksesta sekä rahoituksesta kaksikielisten palvelujen tuottamiseen. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoitus (600 000,- €) kanavoidaan saamelaiskäräjien kautta. Kuntien kaksikielisyydestä aiheutuvien kulujen (noin 55 000 euroa) rahoitus ei ole korvamerkittyä, vaan sitä myönnetään kunnan asukasluvun mukaan. Saamen kielilain soveltamiseen tarkoitettujen lisäkustannusten kattamiseksi on varattu vuosittain haettavaksi oikeusministeriön hallinnonalalta 130 000 euroa, josta on jäänyt vuosina 2004 ja 2006 käyttämättä noin 35 % ja ainoastaan vuonna 2005 rahoitus käytettiin miltei kokonaan. Suomen saamenkielisten palvelujen rahoitus vastaa suurusluokaltaan Ruotsin saamenkielisten palvelujen rahoitusta, mutta kalpenee Norjan resurssien rinnalla. On myös huomioitava, että Ruotsissa ei ole varsinaista saamen kielilakia vaan vähemmistökielilaki.

Saamenkielisten palvelujen resursoinnilla ei ole ollut laajaa vaikuttavuutta saamenkielisten palvelujen kehittymiselle Suomessa. Olisikin tärkeää lisätä resursseja juuri niille aloille, jossa saamenkielisiä palveluja tarvitaan kipeimmin kuten toimenpide-ehdotuksissa ja tässä yhteenvedossa on esitetty. Rahoituksen vaikuttavuutta on pystyttävä myös selvittämään ja rahoituksen käyttöä on seurattava aktiivisesti. Rahoituksen saajalta tulee edellyttää saamen kielilain noudattamista ja saamenkielisten palvelujen tavoitteellista suunnittelua.

Yli puolet Suomen saamelaisista asuu nykyisin saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Onkin kysyttävä, miten saamelaisten kielelliset palvelut ja oikeudet voidaan turvata saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Suomen perustuslaki takaa saamelaisille perustuslaillisen oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Nykyinen järjestelmä, jossa saamen kielen opetuksen järjestämien saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella jää saamelaisvanhempien aktiivisuuden varaan, vaarantaa saamelaisten perustuslaillisen oikeuden omaan kieleensä. Suomen valtiolla on täten ensisijainen velvollisuus huolehtia saamenkielisten palvelujen turvaamisesta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Saamelaisyhdistysten ja -organisaatioiden mukaan saamenkielinen opetus saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella tulee turvata siten, että sen on päästävä erityiskorvattavuuden alaisuuteen ja lisäksi saamelaisyhdistyksille on myönnettävä rahoitusta saamenkielisen kerho- ja opetustoiminnan järjestämiseen.

Saamen kielilaki on lisännyt saamenkielisiä käännöksiä. Mutta kaikilta tärkeiltä aloilta ei ole vieläkään kattavasti saatavissa saamenkielisiä käännöksiä. Nykyaikana tulee viranomaisten panostaa myös Internetin kautta tapahtuvaan viestintään, koska se on viranomaisten virallista tiedotusta, ja täten saamen kielilain alaista tiedottamista. Myös saamelaiskäräjien tulisi tiedottaa toiminnastaan Internetissä inarin- ja koltansaameksi. Eri hallinnonaloilta puuttuu valmiita saamenkielisiä lomakepohjia, joiden kautta saamenkielinen asiointi voi tapahtua. Nämä lomakepohjat tulee kääntää saameksi. Virallinen asiointi on siirtymässä yhä enemmän Internetiin. Saamenkieliset palvelut ovat Internet-asioinnissa vielä hyvin puutteellisia, ja ne tulee turvata. Saamenkielisen Internet-asioinnin kautta voidaan turvata saamenkieliä palveluja myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle, jos palvelujen suunnittelussa noudatetaan saamen kielilakia.

Saamen kielen opiskelussa tulee työyhteisössä kannustaa saamen kielen alkeita opiskelleita jatkamaan opiskelussa yhä pitemmälle, jotta he saavuttaisivat päivittäiseen asiakaspalveluun vaadittavan saamen kielen taidon. Työyhteisöjen tulisi nähdä tämä myös resurssikysymyksenä, eli mikäli alkeiden opiskelun jälkeen opintoja ei jatketa, alkeisopiskeluun käytetty aika ja resurssit menevät hukkaan, koska alkeiden opiskelu ei takaa riittävää asiakaspalveluun vaadittavaa kielitaitoa. Kaikilla viranomaistahon eri toimialojen työntekijöille tulee taata saamanarvoiset mahdollisuudet opiskella saamen kieltä

Yleisessä kielilaissa ja saamen kielilaissa ei ole erillistä kantelumahdollisuutta lainrikkomuksien selvittämiseksi eikä sanktiojärjestelmää lainrikkomuksien ehkäisemiseksi. Yhdenvertaisuuslaki kieltää kielen perusteella tapahtuvan syrjinnän ja laissa on tätä tarkoitusta varten erillinen kantelu- ja sanktiojärjestelmä. Saamen kielilaki on luonteeltaan jo perustuslainkin johdosta tarkoitukseltaan saamen kieltä ja

saamelaiskulttuuria ylläpitävä. Rikkomuksien selvittämiseksi ja ehkäisemiseksi on ensiarvoisen tärkeää, että saamen kielilain toteuttamiseksi olisi luotava selkeä kantelu- ja sanktiojärjestelmä, joka voisi toimia jo olemassa olevien oikeusjärjestelmien osana.

Saamen kielilain toteutuminen edellyttää, että saamen kielilakia valvotaan kattavasti, mahdollisista rikkeistä ja puutteista voi kannella ja että kielilain rikkomuksille asetetaan rangaistukset. Luonteva ensimmäinen kontakti kanteluasioissa olisi saamelaiskäräjien kieliturvasihteeri, joka huolehtisi vallitsevan oikeusjärjestelmän puitteissa kantelujen käsittelyä oikeusviranomaisissa tai muissa mahdollisissa tahoissa. Saamen kielilain toimivuus edellyttää, että kielilain rikkomukset ehkäistään ennakolta riittävän tasoisella sanktiojärjestelmällä.

Viranomaisten on alettava arvioida saamen kielilain vaikutuksia omaan toimintaansa ja kehittää omaa toimintaansa saamen kielilain vaatimuksien mukaiseksi. Viranomaisten on myös suhtauduttava vakavasti tämän selvitysten toimenpide-ehdotuksiin ja alettava toteuttaa omaa toimenalaa koskevia toimenpide-ehdotuksia, jotta saamen kielilaki voi ylipäänsä toteutua. Saamen kielilain toteutuminen vaatii kannustavan ilmapiirin, joka luo luontevia kielenkäyttötilanteita.

14 TOIMENPIDE-EHDOTUKSET 2008 - 2011

Toimenpide-ehdotukset on laadittu aineistosta esille tulleiden asioiden pohjalta. Joiltain osin ehdotuksissa on hyödynnetty Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjien saamen kielen tehostamis- ja edistämistoimia.

Saamelaisten kotiseutualueen kuntia ja valtionhallinnon yksiköitä koskevat ehdotukset:

1. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien, valtion virastojen/liikelaitoksien ja saamelaisorganisaatioiden on tiedotettava ja koulutettava säännöllisesti työntekijöitään saamen kielilaista.
2. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien, valtion virastojen/liikelaitoksien ja saamelaisorganisaatioiden on tiedotettava ja pohdittava sitä, miten saamen kielilaki vaikuttaa työyhteisön toimintaan.
3. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien, valtion virastojen/liikelaitoksien ja saamelaisorganisaatioiden on luotava ennakoiva järjestelmä siitä, miten tulkkaus tai saamenkielinen asiakaspalvelu toimialalla järjestetään ja tiedotettava kansalaisille niistä henkilöistä, jotka voivat antaa asiakaspalvelua saameksi.
4. Saamen kielilain toteutumista on seurattava budjettitalouden ja palvelujen laadun mukaan. Saamenkielisten palvelujen tuottamiseen saatu rahoitus ja niiden käyttö on eriteltävä budjeteissa.
5. Saamelaisalueen kuntien ja valtion yksiköiden on luotava mittaristot, miten saamenkielisiä palveluja, niiden toimivuutta ja vaikuttavuutta on mitattava.
6. Saamenkielisistä asiakaspalveluista ja niiden toimivuudesta on kerättävä säännöllisesti asiakaspalautetta ja kyseinen palaute on oltava osana saamenkielisten palvelujen mittaristoa ja arviona saamenkielisten palvelujen toimivuudesta.
7. Asiakkaille on aktiivisesti tiedotettava heidän oikeuksistaan ja saamen kielilain oikeuttamista palveluista, ts. edistettävä saamen kielen käyttöä saamen kielilain edellyttämällä tavalla.

8. Saamen kielilain edellytyksien täyttäminen on myös asennekysymys saamelaisten kotiseutualueella. Osana kuntien yhdenvertaisuussuunnitelmia ja tasa-arvotyötä kuntien ja valtion yksiköiden on lisättävä työntekijöidensä tietoisuutta saamelaisista, heidän kulttuuristaan, yhteiskunnallisesta asemastaan ja historiasta. Tämä tieto lisäisi ymmärrystä saamen kielilain edellytyksiä kohtaan. Kaikille saamelaisalueen kunnille ja valtion yksiköille tulisi järjestää toimialoittain monikulttuurisuus-, yhdenvertaisuus ja tasa-arvokoulutusta, jossa käsiteltäisiin mm. saamelaisuuteen ja saamen kielilakiin liittyviä seikkoja.
9. Saamelaisalueen kuntien ja valtion yksiköiden tulee toimintoja kehittäessään yhdistellä toimintoja ja virkoja siten, että nykyistä saamenkielentaitoista henkilökuntaa hyödynnettäisiin kunnan tai yksikön saamenkielisten palvelujen/tulkkauspalvelujen tuottajana. Tästä palvelusta tulee tiedottaa asiakkaille. Kuntien ja valtion yksiköiden on kartoitettava toimialoillaan työskentelevät saamenkielentaitoiset ja tiedustella heidän mahdollisuuttaan ja halua toimia tulkkeina
10. Jokaisessa saamelaisten kotiseutualueella toimivassa valtion ja kunnan yksikössä tulee olla kattava järjestelmä saamen kielen opiskelun tukemiseen. Koulutusmahdollisuuksista ja kielitaidon vaikutuksesta palkkaukseen on aktiivisesti tiedotettava työntekijöille.
11. Saamelaisten kotiseutualueen kunnallisia ja valtiollisia palveluja tarjoavien yksikköjen tulee perustaa asiakasrekisterit, joissa ilmenee asiakkaan suostumus asiakasrekisteriin, ja josta käy ilmi se saamen kieli, jolla hän haluaa itseään palveltavan. Rekisterissä tulisi käydä ilmi se, että haluaako asiakas suullisia ja kirjallisia palveluja saamen kielellä. Rekisterin tulisi olla aktiivisessa käytössä aina asiakastapaamisten yhteydessä ja niiden avulla kohdennettaisiin saamenkielisiä palveluja.
12. Ns. saamen kielen kielilisän prosentuaalista määrää tulisi nostaa. Nykyinen kielilisä ei kannusta saamen kielen opiskeluun. Palkkausjärjestelmää muuttamalla saamen kielen opiskelusta tulee tehdä taloudellisesti kannattavaa.
13. Niin kauan kun inarin- ja koltansaamen osalta ei ole virallista kielitaidon osoittamis-/hyväksymisjärjestelmää (kuten kielitutkinto) järjestettynä, saamen kieli-neuvosto nimeää asiantuntijalautakunnan, jonka tehtävänä on tapauskohtaisesti

todistaa henkilön kielitaito inarin- ja koltansaamen osalta. Kunnallisten ja valtion yksiköiden tulisi pitää työnhakutilanteessa tätä todistusta samanveroisena kielitutkinnon ja – todistuksen kanssa niin kauan kun inarin- ja koltansaamen osalta ei ole olemassa mahdollisuutta kielitutkintoon ja –todistukseen.

14. Saamelaisten kotiseutualueen viranomaisten ja muiden tahojen saamea puhuville työntekijöille tulee taata samanarvoiset taloudelliset mahdollisuudet ja muut tukijärjestelmät opiskella saamea kuin saamea osaamattomille.
15. Kuntien on valvottava saamen kielilain § 18 mukaisesi ostopalveluissa ja kuntayhtymien toiminnassa että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat ja edellytettävä, että palveluja järjestävät tahot seuraavat saamen kielilain toteutumista ja noudattavat saamen kielilakia omassa toiminnassaan.

Valtiota tai lainsäädäntöä koskevat ehdotukset:

16. Saamen kielilakia on muutettava (pykälä § 31) siten, että lakisääteisiä kunnallisia peruspalveluja tuottavat muut tahot otetaan ja kuntayhtymät joissa saamelaisten kotiseutualueen kunta tai osa sitä on mukana, otetaan myös saamen kielilain mukaiseen valtionavustuksen piiriin (§ 31).
17. Saamenkielinen perusopetus ja päivähoito on erityiskorvattava myös saamelaisalueen ulkopuolisella alueella valtion varoista kunnille.
18. Valtion on huomioitava toiminnassaan, että valtionhallinnon tuottavuusohjelma estää saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisen henkilökunnan palkkaamisen ja hankaloittaa saamen kielilain toteutumista. Tuottavuusohjelmaa tulee toteuttaa huomioiden saamen kielilaki. Myös kunta- ja palvelurakenneuudistuksessa on huomioitava, että uudistus ei saa vähentää saamenkielisiä palveluja. Mahdolliset kuntaliitokset eivät saa heikentää saamenkielisiä palveluja, vaikka kunnan väkimäärä muuttuisi suomalaisenemmistöiseksi.
19. Valtion on joko kanavoitava kaikki saamenkielisten palvelujen tuottamisen rahoitus saamelaiskäräjien kautta tai valvottava paremmin rahoituksen käyttöä erityisesti kaksikielisyyslisää myöntäessä, ts. tehtävä rahoitus vastikkeelliseksi.

20. Julkishallinnon asiointilomakkeet tulisi kaikki kääntää saameksi valtiollisella ja kunnallisella puolella.
21. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisten valtion yksiköiden ja ministeriöiden tulisi käännättää saamelaisia koskevat lait ja keskeiset kansalaisten oikeuksia ja velvollisuuksia koskevat esitteet/oppaat saameksi.
22. Valtion uudessa palkkausjärjestelmässä saamen kielen taito tulee nähdä palkkaa nostavana ansiona aina saamelaisten kotiseutualueella toimivissa valtion yksiköissä tai liikelaitoksissa, joiden toimialueeseen saamelaisten kotiseutualue kuuluu.
23. Valtion tulee edistää toiminnallaan ja rahoituksellaan saamenkielisen tiedonvälityksen syntyä Suomeen sekä mahdollistaa kaikkien saamelaisten tasa-arvoiset mahdollisuudet seurata saamenkielisiä uutisia järkeviin kellonaikoihin.
24. Valtion on osoitettava saamelaiskäräjien kautta jaettavaksi säännöllinen määräraha saamenkielisen lasten ja nuorten kerhotoiminnan rahoittamiseksi.
25. Valtion on tulkinnallaan luotava ne perusperiaatteet, joiden mukaan määrätään ne viranomaiset, joita saamen kielilaki koskee viranomaistoiminnan luonteen johdosta.
26. Saamelaisten kielellisten oikeuksien varmistamiseksi saamen kielilain rikkomuksien tuominen oikeusjärjestelmän piiriin on ensiarvoisen tärkeää saamen kielilain toteutumisenkin kannalta. Rikkomuksien selvittämiseksi ja ehkäisemiseksi on luotava selkeä kantelu- ja sanktiojärjestelmä.

Koulutusjärjestelmää koskevat ehdotukset

27. Jo ammattikoulutuksessa tulee huomioida saamen kielen taitoisen henkilökunnan tarve ja mahdollistaa saamen kielen opiskelu jo opiskeluaikana. Videoetäopetuksen kautta opetus voidaan järjestää Etelä-Suomeenkin. Erityisen suuri saamen kielen taitoisen henkilökunnan puute on poliisivoimissa, Lapin hätäkeskuksessa ja sosiaali- ja terveysalalla.
28. Saamelaisen kotiseutualeen kuntien perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa tulee käsitellä saamen kielilakia ja kielellisiä oikeuksia.

29. Saamelaisalueelle ammattihenkilöstöä kouluttavissa oppilaitoksien opetuksessa (mm. Lapin yliopisto, Oulu yliopiston Giellagas-instituutti ja kasvatustieteiden tiedekunta sekä Rovaniemen ammattikorkeakoulu, SAKK ja poliisiammattikorkeakoulu) tulee käsitellä saamen kielilakia ja sen velvollisuuksia.
30. Yhdenvertaisuuslain ja saamen kielilain mahdollistamaa positiivista erityiskohtelua tulee hyödyntää laajemmin koulutusjärjestelmässä. Saamenkieliset palvelut tulee turvata jo koulutusvaiheessa ns. saamelaiskiintiöillä keskeisillä koulutusaloilla, joissa kielikiintiöitä ei vielä ole.

Pääasiallisesti saamelaiskäräjiä koskevat ehdotukset:

31. Saamelaiskäräjien tulee aloittaa selvitystyö saamenkielisten palvelujen turvaamisesta ja kehittämisestä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella yhdessä oikeusministeriön, saamelaisyhdistysten ja vähemmistövaltuutetun kanssa.
32. Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseksi olisi hyödyllistä, jos saamelaiskäräjät perustaisivat yhdessä saamelaisten kotiseutualueen kuntien kanssa eräänlaisia kielikeskuksia, joissa toimisi saamen kielen taitoisia virkamiehiä ja toimihenkilöitä. Keskuksista saamelaiset voisivat tulla hakemaan saamenkielistä asiakaspalvelua ja kysymään neuvoa ja tietoa mm. saamen kielilaista ja saamelaisten kielellisistä oikeuksista saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion viranomaisissa.
33. Kuntien, valtion yksiköiden ja saamelaiskäräjien tulisi tutkia mahdollisuuksia perustaa yhteisiä virkoja, joiden avulla saamenkieliset palvelut turvattaisiin.
34. Saamelaiskäräjien on tiedotettava aktiivisesti saamen kielilaista saamelaisille ja kannustettava saamelaisia käyttämään saamen kieltä.
35. Saamelaiskäräjien tulisi perustaa Vuoden Kieliteko - palkinto, joka myönnettäisiin parhaiten saamelaisten kielellisiä oloja parantaneelle valtion tai kuntien yksikölle tai muulle taholle ja kannustaen näin positiivisesti viranomaisia saamelaisten kielellisten olojen parantamiseen.
36. Saamelaiskäräjien tulee toiminnassaan tarjota kielipalveluja myös saamenkielisille ja auttaa saamelaisia saamenkielisessä viranomaisasioinnissa.

37. Saamelaiskäräjien tulee tarjota tai osoittaa se taho, joka pystyy tarjoamaan saamen kielilakiin ja saamelaiskulttuuriin liittyviä koulutus- ja opetuspalveluja kunnille, valtion virastoille ja liikelaitoksille.
38. Saamelaiskäräjien tulee hankkia pysyvä rahoitus saamelaiselle aikuisväestölle saamen kielen luku- ja kirjoittamistaidon hankkimiseksi ja osoittaa saamen kielen koulutusta järjestävät tahot.
39. Saamelaiskäräjien ja valtion tulisi toiminnallaan ja rahoituksellaan mahdollistaa saamenkielinen vapaan sivistystyön opetus.
40. Tulevaa saamen kielilakiselvitystä varten tulisi tutkia mahdollisuutta yhdistää yhdenvertaisuuslain toteutumisen ja saamen kielilain toteutumisen seuranta saamelaisten kotiseutualueella.
41. Saamen kielineuvostosta perustetaan elin, jolla on oma itsenäisesti hallittava kielenedistämishankkeisiin ohjattava määrärahansa. Saamen kielen toimisto muutetaan kielineuvoston alaisuuteen ja saamen kielen toimistoa kehitetään kielikeskuksen suuntaan asiantuntijaksi saamen kieltä koskevissa kysymyksissä.

Lähteet

Aikio, E. 2005: Lausunto saamen kieltä koskevista kielioloista oikeusministeriön kieliasian neuvottelukunnalle 15.4.2005.

Aikio, E. 2007. Puhelinkeskustelu Klemetti Näkkäläjärven kanssa Pohjois-Suomen ympäristölupaviranomaisen saamen kielilain noudattamisesta 9.12.2007

Aikio-Puoskari, U. 2006: Raporta sámeoahpahusas Davviriikkaid vuođđoskuvllain. / Raportti saamelaisopetuksesta Pohjoismaiden peruskouluissa. Sámi Parlamentáralaš Ráđđi/Sámediggi-Saamelainen Parlamentaarinen Neuvosto/saamelaiskäräjät

Andersen,S & J. Strömgren 2007: Evaluering av samelovens språkregler. Sami instituhtta.

Alhosaari, H. 2007: Puhelinkeskustelu Klemetti Näkkäläjärven kanssa saamen kielilain nojalla tehdyistä kanteluista Lapin lääninhallitukselle 15.10.2007.

Björn Eira, I. M. 2007: Sähköposti Klemetti Näkkäläjärvelle Norjan saamelaisten kielitilanteesta ja Norjan saamelaiskäräjien kielitoimista 19.11.2007.

Elenius, L. & L. Ekenberg 2002: Minoritetsspråk och myndighetskontakt. Luleå tekniska universitet. Norrbottens länstyrelse.

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietintö 7/2003 vp.

Enontekiön kunnan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2007-2009. Enontekiön kunta.

Hyltenstam, K. & T. M. Milani 2004: Nationella minoriteter och minoritetsspråk – Uppföljning av Sveriges efterlevnad av Europarådets konventioner på nationnell nivå: ett minoritetsperspektiv. Stokcholm universitet. Norrbottens länstyrelse.

Ikääntynyt ja ikääntyvä ihminen Enontekiöllä - kunnan vanhustenhuollon toimintaohjelma vuosille 2004- 2006. Enontekiön kunta.

Inarin kunnan ja valtion toimenpiteet syrjäseutujen asuttamiseksi ja julkisten palvelujen kehittämiseksi, huomioiden saamelaisväestön tarpeet. Kirje Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of the National Minorities:lle 29.9.2005. 4 s. Inarin kunta

Jefremoff, I. 2005: Kolttasaamelaiset nyt. Tutkimus kotoutetun kansan elämäntilanteesta uuden vuosituhannen alussa. Jyväskylä.

Kallio, E. 2007: Puhelinkeskustelu Klemetti Näkkäläjärven kanssa saamen kielilain nojalla tehdyistä kanteluista eduskunnan oikeusasiamiehelle 15.10.2007.

Lapin TE-keskuksen yhdenvertaisuussuunnitelma 2006

Lehtola, V.-P. 2005: Saamelainen parlamentti: Suomen saamelaisvaltuuskunta 1973 – 1995 ja Saamelaiskäräjät 1996 – 2003. Saamelaiskäräjät. Inari.

Mattus, I. 2007: Puhelinkeskustelu Klemetti Näkkäläjärven kanssa Anarâš – lehdestä 26.10.2007.

Morottaja, M. 2007: Inarinsaamen kielen tilanne sekä kielenhuolto- ja tutkimustarpeet. Lausunto Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle 13.2.2007.

Moshnikoff J. & S. 2006: Selvitys koltansaamen nykytilasta ja tarpeellisista toimenpiteistä. Lausunto Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle joulukuussa 2006.

Nordslett, S. 2007: Puhelinkeskustelu Klemetti Näkkäläjärven kanssa Min Áigi-lehden tilaajamääristä 13.8.2007.
Näkkäläjärvi, E. 2007: Saamen kielen parissa toimivia kielielimiä. Julkaisematon saamen kielineuvoston kokousmateriaali vuonna 2007. Saamelaiskäräjät.
Näkkäläjärvi, K. 2006: Suomessa puhuttavien saamen kielten nykytila. Julkaisematon esiselvitys tutkimushankkeeksi. Saamelaiskäräjät.
Näkkäläjärvi Utsi, E. S. 2007: Sähköposti Klemetti Näkkäläjärvelle Ruotsin saamelaisten kielitilanteesta ja saamelaiskäräjien kielitoimista 16.11.2007.
OM 31.05.2005 26/26/2004. Oikeusministeriön kirje Muonio-Enontekiön kansanterveystyön kuntayhtymälle.
Pohjois-Lapin työvoimatoimiston yhdenvertaisuussuunnitelma.
Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007. Edita, Helsinki.
Rasmussen, T. 2007: Puhelinkeskustelu Klemetti Näkkäläjärven kanssa Norjan saamelaisten kielioloista ja kaksikielisyydestä 14.11.2007.
Opetustilastot 2007-2008. www.samediggi.fi. Katsottu 20.11.2007.
Saamen kielilaki. Saamelaiskäräjien ehdotus uudeksi saamen kielilaiksi 20.2.2002. Saamelaiskäräjien julkaisuja 2002.
SEG 2000 = Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra. Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš. Deatnu.
SOU 2005:40. Rätten till mitt språk. Stockholm.
Suomen kolmas raportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan Eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta. Helmikuu 2006.
Suomen tilastollinen vuosikirja 2004. Tilastokeskus. Hämeenlinna.
Svonni, M. 2005: Språksituationen för samerna i Sverige Esitelmä Annika Janssonin muistolle pidetyssä symposiumissa 4.2.2005 Uppsalassa.
Syrjintälautakunta 2006: Katsaus syrjintälautakunnan toimintaan vuosina 2004-2006.
Työministeriö 9.9.2004: Työministeriön yleiset suositukset yhdenvertaisuus-suunnitelman sisällöksi.
Vuolab-Lohi, Kaarina 2007: Pohjoissaamen tilanne sekä kehittämistarpeet. Lausunto Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle maaliskuussa 2007.
Vähemmistövaltuutetun lausunto 2007: Saamenkielinen lasten päivähoito, saamenkieliset vanhusten palvelut, saamenkieliset terveyspalvelut sekä saamenkielinen perusopetus Enontekiön kunnassa 12.10.2007.
Yleinen valtionosuus vuonna 2007. Sisäasianministeriö 14.12.2006.
www.galdu.org: Sámit – okta álbmot njealji riikkas. Katsottu 31.10.2007.
www.samediggi.fi. Katsottu 10-11/2007.
www.samediggi.no. Katsottu 25.10.2007.
www.sametinget.se. Katsottu 1.11.2007.

Lait, asetukset ja sopimukset

Aikuislukiolaki 439/1994.
Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta 149/1998.
Asetus korkeakoulujen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 309/1993 ja täydennysosa 1083/1995.

Asetus kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta 213/1993.
Asetus lasten päivähoidosta 239/1973 ja täydennysosa 1338/1994.
Asetus Suomen Punaisesta Rististä 239/2000.
Euroopan Neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus SopS 1/1998 ja 2/1998.
Euroopan Neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja SopS 23/1998.
Kielilaki 433/2004.
Kirjastolaki 904/1998.
Kirkkolaki 1054/1993.
Koltta-asetus 133/1997.
Kolttalaki 1995/253.
Kuntien valtionosuuslaki 1147/1996.
Käräjäoikeuslaki 581/1993.
Laki ajoneuvoliikennerekisteristä 541/2003.
Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998.
Laki Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta 48/1976.
Laki Kuluttajavirastosta 1056/1998.
Laki lasten päivähoidosta 36/1973.
Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1186/1998.
Laki saamelaisalueen koulutuskeskuksesta 545/1993.
Laki saamelaiskäräjistä 974/1995.
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
Laki tietosuojelulautakunnasta ja -valtuutetuista 389/1994.
Laki vammaisuuden perustella annettavista palveluista ja tukitoimista 380/1987.
LOV 1987-06- 12 nr 56: Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven).
Lukiolaki 629/1998.
Lääkelaki 395/1987.
Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain muutos 53/1998.
Perusopetuslaki 628/1998.
Postipalvelulaki 313/2001.
Lagen 1999:1176. Rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheterna.
Saamen kielilaki 1086/2003.
Suomen ja Euroopan Unionin liittymissopimuksen pöytäkirja numero 3, SopS 103/1994.
Suomen perustuslaki 2003.
Tasa-arvolaki 609/1986
Työvoima-asetus 1251/1993
Yhdistyslaki503/1989.
Yleisradiolaki 1380/1993.
Ylioppilastutkintoasetus 1192/1998.
Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta 433/2004.
Valtioneuvoston asetus saamen kielilain täytäntöönpanosta 108/2004.
Väestötietolaki 507/1993.
Yhdenvertaisuuslaki 21/2004.

Taulukkoluettelo

Taulukko 1 Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja valtion yksiköiden vastaukset ja vastausprosentit 8
Taulukko 2 Suomen saamelaisten lukumäärä vuonna 2003 ikäryhmittäin 20
Taulukko 3 Suomen saamelaisten lukumäärä vuonna 2007 22
Taulukko 4 Oikeusministeriön myöntämä rahoitus saamen kielilain kustannuksien kattamiseen vuosina 2004-2006 35
Taulukko 5 Sisäasianministeriön rahoitus kaksikielisten palvelujen tuottamiseen saamelaisalueen kunnille 36
Taulukko 6 Saamelaiskäräjien kautta kanavoituvat sosiaali- ja terveysalan rahoitukset kunnittain 36
Taulukko 7 Viranomaisten saamen kielen taito 52
Taulukko 8 Viranomaisten saamen kielen taito vuoden 2000 selvityksessä verrattuna vuoden 2007 selvitykseen – pystyy käyttämään saamen kieltä työssään 54
Taulukko 9 Viranomaisten saamen kielen taito vuoden 2000 selvityksessä verrattuna vuoden 2007 selvitykseen - saamen kielen alkeiden hallinta 54
Taulukko 10 Saamen kielen taito toimialoittain kunnissa 58
Taulukko 11 Saamen kielen taitoiset toimialoittain Enontekiön kunnassa 60
Taulukko 12 Saamen kielen edellytys toimessa Enontekiön kunnassa - työntekijöiden ilmoitus 62
Taulukko 13 Saamen kielen taito ansiona Enontekiön kunnassa - esimiesten ilmoitus 62
Taulukko 14 Saame virkakielenä Enontekiön kunnassa esimiesten mukaan 63
Taulukko 15 Saamenkielisen henkilökunnan riittävyys Enontekiön kunnassa 63
Taulukko 16 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Enontekiön kunnassa ja Muonio-Enontekiön kuntayhtymässä, esimiehen ilmoitus 65
Taulukko 17 Tuki saamen kielen opiskeluun Enontekiön kunnassa - työntekijöiden ilmoitus toimialoittain 66
Taulukko 18 Tiedotus saamen kielilaista Enontekiön kunnan ja Muonio-Enontekiön kuntayhtymän työntekijöille 67
Taulukko 19 Esimiesten ilmoitukset saamen kieltä osaavasta henkilökunnasta Enontekiön kunnassa 68
Taulukko 20 Pohjoissaamenkielinen asiointimahdollisuus toimialoittain Enontekiön kunnassa 70
Taulukko 21 Saamen kielen käytön edistäminen Enontekiön kunnassa 72
Taulukko 22 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen toimialoittain Enontekiön kunnassa 72
Taulukko 23 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Enontekiön kunnassa 73
Taulukko 24 Työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin Enontekiön kunnassa 74
Taulukko 25 Saamen kielen taito toimialoittain Inarin kunnassa 77
Taulukko 26 Saamen kielen taidon edellytys viroissa Inarin kunnassa - työntekijöiden ilmoitus 79
Taulukko 27 Saamenkielen taito ansiona Inarin kunnassa virantäytössä esimiesten ilmoitus 80
Taulukko 28 Saamen kielen taidon edellytys viroissa Inarin kunnassa – esimiesten

ilmoitus 81
Taulukko 29 Saamen kieli virkakielenä Inarin kunnassa 81
Taulukko 30 Saamenkielisen henkilökunnan riittävyys Inarin kunnassa esimiehen mukaan 82
Taulukko 31 Saamen kielen opiskelun tukeminen Inarin kunnassa – työntekijöiden ilmoitus 84
Taulukko 32 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Inarin kunnassa - esimiesten ilmoitus 85
Taulukko 33 Tiedotus saamen kielilaista Inarin kunnassa - työntekijöiden ilmoitus 86
Taulukko 34 Tiedotuksen taso saamen kielilaista Inarin kunnassa - työntekijöiden ilmoitus 87
Taulukko 35 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksesta työyhteisön toimintaan Inarin kunnassa – työntekijöiden näkemys 88
Taulukko 36 Saamen kielilain lisäys saamen kielen käyttöön työyhteisössä Inarin kunnassa 89
Taulukko 37 Saamen kielen taitoiset vuosina 1992 – 2003 ja 2004 – 2006 Inarin kunnassa esimiesten mukaan 90
Taulukko 38 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Inarin kunnassa työntekijöiden mukaan 91
Taulukko 39 Työntekijöiden oma suhtautuminen saamen kielilakiin Inarin kunnassa 92
Taulukko 40 Kunnan suhtautuminen saamen kielilakiin Inarin kunnassa 92
Taulukko 41 Sivistystoimen käännökset pohjoissaameksi Inarin kunnassa 94
Taulukko 42 Sosiaali- ja terveystoimen käännökset pohjoissaameksi Inarin kunnassa 94
Taulukko 43 Pohjoissaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Inarin kunnassa 95
Taulukko 44 Inarinsaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Inarin kunnassa 96
Taulukko 45 Koltansaamekielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Inarin kunnassa 97
Taulukko 46 Asiapaperien toimitus Inarin kunnassa 98
Taulukko 47 Saamenkieliset palvelut toimialan strategiassa Inarin kunnassa 99
Taulukko 48 Saamen kielen käytön edistäminen Inarin kunnassa 100
Taulukko 49 Saamen kielilain valvonta Inarin kunnassa 101
Taulukko 50 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen Inarin kunnassa 101
Taulukko 51 Saamen kielen taitoiset toimialoittain Sodankylän kunnassa 103
Taulukko 52 Kiinnostus opiskella saamen kieltä Sodankylän kunnassa 105
Taulukko 53 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Sodankylän kunnassa 105
Taulukko 54 Tiedotus saamen kielilaista Sodankylän kunnassa 106
Taulukko 55 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Sodankylän kunnassa 108
Taulukko 56 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin Sodankylän kunnassa 109
Taulukko 57 Saamen kielen taitoiset työntekijät Utsjoen kunnassa 110
Taulukko 58 Saamen kielen käyttö Utsjoen kunnassa 111
Taulukko 59 Saamen kielen käytön edellytys virassa Utsjoen kunnassa - työntekijöiden ilmoitus 113
Taulukko 60 Kielilisän myöntäminen Utsjoen kunnassa - työntekijöiden ilmoitus 114
Taulukko 61 Saamen kielen opiskelu työn ohessa Utsjoen kunnassa 115
Taulukko 62 Kiinnostus opiskella saamen kieltä Utsjoen kunnassa 115
Taulukko 63 Työnantajan saamen kielen opiskelun tukeminen Utsjoen kunnassa - työntekijävastaukset 116
Taulukko 64 Tiedotus saamen kielilaista Utsjoen kunnassa - työntekijävastaukset 117

Taulukko 65 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksesta työyhteisön toimintaan Utsjoen kunnassa 118
Taulukko 66 Pohjoissaamen kielen taitoiset toimialoittain 1992 – 2006 Utsjoen kunnassa esimiesten mukaan 118
Taulukko 67 Saamen kielen käytön lisääntyminen työyhteisössä Utsjoen kunnassa 119
Taulukko 68 Pohjoissaamenkieliset käännökset Utsjoen sivistystoimessa 121
Taulukko 69 Sosiaali- ja terveystoimen käännökset Utsjoen kunnassa 121
Taulukko 70 Pohjoissaamenkielinen asiakaspalvelu Utsjoen kunnassa 122
Taulukko 71 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Utsjoen kunnassa 123
Taulukko 72 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin Utsjoen kunnassa 124
Taulukko 73 Saamen kieli toimialan strategiassa Utsjoen kunnassa 125
Taulukko 74 Saamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus kuntayhtymissä 130
Taulukko 75 Saamen kielen taitoiset Lapin hätäkeskuksessa 134
Taulukko 76 Tiedotus saamen kielilaista Lapin hätäkeskuksessa 135
Taulukko 77 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin Lapin hätäkeskuksessa 136
Taulukko 78 Saamen kielen taito kihlakunnissa, työntekijät ja esimiehet 138
Taulukko 79 Saamen kielen taito ansiona kihlakunnissa 139
Taulukko 80 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle kihlakunnissa 140
Taulukko 81 Tiedotus saamen kielilaista kihlakunnissa 142
Taulukko 82 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan kihlakunnissa työntekijöiden mukaan 143
Taulukko 83 Saamen kielen käytön edistäminen kihlakunnissa 146
Taulukko 84 Saamen kielilain edellytyksien täyttäminen kihlakunnissa 146
Taulukko 85 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin kihlakunnissa 147
Taulukko 86 Työntekijöiden oma suhtautuminen saamen kielilakiin kihlakunnissa 148
Taulukko 87 Saamen kielen taito Kelassa 151
Taulukko 88 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun Kelassa 152
Taulukko 89 Tiedotus saamen kielilaista Kelassa työntekijöiden mukaan 153
Taulukko 90 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan Kelassa 154
Taulukko 91 Kelan saamen kielen taitoiset esimiesten ilmoitusten mukaan 155
Taulukko 92 Saamenkielen taitoisen henkilökunnan riittävyys Kelassa 155
Taulukko 93 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset Ivalon Kelalle 156
Taulukko 94 Käännökset saameksi Kelan Ivalon toimistolla 156
Taulukko 95 Käännökset saameksi Kelan Sodankylän toimistolla 157
Taulukko 96 Pohjoissaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus Kelassa 157
Taulukko 97 Tulkkauksen järjestäminen Kelassa 158
Taulukko 98 Asiapapereiden toimitus Kelassa 158
Taulukko 99 Miten saamenkieliset palvelut mainitaan toimialan strategiassa 159
Taulukko 100 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Kelassa 159
Taulukko 101 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin Kelassa 160
Taulukko 102 Saamen kielen käytön edistäminen Kelassa 160
Taulukko 103 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen Kelassa 161
Taulukko 104 Saamen kielen taitoinen henkilöstö Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 163
Taulukko 105 Saamen kielen taito ansiona virassa Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 163

Taulukko 106 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 164
Taulukko 107 Tiedotus saamen kielilaista Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 165
Taulukko 108 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 166
Taulukko 109 Oman saamen kielen käytön lisääntyminen Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 167
Taulukko 110 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 168
Taulukko 111 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin Pohjois-Lapin työvoimatoimistossa 169
Taulukko 112 Pohjois-Lapin verotoimiston työntekijöiden saamen kielen taito 171
Taulukko 113 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle verotoimistossa 172
Taulukko 114Tiedotus saamen kielilaista verotoimistossa 173
Taulukko 115 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan verotoimistossa 173
Taulukko 116 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin verotoimistossa työntekijöiden mukaan 175
Taulukko 117 Työntekijän suhtautuminen saamen kielilakiin verotoimistossa 176
Taulukko 118 Työntekijöiden ja esimiesten saamen kielen taito oikeusavussa 177
Taulukko 119 Saamen kielen taidon edellytys virassa työntekijöiden mukaan 178
Taulukko 120 Työnantajan tuki saamen kielen opiskeluun oikeusavussa 179
Taulukko 121 Tiedotus saamen kielilaista oikeusavussa 180
Taulukko 122 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan oikeusavussa 180
Taulukko 123 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin oikeusavussa 182
Taulukko 124 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin oikeusavussa 183
Taulukko 125 Saamen kielen taito tullissa ja rajavartiostossa, työntekijät 191
Taulukko 126 Saamen kielen käyttö tullissa ja rajavartiolaitoksessa 191
Taulukko 127 Tiedotus saamen kelilaista rajavartiolaitoksessa ja tullissa 193
Taulukko 128 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan tullissa ja rajavartiolaitoksessa 194
Taulukko 129 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset rajavartiolaitokselle 195
Taulukko 130 Rajavartiolaitoksen ja tullin saamen kielen taitoiset vuosina 1992 - 2003 ja 2004 - 2006 195
Taulukko 131 Miten saamenkieliset palvelut turvataan tullissa ja rajavartiolaitoksessa 196
Taulukko 132 Pohjoissaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus tullissa ja rajavartioasemalla 197
Taulukko 133 Inarin- ja koltansaamenkielisen asiakaspalvelun mahdollisuus tullissa ja rajavartiolaitoksessa 198
Taulukko 134 Saamen kielilain edellytyksien täyttäminen rajavartiostossa ja tullissa esimiesten mukaan 199
Taulukko 135 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin tullissa ja rajavartiolaitoksessa 200
Taulukko 136 Oma suhtautuminen saamen kielilakiin tullissa ja rajavartiolaitoksessa 200

Taulukko 137 Saamenkielentaitoinen henkilökunta Metsähallituksessa 203
Taulukko 138 Saamen kielen käyttö Metsähallituksessa 204
Taulukko 139 Saamen kielen käytön kannustaminen Metsähallituksessa työntekijöiden mukaan 204
Taulukko 140 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle Metsähallituksessa työntekijöiden mukaan 205
Taulukko 141 Saamen kielen opiskelun tukeminen Metsähallituksessa esimiesten mukaan 205
Taulukko 142 Tiedotus saamen kielilasta Metsähallituksessa työntekijöiden mukaan 206
Taulukko 143 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan Metsähallituksessa 207
Taulukko 144 Onko saamen kielilaki lisännyt omaa saamen kielen käyttöä Metsähallituksessa 207
Taulukko 145 Lapin aluepalvelujen saamen kielilain aiheuttamat kustannukset 208
Taulukko 146 Tulkkauksen ja käännöksen järjestäminen Metsähallituksessa 209
Taulukko 147 Saamenkielentaitoiset työntekijät ja esimiehet seurakunnissa 212
Taulukko 148 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle seurakunnissa 214
Taulukko 149 Tiedotus saamen kielilaista seurakunnissa 215
Taulukko 150 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan seurakunnissa 215
Taulukko 151 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin työntekijöiden mukaan seurakunnissa 219
Taulukko 152 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin seurakunnissa 219
Taulukko 153 Tulkkauksen järjestäminen lääninhallituksessa ja taidetoimikunnassa 228
Taulukko 154 Tiedotus saamen kielilaista tuomioistuimissa 232
Taulukko 155 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset tuomioistuimille 233
Taulukko 156 Saamenkielellä asiakaspalvelua haluavat tuomioistuimissa 234
Taulukko 157 Tuomioistuimien saamen kielen edistäminen 236
Taulukko 158 Tiedotus saamen kielilaista ministeriöissä 241
Taulukko 159 Pohjoissaameksi käännettävät ministeriöissä 242
Taulukko 160 Käännöksien järjestäminen ministeriöissä 243
Taulukko 161 Tiedotus saamen kielilaista valtion erillisyksiköissä 249
Taulukko 162 Tulkkauksen ja asiapapereiden kääntämisen järjestäminen 252
Taulukko 163 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen valtion erillisyksiköissä 253
Taulukko 164 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset Pohjois-Lapin ympäristölupavirastolle 255
Taulukko 165 Saamen kielen taitoisen henkilökunnan määrä muissa tahoissa vuosina 1992-2003 260
Taulukko 166 Saamen kielen taitoiset muissa tahoissa vuosina 2004-2006 261
Taulukko 167 Saamen kielen opiskelu ja sen tukeminen muissa tahoissa 261
Taulukko 168 Tiedotus saamen kielilaista valtion liitelaitoksissa ja yksiköissä 262
Taulukko 169 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset muille tahoille vuosina 1992-2003 264
Taulukko 170 Saamen kielilain aiheuttamat kustannukset muille tahoille vuosina 2004-2006 264
Taulukko 171 Käännökset pohjoissaameksi muissa tahoissa 265
Taulukko 172 Käännökset inarin- ja koltansaameksi muissa tahoissa 266

Taulukko 173 Tulkkauksen ja asiapapereiden kääntämisen järjestäminen muissa tahoissa 267
Taulukko 174 Työyhteisön saamenkielisen henkilökunnan riittävyys kunnan henkilöstön mukaan 270
Taulukko 175 Kuntien työntekijöiden näkemykset saamen kielen taitoisen henkilökunnan tyydyttävästä tai vähäisestä riittävyydestä 270
Taulukko 176 Kuntien työyhteisöissä ei ole saamenkielistä henkilökuntaa 271
Taulukko 177 Kunnan saamenkielisten palvelujen riittävyys työntekijöiden mukaan 271
Taulukko 178 Kuntien saamenkielisten palvelujen tyydyttävä riittävyys kuntien työntekijöiden mukaan 272
Taulukko 179 Kunnan saamenkielisten palvelujen riittämättömyys kuntien työntekijöiden mukaan 273
Taulukko 180 Kunta ei järjestä lainkaan saamenkielisiä palveluja - kunnan työntekijät 274
Taulukko 181 Saamenkielisen henkilökunnan hyvä riittävyys työyhteisössä valtion työntekijöiden mukaan 275
Taulukko 182 Saamen kielen taitoisen henkilökunnan tyydyttävä riittävyys työyhteisössä valtion työntekijöiden mukaan 276
Taulukko 183 Saamen kielen taitoisen henkilökunnan vähäinen riittävyys työyhteisössä valtion työntekijöiden mukaan 276
Taulukko 184 Ei saamen kielen taitoista henkilökuntaa valtion työyhteisöissä työntekijöiden mukaan 277
Taulukko 185 Toimialan saamenkielisten palvelujen hyvä riittävyys valtion työntekijöiden mukaan 277
Taulukko 186 Toimialan saamenkielisten palvelujen tyydyttävä riittävyys valtion työntekijöiden mukaan 278
Taulukko 187 Toimialan saamenkielisten palvelujen vähäinen riittävyys valtion työntekijöiden mukaan 278
Taulukko 188 Toimiala ei tarjoa saamenkielisiä palveluja valtion työntekijöiden mukaan 279
Taulukko 189 Saamelaisyhteisöjen viralliset kielet 287
Taulukko 190 Saamelaistahoille saapuvien virallisten asiakirjojen ja lausuntopyyntöjen kieli 289
Taulukko 191 Saamelaistahojen henkilöstön saamen kielen taito 290
Taulukko 192 Saamelaistahojen luottamushenkilöiden ja virkamiesten kielitaito 291
Taulukko 193 Suullinen työkieli saamelaistahoissa 291
Taulukko 194 Suullisen saamen kielen käytön useus saamelaistahoissa 292
Taulukko 195 Saamen kielen taidon edellytys virassa saamelaistahoissa 293
Taulukko 196 Saamen kieli virantäytön edellytyksenä saamelaistahoissa 294
Taulukko 197 Saamen kielen opiskelu työn ohessa saamelaistahoissa esimiesten mukaan 295
Taulukko 198 Työnantajan tuki saamen kielen opiskelulle saamelaistahoissa 296
Taulukko 199 Tiedotus saamen kielilaista saamelaistahoissa 297
Taulukko 200 Tietoisuus saamen kielilain vaikutuksista työyhteisön toimintaan saamelaistahoissa 298
Taulukko 201 Onko saamen kielilaki lisännyt omaa saamen kielen käyttöä saamelaistahoissa? 299

Taulukko 202 Saamen kielen taitoiset työntekijät saamelaistahoissa vuosina 1992 - 2003 300
Taulukko 203 Saamen kielen taitoiset työntekijät vuosina 2004 - 2006 saamelaistahoissa 300
Taulukko 204 Opasteiden ja kuulutuksien käännös pohjoissaameksi saamelaistahoissa 302
Taulukko 205 Esityslistojen ja pöytäkirjojen käännös pohjoissaameksi saamelaistahoissa 302
Taulukko 206 Kokousasiakirjojen ja lomakkeiden käännös pohjoissaameksi 303
Taulukko 207 Julkaisujen, ohjeiden ja päätöksien käännös pohjoissaameksi 303
Taulukko 208 Raporttien ja julkaisujen käännös pohjoissaameksi saamelaistahoissa 304
Taulukko 209 Käännökset inarinsaameksi saamelaistahoissa 304
Taulukko 210 Käännöksiä inarinsaameksi saamelaistahoissa 305
Taulukko 211 Käännöksiä inarinsaameksi saamelaistahoissa 305
Taulukko 212 Käännöksiä koltansaameksi saamelaistahoissa 306
Taulukko 213 Käännöksiä koltansaameksi saamelaistahoissa 306
Taulukko 214 Käännöksiä koltansaameksi saamelaistahoissa 306
Taulukko 215 Saamen kielen käytön edistäminen saamelaistahoissa 308
Taulukko 216 Saamenkielisten palvelujen huomioiminen saamelaistahojen toimialojen strategioissa 309
Taulukko 217 Työyhteisön suhtautuminen saamen kielilakiin saamelaistahoissa 310
Taulukko 218 Työntekijän oma suhtautuminen saamen kielilakiin saamelaistahoissa 310
Taulukko 219 Saamen kielilain toteutumisen valvonta saamelaistahoissa 311
Taulukko 220 Saamen kielilain vaatimuksien täyttäminen saamelaistahoissa 311
Taulukko 221 Miten saamen kielilaki toteutuu parhaiten saamelaisten kotiseutualueella saamelaistahojen esimiesten mukaan 313
Taulukko 222 Kunnan tärkeimmät saamenkieliset palvelut saamelaistahojen mukaan 314
Taulukko 223 Valtion tärkeimmät saamenkieliset palelut saamelaistahojen mukaan 315
Taulukko 224 Miten saamenkieliset lapsi- ja perhepalvelut sekä opetus voidaan turvata saamelaisalueen ulkopuolella saamelaistahojen mukaan? 316
Taulukko 225 Saamen kielen käyttäminen virallisessa asioinnissa yhdistyksissä 318
Taulukko 226 Miten saamen kielilaki on vaikuttanut yhdistyksen toimintaan 319
Taulukko 227 Kuntien tärkeimmät saamenkieliset palvelut saamelaisyhdistysten mukaan 322
Taulukko 228 Saamelaisyhdistysten näkemykset valtion tärkeimmistä saamenkielisistä palveluista 323
Taulukko 229 Saamen kielilain paras toteutuminen saamelaisyhdistysten mukaan 324

Kuvaluettelo

Kuva 1 Saamen kieltä opiskelevat saamelaisalueen koulujen perusopetuksessa lukuvuonna 2003–2004 16
Kuva 2 Saamen kielen kielielimet 40
Kuva 3 Saamelaisten kotiseutualueen kuntien viranhaltijoiden saamen kielen taito 57
Kuva 4 Kuntien työntekijöiden suhtautuminen saamen kielilakiin 59